ڪارو
پاڻي

سائين بخش رند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪارو پاڙي

(ڪهاڻيون)

سائين بخش رند

پورب پبليڪيشن جوهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو:	ڪارو پاڻي
ليکڪ:	سائين بخش رند
موضوع:	ڪھاڻيون
ٽائيٽل فوٽوگرافي:	سائين بخش رند
بيڪ ٽائيٽل فوٽوگرافي:	اشرف امر لاشاري
ڪمپوزنگ:	پرھ اينڊ پرنٽ انٽر پرائيزز، نزاڪت علي کوکر
پھريون ڇاپو:	2005ع
پيسٽنگ:	قمر گھانگھرو
ڇپيندڙ:	ڪاڇو پبليڪيشن ڪراچي، **0300-2879794**
ڇپائيندڙ:	پورب پبليڪيشن جوهي

قيمت: 100 روپيا

ليکڪ جي ائڊريس

پوسٽ آفيس جوهي، ضلعو دادو سنڌ

انتساب

هي ڪتاب منسوب ڪيان ٿو، نندي ڪنڌ جي عظيم تاريخدان، محقق ۽ قديم آثارن جي ماهر اين - جي مجمدار کي، جيڪو بنگال کان سنڌ اچي، سالن تائين، نظرن کان اوجهل، سنڌ جي تاريخ ۽ قديم آثارن جي ورقن تان کوٽائي ذريعي دز هٽائيندو رهيو، ليڪن ڪيس 11 نومبر 1938ع ۾ ڪيرٿر جبل اندر، نئين گاج جي روحيل ڪَنڌ وٽ ڪوجنا ڪندي، بيدرديءَ سان قتل ڪيو ويو ۽ هن دردناڪ واقعي جي ڪري اڄ تائين ائين محسوس ٿئي ٿو ته اين - جي مجمدار جو سنڌ ۾ رهجي ويل بيچين روح، ڪروڙين سنڌين کان لاڳيتو اِهو سوال ڪري رهيو آهي ته: "مان ته سنڌ کي گهڻو ڪجهه ڏيڻ ٿي چاهيو، پر منهنجي نندڙي جان وٺي توهان کي ڇا مليو؟!!"

سائين بخش رند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وچور

پنهنجي پاران	05
مهاڳ	08
(1) دردمنديءَ جو ديس	15
(2) گٽر جو ڏڪڻ	24
(3) پورياڙيءَ جا پاچا	40
(4) ٻُسي ٻانهن	58
(5) رات ۾ مِينهڙا وُٺا	63
(6) پاتال جو موتي	68
(7) پهلوان	85
(8) اُماوِس رات جي ڪارنهن	94
(9) جنازا جنازا زندگي	100
(10) نذراني جي پيتي	119
(11) ڏُريان ٿي ڏار	121
(12) سربستي ڳالهه	131
(13) بي نام رشتي جي ڪٿا	138
(14) بي رنگ جيون جو اڌ رنگ	157
(15) ڪارو پاٽي	164

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي پاران

مون کي اِهو تجزيو قطعي ناهي ڪرڻو تہ. هن وقت سنڌي ڪهاڻي ڪهڙي منزل تي پهتل آهي ۽ نہ وري اهو بحث ڪرڻو آهي تہ ان جو مستقبل ڇا آهي؟ بلڪ اينترو چوڻ ئي ڪافي آهي تہ. حالتن جو گهاٽو، تاريخ جو جبر، آمريت جي مڪروہ شڪل، سول سوسائٽي جي معيار ۽ ڪردار کي ليکي ۾ نہ آڻڻ ۽ هر ممڪن حد تاءِ قانون ۽ انصاف جون ڌجيون اڏائڻ جهڙا عمل اسان کي لکڻ تي مجبور ڪن ٿا. ۽ مان بہ ائين 1988ع کان وني ڪهاڻيون لکندو پيو اچان. مان پاڻ کي غير جانبدار ليکڪ جو روپ ڏيڻ جي قطعي ڪوشش نہ ڪندس ڇاڪاڻ تہ ورڪنگ ڪلاس جيڪو دراصل اڪثريتي ڪلاس آهي ان جي ذر آهيان. جيئن چيو ويندو آهي تہ لکڻ لاءِ مطالعي سان گڏوگڏ مشاهدو بہ ضروري آهي. مطالعي واري ڪوٺ جو خاتمو تڏهن آيو جڏهن 1999ع ۾ جوهي شهر ۾ اڪبر جسڪاڻي لائبرري جو بنياد وڌو ويو. جتي ادبي، سياسي، تاريخي، سماجي ڪتابن سان شيلف ڀريل آهن جڏهن تہ روزانہ سنڌي، اردو، انگريزي اخبارن جا ڍير بہ پڙهندڙن لاءِ حاضر ڪيا وڃن ٿا. مشاهدو ڀرپور ٿيو جو خالص رنگ ۽ حالتن جو تاجي پيتو ئي آهن. هونئن بہ ٽين دنيا جي ملڪن ۾ موضوعن جي ڪوٺ نہ آهي، ڏسڻو اهو آهي تہ ڪير، ڪهڙي موضوع سان، ڪهڙي طرح نڀائي ٿو. هن سلسلي ۾ گهڻو ڪجهہ لکي سگهجي ٿو ليڪن سنڌي ادب جي ڪتابن جو مايوس ڪُن وکرو بہ هڪ طرح سان ڇڻ ڪ نہ لکڻ تي اُڪساهي ٿو، ٻي صورت ۾ سنڌي معاشرو جنهن بگاڙ ۽ پيچ ڌاهہ جو شڪار آهي تنهن حساب سان تہ روز ڪهاڻي لکي سگهجي ٿي.

وقت ۽ حالتن ثابت ڪيو آهي تہ سنڌي ادب ۾ تنقيد جي کوٺ آهي، جڏهن تہ ادبي لکڻين لاءِ تنقيد ائين لازم آهي جيئن جمهوري حڪومت لاءِ مخالف ڌريا آمريتي حڪومت لاءِ پريشر گروپ جو وجود. اسان وٽ دوستي جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري بہ تنقيد نہ تي ٿئي ۽ ڪک رکيو وڃي ٿو تہ پوءِ مستقبل بہ اهڙي جي ٿي توقع رکي سگهون ٿا.

نندي کنڊ جي وڏي افسانہ نگار ۽ ناول نگار, قرة العين حيدر پنهنجي متعلق هڪ جڳهہ تي لکيو تہ: ”جنهن قسم جا ناول لکان ٿي ان لاءِ ريسرچ ظاهر آ تہ انتهائي ضروري آهي. تنهن ڪانسواءِ مصوري, آرٽ, تاريخ, آرڪيالاجي ۽ موسيقي سان منهنجي گهري دلچسپي, انهيءَ ڏک ڏوڙ ۾ معاون ثابت ٿئي ٿي.“ ۽ مان انهيءَ نظرئي سان سئو فيصد متفق آهيان تہ مشاهدي Observation سان گڏ تحقيق Research جا گڻ بہ گهڻن موضوعن تي مهارت جو سبب بنجن ٿا. توڙي جو مون لاءِ ايترو ممڪن نہ آهي تہ ڪهاڻين ۾ وڌيڪ جان وجهڻ لاءِ هر وقت ريسرچ ئي ڪيان البتہ, واندڪائي يا موڪلن جي ڏينهن ۾ ڪئميرا هٿ ۾ ڪٿي ڪڏهن ڪاڇي. ڪڏهن ڪيرٿر تہ ڪڏهن منڇر وڃڻ بہ ڪالمن سان گڏ ڪهاڻين لاءِ زبردست معاون ثابت ٿيو آهي.

منهنجو نظريو آهي تہ ذاتيات تي لکڻ (ڪهاڻي, شعر وغيره) موزون نہ آهي, ڇاڪاڻ تہ اها لکڻي بعد ۾ حالتون تبديل ٿيڻ سان, خود ليکڪ کي ڇيباڙا ڏيڻ لڳندي آهي ۽ ٻيو تہ انهي لکڻي ۾ بهتر تخليقي معيار بہ نہ هوندو ۽ اها لکڻي ادبي تخليق بجاءِ هڪ قسم جي ”رننگ ڪامينٽري“ ٿيندي, البتہ ان کي مزاح جو روپ ڏيئي سگهجي ٿو ۽ اهو بہ ائين تہ اها ڪهاڻي, پوري معاشري جو عڪس محسوس ٿئي, نہ ڪہ اها لکڻي ڪنهن ڳوٺ يا شهر جي ماڻهن ۾ چوبول جو سبب بنجي وڃي. هن ڪتاب ”ڪارو پاڻي“ ۾ ڏنل سڀ ڪهاڻيون سنڌ جا مسلسل هلندڙ موضوع آهن جنهن ۾ رنگ ۽ انداز منهنجو پنهنجو آهي تشبيهن ۽ پسمنظر نگاري تي بہ ڪافي ڌيان ڏنو اٿم.

مان اهو تسليم ڪريان ٿو تہ سنڌي ڪهاڻي جي موجوده رفتار ڪنهن حد تائين سست آهي تنهنجي باوجود بہ مون وانگر, منظور ڪوهيار, طارق قريشي,

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ضراب حيدر، انور ابڙو، جان خاصخيلي، رحمت الله ماجوٺي، مشتاق پرڳڙي، علي زاهد، حفيظ ڪنير، اختر رند ۽ ٻيا لاتعداد نئين ٽهي جا ڪهاڻيڪار، سنڌي ڪهاڻي کي پنهنجي اصل رنگ ۾ برقرار رکيو پيا اچن. مون لاءِ ڪهاڻي لکڻ ائين آهي جيئن آرهڙ جي ڏينهن ۾ ٿاڪ منجهند جو ريگستان ۾ يڪ ساهي پجڻ، صرف ان لاءِ ته شروع ڪيل ڪهاڻي جو ٻيو ڇيڙو ٻه هٿ ڪري وٺجي، جيڪو ڪافي مشڪل هوندو آ.

ڪنهن زماني ۾ مون کي ڪهاڻي لکڻ لاءِ اُتساهه ڏيندو رهيو، اڪبر جسڪاڻي ۽ هن وقت منهنجي لاءِ اتساهه جو سبب آهن. ڊاڪٽر حميد سومرو، يوسف سنڌي، مشتاق پرڳڙي، راز شاهاڻي، نقاد ٿهيم، عبدالحميد آس ٻبر، لياقت علي لياقت ۽ جاني اسحاق ملاح.

مان ٿورائتو آهيان محمد علي ماجد جو، جيڪو ڪتاب جي ڇپائي جي سيني مرحلن ۾ سهڪاري رهيو ۽ جنهن جي ڪري ئي هي ڪهاڻي ڪتاب ”ڪارو پاڻي“ اوهان جي هٿن تائين پهتو.

سائين بخش رند
جوهي
31-01-2005

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ جي تازي درد جون ڪهاڻيون

سنڌ جو سائين بخش رند ڪاڇي جي پر ۾ ويهي سانوري سانجهيءَ جو "اداس سَرَ" تي سوچي. "ڪاري پاٽيءَ" جو درد پي ڏاڍو لڇي ٿو ۽ پوءِ هو جيڪي ڪجهه لکي ٿو. ان کي اسان سنڌ جو تازو درد چئون ٿا.

هي سنڌ جي تازي درد جون ڪهاڻيون آهن. هيٺيا ماڻهو انهن ڪهاڻين جو موضوع آهن. پر هو رند ان هيٺائيءَ کي رد ڪري ٿو. هيٺائيءَ جو احساس غلاماڻو خيال آهي ۽ سنڌي ادب اهڙي احساس مان ٻاهر نڪري اچڻ واري جستجوءِ کي پنهنجو موضوع بڻائي ٿو. هن ڪتاب جو ليکڪ رند آهي. شايد تڏهن ئي نئين دور جا راز پروڙي ٿو. هن جي عشق کي شاباس ته آهي ئي آهي، پر هي ڪهاڻيون لکي هو ڪا شاباس وٺڻ نٿو چاهي. هو بس پنهنجين اکين جي دائري لکڻ ٿو چاهي، پنهنجي دل جي رڻ تي ٿيل راڙي کي دنيا وارن تائين پهچائڻ ٿو چاهي ۽ پنهنجي ذهن جي منچر تي ترندڙ خيال - پکيئڙن کي ڪا اڏار ڏيڻ ٿو چاهي. ان جي بدلي ۾ هو ڪجهه به نٿو چاهي.

هن ڪتاب، "ڪارو پاٽي" ۾ شامل ڪهاڻيون ڪنهن پڳل ڪنڌيءَ يا ڪنهن "ٻَسي ٻانهن" جو مڪمل درد نه سهي، پر اهي هڪ انسان جي اندر جا پنا ضرور آهن. انهن پنن تي رڳو ڪاري مس سان ڪي اکر ناهن لکيل. پر انهن ۾ انسانن جا چهرا. انهن جو ساهه. انهن جو روح ۽ انهن جا جيئرا توڙي مُئل سمورا احساس موجود آهن.

سائين بخش رند اسان جي معاشرتي ترقيءَ کي روڪي بيٺل بيڪار ريتن رسمن، عقيدن ۽ سماجي نا انصافي هينان چيڀاٽجندڙ بي سمجهه انسانن جو ڏک بيان ڪري اهو چڱي طرح محسوس ڪرائي وڃي ٿو ته ڏجيٺل ابج ۾ دنيا ڏاڍو تيزيءَ سان اڳتي وڌي پئي. پر اسان اڃا هڪ جاءِ تي بيٺا آهيون ۽ فرسوده عقيدا اسان کي اڃا به ڏاڍا عزيز آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سائين بخش رند جا ڪجھ ڪردار رهن ته ڪراچي شهر جي باھ لڳل ٻيلي ۾ ئي، اهي اتي پاڻ کي بچائڻ جي ڪابه ڪوشش نٿا ڪن. پر انهن کي اڻ تڻ آهي پوئتي ڇڏي آيل پنهنجين ونين جي، ٻچن جي ۽ ڀين عزيزن جي. اهي ڪردار ياد ڪن ٿا پنهنجا ڳوناٺا ڏينهن، موسمون. ماڻهو ۽ پوءِ اندر ئي اندر ۾ روئي پون ٿا. اهو روئڻ نئون ناهي. نئين سماجي پيچ ڏاھه. لڏ پلاڻ، روزگار جو غم جيئڻ وڌي ٿو. تيئن اسان جون اکيون جهرٽا ٻڌجن ٿيون.

ٻه واٽي تي بيٺل اسان جو نوجوان نين راهن جي تلاش ۾ پاڻ کي گم ڪرڻ ٿو چاهي ۽ ليڪ انهن کي ڳولڻ به نٿو چاهي. هو انهن کي ڳولي به ڇو؟ هو جيڪي پاڻ وڃائجي ويا آهن، سي جي جيئرا رهڻ ٿا چاهين ته پهريان پاڻ کي پاڻ ڳولين.

سنڌي اخباري صنعت ته سنڌي پڙهيل لکيل نوجوانن جي لاءِ ماءُ جو درجو رکي ٿي. جيڪا اول کين پنهنجي هنج ۾ ٿڃ آڇي ٿي، ۽ جڏهن هو وڏا ٿي اڏامڻ چاهين ٿا ته اها سندن ٻَرن ۾ اميد جا تعويذ ٻڌي ٿي. سائين بخش رند ڪراچيءَ ۾ سنڌي پريس سان لاڳاپيل ڪجھ ڪردارن کي موضوع بڻائي انهن جي لائيف اسٽائيل کي واضح ڪيو آهي. هن ڪوشش ڪئي آهي ته انهن جي درد ڀري زندگيءَ کي هلڪي انداز ۾ بيان ڪري، پر درد ته ڪِلي ناهي سگهندو، پر جي اهو ڪِلندو آهي ته پوءِ روئڻ کان بس ناهي ڪندو.

سنڌي اخبارن جو صحافي ڀين جون ته وڏيون خبرون ناهيندو آهي، پر جڏهن پاڻ مري ويندو آهي ته اڪثر سنگل ڪالم جي خبر بڻجي ويندو آهي. اهڙن ڪارڪنن جي درد جو اوجاڳو ڪا اخبار شايع ناهي ڪندي، پر سائين بخش رند جون ڪهاڻيون "پاتال جو موتي" ۽ "پوپاڙيءَ جا پاڇا" اهڙي اوجاڳي کي جاءِ ڏين ٿيون.

ڪهاڻيون دراصل پنهنجي دور جا تاريخي حوالا هونديون آهن. اهي جنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دور ۾ لکيون وڃن ٿيون. ان دور جو آئينو نہ ٿين ٿيون. پر ڪڏهن ڪڏهن اهي هر ان دور سان گڏ هلن ٿيون. جنهن دور ۾ نہ موضوع ٿا بدلجن. نہ ماڻهو ٿا بدلجن ۽ نہ ماحول ئي بدلجي. بادشاهہ ليکڪ امر جليل جي ڪهاڻي ”سرد لاش جو سفر“ اڄ بہ سنڌي ڪنڊ جي ڪنهن نہ ڪنهن ڪنڊ ۾ جنم وٺي پئي. سائين جمال ابڙي جي ڪهاڻي ”پشو پاشا“ جهڙي ڪردار جي پيدا ٿيڻ جي تمنا اڄ بہ اسان سيني ۾ آهي. نسيم کرل جي ”پني مراد“ اڃا ناهي پُني ۽ نورالهدا شاهہ جي ”ڪربلا“ ڪي وقت جي واءُ اڃا ناهي لٿيو. سائين بخش رند نئين سنڌي ڪهاڻيءَ جي موضوعاتي تسلسل کي ڪٽي ”نذراني جي پيتي“. ”جنازا جنازا زندگي“ ۽ ”بي نام رشتي جي ڪٿا“ ۾ ڪيترن ئي سماجي، خانداني ۽ ذاتي اڻ ڇتن واقعن کي واضح ڪندي اهو ٻڌايو آهي تہ، اسان جون خواهشون ۽ خود اسان اڃا ان قابل ناهيون ٿيا جو حالتن کي پنهنجي سوچ جي پنيان هلائي سگهون. پر اسين ”لُڙهندڙ نسل“ آهيون. وقت جي تيزوهڪري ۾ اڃا تہ لڙهون پيا. ڪنهن نئين دور جو ڪو حسين خواب ڪٽي، اڃا تہ ٻُڏون تَرون پيا.

”ڪارو پاڻي“ تہ سنڌي ڪنڊ جي سياسي تاريخ ۾ هڪ سزا جي مفهوم ۾ ساريو ويندو آهي. اندمان ٻيٽ تي ڪاري پاڻيءَ جي سزا سنڌي ڪنڊ جي سامراج دشمن ۽ آزادي پسند ماڻهن کي ملندي هئي. پر هاڻي منچر جي ”ڪاري پاڻي“ ۽ سنڌو ڊيلٽا جي ڪاري پاڻيءَ جي سزا هتي هڪ رواج بڻجي ويئي آهي.

ڏنو وڃي تہ سنڌ ڪهاڻين ۾ ويڙهيل ڪو معصوم ٻار آهي، جنهن جي معصوم مُنهن تان ڪپڙو هٽائي دنيا کي ان جو حسن پسائڻ اسان جي ليکڪ جو بنيادي فرض بڻجي ويو آهي. پر اڄ جي سنڌ ايتري سُٺي بہ ناهي. اسان چاڻون ٿا ان ۾ جيڪي ايذاءَ پلجن ٿا ۽ ان ۾ جيڪي اکيون وَسن ٿيون، آسمان کي ڏسن ٿيون ۽ پوءِ وسامي وڃن ٿيون. اهي هن ديس جو سُک بيان نٿيون ڪن. سائين بخش رند ڪوشش ڪري ٿو تہ هو سنڌ جي اخلاقي قدرن جو محافظ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌجي. هو ”بي نام رشتي جي ڪٿا“ ۾ پنهنجو اهڙو فرض نڀائي ٿو.

ڪهاڻيءَ جي ڪلاسڪ وصف تہ اها بيان ڪئي ويئي آهي تہ. ”اهڙي ڪهاڻي. جيڪا هڪ ويهڪ ۾ پڙهي سگهجي“. انگريزي ادب ۾ تہ ڪهاڻيءَ جي لاءِ باقاعدي لفظ جو تعداد مقرر ٿيل آهي. مثال طور تي آمريڪا ۾ ڏهن هزارن کان متي لفظن تي مشتمل ڪهاڻي لکي وڃي پئي. برطانيہ ۾ پنج هزار لفظن واري، آسٽريليا ۾ ساڍن ٽن هزار لفظن وارين ڪهاڻين ۾ ڪٿي تہ چند سئو لفظن وارين ڪهاڻين بہ لکيون وڃن پيون. طويل ڪهاڻيون لکندڙن ۾ انتون چيخوف جو نالو تہ سر فهرست اچي ٿو. اسان وٽ پڻ طويل ۽ مختصر ڪهاڻين وارا تجربا ٿيندا رهيا آهن. انگريزي ادب کي اچا پڻ تجرباتي دور مان گذرندڙ ليکيو پيو وڃي. سائين بخش رند جون مختصر ڪهاڻيون هڪ ئي ويهڪ ۾ پڙهي سگهجن ٿيون. هنن ڪهاڻين جي هڪ خوبي اها آهي تہ اهي سنڌ جي ڪاڇي واري علائقي جي موضوعن، ٻولي ۽ لهجي جي اظهار ۾ لکيل آهن.

”ٻُسي ٻانهن“ پلي ڪهاڻي آهي. مگڻهار فقيرن تي لکيل ”ذريان ئي ڏار“ ڪهاڻي خاموش عشق ۽ وڏيرڪي انا جو سادو بيان آهي. ”گٽر جو ڍڪڻ“ ڪهاڻيءَ کي صرف پنائيءَ جي هِن هڪ سٽ ۾ بيان ڪري سگهجي ٿو: ”جيئڻ ڪارڻ جيڏيون وڏا وس ڪيامِ“. ”رات بہ مينهڙا وُٺا“ ۾پاڻيءَ جي ڪوٽ وارو درد اکين جي نيرن جي صورت ۾ پڌرو ٿئي ٿو. سائين بخش رند جي ڪهاڻين ۾ مينهن ۽ نينهن اوڙڪون ڏيئي اچن ٿا. ڪٿي ڪٿي موضوع ڪنهن طاقتور هرڻ وانگر هن جي هٿن مان ڇڏائجي وڃن ٿا. پر هو وري انهن کي پڪڙي ونئي ٿو. عرب شڪاري ۽ انهن جي ”قاپي ۽ آميءَ“ ۾ ميري اک ”دردمنديءَ جو ديس“ ڪهاڻيءَ ۾ جذباتي انداز ۾ بيان ڪئي ويئي آهي. سنڌ جو ماٿهو پنهنجي قومي ورثي ۽ پنهنجين نياڻين جي عزت جي لحاظ کان ڏاڍو جذباتي آهي. پر آرٽ ۾ جذبات کان وڌيڪ ڌيرج ڪم ايندو آهي ۽ سائين بخش رند ڪوشش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪئي آهي تہ ھو ڪھاڻين جي بنيادي ضرورت ۽ انھن جي آرٽ کي بحال رکندي پنھنجي سوچ جا شعاع ڇِتيندو وڃي.

عالمي ادب جي نقادن جو خيال آهي تہ جديد شارٽ اسٽوري جماليات ۽ معاشيات (Aestheties and Economics) جي ميلاپ مان ئي جنم ورتو آهي. ھِن ڪتاب ۾ شامل ڪھاڻيون پڻ جاڳايل وضاحت جي پس منظر ۾ ڏسڻ گھرجن. ليکڪ جو سماجي شعور سندس ڪھاڻين مٿان ڪڪر بڻجي بيٺو آهي. انگريزي ليکڪ جوليا ڪميزلين "شارٽ اسٽوريءَ جي تاريخ" جي عنوان سان لکيل پنھنجي ھڪ مضمون ۾ لکي ٿي تہ، "ڪھاڻيڪار شاعرن وانگر ٿين ٿا". سائين بخش رند جون ڪھاڻيون پل تہ شاعراڻي ٻوليءَ ۾ لکيل نہ ھجن، پر انھن ۾ شاعراڻا خيال ضرور آھن. اھو صحيح آهي تہ 1990ع کانپوءِ لکيل سنڌي ادب ۽ خاص طور تي سنڌي ڪھاڻيءَ جا موضوع محدود ٿي ويا آھن ۽ اھي اڪثر پيار واري لامحدود، پر محدود موضوع جي چوڌاري ڦرن ٿا. ٻين جا لڙڪ پنھنجن ذاتي لڙڪن ۾ نظر نٿا اچن ۽ ٻين جي دلين جي ٽٽڻ جو آواز پنھنجي دل جي ٽٽڻ جي آواز ۾ ٻڌڻ ۾ نٿو اچي. تنھن ڪري اڄ اسان جي ليکڪ کي اول پنھنجيون اکيون اگھڻيون پونديون تہ جيئن ھو ٻين جا ڳوڙھا ڏسي سگھي ۽ ھن کي اول پنھنجي دل کي جوڙڻو پوندو تہ جيئن ھو ٻين جي دلين جا ديس بچائي سگھي.

سائين بخش رند پنھنجين اکين کي ٻين جا پير ڏاھيو آهي ۽ ھو پنھنجي دل جي ڪڙڪيءَ مان ٻين جي اکين جي لڙڪن جا مينھن ڏسي ٿو. اھڙو نينھن رڳو ان ماڻھوءَ جي ويڙھي ايندو آهي جنھن کي ويڙھيچن جي درد جي سٽي جائي جم ڪان پوندي آهي. سائين بخش رند کي جوھيءَ م وڙھيل سياسي جنگيون اڄ ان قابل بڻائي بيٺيون آھن تہ سنڌ جي جھوليءَ م ھو پنھنجي پورھئي جا ڪي گل رکي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ سڄي دنيا ۾ ڪهاڻيون لکڻ جو سلسلو گهٽجي رهيو آهي. ان جي جاءِ تي ناول لکڻ ۽ پڙهڻ جو رجحان وڌي رهيو آهي. اجوڪي وقت ۾ لکجندڙ ادب جي معياري يا غير معياري هئڻ بابت پڻ بحث تي رهيو آهي. يورپ جا ڪجهه ليکڪ توڙي نقاد اجوڪي دور کي ڪهاڻيءَ جو موت قرار ڏين ٿا. جڏهن ته برطانيه ۾ لکجندڙ نوي سيڪڙو کان مٿي ادب کي غير معياري سمجهيو وڃي پيو. اسان جي نقادن کي پڻ عقلي بنيادن تي پنهنجي ادب جي معيار جو جائزو وٺڻ گهرجي.

اسان وٽ جديد سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ ورهاڱي کانپوءِ جيڪي دور رهيا آهن، انهن مان جمال ابڙي، اياز قادري ۽ ع - ق - شيخ جو دور، امر جليل ۽ آغا سليم جو دور ۽ نورالهدا شاهه ۽ علي بابا جو دور واضح طور تي رهيا آهن. هن وقت خبر نه ٿي پوي ته هيءَ ڪنهن جو دور آهي؟ اهڙي اڻ چٽائيءَ جي باوجود به سنڌي ڪهاڻي لکجي پئي ۽ ان ۾ نوان نوان تجربا پڻ ٿي رهيا آهن. سنڌي ڪهاڻي، ليکڪ جي اندر جي دنيا کي هڪ راهه ڏئي ٿي ۽ اها اجا ته ليکڪ ۽ عوام جي وچ ۾ هڪ رشتي کي جوڙيون اچي پئي.

3 مارچ 2005ع کي يونيسڪو پاران دنيا جي 30 ملڪن ۾ ”ورلڊ بڪ ڊي“ (World Book Day) جي طور تي ملهايو ويو. ان موقعي تي مان سنڌي ادب، ان ۾ ڇپجندڙ ڪتابن ۽ انهن جي وڪري بابت سوچي هڪ لمحي جي لاءِ خاموش ٿي ويس. ان وقت منهنجي ذهن ۾ هڪ سوال پڻ اُڀري آيو ته، ڇا هاڻي ڪتاب پڙهڻ جو رومانس ختم ٿي ويو آهي؟ ڇا ان کي اسان ”ڪتاب پڙهڻ واري رومانس جو خاتمو“ چئي سگهون ٿا؟ اهڙي صورتحال جي پيدا ٿيڻ جو ذميوار ليکڪ ناهي. پر اهي ملڪي ۽ عالمي حالتون آهن. جن پڙهندڙ کان ان جا خواب کسي ورتا آهن، ان کان ان جو ويساهه کسي ورتو آهي، ان کان ان جي اميدن جو جهان کسي ورتو آهي ۽ ان کان ان جي زمين ۽ آسمان کسي ورتو آهي. ڇا سائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بخش رند جون هي ڪهاڻيون پنهنجي پڙهندڙ ڪي روشنيءَ جي عشق جي ان رَئي جي پلاند جو چانورو آچيندين، جنهن جي پناهہ ۾ هن نئين دنيا ڏانهن پنهنجو پنڌ جاري رکيو هيو؟ هي ڪهاڻيون منزل تائين پل نہ پهچائن. پر هنن جي سهاري چند وکون تہ ضرور ڪٽي سگهبيون - جي ائين ٿي سگهيو تہ. اها بہ هڪ وڏي ڪاميابي ليکبي.

انور ابڙو

10 مارچ 2005ع

ڪراچي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

درد منديءَ جو ديس

تَنهن ڏينهن جيئن ئي شهر مان عرب سياحن جي گاڏين جو مِني قافلو ويندي ڏٺم ته دل ۾ هڪ پڪو ارادو ڪيم. توڙي جو ان ارادي ۾ مشڪلاتون ۽ خطرا گهڻا هئا، تنهن هوندي به دل ۾ جيڪو اٽل فيصلو ڪري ڇڏيم. تنهن تان لهڻ جون سڀ راهون بند ٿي چڪيون هيون. رات جو دير تائين پنهنجي اهم پروگرام تي سوچيندو رهيس. جيئن پوءِ تيئن مون ۾ جوش اچا به ويو وڌندو. ٿر، ڪوهستان ۽ ناري وانگر ڪاڇي ۾ به هر سال عرب شيخ قافلن جي صورت ۾ گهمڻ ڦرڻ ۽ شڪار لاءِ ايندا آهن. جنهن لاءِ پکين ۽ جانورن جي شڪار وقت، هٿيارن جو استعمال گهٽ ڪندا آهن، پر پنهنجن تربيت يافته بازن کان اهو ڪم وٺندا آهن ۽ انهن عرب سگهورن کي انهي سفر دوران، ڪو اهڙو باز ملي وڃي جيڪو شڪار ۽ ٻين اهم مهمن لاءِ استعمال ٿئي ته ان عيوض وڏيون رقمون ڏيئي پنهنجي شوق کي تسڪين پهچائيندا آهن.

هِتان هُتان جي ٻڌل ڳالهين مطابق ته متحده عرب امارات، بحرين، قطر، اومان ۽ سعودي عرب وغيره جي عرب سياحن وٽ باز جي قيمت پنجاهه هزار کان چئن لکن تائين پهچندي آهي. سون به سوچيو ته ايم-اي پاس ڪرڻ بعد گهٽائي انٽرويو ڏنم، روڊن تي جتيون گسايم، نه آهي سفارش نه وري پئسن جو زور، ان ڪري مستقبل قريب ۾ نوڪري ملڻ جو سوال ئي نٿو پيدا ٿئي ۽ نه وري ايتري رقم آهي جو ويهي هلڪو سلڪو ننڍڙو ڪاروبار ڪجي. ان ڪري پلو ان ۾ ئي آهي ته ڪاڇي جي برن، پٽن ۽ پهاڙن ڏانهن منهن ڪجي ۽ ڪو باز ڦاسائي عرب شڪارين کي وڪٽي، ڪا چڪي موچاري رقم هٿ ڪري بيروزگاري جو وقتي خاتمو ڪجي. توڙي جو اهڙو خيال پهرئين ذهن ۾ نه هو پر ان ڏينهن عرب سياحن جي شهر مان گذرندڙ گاڏين جي قافلي کي ڏسي دل ۾اٽل ارادو ڪري ڇڏيم. سوچڻ لڳس ته اهو باز ڦاسائڻ جو معمولي ڪم به بهاولپور،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ميانوالي، ملتان ۽ ساهيوال جا پنجابي ڪري وجن ٿا ۽ موٽ ۾ عربن ڪان لکين روپيا ڪمائن ٿا .چا اسان ۾ ايترو به نيمڪ نه آهي جو هڪ ننڍڙو ڪم ڪري بدلي ۾ چڱي خاصي رقم حاصل ڪري سگهون! هاڻي منهنجي دل ۾ پئسن واري ڳالهه سان گڏوگڏ قوميت وارو جذبو به پروان چڙهندو ويو. جنهن مون کي انهيءَ ڪم لاءِ اجان به وڌيڪ آماده ڪيو. نتيجي ۾ وائلڊ لائف کاتي وارن جي جهنگلي جيوت ۽ اڻ لپ جيوت کي بچائڻ متعلق اخبارن ۾ ڇپيل اجوڪين اپيلن جو مون تي ڪوبه اثر نه پيو. ٻئي ڏينهن صبح جو هوٽل تي چانهه پيئندي مون پنهنجي پياري دوست رياض کي مستقبل جي پروگرام مطابق ٻڌايو ته بجاءِ دلداري ڏيڻ جي جذباتي ٿي چوڻ لڳو: "چريو ته نه ٿيو آهين؟!"

"چو انهيءَ ۾ چريي ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي!"

"پر تون وبندين ڪاڇي باز ڦاسائڻ ۽ ڏاڙيل توکي ڇڏي ڏيندا!"

"ڪيترو ڪپا سيندڙ پناڻن ۽ باز ڦاسائيندڙ پنجابين کي ڏاڙيل هٿ به ڪونه ٿا لائين باقي ڪتندا اچي مون کي؟" مون دليل ڏيندي چيو.

"پر انهن جو هتي نه ڏٺي نه سائين. هجين ڪجهه رقم ملڻ جو آسرو ته ڪين ڪٿن به!"

"چا به ٿي پوي يار مان باز ڦاسائڻ وبندس". مون پڪو ارادو ڏيکاريو.

"نه وچ پليز. مونکي خبر آهي ته بيروزگاري تنهنجي ڪيسي جي حالي پٺي سان گڏ تنهنجي مت به کسي ورتي آهي. ان ڪري عجيب و غريب پروگرام ٺاهيندو ٿو وتين!" رياض خفا ٿيندي چيو. "نه يار نه. نه ڪيسي جي ڳالهه آهي نه وري مت جي. بس هڪ ننڍڙو ڪم آهي. جيڪو مان ڪري سگهان ٿو. خرچ ته ڪونه ايندو نه!"

"پر باز ڦاسائڻ ۾ مهارت ڪپي. تون اجايو پنجابي بنجڻ جي ڪوشش نه ڪر."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"يار رياض اجايو چرچا نہ ڪر."

"ڳالهہ چرچن جي ناهي پر پنجاب جا "بازمار" انهي ڌنڌي جا ماهر آهن. اهي صرف سنڌ ۾ نہ ايندا آهن، پر پنجاب جي روهي، پوٺوهار ۽ ديره غازي خان جي رڻ پٽن ۽ ميداني ٽوڙي پٽريلن علائقن ۾ هميشہ نوس نوس ڪندا رهندا آهن ۽ بيو تہ انهن جو عرب شيخن سان هميشه رابطو هوندو آهي ۽ اڳهہ پار جي بہ ڪين ئي بهتر خبر هوندي آهي. تو ڪان تہ هڪ باز ڦاسندو ڪونہ. پر جي خدانخواستہ ڦاٿو بہ تہ وڪرو ڪونہ ٿي سگهندو." رياض جي انهيءَ ليڪچر تي ڪجهہ ڏرو ٿيس پر وري منهن جي پڪائي ڪري چيم: "باز ڦاسائڻ جو سامان ونجهر ۽ ڊفرو مون وٽ اڳيئي آهن. جيڪي هڪڙو پنجابي ڳوٺ وڃڻ وقت ڇڏي ويو هو. ان ڪري سمجهہ تہ اهو مسئلو بہ حل ٿي ويو."

"فرض ڪر تو باز ڦاسايو. هاڻي وڪرو ڪيئن ڪندين؟!" رياض ٽوڪ مان پڇيو. چيو مانس: "پهرئين هڪڙو ڪم تہ ٿيڻ ڏي. پوءِ ٻئي ڪي بہ ڏسنداسين." رياض آخري پيرو ڪاوڙ مان چيو: "وڃ ادا وڃ اسان توڏانهن ميڙ ڪٺي ڪونہ ايندا سين." منهنجي انهي غير متوقع پروگرام سبب، مونسان عزيز ۽ دوست ناراض ٿي ويا. هڪ دوست نذير ٽوڪ واري انداز ۾ ايترو بہ چيو تہ: "نار ۾ جنگ ڪانپوءِ عرب سڳورا انهي ناٽ ۾ نہ رهيا آهن ۽ گهٽا قرضي ٿي ويا آهن ۽ هي معتبر هليو آهي عربن ڪان ريال، درهم ۽ دينار تڳائڻ." پر مان پنهنجي پروگرام تي اٽل رهيس ۽ موٽ ۾ عزيزن ۽ دوستن مايوسي جو اظهار ڪيو هو.

اڄ مونکي ڪاڇي ۾ ٽيون ڏينهن آهي، ڪافي ڪوشش جي باوجود بہ مان ڪو باز ڦاسائي نہ سگهيو آهيان. انهيءَ جهد مسلسل دوران ڪاڇي جي انتهائي ڏورانهين پهاڙي حصي جي دامن ۾ وادي نما پوٺي جي علائقي ۾ پهتو آهيان، صبح جو وقت آهي ۽ مان هڪ مسڪين هاري جي رات ۽ هن مهل جي ماني ڪنائڻ ڪانپوءِ قدرت جا حسين منظر ڏسڻ ۾ مشغول آهيان. منهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اولهه طرف ڪيرٿر جبلن جي قطار آهي. ننڍڙيون ٽڪريون اڳتي هلي پربت نما جبل ۾ تبديل ٿي وڃن ٿيون. اوپر طرف مسڪين هارين ۽ نارين جا ڪُکين جهڙا گهر آهن ۽ گهرن طرف ڪبڙين جا اڻ ڪٽ سلسلا ۽ دهشت ناڪ نئين گاج جو هينئر سڪل پيٽ. اجا اڳتي ڪتي ڪتي، جوئر ٻاجهري ۽ ترِ جا فصل ۽ اتي ڪمن ڪارين ۾ مشغول هاري ۽ هارياڻيون. مان اهي نظارا ڏسڻ ۾ محو آهيان ته ڏکڻ کان گاڏيون ايندي نظر اچن ٿيون. اڙي هي ڇا!! هي ته اهي ئي ساڳيا عرب آهن، جيڪي ٽنهن ڏينهن شهر مان گذريا هئا ۽ جن کي ڏسڻ سبب ئي مون بر منهن ڪيو هو. مان اهو سوچي ئي رهيو هوس ته عربن جون گاڏيون ڊوڙ اڏائينديون اچي پهتيون. منهنجي هٿن ۾ باز ڦاسائڻ وارو سامان ڏسي گاڏيون روڪيائون ۽ اشارن سان ڪجهه پڇڻ چاهيائون. مون پنهنجي سڄي وارتا کين ٽٽل ڦٽل عربي ۾ ٻڌائي، ڇو ته ڪجهه سال بيروزگاري جي هڇا کان تنگ ٿي، مالدار ٿيڻ جي خيال کان سعودي عرب وڃيو هئس ۽ پر اٺ مهينا ڪن مس رهيو هوس ته غير قانوني رهڻ جي ڏوهه ۾ ڪنيي ڪٽي وطن موڪليو هئائون. ايستائين عربي ڳالهائڻ جهڙو ٿي ويو هوس. منهنجي ائين عربي ڳالهائڻ تي ڪن پل لاءِ عربن جي چهري تي تازگي اچي وئي ۽ چيائون اسان واپس وڃون پيا. اگر هلڻ چاهين ته توکي اڳتي ڪري ڇڏيون. مون وٽ هائو ڪار ڪان سواءِ ڪوبه چارو ڪونه هيو. ان ڪري عربن جي قافلي ۾ شريڪ ٿيڻ ۾ ئي ڇگائي سمجهيم. مختصر تعارف ڪانپوءِ مون ڪائن پڇيو:

”فرض ڪريو مان باز هٿ ڪريان ها ته توهان خريد ڪريو ها؟“ تنهن تي هڪ وڏي عمر واري عرب الصباح پنهنجي بچي ڏاڙهي تي هٿ ڦيري چيو: ”يا اخي .... اسان جو ملڪ جنگ جي جنجال کان مس آزاد ٿيو آهي. ان ڪري اسان في الحال اهڙن غير ضروري شوقن کان ڪجهه پاسيرو رهڻ جو سوچيو آهي.“

”پر هيڏا خرچ ڪري سفر تي نڪتا آهيو. اهو شوق ناهي ڇا؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اهو اسان جي معمول جي خرچن ۾ آهي.“ ساڳي عرب مختصر جواب ڏنو.

”۽ سال ۾ هڪ دفعو دنيا جو سير ڪرڻ ۽ شڪار وغيره اسان جي روايتن ۾ شامل آهي.“ ٻيرو عمر واري صالم وضاحت ڪئي.

”پر دنيا گهمڻ لاءِ يورپي ملڪن ۽ آمريڪا جون نائيٽ ڪلبون، بلندوبالا هوٽلون ۽ اتان جا خوبصورت ساحلي علائقا وڌيڪ موزون ٿين ها!“

”اهو ته صحيح آهي پر يا اخي، اتان جون حڪومتون جانورن ۽ پکين جي شڪار جي سلسلي ۾ ڪافي سخت آهن.“ الصباح وراڻيو.

”ته پوءِ اسان جي ملڪ ۾ به ته وائلڊ لائف وارن جو نه صرف ڪاتو بلڪ مڪمل وزارت ڪم ڪري رهي آهي .... ان هوندي .... !!“

”حبيبي! هتي اسان کي اجازت طلبي لاءِ ڪا ڏکيائي ڪانه ٿي ٿئي. وائلڊ لائف واري وزارت اسان کي اجازت ڏيندي آهي، جنهن تي اسان خود به حيران آهيون.“

”انهيءَ ۾ حيراني جي ڪا ڳالهه ڪانهي.“

”چو!؟“ گاڏي ۾ ويٺل ٽنهي عربن ڪورس جي انداز ۾ پڇيو.

”چو جو اسان جي ملڪ ۾ ذميدارين جي خلاف ڪم ڪرڻ به ذميوارين ۾ شامل آهي، مثلاً جهنگلي جيوت جو ڪاتو ئي جهنگلي جيوت جي پنيان هٿ ڌوئي پيو آهي. اينٽي ڪرپشن جو ڪاتو سڀ کان زياده ڪرپشن ۾ مبتلا آهي، هتي توهان کي غير سياسي ماڻهو سياسي هٿڪنڊا استعمال ڪندي نظر ايندا، جڏهن ته سياسي ماڻهو غير سياسي حرڪتون ڪرڻ ۾ مشغول هوندا آهن.“ هڙٻائيون نڪتل طلعا تعجب مان چيو. ”ائين چو آهي!؟“

”يا شيخ! انهي جو جواب خالص سياسي آهي. ان ڪري توهان نه پڇو ته ڀلو.“ جنهن تي گاڏي ۾ ويٺل ٽنهي عربن الصباح، صالم، ۽ طلحا ڪٽي چپ ڪئي. عربن سان چڱي خاصي ڪچهري جي باوجود به مايوسي منهنجي من ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واسو ڪري چڪي هئي. جو تہ هڪ تہ باز قاسائي ڪونہ سگهيس پيو تہ دوستن ۽ عزيزن سامهون مون سان جيڪا جٽ ٽيٽي هئي، ان تهائين مون کي مايوس ڪري ڇڏيو هو. ان ڪري غم پلائڻ لاءِ وڏي عمر واري عرب الصباح کان سوال ڪيم:

"يا شيخ! صدام توهان جي نظر ۾ ڪيئن آهي؟" مون سوال نہ پڇيو ڄڻ ککر ۾ ڪڙو هنيم. تهہ پهہ وراڻيائين: "ڪهڙي شيطان جو نالو ورتو اٿئي!"

"پر عام خيال اهو آهي تہ توهان آمريڪا ۽ اسرائيل لاءِ سياسي طرح ڪجهہ زياده ئي نرم ثابت ٿيا آهيو". چيائين: "اٿين هرگز ناهي صدام عربن جي خودمختيار ذرتي کي پنهنجي بيوقوف دشمن ڏانهن جهڪايو آهي". ڳالهہ جو رخ مٽائيندي چيم "پلا جنگ جو تجربو ڪيئن رهيو".

"انتهائي ڀيانڪ! انتهائي خوفناڪ! راتين جون راتيون جاڳي گذارڻيون پيون. ساحلي علائقا، تيل جا کوهہ، شهر بحر هڪ هڪ ڪري تباهہ ٿيندا ويا. اسان سوچيو اٿين جنگ رهي، تباهي رهي تہ مجبوراً اسان کي بئي ڪنهن خطي ڏانهن لڏپلاڻ ڪرڻي پوندي". الصباح اِهي لفظ منيون پڪوڙي جذبات ۾ چيا.

"فرض ڪريو اهڙي نوبت اچي ها تہ توهان ڪهڙي خطي ڏانهن رخ رکو ها؟" نہ چاهيندي بہ پڇي ويٺس.

چيائين: "يا اخي انهي باري ۾ ڪجهہ چئي نٿو سگهجي، پر عام طور تي ڏٺو ويو آهي تہ مسلم رفيوجيز (مسلمان مهاجرين) لاءِ پاڪستان جي سرزمين انتهائي موزون آهي." "۽ پاڪستان ۾ سنڌ جي مهمان نوازي جو تہ ڪو جواب ئي ناهي. ان ڪري ڪافي عرب سربراهن ۽ تاجرن سنڌ ۾ پنهنجا محل ٺهرايا آهن ۽ زمينون بہ خريد ڪيون آهن". طلحا ڳالهہ ۾ اضافو ڪيو. هاڻي منهنجي ذهن مان نڪاءُ نڪرڻ شروع ٿي ويا. سوچڻ لڳس تہ هندستاني، بنگالي، بهاري، افغاني، برمي، وري ايراني ۽ سوڊاني سڀ سنڌ ۾ ۽ مٿان وري لکين عربن جون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مشڪل وقت ۾ اڳوات نظرون بہ سنڌ ۾ آهن تہ تہ پوءِ سنڌين جو ڇا ٿيندو؟!
ائين محسوس ٿيو ڄڻ مٿان ڪا چپ ڪري هجي. ڪجهہ چئي نہ سگهيس.
الصباح پنهنجي ڳالهہ ۾ اڃا بہ اضافو ڪيو: ”اسان جي ڪافي سربراهن
پاڪستان ۽ خاص ڪري سنڌ ۾ زمينون، محل ۽ ريگستاني علائقن ۾ ”فارم“
خريد ڪري پاڪستاني اسٽيٽ ۾ ”اسٽيٽس“ خريد ڪري ورتيون آهن.“

”پوءِ تہ توهان کي هتي ايندي ڪا اوپرائپ بہ محسوس ڪانہ ٿيندي
هوندي!“ مون نہ چاهيندي وري بہ پڇيو. فوراً چيائين: ”بلڪل نہ پر پوءِ بہ دنيا
جي ٻين خطن جي پيٽ ۾ اسان کي سنڌ ۾ هڪ مسئلو سدائين آڏو اچي ٿو.“
تعجب مان پڇيم: ”مسئلو، ڪهڙو مسئلو آهي؟!“ هٿن جون تريون مهٽيندي
چيائين ”برادر! توهان کي تہ خبر آهي تہ عرب زال ۽ گهوڙو هميشہ پنهنجي گوڏي
هيٺان رکندا آهن .... گهوڙن جي جاءِ تہ گاڏين والاري پر زال وارو مسئلو
.... “ الصبا شرارت مان ٺهڪ ڏيندي چيو. چيم: ”زالون پاڻ سان آڻيو.“ ”يا
اخي! ائين نٿو ٿي سگهي، اسان کي روايتون ان جي اجازت نہ ٿيون ڏين. ان
ڪري تہ توهان .... “ الصباح شرارتي مرڪ مرڪندي ڳالهہ پاڻ ٿي اڌ ۾
ڪاٽي پنهنجن ساٿين ڏانهن ترڇي نظر سان ڏسڻ لڳو. سمجهيم تہ عرب
سڄورو اڄ سڌي طرح گار ڏيئي چڪو آهي، پر مهمان نوازي جو روايتي ڀرم
رکندي پاڻ تي جيئن تيئن ضابطو رکيم، ۽ اهو سوچي ڇڏيم تہ منزل تي پهچڻ
تائين هنن سان ڪوبہ بحث نہ ڪندس، ليڪن خاموشي بہ منهنجي لاءِ عذاب
ثابت ٿي رهي هئي. عربن کي ڪهڙو جواب ڏيان؟. وارپٽيان يا مورڳو گاڏي مان
لهي وڃان؟. ڪيئي سوال هئا جن جو مون وٽ ڪوبہ جواب نہ هو. ٺيڪ ان پل
الصباح منهنجي ڪلهي تي ٻانهن رکي آرس ڀڃيندي چيو ”برادر! اسان هن سال
ڪو خاص شڪار ڪري نہ سگهيا آهيون. ايندڙ سال اسان باقاعده ڪافي ٽائيم
ڪڍي ڪاڇي ۾ شڪار لاءِ ايندا سين. ان وقت تنهنجو اسان سان هجڻ لازمي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي. هونءَ بہ تون اسان جو سنو رفيق ثابت ٿيندين ۽ اسان جي هر ضرورت پوري ڪندين نيڪ آهي نہ!". هن لفظ "ضرورت" تي جذهن زور ڏنو تہ منهنجا تہ تاڪ لڳي ويا. مان اڳ ۾ ئي آوي وانگر اندران ئي اندران پچي رهيو هوس ۽ پاهر ٻاق نہ ٿي ڪڍيم سو الصباح جي وري ڳالهائڻ تي مان بي قابو ٿي چوڻ لڳس:

"ها مان ڪاڇي ويندس" عربن خوشي مان ڏند ٽيڙيا.

"بلڪ بار بار ويندس" هاڻي عرب ٿورو چرڪيا.

"هاڻي مان ڪاڇي ويندس، جوڻ، پاجهر ۽ ترن جا فصل ڏسڻ جيڪي هوا جي هلڪي جهاءُ سان جذهن جهومڻ لڳندا آهن تہ دل بہ جهومڻ لڳندي آهي. مان ڪاڇي ويندس، جتي اَسُر ويلي ولوڙن جون وايون من پاتال ۾ پيهي عجيب سرور بخشينديون آهن. جتي هرٽين وارا چال ڏيئي هڪ جيڏيون، سرتيون، پرهہ ڦٽي مهل پيرون پٽڻ وينديون آهن تہ سجي ڪاڇي ۾ ابدي محبت ۽ حسن جا جلترنگ ٻري پوندا آهن". منهنجي اوچتي تيز ۽ جذباتي ڳالهائڻ تي تنهي عربن ڪان پگهر نڪري اچي ٿو پر مان ڳالهائيندو رهان ٿو. "مان ڪاڇي ويندس جتي جبلن جي دامن مان، هلڪو نيرو صاف شفاف پاڻي جنهن مهل لسڙن پٿرن مٿان ترڪي وهندو آهي تہ ڏسندڙ اکيون بہ پٿرائجي ويندون آهن. جتي جبلن جي چوٽين تان ڪونجون ڪرلاءُ ڪنديون آهن تہ دنيا جو سڀ ڪان لافاني وڇوڙي جو گيت جنم وٺندو آهي جتي گوريون گجريون گهاگهرون مٿي ۽ چيلهہ تي رکي ڪوهن تي پاڻي ڀرڻ ويندي آهن تہ هزارين غزل جنم وٺندا آهن. يا شيخ! مان ڪاڇي ويندس جتي هاري ناري پيهن تي چڙهي ڪانياڻي سان ڳوڙهو اُجلي جهار هڪليندا آهن تہ سنڌ جي قديم هاري روايت وري زنده ٿي اٿندي آهي. جتي ڳاجن سائين، ياري رند ۽ ميان نصير محمد جي مزارن تي سمهہ جي تال تي نعره، حق بلند ڪندا آهن تہ ڪاڇي جي خاموش سرزمين جڻ وري ڪرموڙي زندهہ جاويد ٿي پوندي آهي. ان ڪري مان ڪاڇي ويندس!، بلڪل ويندس ۽ ويندو ئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهندس". منهنجون منيون پڪوڙيل هيون ۽ مان پگهر ۾ شل هوس. عربن کي سمجهه ۾ ڳالهه نٿي آئي تہ چا چون چا نہ چون. آخر الصباح ڏجي چيو: "تو چا چيو؟! ۽ چا چوڻ ٿو چاهين. تنهنجون ڳالهيون بهرحال اسان جي سمجهه کان مٿاهيون آهن" غصي مان چيم: "چا ٿو چوڻ چاهيان!، مان اهو ٿو چوڻ چاهيان تہ، توهان تہ اجا بہ صحرائي لٽيرا آهيو. توهان ۾ اجا بہ ساموندي قذاقن واري جبلت موجود آهي، توهان اڄ بہ معصوم ٻارن کي اٺن جي پيچ سان ٻڌي ڊوڙ جا مقابلا ڪري خوشي مان ڏند ٽيڙيندا آهيو. توهان کي سوا لک نبي بہ صراط المستقيم تي نہ آڻي سگهيا. توهان جو مذهب پئسو ۽ توهان جي فطرت "عدنان خشوگي" واري آهي ۽ توهان جو لوح و قلم "انڪل سام" وٽ گروي ٿيل آهي، روڪ .... ! الصباح گاڏي روڪ!". الصباح جهٽڪي سان گاڏي روڪي، مان بنا دير جي هيٺ لهي ويس. تنهي عربن کان پگهر نڪري آيو هو. پوئين گاڏي ۾ وينل بہ عرب ڳالهين کان بي خبر ڏسندا رهيا. طلحا، الصباح کي آهستي چيو: "سنڌ جي نئين نسل ۾ مهمان نوازي جا ڳڻ بلڪل نہ هئڻ برابر آهن" پر مان انهي جملي تي ڌيان ڏيڻ بجاءِ اڳتي روانو ٿي ويس. عرب سوال جي نشاني بنجي اڳتي وڌي ويا. مون کي گهر تائين پهچڻ لاءِ اجا ڪافي پنڌ ڪرڻو هو. تڪ جو احساس منهنجي ذهن ۾ بلڪل نہ هو. چاڪاڻ تہ زندگي ۾ پهريون دفعو ذهن تي اها ڳالهہ زوردار نموني حاوي ٿي چڪي هئي تہ پنهنجي ڌرتي تي هلي رهيو آهيان ۽ پنهنجي ڌرتي لاءِ سوچي رهيو آهيان. ۽ انهن ٻنهي مقدس احساسن ٿڪ ۽ بيروزگاري جي عذاب تي غلبو حاصل ڪري ورتو هو.

*

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گٽر جو ڍڪڻ

ويڪري منهن، چُنجهين اکين، ڪاراٽيل چپن، اندر ڌڀيل هڙباٽين، سنهين اوبيڊنٽ ٽائيپ جهڪيل مڇن سبب پهرئين نظر ۾ منگول حڪمرانن سان مشابهه، ايس - ڊي - اي - او قاسم شاهه. ڪراچي جي وڏن آفيسرن ۾ وي آءِ پيز سان ياريون نڀائيندڙ هن آفيسر جو رويو توقع جي ابتڙ، منگول حڪمرانن وانگر سخت بجاءِ همدردانه ۽ سپاويڪ هو. فائيلن ڪي غور سان ڏسي ان تي صحيحون ڪرڻ بعد هي سعيد ڏانهن متوجهه ٿيو. ”جي فرمايو“!

”سر منهنجو نالو سعيد آهي ۽ مان ....“!

”شايد توهان ديوراج ڪنگهار اسڪول ۾ سنڌي لينگوئيج ٽيچر (SLT) آهيو.“ هن سعيد جو جملو پورو ٿيڻ کان اڳ چيو.

”جي سر توهان درست فرمايو .... توهان به-ٽي دفعا اسان جي اسڪول ۾ وزٽ تي آيا هئا.“

”پلا ڏيو خبر ڪيئن اچڻ ٿيو؟!“

”سر ڪجهه ڏينهن کان خبرون آهن ته، ٻه سال اڳ جيڪي ايس ايل ٽي مقرر ڪيا ويا هئا تن جون نوڪريون ختم پيا ڪن!“

”اسان به ائين ٻڌو آهي ..... پر ڪو ليٽر وغيره ته نه آيو آهي.“ قاسم شاهه ڪرسي تي ويٺي ٿي هُن ڏانهن جُهڪندي چيو.

”پر سائين! .... !“

”ڏس مسٽر سعيد! انهيءَ ۾ اسان جو ڏوهه ناهي ..... بس سرڪار جا پنهنجا فيصلا آهن ...... پنهنجيون پاليسيون آهن .... اسان ۽ توهان ڇا ٿا ڪري سگهون؟“

”سر پلا .... نوڪري بچائڻ جو ڪو ذريعو .... توهان به ڪو گس ٻڌايو ....دوستن به توهان سان ملڻ ۽ مشوري لاءِ توهان ڏانهن موڪليو آهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”نہ يار ڪو بہ ذريعو ڪونهي ...... ۽ نہ وري ڪو وس هلندو منهنجو. لڳي تو تہ هي سَڄي سرڪار توهان غريبن کي بيروزگار ڪري ئي رهندي.“

”ائين بہ ٿي سگهي ٿو سر تہ .... تہ اهو رڳو افواهہ هجي.“ سعيد پاڻ کي جڻ آٿت ڏيندي چيو.

”خدا ڪري ائين ئي هجي پر مان ڊي-اي-او آفيس توڙي ڊائريڪٽر آفيس ويندو رهندو آهيان. اتي بيو نہ تہ بہ اِها ڳالهہ ضرور هلندڙ آهي .... وڏيڪ چئي نٿو سگهجي.“ ايس ڊي اي او قاسم شاهہ جي پوئين جملي سعيد کي جڻ پٿر سان ٻڌي ۽ تار ۾ ڦٽي ڪيو. سندس ڳلو خشڪ ٿي ويس. وڌيڪ ڳالهائڻ بجاءِ پنهنجي چپن کي ڏندن سان آهستگي سان چباڙيندو رهيو. هن کي خاموش ڏسي قاسم شاهہ ٻئي هٿ ٽيبل تي هڻي جهٽڪو ڏيئي اٿيو: ”مان هلان ٿو .... بحرحال مون کي توسان همدردي آهي.“

”سائين! معنيٰ تہ هاڻي ڪو آسرو ناهي.“ سعيد وِساٽل دل سان اٿندي چيو.

”آسرو مون وٽ ناهي التبہ سرڪار پنهنجو فيصلو بدلائي تہ ڪهڙي دير آهي!“

”توهان ڪا مهرباني ڪريو سر .... توهان جي بالا آفيسرن سان سُٺي جاڻ سڃاڻ آهي، اثر رسوخ آهي .... ڪنهن شرط ڪنهن بهاني سر.“ سعيد جي ڳالهائڻ مان صدا جو واضح تاثر ملي ٿو. جواب ۾ هو هلڪو تعجب خيز ۽ معنيٰ خيز ٽهڪ ڏيئي اڳتي وڌي ويو. آفيس کان نڪري وري بيهي پوئتي سعيد ڏانهن لوٽو هٽي، پنهنجي چپن تي اشارو آڱر رکي ڪجهہ سوچي چيائين: ”توهان ڀلا هينئن ڪيو سياڻي شام جو ستين وڳي منهنجي پراڻي حاجي ڪئمپ واري رهائشگاهہ تي اچجو .... اڄ مونکي ڪنهن ڪم سانگي پنهنجي ڳوٺ نئي وڃڻو پئجي رهيو آهي. هي منهنجو وزيٽنگ ڪارڊ اٿوَ .... توهان جي ڪم لاءِ سياڻي ڪا راهہ ڪنداسين ....۽ ها!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

.... ان جو ذڪر ڪنهن ٻئي سان نہ ڪجانءِ نہ تہ رش وڌي ويندي ۽ پوءِ.!"

جواب ۾ سعيد ڪي جڻ اميد جو ڪرڻو نظر اچي ويو ۽ مهرباني لفظ تي زور ڏيندي چيائينس: "سائين توهان جي مهرباني." هن ڪي بس اهوئي ذهن ۾ هو تہ پڪ سان پئسن جو مسئلو هوندو .... اهو ڪم تہ سرڪاري ادارن ۾ عام پيو هلي، پلا جي پئسن سان نوڪري بچي پوي تہ گهاٽي جو سودو ناهي. وري پاڻ ئي سوچڻ لڳو تہ پلا جي گهڻن پئسن جي گهر ڪيائين تہ پوءِ ڪٿان آٽيندس؟! اِهڙي قسم جا سوال سڄي رات ۽ ٻئي ڏينهن ڪلاس ۾ بہ سندس ذهن تي پاٽي ۾ ڪاغذ جي ٻيڙي وانگر بي ترتيب نموني سان ترندا رهيا. پر صاحب جي خوف کان ڪنهن سان ذڪر بہ نہ پيو ڪري جو هن واضح نموني سان روڪيو هئس. ٻئي ڏينهن شام جو هو ايس-ڊي-اي-او قاسم شاهہ جي رهائشگاهہ تي آيو تہ هو اڳيئي جڻ سندس انتظار ۾ ويٺو هو. ٻنهي جڻن گڏجي چانهہ پيتي ۽ ڳالهائڻ جي شروعات قاسم شاهہ ئي ڪئي: "يار سعيد! توهان ڪي نوڪرين تان لاهڻ واري خبر بلڪل درست آهي .... مان اڄ نئي ڪان موٽندي ڊائريڪٽر آفيس ويو هوس ۽ ڊي-اي-او آفيس ڪان بہ ٿيندو پيو اچان."

"پوءِ سائين!" سعيد جو ٻُڏل جواب.

"تون فڪر نہ ڪر. مان اسپيشلي تنهنجي لاءِ پنهنجي هڪ اثر رسوخ واري آفيسر دوست سان ڳالهايو آهي."

"پر ....نوڪرين ڪان لاهڻ جو گڏيل نوٽيفڪيشن نڪرندو تہ مان وري ڪيئن بچندس؟" سعيد خوشي ۽ مايوسي جي گڏيل جذبن سان چيو.

"اهو تنهنجو مسئلو ناهي .... اسان پاڻهي معاملي ڪي ناهينداسين پر هڪ شرط آهي." قاسم شاهہ شرط لفظ جڻ وڏي مشڪل سان چيو.

"شرط .... ڪهڙو شرط ؟!" نوڙي جو سعيد سمجهيو ٿي تہ اها شرط واري ڳالهہ ضرور سامهون ايندي پر پوءِ بہ گهڻن پئسن ڏيڻ جي خوف سبب هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بہ شرط لفظ کي چڪي ۽ چبي چيو. موٽ ۾ قاسم شاھ پين هينئين چپ تي آهستگي سان هٽندو رهيو ۽ ٻئي هٿ جي آگرين سان مٽي جي وارن کي پوئتي ڌڪيندو رهيو. ائين تي محسوس ٿيو ڄڻ موضوع کي اڳتي وڌائڻ لاءِ مواد ۽ لفظ ذهن ۾ سهيڙي رهيو هجي. ”ها سائين .... توهان شرط جو ذڪر ڪيو!“ سعيد ڄڻ جلد کان جلد معاملي کي حل ڪرڻ تي چاهيو.

”شرط بہ ناهي! .... تنهنجي لاءِ تہ فائدو ئي فائدو آهي .... توکي ڪا رقم خرچ بہ نتا ڪرايون پر .... پر.“ قاسم شاھ جملو خود ئي اڌ ۾ ڇڏي ڏنو ۽ سعيد جون اکيون اچرج مان اجا بہ زياده کلي ويون ۽ سيتي وجائڻ واري انداز ۾ چپ ملي گول ٿي ويس.

”هاڻي ڏس سعيد“ قاسم شاھ ڪجھ خاموشي بعد وري ڳالهائڻ شروع ڪيو: ”مان سڌو ماٺھو آهيان .... بجاءِ جو ڳالھ کي گهٽو گهمايان ڦرايان، صفا سڌي ڳالھ ٿو ڪريان. ان تي وڌيڪ سوچڻ تنهنجو ڪم آهي.“ هاڻي وري، سعيد خاموش. قاسم شاھ ڏانهس منهن جهڪائي چوڻ شروع ڪيو: ”دراصل قصو هن ريت آهي تہ انيتا، نالي هتي هڪ نوجوان ڇوڪري رهندڙ آهي، هن وقت تہ سندس مئر ڪانسواءِ ڪير بہ ساڻ ڪونهيس. ان سان ڪافي عرصي کان منهنجو افيئر هلندڙ هو سا .... سا پيٽ سان ٿي وئي آهي. ٻيون کي ٽيون مهينو اٿس .... ۽ مسٽر سعيد منهنجا گهريلو حالات ان جي اجازت نہ ٿا ڏين تہ ڪو مان ساڻس نڪاح ڪيان، توڙي جو ڇوڪري خوبصورت آهي. مال ملڪيت واري فيملي آهي، ڪراچي ۾ دوڪان ٿن جيڪي مسواڙ تي ڏنل آهن ڳوٺ ۾ زمينون اٿن پر مسئلو وري بہ منهنجي خانداني پسمنظر جو آهي.“

”سر توهان منهنجي نوڪري بابت ڪجھ ٻڌايو پئي .... تورو اڳ!“ هُن کي خاموش ڏسي سعيد ڳالهايو.

”اِهوئي تہ مسئلو آهي يار .... جيڪڏهن تون .... تون هُن سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نڪاح ڪر تہ .... ڏس سڄو، بندوبست مان ڪندس. معاملي کي بہ ٽاپ سيڪريٽ رکڻ منھنجي ذميواري آھي ۽ ...." "جناب اھا سراسر گار آھي .... مان برداشت نہ ڪندس ۽ جي توھان جو خانداني پسمنظر آھي تہ .... تہ مان بہ شادي شده آھيان ٻن ٻارن جو پيءُ آھيان." قاسم شاھ جو جملو اڌ ۾ ڪاٽي ھِن پھريون دفعو اعتماد سان ڳالھائڻ شروع ڪيو جنھن ۾ رُڪائي جو عنصر بہ شامل ھو.

"خير مان توکي زير بار تہ نٿو ڪري سگھان پر تنھنجي مستقبل ۽ نوڪريءَ جو سوال آھي."

"پر سر توھان مون کي ٽريپ ڪري ماءُ ڀنجندڙ ڪنوار منھنجي ڪنڌ ۾ ھڻي، اخلاقي ۽ مذھبي گناھ ڪرائي ٻچڙو ڪرائڻ ٿا چاھيو .... ھونئن بہ نوڪري مَان لٿا تہ سڀ لھندا مان چو ٻچندس!؟"

"اڙي يار سعيد! تون نوڪريءَ جي فڪر چوٿو ڪرين .....مان توسان واعدو ٿو ڪريان، اھا نوڪري نہ تہ انھيءَ کان بھتر ٻي ڪا نوڪري مان توکي وٺرائي ڏيندس. سفارش تي ملي توڙي رقم عيوض."

"معنيٰ تہ سبز باغ!" سعيد ايترو چئي ٺوڪ مان چپ پيڙيا.

"سبز باغ ناھي .... حقيقت ٿو ڪيان مسٽر سعيد حقيقت." سندس آفيسر پھريون دفعو التجا واري انداز ۾ ڳالھايو.

"پر سر ھڪڙي ڳالھ تہ ٻڌايو!" سعيد جڻ ڪيس سمجھائڻ لڳو. "ھي ڇوڪري جنھن سان توھان منھنجي شادي ڪرائڻ ٿا چاھيو سي آھن ڪراچي ۾ ۽ توھان جي فيملي رھي ٿي ۾ .... تہ پوءِ توھان خود ساڻس ڳجھي نموني سان شادي نٿا ڪري سگھوس ڇا!!"

"نہ يار اھو ڏکھو قصو آھي .... اصل ۾ اھي بہ اسان وانگر سيد زاده آھن ڪا مريدياٽي نہ آھي ائين تہ الائي ڪيترين ڪنوارين مريدياٽيون اسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي سيدزادن اُمهائي ڇڏيون ۽ انهن جون شاديون بہ پنهنجي مرضيءَ تي ڪرائي ڇڏيون پر هي ڏکي پارٽي آهي .... دراصل هنن سان اسان جو سالن کان ملڪيت ۽ ٻئي خانداني پسمنظر تحت تضاد هلندڙ آهي، ايتري تائين جو ڳالهائڻ، ڪائڻ پيئڻ بہ بند آهي.“

”پوءِ“ سعيد چڻ تڪڙ ۾ ڳالهہ ٻڌي وجڻ تي چاهيو.

”پوءِ وري ڇا! ڇوڪري جو پيءُ ويزا تي بحرين جي ڪنهن سرڪاري فرم ۾ ڪم پيو ڪري، هر ٻن سالن کان بعد ايندو آهي موڪل تي. آخري دفعو بہ هتان کان بحرين وئي مُنو سال ٿيو اٿس .... پر جي اوچتو اچي وڃي تہ راز ظاهر ٿي پوندو .... ۽ پوءِ .... ۽ پوءِ ٻنهي خاندانن ۾ جيڪا تباهي ايندي تنهنجو تصور پوائنٽو آهي پر جي نڪاح ڪري ڳوٺ وٺي وڃانس تہ اتي بہ وڏيون قيامتون ۽ زلزلا منتظر هوندا .... هُو ڪيئن چاهيندا تہ مخالفن مان شادي ڪيان سو بہ لِڪي ....، خاندان کي ٻڌائڻ کانسواءِ.“

”سر توهان جي ڳالهہ تہ مون کي نسورو ڊرامو ٿي لڳي، هوڏانهن ڇئو تا مخالف، وري افيئر جون ڳالهيون تا ڪريو!“ سعيد ڪاوڙ مليل ٽوڪ مان چيو.

”ناهي ڊرامو .... سڀ سچ ٿو چوان. ايڪچوئلي اٺ-نَوَ مهينا اڳ انيتا جي ماءُ سان اوچتي ملاقات ٿي وئي هئي ڪيس رسمي ڳالهين ۾ انهيءَ تي متاثر ڪيو هوم تہ مان ذاتي ڪوشش ڪري ٻنهي خاندانن ۾ سالن جي عداوت ختم ڪرائيندس ۽ ڪين ڪير ڪنڌ ڪري ڇڏيندس. ۽ پوءِ مان چڻ اُنهن کي ويجهو ۽ انهن جو اعتماد جوڳو ڪردار ٿي ويس. ۽ انهن جي گهر اچڻ وڃڻ جو سلسلو جو شروع ٿيو تہ انيتا سان بہ خودبخود ويجهڙائي ٿي وئي ۽ ڳالهہ هتي اچي دنگ ڪيو آهي .... هاٽي پوڙهي جو زد آهي تہ ڪو ٻِلو نہ ڪيئي تہ پوءِ ڪورٽ سڳوري يا برادري ۾ معاملو اتارٽو پوندو .... يار مان واهہ جو لوهہ تي ويو آهيان!“ ڪجهہ سوچي وري چوڻ لڳو: ”پر تو ڪهڙو فيصلو ڪيو؟!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يلا ڪا راءِ تہ ڏي!"

"صاحب مان توهان جي مزيدار استوري ٻڌي هاڻي مان هلان ٿو." ائين چئي سعيد اٿيو تہ قاسم شاھ سندس ٻانهن مان ڇڪي ڪيس زوري ويهاريندي چيو تہ: "يار تنهنجو مسئلو ٻيو آهي! .... عاليشان گهر منهنجي پاران هوندو ۽ گهر جو خرچ پڪو مان پيو پريندس ۽ تنهنجو نڪاح بہ ايترو اڳ ڄاڻائبو جو ....!" قاسم شاھ پشيماني سبب پنهنجي ڳالھ پاڻ ختم ڪئي.

"پر اها ڳالھ منهنجي گهر تائين ڪونہ پڄندي ڇا؟! ۽ جن دوستن سان گڏ رهان ٿو تِن کي خبر پوندي تہ ڪين ڇا چوندس؟!" سعيد جڻ دليل نہ پر باھ جو گولو مٿس اڇلايو.

"بس ڪو بهانو ڪري ڇڏجانءِ."

"اهو سولو ناهي .... مان هلان ٿو سر، نہ مان اخلاقي جُرم ڪندس ۽ نہ وري ڳوٺ ڇڏي آيل پنهنجي ننڍڙي دنيا برباد ڪندس، توڙي جو نوڪري جي مونکي اشد ضرورت آهي .... ها اگر انيتا سان ڪو رشتو زوري ڳنڍيٺو آهي تہ پوءِ ڪو نوڪر چاڪر ئي موزون رهندو .... ۽ اهو واقعي نهڪر بہ نہ ڪندو."

"ائين تہ مان ڪڏهوڪو ڪري ڀِئي سگهيس پر انيتا جي پيءُ آڏو سندس ڌي جي پسند جو ڀرم تہ رکڻو آهي نہ .... ڪو پڙهيل لکيل .... تو جهڙو شڪل شبيه ۾ موچارو." ايس-ڊي-اي-او قاسم شاھ روئڻ هارڪي شڪل ٺاهيندي چيو پر سعيد تي ان جو ڪوبہ اثر نہ پيو ۽ اڳتي وڌيو تہ هُو سندس ڪلهي تي هٿ رکي سمجهائڻ واري انداز ۾ چوڻ لڳس "مون تنهنجو پلو تي ڇاهيو .... تون نہ تہ تو جهڙي ٻئي ڪنهن کي آماده ڪري وٺندس. ڪراچي جتي گناهن جي ٻني رچي رهي آهي اتي ڪو تہ ملي ويندو .... پر اهو ضرور سوچجانءِ تہ خوشحال زندگيءَ لاءِ پئسو ۽ سٺو گهر هجڻ لازمي آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سو تہ توکي منھنجي پاران ملندو .... پلي اجوکو ڏينھن سوچ!“ جواب ۾ سعيد ھن ڏانھن وڏي تمھيد سان ڏنو ۽ اڳتي روانو ٿيو. ۽ پوءِ پورا چوويھہ ڪلاڪ پنھنجي زندگي، خاندان، نوڪري، دوستي ۽ ٻين مثبت ۽ منفي رخن تي ويچاريندو رھيو. انھن سوچن دوران ڳوٺ کان ڪراچي اچڻ ۽ ھتي رھڻ جو سڄو نقشو سندس ذھن تي تري آيو. انٽر پاس ڪرڻ بعد ٽي سال اڳ جڏھن ڪراچي آيو ھو تہ شروعات ۾ ھڪ ڪيميڪلز فيڪٽري ۾ روزاني اجرت تي ڪم ڪندو ھو. پر اُھا ٿورڙي پگھار ڪڏھن بہ ڪراچي جون حدون ٽپي ڳوٺ تائين نہ پھچي سگھي ھئي ۽ پوئتي پنھنجو ماءُ پيءُ، زال ۽ ٻن ٻچن. تيمور ۽ پرويز تي مشتمل ننڍڙي پر خوبصورت دنيا ڇڏي آيو ھو تن کي آسرا تہ وڏا ڏيئي آيو ھو پر، ھي ڪراچي تائين محدود ٿي ويو ۽ سندس پوڙھو پيءُ وڏيري وٽ ڪڙمت ڪرڻ ۽ سورن سان گھر جو گاڏو ھلائڻ جي مس قابل رھيو ھو پوءِ بہ سال اڳ جڏھن ايس-ايل-ٽي چونڊجي ويو تہ ھنن جي زندگي ۾ اِھا ننڍڙي نوڪري بہ اُبسدار ماحول ۾ ھوا جي تازي جھونڪي وانگر ثابت ٿي ھئي. جڏھن تہ ھن روزاني اجرت واري نوڪري بہ نہ ڇڏي ھئي پر ڪجھہ ڏينھن کان سعيد کي جڏھن نوڪري وڃڻ جون خبرون مليون تہ دوستن جي زور تي ايس-ڊي-اي-او قاسم شاھہ جي وڃي پر ورتي ھئي ۽ جنھن جي شرط تہ ھن کي جڻ ڪچ ٽاڻن تي وڃي ستيو ھو. ھن لاءِ فيصلو ڪرڻ ڏاڍو مشڪل ھو. ھن جون اميدون ۽ آشائون ھن کي طوفان ۾ اڏرندڙ ڪکن پنن وانگر محسوس ٿيڻ لڳيون پر چوويھہ ڪلاڪ گذرڻ بعد، ھي نہ چاھيندي بہ قاسم شاھہ وٽ سندس رھائش گاھہ تي اچي سھڙيو. ۽ ان کان پنھنجي تحفظات جي باري ۾ ڪافي سوال ڪرڻ بعد، پريگ ننٽ عورت انيتا سان شادي ڪرڻ جي ڪَوڙي گوري ڪائڻ تي مجبور ٿيو. نوڪري بچائڻ سان گڏ پئسي ملڻ جي لالچ ۽ ٻھراڙي جي روايتي سادگي ان جا مُک سبب ھئا. قاسم شاھہ پنھنجي ٻن ٽن دوستن جي موجودگي ۾ مولوي ھٿان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن جو نڪاح پڙهايو. نڪاح چا پڙهايو رڳو ڪاغذن تي صحيحون ورتيون ويون. هن کي گهڻو منجهيل ۽ پريشان ڏسي آڙيڪاپ مولوي سندس ران تي ٿڦڪي هڻندي چيو هوس ته: ”چوٽو پريشان ٿين .... ميان مون ته زندگي ۾ اهڙا اهڙا نڪاح به پڙهايا آهن جو رات جو ڇوڪري جو نڪاح پيو ۽ صبح جو اُها - بار کي جڻيندي. پهرئين ڏينهن ئي اُوئان اُوئان جي آواز سان گهوٽ ڪنوار جو گهر منور ٿي ويندوا“ ۽ ائين ڳالهيون ڪندي مولوي نڪاح جي ڪاغذن تي هن جو نڪاح اٿ مهينا اڳ جاٽائي ڪانئس صحيحون ورتيون. نڪاح بعد قاسم شاهه هن کي پاسي تي وٺي وڃي چيو هئس ته: ”يار حرامي نه ٿجانءِ! .... مونکي گهر اچڻ ڏيندين يا صفا .... !!“ هن جي انهيءَ معنيٰ خيز جملي تي سعيد جو منهن ٿامٽي هٽي ويو هو پر چئي ڪجهه ڪونه سگهيو هو. خاندان جي خوشين خاطر ئي هن خاندان جي خوشين جو جيڪو قتل ڪيو هو تنهن کي في الحال هن وقت ۽ حالتن تي ڇڏي ڏنو هو. پهرئين رات جڏهن قاسم شاهه پاران ساڳي ايريا ۾ مليل بنگلي ۾ انيتا جي پير ۾ ويهي ڪجهه چوڻ. ڪجهه ڪرڻ جي ڪوشش ئي مس ڪئي هئي پر هن جي حيرانگي جي حد نه رهي جڏهن هُو غصي مان ٽپ ڏيئي اٿي ۽ ڪاوڙ مان چيائينس: ”مان ڪيترن ئي ڏينهن کان بيمار آهيان .... هونئن به آئنده منهنجي مرضي ۽ خواهش کانسواءِ ڇهڻ جي به ڪوشش ڪندين ته سٺو نه ٿيندئي جهنگلي. چا توکي پنهنجي آفيسر قاسم شاهه ٻڌايو ناهي ته مان پنجين مهيني ....“ ۽ پوءِ هن پاڻ ئي جملو اڌ ۾ ڇڏي ڏنو. موٽ ۾ سعيد ڪجهه گهڙيون واچ گودو ڪيو ڏسندو رهيو ۽ پوءِ واپس ٻئي ڪمري ۾ وڃڻ لڳو ته پنيان انيتا جو شاهي فرمان جهڙو جملو ٻڌائين: ”آئنده منهنجي مرضي ۽ خواهش کانسواءِ هٿ لائڻ ته ڇا پر ڪلي ڳالهائڻ جي به ڪوشش ڪندين ته .... پوءِ .... بي هوده ... جٽ ... جهنگلي ..... باسٽرڊ.“ هي سوچڻ لڳو ته شادي کانسواءِ ڪيترن ئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهينن جو گناهه پاڻ ڪنيو ٿي وتي ۽ بيهودو وري مون ڪي ٿي چوي. وري ڪيس جلدي احساس ٿي وجي ٿو تہ هن وري ڪهڙو ثواب جو ڪم ڪيو آهي. ان عورت سان شادي ڪئي اٿس جنهن جي ماءُ ٻنجڻ ۾ ڪي ٿورا مهينا وجي بچيا آهن. ۽ پوءِ شادي بعد اينڊڙ ڏهہ مهينن تائين هن جو اهڙو هڪ بہ لمحو نہ گذريو جنهن ڪي خوشي يا مسرت جو نالو ڏيئي سگهي. سواءِ سنن ڪاڏن. عاليشان گهر ۽ ڪجهہ رقم ملڻ جي. انيتا ڪي چاول ٻار بہ پنج مهينن جو ٿي چڪو هو. لينگويج ٽيچرس ڪي نوڪرين تان هٽائڻ واري خبر تڏهن ٿي وڏ ڦڙي مينهن وانگر لٿي هئي سا چپر مان ٽمندڙ ۽ ٽپ ٽپ ڪندڙ ڪٽين وانگر آهستي آهستي دم ٽوڙي وئي. شروع ۾ هن جي دوستن ڪان علحدگي. روم پارٽنرن واقف ڪارن ڪي جڏهن منجهائي رکيو هو ۽ هن ڪان سوالن متان سوال ڪرڻ شروع ڪيا هئائونس تہ هن مجبور ٿي ڪين ٻڌايو تہ هن تہ انيتا نالي هڪ مالدار چوڪريءَ سان نڪاح، گذريل سال ڪيو هو ۽ اها عنقريب ٻار بہ ڄڻڻ واري آهي. جڏهن هن جي متان دوستن جي سوالن جا تير اجا بہ تيز وسڻ لڳا هئا تہ هن ڪين بس ايترو چيو هو تہ بس يار ڪڏهن ڪڏهن اوڏانهن ويندو هوس پر پوءِ باقاعده گڏ رهڻ مجبوري ٿي پئي. ٻار جي پئدائش تي سعيد جي روزاني اجرت واري نوڪري بہ ڇڏائي وئي، انهي بهاني تہ ڪيس جيڪا رقم پنهنجي لاءِ يا ڳوٺ لاءِ ڪپي سان وٺندو رهہ پر گهر جو ۽ ٻار جو خيال ڪري ۽ پوءِ هن پنهنجي ان پٽ جي هڪ آيا وانگر پرورش ڪرڻ شروع ڪئي هئي جنهن جو هي ڪنهن بہ حالت ۾ پيءُ نہ هو. ٻار ڪي کير پيارڻ، ٻي ڪا خوراڪ ڏيڻ، ڪپڙا مٽائڻ. وهنجارڻ ويندي گندگي صاف ڪرڻ تائين بہ. انهيءَ ذلت تي هن گهٽائي دفعا سوچيو هو پر ڪيس ڪو گس نظر نہ ٿي آيو، جڻ ٻيڙا ساڙائي هيڏي آيو هو ۽ دوستن ۽ عزيزن ڏانهن واپسي جا رستا وڃائي وينو هو. ڏهہ مهينن ۾ صرف بہ دفعا ڳوٺ ويو پر گهر ٻاتين ڪي لڪا بہ ڪونہ ڏنائين. انهيءَ دوران دوستن جي مسلسل پنائڻ. چيڙائڻ ۽ خاص ڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙن جملن تہ: عياشيون تو ڪرين، دوستن کي بہ شادي جو نہ ٻڌائيي، ڪڏهن پاپي تہ ڏيکار، پلا اسان جو پائيتيو ڪٿي اچ تہ ڏسون تنهنجي مهاندي آهي يا .... مالدار زال جيڪو ڏاج ۾ گھر ڏنو اٿئي اتي دوستن جي پارٽي ڪر ڪٿي. دوستن جون اهي ڳالهيون هن لاءِ مذاق يا پنهنجائپ بجاءِ زهر ۾ ٻڏل تيرن مثل هيون جيڪي هن جي وجود کي لاڳيتو پروڻ ڪنديون ٿي ويون. هي پنهنجي گھر ۾ اجنبي ۽ نوڪر بڻجي ذلت ۽ بي غيرتائي جي ٻَني ۾ پچندڙ وري دوستن وٽ بہ ساڳي ڪيفيت ۾ وڪوڙبو ٿي ويو. نتيجي ۾چند ويجهن دوستن سان منهن ماري ڪري انهن سان رشتن ۽ ناتن جا پلاند آجا ڪري چڪو هو. جڏهن تہ شادي کان وٺي هن جو صاحب قاسم شاهہ هن جي گھر بنا روڪ ٽوڪ جي ايندو رهيو ۽ انيتا سان ڪلاڪن جا ڪلاڪ پوڳ مشڪريون ۽ ڪچهريون ڪندو رهيو. هن کي محسوس ٿي رهيو هو تہ هو سون جي اهڙي پڃري ۾ بند آهي جيڪو سهڻو تہ ڏاڍو آهي پر آزادي ۽ خوشين جو قاتل بہ آهي. هن ان پڃري مان بند خلاص ڪرڻ جا رستا ڳولڻ جي ڪوشش ڪئي پر ناڪام رهيو، ويندي انيتا سان گڏ رهڻ کي سال پورو ٿيو.

اها رمضان جي پلاري مهيني جي آخري هفتي جي هڪ رات هئي. آڌي رات ڌاري سعيد جي ننڊ ڦٽي وئي ۽ ڪوشش باوجود ننڊ نہ اچڻ بعد هي ٻاهر روڊ تي نڪري آيو. ڪراچي جاڳي رهي هئي، ماڻهو جاڳي رهيا هئا، روڊ جاڳي رهيا هئا. ننڍڙين هوٽلن تي چانهہ ۽ اقراتن تي نوجوانن جي رش ائين هئي جيئن سحري يا افطاري جي وقت هوندي آهي، البتہ شور ۽ گوڙ گھٽ هئو. نوجوانن جا جٿا سائيڪلون هلائڻ، سنوڪر کيڏڻ ۽ ڪي وري هوٽلن ۾ هولي فيلڊ، ٽائيسن ۽ رومايو توڙي ميراڊونا جهڙن رانديگرن ۽ ان جي ڪارنامن ۽ ڪاميابين تي راءِ زني ڪري رهيا هئا. ٺڏڙي رات جي اهڙي پر فريب ماحول ۾ هي نہ چاهيندي بہ هڪ هوٽل تي اچي ويهي رهيو. هي بہ خوش هو تہ هن دفعي هفتو سوا موڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وٺي گهر ويندو. گهڻو وقت ٿيو هو پرويز هن جي سيني تي سمهي ننڊ نہ ڪئي هئي. ننڍڙن هٿن سان ڪيچل ڪندي هن جي سيني جا وار نہ پٽيا هئا. هن تيمور سان بہ ڪرڪيٽ گهر جي اڳواڙي تي کيڏڻ ٿي چاهي جو هن ڪانسواءِ گهر جي اڳواڙي جو ڪرڪيٽ اسٽيڊيم ڄڻ ويران هو. هن پنهنجي پياري زال صابره جون، حقيقي محبت سان سرشار رس ڀريل ڳالهيون ٻڌڻ ٿي چاهيون. ماءُ جي مامتا ۽ پيءُ جي ٻڙ جي گهاٽي وڻ جهڙي ڇانءُ ڪان هن محروم رهي پاڻ کي وڏيڪ ٿارچر ڪرڻ نٿي چاهيو. عيد تي ڳوٺ وڃڻ لاءِ هن گهرجي سيني ڀاتين لاءِ سندن پسند ۽ ضرورت مطابق خريداري بہ ڪري ڇڏي هئي. پر ٻئي ڏينهن تي هن کي اسڪول ۾ جيڪو خط مليو. تنهن ڄڻ هن جي وري زنده ٿيل پيار ۽ اخلاقي قدرن کي زلزلي جي هڪ جهٽڪي وانگر لوڏي ڇڏيو هو. سندس پيءُ جو خط هو. پڙهڻ شروع ڪيائين: پٽ سعيد! دراصل توکي پٽ چوڻ بہ مون لاءِ باعث شرم آهي. تو جيڪا ڳالهہ لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي. تنهن جي اسا نکي خبر پئجي وئي آهي. تنهنجي ٻي پيار جي شادي جي خبر تنهنجي ڪنهن دوست پاران ملڻ بعد. صابره ڏي، ڪاوڙجي ٻنهي ٻارن سميت پيڪين هلي وئي آهي. ۽ تنهنجا سالا تنهنجي انهيءَ ڪُڌي ڪم جي ڪري، توکي مارڻ ۽ نقصان پهچائڻ جا اٽ سٽا ڪندا ٿا وتن. سڄي ڳوٺ ۾ تنهنجي باري ۾ ئي خبرون آهن، جنهن ڪري اسان منهن ڪٽي ٻاهر نڪرڻ جهڙائي نہ رهيا آهيون. وڏڙا چئي ويا آهن تہ مُور کان وياج مٺو هوندو آهي. اٿين پُٽ ۽ ڏي کان پوٽاڻ ۽ ڏهٽاڻ وڌيڪ مٺو هوندو آهي. تيمور ۽ پرويز جي گهر ۾ نہ هجڻ سبب گهر ڄڻ قبرستان ٿي ويو آهي. سڄي ڏينهن جي ڪم ڪار بعد. ٻنيءَ تان موٽڻ مهل اِهي ننڍڙا اکين آڏو کيڏندا هئا يا واندڪائي ۾ ڳاٽي ۾ ٻاکر وجهي چنبڙي پوندا هئا تہ سڄو ٿڪ لهي ويندو هو. تيمور ۽ پرويز تہ اسان لاءِ پگهر جي پورهئي بعد اجوري ملڻ برابر هئا. سچ اهو آهي تہ هاڻي گهر ۾ تنهنجي پوڙهي ماءُ ۽ آءٌ نلهي نکر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙا تا لڳون .... خير توکي جيڪو ڪرڻو هو سو تہ تو ڪري ڇڏيو پر هاڻي مهرباني ڪري هن عيد تي ڳوٺ نہ اچجانءِ. نہ اسان جي رهيل کُهيل خوشين کي ٻُسو ڪجانءِ ۽ نہ وري پلاري ڏينهن تي اسان مٿان راڄ کي آڱريون کڻڻ جو وجهہ ڏجانءِ! تنهنجو بدنصيب پيءُ- شير محمد. خط پوري ڪرڻ سان ئي پنو هن جي هٿن مان ڪري پيو. اهو ڪٽي ڇپن ۾ پٽڪيو: "هُنهہ! پيار جي شادي!!" ڪجهہ گهڙيون هن کي اسڪول جو ماحول بہ تتل ريگستان ۾ جَر وانگر محسوس ٿيڻ لڳو. پاڻ کي اڪيلو ۽ زخمي محسوس ڪرڻ لڳو روهہ مٿان وچڙيل ڪونج وانگر. هن کي انيتا سان شادي بعد جن ذلتن کي منهن ڏيڻو پيو سي هڪ هڪ ٿي هن جي ذهن تي فلم وانگر هلڻ لڳيون. هن ڪراچيءَ ۾ انيتا سان شادي ڪري زال حاصل ڪرڻ بجاءِ چڻ رسوا ڪندڙ نوڪري ئي ورتي هئي. ڪيترائي اهڙا من ترنگ کي ڇهندڙ لمحا بہ آيا جڏهن هي ازخود هن ڏانهن ڇڪجي ويو هو. آخر بہ هي سندس مڙس هو پر قاتل بي رخي ۽ هن جي آمراڻي چلت سبب هڪ لحظي اندر ئي مڙس مان ڦري ادنيٰ نوڪر ئي بنجي ويندو هو. هن کي اها رات بہ شدت سان ياد اچڻ لڳي جڏهن ڪجهہ عرصو اڳ هي انيتا کي ساڻ ڪيو پاڙي جي ڪنهن شادي جي پروگرام مان واپس پئي آيو. اڳيان هي هو ۽ پنيان انيتا بارڙي کي سيني سان لڳايو پئي آئي. گهر پهچڻ کان اڳ گهٽي ۾ لڳل اسٽريٽ لائيٽ جي بلب وٽ پهتا ۽ پاڇا سندن پوئتان ختم ٿي پيرن ۾ اچي پيا تہ اتي اڳ ئي بيٺل ٻن مڪراني نوجوانن مان هڪ سيٽي وڄائي. هن غصي مان ڏانهنس نهاريو تہ وري ٻئي بہ سيٽي وڄائي ۽ ان سان گڏ سعيد جي ڀراڙي جي مڙس جي روايتي غيرت جاڳي پئي ۽ گار ڏيئي انهن ڏانهن وڌڻ لاءِ وڌيو پر انيتا جي منع ڪرڻ تي واپس ٿي زهر جو ڍڪ پي ويو. گهر پهچڻ تي انيتا بہ هن جي مٽي پليد ڪئي تہ. "توکي ڪهڙو لاچار پيو هو انهن سان منهن ماري ڪرڻ ۽ هلڪڙائي ڏيکارڻ جو. ڇا هو مون کي کائي وڃن ها؟!" ڳالهہ اجا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اتي ختم نہ ٿي هئي پر ڪجهہ ڏينهن بعد جڏهن هو هڪ رات جو سومهڻي ڌاري ساڳي گهٽيءَ مان گهر ڏانهن پئي آيو تہ ساڳي جاءِ تي اهي ئي نوجوان بيٺل نَظر آيس. هڪڙي، هن تي نظر پوڻ سان ئي دانهن ڪئي: اڙي وا! پاڻ وارو غيرتي سنڌي ياءُ اچي پيو واجہ!"

"اڙي هن بونبڙي جي اولاد هن رات تہ وڏو جوش ڏيکاريو .... الله قسم." ٻئي جو شاطرانہ جواب. "پوءِ تہ تي وجي مائيڪ ٽائيسن وارو هڪ هڪ گهوسو. ڏيُوس کي پانجي خبر ناهي دادا." ائين چئي هڪ نوجوان اڳتي وڌي هن جي ساڄي ڳل تي ٺونشو وهائي ڪڍيو. هي اڃا ڏندن مان وهندڙ رت صاف ڪري ڪو لفظي يا عملي جواب ڏيئي، ٻئي نوجوان چيو:" اڙي! هن تي ميرادونا وارو سُپر ڪِڪ ئي ڪام ڪيندو." ۽ ائين چئي هڪ زوردار لت سعيد جي جهڪيل بدن تي جو وهائي ڪڍيائين تہ گهٽي جي هڪ پاسي ٻوٽ ۾ وڃي ڪريو ۽ ڪرڻ سان ئي منهن وجي ڪليل مين هول ۾ لڳو هوس، پر جلدي پاڻ سنڀالي، ڪپڙا ڇنڊي گهر ڏانهن روانو ٿيو. انهيءَ واقعي بہ هن جي ذهن مان انيتا سان علحدگي جا سلا تہ تڏهن ئي پوکي ڇڏيا هئا. اسڪول ۾ موڪل جي بيل وڄڻ سان ئي هن جي خيالن جو سلسلو بہ ٽٽي پيو. هي دل ٻڏي سڌو قاسم شاهہ سان ملڻ لاءِ ايس-ڊي-اي-او آفيس اچي نڪاءُ ڪيائين. ۽ آفيس ۾ گهڙندي ئي خشڪ ڳلي کي وڏي ڳيت ڏيئي آلو ڪندي چوڻ لڳو: "سر توهان سان ضروري ڳالهہ ڪرڻي آهي!"

"ضروري ڳالهہ!. .... ڪهڙي ضروري ڳالهہ !!!" هُن اچرج مان پڇيو.

"ائين نہ! .... يا اڪيلائي ۾ يا دروازو بند ڪريو."

"اوهو! ....معنيٰ تہ ڪو سيريس پرابلم آهي! قاسم شاهہ پنهنجن ڪلهن کي جهٽڪو ڏيندي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”سيريس نہ پر انتهائي سيريس!“ ائين چئي هن پاڻ ئي اندران دروازو لاڪ ڪيو ۽ بيني ئي چئي ڏنائين: ”دراصل مان انيتا کي طلاق ڏيڻ ٿو چاهيان .... جيئن مهرباني ڪري منهنجي ساڻس شادي مهل توهان بندوبست ڪيو هو ۽ نڪاح جا ڪاغذات تيار ڪرايا هئا. هاڻي بہ ساڳي ئي مهرباني ڪريو هن لفظ مهرباني انتهائي نفرت انگيز لهجي ۾ چيو.

”اڇا تہ معاملو ايستائين وڃي پهتو آهي! .... ٺيڪ آهي مون کي ڪو اعتراض ناهي. سڀاڻي ئي Divorce جا ڪاغذات تيار ٿي ويندا. بس نہ!“ ۽ ڪجھ ساعتون خاموش رهڻ بعد هن وري ڳالهائڻ شروع ڪيو: ”معنيٰ تہ هيئي بار جي جمڻ جي خوشيءَ وقت توهان انيتا سان گڏ نہ هوندؤ؟!“

”ڇا مطلب؟!“

”مطلب تہ انيتا وري مهيني ڏيڍ جي پريگ ننسي سان آهي.“ قاسم شاھ پنهنجي معنيٰ خيزکِل روڪيندي کيس گهري ٽوڪ مان چيو ۽ وڏيڪ چوڻ لڳو: ”مان بہ صفا ڪو پاڳل آهيان .... اها ڳالھ مان ڇو توهان کي ٻڌائڻ لڳس؟! .... توهان تہ ان جا مڙس آهيو. توهان کي تہ مون کان زياده خبر هئڻ گهرجي!!“ سعيد کي هيڪر ذهن ۾ آيو تہ کيس وڏي واڪي چويس تہ هن انيتا سان مرد ۽ عورت واري محبت جي هڪ رات تہ ڇا پر سندس ويجهو بہ نہ ويو آهي ۽ هن جي بار بار خواهشن باوجود بہ انيتا کيس نزديڪ اچڻ بہ نہ ڏنو آهي پر وڌيڪ ذليل ۽ خوار ٿيڻ جي خوف کان دل جي ذريعي چپن تائين ايندڙ لفظن جي زهر کي پنهنجي ڳلي ۾ ئي رهڻ ڏنو. وٽس ڳالهائڻ جو ڪو جواز نہ رهيو هو. رومال ڪڍي نراڙ تان پگهر جي بوندن کي اگهندي هن شڪست خورده ۽ ٻڏل لهجي ۾ چيو: ”ٺيڪ آهي توهان ڊائيوورس جا ڪاغذات تيار ڪري رکجو .... مان سڀاڻي توهان وٽ ايندس.“ ۽ پوءِ تڪڙو دروازو کولي ٻاهر هليو آيو. تازي گفتگو بعد هن کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ هي گذريل هڪ سال

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان ماٺهو بجاءِ شهر جي ڪنهن چوراهي جي ڪُنڊ پاسي پيل وڏو ”ڊسٽ بن“
هجي جنهن ۾ جيڪو اچي سو گند ڪچرو، سڙيل ڳريل ميوا، پاروٽا ڪاڳا،
پلاسٽڪ جون ناڪاره ڪَليون ڦٽي ڪندو وڃي ۽ ان ڊسٽ بن کي خالي ڪرڻ
جي ڪا زحمت نہ ڪئي وئي هجي جنهن ڪري پرجي اُٿلي پيو هجي ۽ ڪيڙن،
ماڪوڙن، ڪاڪروچن، ڪوئن ۽ ٻلين جي مرغوب خوراڪ جو آستان ٿي ويو
هجي. اهڙو وجود جيڪو گندو ۽ بدبوءِدار ٿي چڪو هجي، اندران توڙي ٻاهران
.... مڪمل طرح گندگيءَ ۾ وڪوڙيل وجود.

❋

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوپاڙيءَ جا پاڇا

رات جو هڪ ٿيو هو. آسمان اڇن ۽ ڪارن ڪڪرن سان ڍڪيل هو. تيز سامونڊي هوائن سبب ڪڪر تيزي سان فضا ۾ ترندا پئي ويا. ائين پئي محسوس ٿيو ته جاڻ برسات آئي. جاءِ جي ننڍڙي صحن مان، آسمان جو جائزو وٺڻ بعد، مان واپس وري ڪمري ۾ آيس ۽ پريشاني مان وار پوئتي ورائيندي چيم: ”يار آفتاب دير ڪئي آهي برسات پئجي وئي ته ڏاڍو ڏکيو ٿيندو.“

””ممڪن آهي ته اڄ اخبار جي گاڏي ڪيس ڇڏڻ نه آئي هجي ۽ گوڏن تي زور رکيو هجيس!!“ مختيار اندازو لڳائي چيو.

”جي ائين آهي ته پوءِ دير ٿيندس.“ مون قالين تي ويهي پٺ ڪي ٽيڪ ڏيندي چيو. ”ڏاڍي ڳڻتي لڳي اٿو آفتاب جي .... ائين چو نٿا چئو ته. جلدي اچي اخبار آڻي ته تازيون ۽ گرماگرم ملڪي ۽ غير ملڪي خبرون پڙهون.“ جاويد هلڪي ڇڙ مان چيو.

”ته پوءِ ان ۾ برائي ڪهڙي آهي، تون آهين مرتضيٰ وانگر بدذوق .... وڃي سوير چادر تاڻي ڊهه، توهان زمانو ته نهيو پر پنهنجي خبر به نه ٿا رکو“ مون هلڪي ڪاوڙ ۽ حجت مان چيو. جواب ۾ جاويد مرڪي مرتضيٰ ڏانهن نهاريو جيڪو ايتري گهري ننڊ ۾ هو جو اسان جي ٽهڪن ۽ ڳالهائڻ تي به پاسو ئي نه ورايائين. ايتري ۾ بيل وڳو، مون تڪڙو وڃي ٻاهريون دروازو کوليو. آفتاب بيٺو هو.

چيم: ”دير ڪيئي“!

چيائين: ”بس ٿي وئي.“ ائين چئي اندر داخل ٿيو ۽ مون دروازو اندران بند ڪري پڇيو مانس: ”ڏاڍو انتظار ڪرايئي، خير ته هو نه!“

”بس يار ستي ڪاپي وارو همراهه بهانو بنائي اڳوات هليو ويو، ان ڪري ان جي پاڳي جو ڪم مون کي ڪرڻو پيو.“ آفتاب ٿڪاوٽ سبب ليٽندي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون اخبار جي تازي ڪاپي سندس هٿن مان وٺي پڙهڻ شروع ڪئي. ”پلا اڄ جي خاص خبر؟!“ مختيار، آفتاب ڏانهن مُنهن ڪندي چيو. ”اخبار اٿئي ان ۾ ڏسي وٺ.“ آفتاب ٿڪاوٽ سبب ليٽندي چيو.

”نيٺ .... تون ٻڌائيندين ته ڳري ويندين ڇا؟!“ مختيار پٽائڻ جي موڊ ۾ ٿي نظر آيو. آفتاب ڪوبه جواب ڪونه ڏنو.

”ٻڌائين نٿو اڄ جي تازي خبر“ مختيار ڪل روڪيندي چيو. آفتاب جهٽڪي سان ويهندي مختيار ڏانهن منهن ڪندي چيو: ”اڄ جي تازي خبر اها آهي ته تنهن جي جو (زال) ٻنهي ٻارن سميت پنهنجي آشنا سان ڀڄي وئي آهي.“ ائين چئي آفتاب وري ليٽي پيو، ۽ ڪمري ۾ جيڪو ٽهڪن جو طوفان اٿيو تنهن في الحال مختيار کي چپ ڪرائي ڇڏيو. جاويد، آفتاب لاءِ ماني ڪٽي آيو ۽ مان سمهڻ لاءِ مٿي هليو ويس. مٿين ڪمرن جي بالڪوني ڪان ٿورو شهر تي نظر ڊوڙايم ۽ پنهنجي مستقبل بابت سوچڻ لڳس. ٽي مهينا اڳ هتي هڪ غير معروف چانهه ڪمپني ۾ پيڪنگ ڪرڻ واري ليبر مٿان سپروين ڪرڻ جي نوڪري ملي هئي. ٿوڙي جو مون ڪراچي جي هن بدبودار ۽ غليظ علائقي ۾ رهڻ پسند نه ٿي ڪيو پر هن سنگت سان پراٺي ڏيٺ ويٺ ۽ واسطن جي ڪري هنن سان رهڻو پيو. ٽن مهينن ۾ دوستن سان ڪل پوڳ ۽ چرچن وارين گهڙين کي ڇڏي، باقي ڪو خاص وقت نه گذريو هو، جنهن مان بهتر زندگي گذارڻ جو ڪو گس نظر اچي. هيٺ ٽي ۽ مٿي ٻن ڪمرن ۽ مختصر بالڪوني واري هن جڳهه ۾ سنگت جي رهڻ جو ڪو خاص سبب ڪونه هو سواءِ مسواڙ گهٽ هجڻ ۽ علائقي جي دهشتگردي ڪان پاڪ هجڻ جي. هي جاءِ بلديه جي هڪ ويهارو فوٽ ڪن ويڪري گندي نالي جي ڪناري تي آهي. جنهن بدبودار نالي مان رڪي رڪي ائين گندگي اُڀڙڪا ڏيئي مٿي چڙهي ٿي اچي جو محسوس ٿيندو آهي ته ڪو ڊينوسار جهڙو جانور هن مان نڪرڻ وارو آهي. پراٺي ڪلري ۾ واقع پنهنجي هن جاءِ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مختلف طرفن کان ڪجھ نزديڪ ۽ ڪجھ ڏور، جھينگن صاف ڪرڻ جا ڪارخانا، ترڪن جا اڏا، ننڍين وڏن روڊن تي هاريل تيل، ڪلون وڪرو ڪرڻ جا اڏا، مواليـن جون هرگهٽي ۽ گام ۾ مچليون، بلوچن، ڪڇين، مڪرانين اندرين سنڌ مان لڏي آيل سنڌين ۽ رحيم يار خان تونسي ميانوالي جي پنجابين جا بغير منصوبہ بندي جي ٺاهيل ڪڏين جهڙا گهر بہ بدبودار علائقي ۾ هجڻ ڪري گندگي جو مثال بنجي ويا آهن، ۽ هتان جي آبادي لاءِ صفائي ڪا معنيٰ نٿي رکي. روزگار هوندي بہ زندگي بوريت ۽ يڪسانيت جو شڪار ٿيندي پئي وئي. جاءِ مان نڪرڻ سان، آسپاس نہ ڪا لائبرري ۽ نہ ڪو پارڪ، اگر تفريح آهي تہ ڪجھ فاصلي تي ڪرائون سئنيما، جتي رڳو هلن پنجابي ۽ پشتو فلمون يا بوگس اُردو فلمون، جِتي، ترڪ ڊرائيورن، ۽ گڏھ گاڏي وارن جي لٺ پئي لڳندي. محلي ۽ پاڙي جو خيال ۽ سنا واسطا رکندڙ آبادي بجاءِ منهن لڳندا، منشات وڪرو ڪندڙ گاريال، پاڻ ڪمائي، پاڻ ڪائڻ ۽ گهر وارن کي آگوٺو ڏيڻ وارا، مرد ايترا بيحس ۽ ايترا خود غرض جو پاڙي ۾ ڪو مري وڃي تہ بہ وڃڻ پسند نہ ڪندا. ڏينهن اٿين گذريو وڃي پر رات بہ ڪا خوشين جا خزانا نٿي آڻي. سوڙهين گهٽين ۽ گندن نالن جي ڪناري تي سيخ ڪبابن تي ڪريل خلق، روڊن تي فوٽ بال کيڏندڙ ۽ ٽڪجي اچي اسنوڪر کيڏندڙ سرڪار جي بي ڌياني جا ماريل مڪراني، گٽر جي نالي جي پٽ تي پاتلي هٽي، سڄي رات فضول ٽهڪ ڏيندڙ بدحال مزدور ۽ هاريل جواري جهڙا نندڙا واپاري. هن بي ترتيب علائقي ۾ مون وڏيڪ هڪ ڏينهن بہ رهڻ نٿي چاهيو ان ڪري دل ٿي دل ۾ اهو سوچي الڳ رهڻ جي ڳالھ هر حالت ۾ ڪبي، وڃي سمهي پيس. صبح جو ناشتي ڪرڻ مهل مون سنگت آڏو راتوڪي سوچيل پروگرام جي آگاهي ڏني.

"ادا پئسو آهي، تون واقعي خوشحال علائقن ۽ بنگلن جي لائق آهين، پر اسان تہ ٺيا سين ...." " بس بس .... وڏيڪ ڊيگھ نہ ڪجائين"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرتضيٰ جي وات تي حجت مان هٿ رکندي سندس ڳالهه پوري ڪرڻ نہ ڏنم.

"يار اڪبر ڳالهه ٻڌ!!" آفتاب مون کي ٿڌائي سان سمجهائيندي چيو: "مختيار ۽ مرتضيٰ جا سنڌي ميڊيم اسڪول هتان کان ويجهو آهن ۽ جاويد بہ پاسي واري ايس-ڊي-اِي-او آفيس ۾ ڪلارڪ آهي .... ۽ مون کي بہ هتي رهندي في الحال ڪا ڏکيائي محسوس ڪانہ ٿي ٿئي .... البتہ گندگي ۽ هتان جي ماڻهن جي بي حسي تہ اسان بہ محسوس ڪريون ٿا سو .... سو توهان چاهيو تہ ٻئي هنڌ ڪٿي بہ رهي سگهون ٿا." جواب ۾ مان خاموش رهيس.

ناشتي بعد مرتضيٰ، مختيار ۽ جاويد پنهنجين ڊيوٽين تي روانا ٿي ويا. آفتاب وري چادر تاڻي سمهي پيو ۽ مان چانهه فيڪٽري وڃڻ لاءِ جاءِ کان نڪري ڪجهہ وکون اڳتي وڌيم تہ هڪ گهر جي دروازي وٽ هڪ پوڙهي عورت هٻڪندي چيو:

"ابا تون انهي پاسي واري بنگلي ۾ رهندو آهين؟!"

"ها ماسي بنگلو تہ خير ناهي .... پر رهندو اتي آهيان، پر توهان ڇو پڇيو؟!!" چيائين: "اهو چاهي تہ هڪڙي مجبوري تي پئي آهي." عورت کان مشڪل سان لفظ اڪليا.

چيم: "پر ڪهڙي مجبوري، خير تہ آهي نہ!!"

"منهنجو پٽ امداد علي ڏاڍو ناچاڪ آهي ابا .... اصل ٻري پيو ان ...."

"تہ پوءِ ڊاڪٽر کي ڏيکاريوس." مون سندس جملو اڌ ۾ ڪٽيندي چيو.

"ها پٽ اها ڳالهه صحيح آهي پر ....!!"

"پر ڇا ماسي! سڌي سنئين ڳالهه آهي تہ پنهنجو بيمار پٽ وڃي ڊاڪٽر کي ڏيکار." مون تڪڙو فيڪٽري پهچڻ ٿي چاهيو، ان ڪري منهنجي لهجي ۾ نرمي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بجاءِ سختي هئي، ايتري ۾ دروازي کي ڏنل پراڻي ۽ گدلي پردي کي هٽائي هڪ نوجوان، نوخيز دوشيزه اچي بيهي رهي.

"ابا اصل ۾ اسان وٽ پئسہ ناهن." پوڙهي وڏي ندامت ۽ مشڪل سان اهو جملو پورو ڪيو.

"ڪراچي ۾، پنجابين، بنگالين، بهارين، توڙي برمي ماين ۽ مردن کي اهڙا ناٽڪ ڪندي ڏٺو ۽ ٻڌو اٿئون، پر توهان ...." مون چوڪري تان نظر هٽائي جملو پورو ڪرڻ بنا پوڙهي ڏي ڏٺو تہ سندس اکين ۾ ڳوڙها هئا. ۽ اهو چئي پنهنجي گهر ۾ داخل ٿي تہ: "بس اسان جي قسمت."

دروازو جيستائين بند ٿئي، مون هٿ وڌائي تڪڙ ۾ چيو: "ماسي هڪ منٽ هڪ منٽ" پوڙهي خاموش ٿي اڳيان بيهي رهي، انتهائي خاموش، انتهائي غم زده.

چيم: "ها ٻڌايو تہ مان توهان جي ڪهڙي مدد ڪيان."

"ابا منهنجو پٽ سلهہ جو مريض آهي، دوائن جي ڪورس تي هلي پيو، جڏهن دوائون ڪٽن ٿيون يا لاڳيتو مزدوري تي وڃي ٿو تہ وري لاچار ٿيو پوي ۽ اسان جا حال .... (ڳالهائڻ ۾ سڏڪن جا تاثر) ..... ڪڏهن دوا تہ نہيو پر کائڻ لاءِ بہ نہ هوندو آهي هن پرديس ...." هوءَ وڌيڪ نہ ڳالهائي سگهي. اوچنگار ڏيئي پوتي جي پلاند سان منهن لڪائي ڇڏيائين. پردي وٽ بيٺل چوڪري جيڪا سرجي گدلي سينور ۾ نيل ڪنول پئي لڳي. تنهن جي اکين مان بہ ڳوڙها ٽپ ٽپ ڪري وهڻ لڳا. مون اندازو لڳايو تہ هن ڪڏي نما گهر ۾ رهندڙ انسان غم جي ڪنهن اٿاهہ ساگر ۾ ٻڏي رهيا آهن، ان ڪري ڪجهہ گهڙيون اڳ پوڙهي عورت جي ٻڌايل جنهن مسئلي کي مان ٻڌڻ لاءِ بہ تيار نہ هوس، ڪافي سنجيدگي سان سوچڻ لڳو هوس.

"امان هاڻي ٻڌايو توهان کي دوائن لاءِ پئسہ کپن يا اسپتال تائين گڏ بہ هلڻو پوندو."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ابا جيئن توهان کي سٺو لڳي .... نياڳي سلهہ جو علاج آهي بہ الائي ڪونہ.“

”ماسي سلهہ اڄوڪي زماني ۾ ڪا وڏي بيماري ناهي، رڳو مهل تي دوائون ۽ مڪمل آرام جي ضرورت آهي.“ مون کيس دلداري ڏيندي چيو.

”آرام تہ اسان جي نصيبن ۾ ئي ڪونهي ابا!“

”بس ماسي ڳالهہ مختصر تہ توهان مون کي دوائن جو پنو آڻي ڏيو. مان توهان کي دوائون وٺي آڻي ٿو ڏيان. وڌيڪ لاءِ شام توهان جيئن چوندؤ تيئن ڪنداسين.“ هن بنا دير جي دوائن جو هنڌان هنڌان ڦاٽل ۽ ميرو پنو مٺ کولي منهنجي حوالي ڪيو. مون بنا دير پرسڪرپشن ۾ جاٽايل دوا وٺي اچي، دروازي تي انتظار ۾ بيٺل پوڙهي جي حوالي ڪئي ۽ تڪڙ ۾ چيو تہ: ”ماسي نيڪ آهي مان هلان ٿو هڪڙي خانگي اداري ۾ نوڪري آهي. شام جو ڪٿي حال احوال ڪجو.“

ماءُ جي ممتا واري انداز ۾ مٿي تي هٿ رکي چيائين: ”پٽ ڪڏهن بہ ڏکيو ڏينهن نہ ڏسندين .... مهرباني منهنجا بچڙا.“ بہ وکون اڳتي وجي دروازي ڏي نهاريم پردي وٽ موجود معصوم ادا واري ڇوڪري اکين سان جيڪو شڪريو ادا ڪيو تنهن منهنجو اهو ڏينهن نہ پر دنيا ئي بدلائي ڇڏي. شام فيڪٽري مان واپس اچي، ڪپڙا مٽائي ڪجهہ گهڙيون ٿڪ پيڻ لاءِ ليٽي پيس. مرتضيٰ ۽ مختيار پڳهار ٿوري هٿڻ ڪري شام جو اهر ڇوراهن تي پلاسٽڪ جون ٿيلهيون ڪميشن تي وڪرو ڪرڻ لاءِ وڃي چڪا هئا. هونئن بہ ڪراچي جهڙي اجگر شهر ۾ ٿوري پڳهار مان پورت ڪرڻ ۽ بہ روپيہ بچائي گهر موڪلڻ ممڪن نہ آهي. آفتاب اخباري دفتر وڃي چڪو هو باقي جاويد بہ تيار ٿي ڪيڏانهن وڃڻ جي تيارين ۾ هو.

پاسو ورائي چيم: ”ڪاڏي تياري آ شهزادا.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”بس اِتي ئي.“

”نيٺ بہ .... دل پشوري ڪرڻ جو ارادو آ ڇا؟!“

”ها يراج وڃان ٿو ڪلاٽ مارڪيٽ.“ جاويد ڪجھہ ڦڪائي مان چيو.

”ڪجھہ خريدڻ.“

”اوھون!“

”باقي“ مون چاٽندي بہ سندس واتان ٻڌڻ چاھيو.

”خبر بہ اٿئي.“ جاويد جو ھڪ شاطرانہ ٽهڪ.

”اڇا سوڙھين بزارن ۾ رش ۾ عورتن کي ڪلھا ھڻڻ، جوانڙين عورتن جي ڇاتين جي سائيز معلوم ڪرڻ ۾ موتي اچي تبصرا ڪري گگ ڳاڙڻ ....
هون!! اِهو ارادو آهي نہ!!“ جواب ۾ جاويد جا شرارتي ٽهڪ.

ٻاھريون دروازو ورائيندي چوڻ لڳو: اصل تبصرا تہ مرتضيٰ ڪندو، اسان رڳو مفت ۾ خوارٿيا آهيون.“ مون جهٽڪي سان اٿي ڪلندي چيو: ”اڙي اهو مرتو نوڪري ڪرڻ ٽورئي آيو آ! .... هن جا ڪراچي ۾ صرف بہ ڪم آهن، هڪڙو عورتن جي انگ انگ ۾ خاص ڪري ڇاتين جو تيز نظرن سان ايڪسري ڪري پوءِ تفصيل ٻڌائڻ ۽ ٻيو خوب ننڊ ڪرڻ، بس!“ منھنجي ڳالھ تي جاويد ٽهڪ ڏيندو ٻاھر نڪري ويو. مون بہ سوچيو پئي تہ متي وڃي آرام ڪجي تہ ايتري ۾ دروازو ڪڙڪيو. وڃي کوليم ساڳي صبح واري پوڙھي عورت بيٺي هئي. اکين ۾ شڪرئي ادائي جي جھلڪ ظاھر هئس.

”ماسي ڏيو خبرا!“

”ابا توھان جا لک ٿورا ھاڻي ٻچڙي جي طبيعت ڪافي موچاري آھي، بخار بہ جھڪو اٿس.“

”تمام سٺو ....پر ماسي ھن ۾ مھرباني جي ڪھڙي ڳالھ آھي. ڏکئي وقت ۾ ڪنھن جي مدد نہ ڪئيسين تہ پوءِ اسان جي زندگي ....“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"ابا مان هلان ٿي" منهنجو جملو اڌ ۾ ڪٽيندي ان عورت چيو.

"نيڪ آهي نيڪ آهي .... پر ماسي اهو ته ٻڌايو ته امداد .... ها امداد علي جو علاج ڪٿان پيا ڪرايو ۽ ڪٿي مزدوري ڪندو آهي؟!!"

"پٽ! ڏاڳن جي ڪارخاني ۾ ڪم ڪندو آهي ۽ سندس علاج لياري اسپتال مان ...." مون سندس ڳالهه اڌ ۾ڪاٽي حيرت مان چيو:

"اوهو! منهنجي امڙ لياري اسپتال به ڪا اسپتال آهي؟! اتي ته چڱا ڀلا به بيمار ٿي پوندا آهن .... امداد ته وري به پراڻو مريض آهي."

"ابا وڏين اسپتالن لاءِ به وڏي رقم کپي. اسان غريبن جا نصيب به غريب آهن ته علاج به غريباڻو." عورت مشڪل سان ڳوڙها روڪيندي چيو.

"ماسي ڀلا توهان جو نالو!" مون نه چاهيندي به ڪانئس پڇيو.

"ابا منهنجو نالو نوران آهي. چند ساعتن جي خاموشي بعد ماسي نوران وچڙ لڳي ته مون کيس چيو: "هونئن ته ماسي توهان جي مرضي آهي پر ضرورت پوي ته توهان جي پٽ جو سول اسپتال مان بهتر علاج ڪرائبو .... اتي منهنجو ڳوٺائي ڊاڪٽر آهي. ڊاڪٽر مصدق؟!" جواب ۾ هو خاموش رهي ۽ مون ڳالهه کي اڳتي وڌائيندي چيو: "هڪڙي ڳالهه آهي ماسي! ....امداد علي جي خوراڪ جو خاص خيال رهي چو ته ...." مون پنهنجي جملي کي ندامت ۽ ڦڪائي سبب اڌ ۾ ئي رهڻ ڏنو جو صبح ئي هن عورت پنهنجي خاندان جي تنگ دستي جو احوال ڏنو هو. ماسي نوران شڪرئي جي جذبي سان آئي هئي ۽ مايوسي جي حالت ۾ واپس پئي وئي. سوچيم ته کيس واپس سڏي دلداري ڏيانس پر ائيئن نه ڪري سگهيس. جنهن مهل پنهنجي گهر جي در تائين پهتي ته ڪجهه زور ڪان چيم: ماسي ڪنهن به شي جي ضرورت هجي ته ...." محسوس ڪيم ته ماسي نوران احسانن جي بارڪان دٻجي گهر اندر داخل ٿي ۽ منهنجو جملو وري به اڌ ۾ رهجي ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻئي ڏينهن صبح جو تيارتي جيئن ئي ڊيوٽي تي وڃڻ لاءِ ٻاهر نڪتس ته ماسي نوران پنهنجي گهر جي دروت ٻيڻل نظر آئي.

”ماسي خيريت!“ مون انتهائي روايتي جملو چيو.

”ها ابا خير آهي.“

”ڪو ڪم ڪار.“

”نه ابا بس ائين ئي.“ ايتري ۾ ڪالهوڪي نوجوان عورت، پردي کان مُنهن ڪڍي ٻيهڻ بجاءِ سامهون اچي بيٺي هئي. چپ خشڪ. قد پورو پنو، اکيون ڪليل ۽ ڪاريون ڪجليون، ڪپڙا سادا ۽ پراڻا پاتل. بنا ميڪ اپ ۽ ٺاهه ٺوهه جي، ڪير جهڙي اچي هي مشرقي حسن جي ديوي .... اف ...... سندس حسن ۽ خوبصورتي سندس انگ انگ مان پسجي رهي هئي. ائين پئي ڀاسيو ڄڻ .... ڄڻ صحرا ۾ گلاب، ڄڻ منڇر جي گدلي پاڻي ۾ ڪنول جو سفيد گل. آهستگي سان گذري وڃن واري تذڙي هير، ڄڻ سانوڻ رت جي پهرئين وسڪاري کان پوءِ مٽي جي پنل پنل خوشبوءِ. منهنجي مٿس نگاهه پوڻ سان ساعت کن اکيون هيٺ ڪري وري مٿي ڪيائين. مون کي لڳو ته منهنجي ڳلو خشڪ ٿيندو ٿو وڃي ۽ آواز وچڙي رهيو آهي. ڪارين ڪجلين اکين جي ڪامڻ، منهنجي دل ۽ دماغ تي جادو ٿي ڪيو. ان کان اڳ جو وقت جي سنگهرن کان بچڻ لاءِ مان اڳتي وڌان، ماسي نوران پاڻ وضاحت ڪئي: ”ابا هي منهنجي ڌيءَ نجمه آهي.“

”بس اهي ئي ياتي گهر ۾ رهون ٿا يا ٻيو ڪو آهي؟!“

”نه ابا منهنجو ننڍو پٽ آهي دوست علي .... اهو وري فش هاربر تي ٺيڪيدار جي مڇي لاءِ برف ڪٽيندو آهي، اڳهرون ڪم تي نڪري ويو آهي.“ نجمه جي بادِ صبا جهڙي مک تي گهڙي گهڙي نظر پوڻ سان، مون کان وڌيڪ لفظ نه پئي اڪليا ۽ روايتي جملا به مون کان وسري چڪا هئا. ان ڪري تڪڙ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: ”ماسي مان هلان تو. پر ڪنهن سامان پئسي ڏوڪڙ جي ضرورت پوي ته مان توهان کان پري نه آهيان.“

نجم منهنجي دل ۽ دماغ تي ڇانئجي چڪي هئي. ڪافي ڏينهن کان خيالن ۾ گم سم هجڻ واري صورتحال کي پارٽنر به محسوس ڪري چڪا هئا پر ڳالهه جي تهه تائين نه پهچي سگهيا هئا. انهيءَ عرصي ۾ توڙي جو مون امداد علي جو ڊاڪٽر مصدق جي معرفت مڪمل علاج ڪرايو. سيڏي سامان تائين جيڪا به شيءِ کين گهربل هئي سا ڏني پئي پر جڏهن مون ماسي نوران يا سندن پٽن کان سندن اصليت بابت پڇڻ چاهيو ته ڪجهه ٻڌائڻ بجاءِ پراسرار خاموشي اختيار ڪري يا ڳالهه جو رخ موڙي ويا ٿي جنهن ڪري سندس بابت وسوسن ۾ پئجي ٿي ويس ۽ وسوسا جيڪي تيز واچوڙي وانگر، ڪٿان کي ڪٿي پهچائي نجم بابت منهنجن جذبن کي شڪي بنائيندا ٿي ويا. توڙي جو سندن گهر جي در وٽ، ٻئين ٽئين ڏينهن ماسي نوران سان ڳالهائيندي هوءَ ڪنهن آلوده سمنڊ جي تري مان نڪتل موتي نظر ايندي هئي .... هوءَ جيڪا استاد بخاري جي خوبصورت شاعري وانگر نازڪ ۽ حسين لفظن جو امتزاج نظر ايندي هئي. نجم جي سادگي منهنجي سوچن ۽ جذبن جو عڪاس هئي. ان ڪري آفيس توڙي جاءِ تي منهنجي سوچن جو مرڪز نجم ئي رهجي وئي هئي. هڪ پاسي منهنجي نجم سان چاهت هئي ۽ ٻئي پاسي سندس خاندان جي پر اسراريت، مان جڻ به واٽي تي اچي پيو هوس.

سومهڻي جو وقت هجي اڄ آفتاب جي اخباري ڊيوٽي به آف هئي ان ڪري پنج ئي گڏجي چانهه پي رهيا هئاسين. مختيار ۽ جاويد پڪچر ڏسي موٽيا هئا.

”ها سائين ڪهڙي فلم ڏٺو؟!“ آفتاب پڇيو.

”پشتو فلم“

”پشتو فلم!!“ مون کل کي مشڪل سان روڪيندي چيو: ”اگر توهان کي بنا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سمجھڻ جي فلم ڏسڻي آهي تہ پوءِ انگريزي ڏسو ها."

"ڇهين بارهين مهيني ڏٺيسين تہ ڪھڙو گناهہ ڪيوسين." جاويد مختيار ڏانهن منهن ڪري اک هڻي چيو.

"ڀلا خاص ڳالهہ فلم جي!" مرتضيٰ جو شرارت سان پر سوال.

"يار ڳالهہ نہ پڇ .... سئنيما جي فل اسڪرين تي جنهن مهل هيروئن جو پولهہ اچي تي لڳو ...." مختيار جملو پورو نہ ڪري سگھيو ۽ انهيءَ ڳالهہ تي مختيار ۽ جاويد کل ۾ اونڌا ٿي ويا.

موضوع کي مٽائيندي آفتاب مونکان پڇيو: "ڀلا توهان هتان شفٽ ٿيڻ جو ارادو ترڪ ڪيو نہ." مان خاموش

"ڇڏ يار مس مس همراهہ هتان وڃڻ جو ڪيتو ڇڏيو آهي، وري هاسيڪار يادگيري ٿو ڏيارينس" جاويد ڪجهہ شرارت ۽ ڪجهہ غصي مان چيو.

"بحرحال ڪھڙي بہ ڳالهہ جي ڪري، پر رهي ٿو تہ سٺي ڳالهہ آهي." مختيار وري بہ شرارت سان پر ڳالهہ ڪئي. مون ڪوبہ جواب نہ ڏنو دراصل مون هاڻي هتان وڃڻ نہ پئي چاهيو البتہ دوستن جي جملن ۽ سوالن تي مون کي ندامت ضرور ٿي ان ڪري چپ چاپ مٿي هليو ويس سمهڻ لاءِ. دراصل نجم منهنجي چاهتن جو مرڪز بنجي چڪي هئي باقي سندس ماءُ ۽ ڀائرن جي مام ۾ رهڻ واري ڳالهہ مونکي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو هو.

تنهن ڏينهن مان آفيس مان موٽندي پنهنجي محلي مان رات لاءِ ڀاڄي پئي ورتم تہ ماسي نوران تي نظر پئجي وئي. مان سندس ويجهي وڃي پليڪار ڪئي مانس. مون کي ڏسندي ئي خوشي مان تڙي پئي تڪڙ ۾ چيائين: "ابا خبر تئي امداد علي اڄ ڪم تي ويو آهي. ڇٺي پيو هاڻي مان بلڪل نيڪ آهيان."

"پر ماسي اڃا آرام ڪري ها؟"

"اهو تہ سهي آ پر پٽ ...." خوشي واري ڪيفيت ڏک ۾ بدلجي ويس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"خير توهان جي مرضي .... هو ٺن به ماسي توهان پنهنجو سمجهو ٻه ڪونه ٿا جو پنهنجي ٻاري ۾ ڪجهه به ٻڌائڻ لاء تيار نه آهيو"

"نه پٽ توسان ڪهڙي لڪ." هلندي سوڙهين گهٽين. گڏهه گاڏن ڪليل گٽرن. سيخ ڪبابن تي ڪريل ٻارن ۽ وڏن کان ٿيندا. گندي نالي جي پل تي هڪ سائيڊ ڪري بيٺاسين. مائي نوران ساڄان پل جي پٽ تي رکي. وقت ۽ حالتن کي ياد ڪندي جڻ ماضي جي دزهتائڻ جي ڪوشش ڪندي. غم جي بحر بيڪران ۾ غوطا کائيندي ڳالهه شروع ڪئي.

"اسين اصل ۾ دريا جي ڪچي قاسم جا پاڻ جا رهاڪو آهيون پنهنجي ڳوٺ ۾ ڏاڍو خوش هئاسين. سيارو هجي توڙي اونهارو ٻار هجن يا ٻوڙون. اسان جو تمام سنو وقت پئي گذريو ڪيڏو سک هو. خاص ڪري ٻوڏ کانپوء چٽن ۽ مٽرن جا فصل. گدرن ۽ چاهيه جون واڙيون. دريا ڏي ويندڙ ٻڪرين ۽ مينهن جا ڌڻ .... (ڪجهه ساعتن ڏک جي ساگر ۾ گم) .... ها سو ڳالهه پئي ڪيم ته اهي ٻارن جو جهولي سان مچي مارڻ. نندين نيٽين چوڪرين جو پير ۽ ٿالهين جي وٽن ۾ پينگهون هٽي لڏڻ .... ڪاڏي ويا؟ اهي سڀ ڪاڏي ويا وايون ۽ ولوڙا. شاديون ناچ گانا. ٺهڪڙا .... ابا انهن سيني وندر وروهن کان اسان الڳ ٿي پرديسي ٿي وياسين." جيستائين مان سوال پڇان ماسي نوران وري ڳالهه شروع ڪئي:

"پر جڏهن کان نندوري نجمه سامائي ته اسان جا سڀ سک ڪافور ٿي ويا. رئيسن جا ڇورا. ٻني تي. پاڻي جي نلڪي تي گهٽي ۾ ڪيس پنهنجن بيهوده حرڪتن سان هن کي تنگ ڪرڻ لڳا. ويچاري ٻهراڙي جي ڇوڪري لڄ ۽ خوف کان پاڻ کي پئي ٻڌائي ته متان ڪو ڪلم ڪڙو ٿي وڃي. نجمه نه نهيو پر مون پاڻ به ڇورن حون ذليل حرڪتون پنهنجن پٽن کي نه ٻڌايون ته متان ...." ڏکي خاموشي ۽ اکين ۾ آيل ڳوڙهن جي ٻوڏ. مان هاڻي پل جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏکي تي سولو ٿي هن جي ڳالهه غور سان ٻڌڻ لڳس. هوءَ اکين ۾ آيل ڳوڙهن جي اٿل کي روڪڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي وري ڳالهائڻ شروع ڪري ٿي: "پر ابا اهي ڳالهيون ڪٿي ٿيون لڪن. منهنجي پٽن کي جو خبر پئي ته جڻ پور کي چوچڙي لڳي وئي. "پهرئين ته رئيس سان ڳالهه ڪيائون پر ابا رئيس به انهن جو" ڳالهائڻ ۾ وڏي مايوسي ۽ ڏک ريکائون چهري کي پڙهڻ ۽ ڏک جو اندازو لڳائڻ لاءِ ڪافي، "بس ابا پوءِ جنهن ڳالهه جو خوف هو ائين ئي ٿيو. هڪ ڏينهن سانجهي ڏاري درياءَ ڏانهن ويندي. رئيس جي پاڇ علڻ کي جهنگ ۾ ڳيا ڳيا ڪري ڇڏيائون ۽ ڪمدار حمزي جو پٽ درياءَ جي پرين پر پڇي ويو."

"معنيٰ ته پوءِ مال متاع، زمينون ۽ گهر ڇڏي هتي هليا آئيو ...." مون سندس ڳالهه کي اندازي تي پوري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. جواب ۾ ڪنڌ ڏوٺي ها ڪيائين." پلا هتي ڪيترو عرصو ٿيو اٿو؟ سوال ڪيم.

چيائين: "اٽڪل چار سال .... پر هي ڪو پهريون گهر ناهي! سهراب ڳوٺ ۾ جهوپڙي ناهي رهيا سين. جتان پناٺن لڏائي ڇڏيو. پين هنڌن تي به مسواڙي جاين ۾ رهياسين پر ابا پڇي نه سگهياسين .... (سڏ ڪندي) ڏکا ڪائڻ ڪو اسان جي نصيبن ۾ لکيل هو. هتي هن جاءِ ۾ رهندي ڇهه مهينا ڪن ٿي ويا آهن. انهيءَ وچ ۾ منهنجو وچيون پٽ لطيف. قائد آباد ۾ روڊ تان گذرندي ترڪ هينان اچي مري ويو ۽ .... ۽ منهنجي ننهن يعني امداد جي زال ويم جي ويٺي مري وئي ...." اوچنگارون جنهن جي ڪا پچاڙي نه. مون وٽ اهي لفظ نه هجن جنهن سان ڪيس آٿت ڏيان، ان ڪري تکڙ ۾ ڪانئس موڪلائي گهر هليو ويس. ڪرسي تي اهلندي ڪافي دير تائين سوچيندو رهيس ۽ دل ئي دل ۾ اهو به طئي ڪري ڇڏيم ته هاڻي ساڻن ويجهڙائي نه رکندس. مون کي اچي پنهنجي خوف ورايو ته ڪهڙي خوفناڪ خاندان سان واسطو پيو آهي. ٻئي پل نجمه جو معصوم چهرو خيالن ۾ تري تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آيو تہ .... اُف مون کي چا ڪرڻ گهرجي. ذهن ۾ سوالن جو اڻ کٽ سلسلو ۽ جواب هڪ بہ نہ.

”منهنجي خيال ۾ مون کي هاڻي هتان شفٽ ٿيڻ گهرجي.“ جاءِ جي نزديڪ بلوچ هوٽل تي جست جي جڳ مان پلاسٽڪ جي گلاس ۾ پاڻي اوتيندي چيم. جواب ۾ چارئي دوست، ڪجهہ پل خاموش ٿي ويا. نيٺ خاموشي کي آفتاب ٽوڙيو: ”ان ڏينهن مون اوهان جي وڃڻ يا نہ وڃڻ بابت پڇيو .... اوهان کي شايد آڪورڊ لڳو!“

”نہ نہ! اهڙي ڳالهہ ئي ناهي يار.!

”سنگت کان شڪايت“ جاويد جو غمزده سوال.

”نہ يار اهو تہ مان سوچي بہ نہ ٿو سگهان.“

”پر چا بہ هجي .... سچائي ۾ اسان اويل سويل توکان اڌارا پئسا وٺندا هئاسين، اها سولائي بہ ٿي پوري.“ مختيار حسب روايت سنجيده ماحول کي خوشگوار بنائيندي چيو.

ڪيس چيم: ”مون تنهن جي لاءِ سنو سائيڊ بزنس سوچيو آهي ڪرين تہ ....“

”وارو ڪريار! اهو تہ ٻڌا.“ مختيار خوشي ۾ نہ ماپندي چيو.

چيم: هتان ويجهي پنجابي رهن ٿا. هونئن تہ ٻيا ڪم ڪار بہ ڪندا آهن. پر جڏهن سعودي عرب، عمري تي وڃڻ لاءِ سرڪاري سطح تي لائين لڳندي آهي. تہ وڏي اسر جو وڃي لائين ۾ بيهي رهندا آهن. پوءِ اسان، تو پارن وات پٽين کي چوندا، پنج سئو روپيہ ڏيو تہ هي جاءِ توهان کي ڏيون ۽ اسان پارا پري کان آيل همراهہ هوٽلن جي خرچ کان بچڻ خاطر ڊگهي لائين ۾ مهڙ ۾ جاءِ وٺڻ جي لالچ تي پئسا ڏيندي ديرئي نٿا ڪن.“

”قرآن!!“ مختيار تعجب مان چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"پيو نہ تہ! .... اسان توهان کان تہ بنگالي ۽ بهاري مايون گهڻو تيون ڪمائين. ملن. ڪارخانن ۾ ڪم ڪن. پلاسٽڪ جا رانديڪا ناهن ...."

"رڳي ايترو نہ پر گهڻو ڪمائين ٿيون." مرتضيٰ منهنجي جملي کي اڌ ۾ ڪاٽيندي چيو.

چانهہ پي خاموشي سان جاءِ تي پهتا آياسين. سچ بہ شايد ڏينهن جو سفر پورو ڪري عربي سمنڊ ۾ ٽٻي هڻي چڪو هو. هلڪي برسات بہ شروع ٿي چڪي هئي ليڪن جاءِ تائين پهچندي. تيز ٿي چڪي هئي. پهرئين وسڪاري تي مٽي مان ڀنل ڀنل بدبوءِ جي لهر اڀري آئي. دروازي اندر داخل ٿياسين پئي تہ ماسي نوران سڏ ڪيو: ابا اڪبر اسان جو سڄو گهر ارت ٿي ويو آهي. ڪو مستري وٺي آ .... مڙئي بلو ڪرا!" خوف وچان سندس تارا ڦوٽارجي چڪا هئا.

"توهان ويهو مان سامان ڪٽي اچان ٿو." ائين چئي جاءِ مان گولي گولي، پيچڪش. پلاس. ٽارچ ۽ ٽيپ کڻي. ساڻس گڏ گهر ۾ داخل ٿيس. پهريون دفعو سندن گهر ۾ داخل ٿيندي عجيب لڳي رهيو هو. سامهون نجمہ نماڻي صورت ناهيو بيٺي هئي. ٻاهر برسات ۾ ويهڻ سبب سندس پراڻا ڪپڙا جسم سان چنبڙي ويا هئا. وارن کان چاتي. اجا هيٺ .... اجا هيٺ پيرن تائين .... برسات ۽ هوا ۾ ٿڌ هجڻ باوجود منهنجي جسم مان برقي لهرون پيدا ٿي ويون ۽ مون کي عجيب قسم جي گرمي پئي محسوس ٿي. وقت وڃائڻ بنا سندن جاءِ جو مين سوئچ بند ڪري ڇڏيم. ان سان گڏ سڀي ڪمرا ۽ رڌڻو اونداهي ۾ ٻڏي ويا. ان بعد مون ٽارچ جي روشني ۾ چند ساعتن ۾ ڪمرن کي ارٿ ڪندڙ اگهاڙي ڪيبل تار کولي لڌم. ٽارچ نجمہ جي هٿ ۾ ڏيئي پر ۾ پيل پگل ٽيبل رڳڙهي، ڪيبل تار کي ناهڻ لڳس.

"پر هي ٽارچ تہ هري ٻري ٿي. هري وسامي ٿي." نجمہ پريشان ٿيندي چيو.

"زور کان جهٽڪو ڏينس. سيل ڍرا هوندس." مون هيٺ نهاريندي تڪڙ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيو. هن جا بہ تي جهٽڪا ڏيڻ. تارج ٻرڻ بجاءِ سندس هٿن مان نڪري ڪمري جي الائي ڪهڙي پاسي. اونداهي ۾ گم ٿي: "ائي امان هي ڇا ڪيئي؟!" سندس ماءُ اونڌهي ۾ ڊرڪان ٻانهن ڪٿي.

"ڪا ڳالهہ ناهي." مان ري هيٺ لهي، پير سان تارج ڳولڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳس. يڪا يڪ نجمہ ڪي ڪا شي پيرن ۾ وچڙي ۽ پنئين پيرئين اچي منہ جي سيني سان لڳي، ۽ مہنجون ٻانهون خود بہ خود سندس چيلهہ سان وڪوڙجي ويون. لفظ گم .... نہ آهہ .... نہ ڪراهہ ساهن ۾ دبيل سهڪو. منهنجا هٿ نہ چاهيندي بہ هن جي چيلهہ کان مٿي سندس ڇاتين جي اُڀار تائين پهتا. وري ڇاتي کان هيٺ پڳا ڪپڙن ۽ لسري بدن تان ترڪندا واپس هن جي چيلهہ ۾ وڪوڙجي ويا. شايد هن کان ست ڇڏائجي ويو هو. محسوس ٿيڻ لڳو تہ من مان اٿندڙ ڪا آسماني بجلي ڪن پل ۾ ڀسم ڪري ڇڏيندي، جڏهن تہ ٻيون وجود. در تي خاموشي سان بيٺوتي رهيو. شايد ڪجهہ چاهڻ جي باوجود بہ نہ چئي سگهيو يا اهو اندازو بہ نہ ڪري سگهيو.

"تارج وئي ڪيڏانهن؟!" مون نجمہ جي نستي ۽ ڪن پل ۾ پگهر جي ويل بدن مان ٻانهون ڪڍندي چيو.

ٻي ساعت مان بجلي ناهي، موڪلائي ٻاهر وڃڻ لڳس. نجمہ جون اکيون مون ۾ ڪتل هيون .... چڱي طرح معلوم ٿي رهيو هو تہ هن جو سڄو وجود مون ڏانهن چڪبو تي آيو هوءَ آهستي آهستي وکون کڻندي دروازي وٽ آئي.

"ڪا غلطي ٿي وئي ڇا؟!"

"ڪهڙي غلطي!؟"گيت ڏيئي شرمائيندي آهستي چيائين.

"ڪجهہ سوير اونڌهہ ۾ جيڪو ڪجهہ ٿيو."

خاموش

"جواب ڏي نہ"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وري بہ خاموش .... مان بہ خاموش. ائين ٿي لڳو ڄڻ اسان ٻنهي وٽ ڳالهائڻ لاءِ ڪجهہ بچيو ئي ناهي.

"وري ڪڏهن ايندو." نجمہ نيٺ خاموشي کي ٽوڙيو.

"مان!! نہ بابا نہ .... مون کي تنهنجي خطرناڪ پائرن هٿان مرڻو آهي ڇا؟! .... اڄ مجبوري ڪان ...."

جملو اڌ ۾ ڪٽيندي چيائين: "منهنجا پائر توکي خراب ڪونہ ٿا سمجهن تنهنجي ساراهہ ڪندي ڪندي بس ئي نٿا ڪن." ڳالهائڻ ۾ نماڻائي ۽ اکين ۾ التجا.

"چيم: "سوير جو اوندهہ ۾ سڀ ڪجهہ ٺيو پري چو نہ پئي ٿئين؟!" جواب ۾ نجمہ هينئين چپ کي چڪ هڻي. مون کي ڏوري ۾ چوندي وهائي ڪڍي: ٻين کي خطرناڪ ٿو چوين ۽ پاڻ جو هيڏو جادوگر آهين .... سو توکي .... مون سندس جملو اڌ ۾ ڇڏي. ٻاهر نڪري پنهنجي جاءِ ڏي وڃڻ لڳس تہ پٺيان آواز آيو. مُڙي نهاريم امداد علي هو. پل ۾ ئي جسم جو ساهہ سڪندي محسوس ڪيم. سمجهيم تہ امداد نہ پر موت آهي پنهنجن خوني چنبن سان مون ڏانهن وڌي رهي آهي .... ويجهي اچي هٿ ملائي چيائين: "پائو اڪبر ويهہ ڪچهري ڪيون." "نہ نہ .... دراصل توهان جي بجلي خراب ٿي پئي هئي م .... م - م ماسي سڏيو هو سا ناهي آيو آهيان." مون امداد آڏو پنهنجي بيگناهي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. "تہ پوءِ پريشان ڇو ٿو ٿين. تنهنجو پنهنجو گهر آ." امداد ڪلهي تي ٿڦڪي هڻندي چيو. "هان!!" مان وري بہ پريشان ساهہ مٺ ۾، سوچيم تہ هي اهي ڪردار آهن جيڪي پيٽ لاءِ ڇاڇا ڪري آيا پوءِ مونسان .... مون کي اجا بہ اعتبار نہ پئي آيو. پر امداد جو جملو تنهنجو پنهنجو گهر آ وري وري ذهن تي ٽڪرائيندو رهيو "نيڪ آ ملنداسين پيا." مان اتاولائي مان امداد سان هٿ ملائي جاءِ تي پهتس. ڦالين تي ليٽي دير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تائين چت ۾ اڪيون وجهي سوچن جي واچوڙن ۾ڦرندو ڪٺان ڪان ڪٽي وڃي پهتس. مختيار مٺان بيهي ٻئي هٿ چيلهه تي رکي چيو: "چا خيال آ پيارا! .... تنهنجو سامان ويڙهي رکون .... گندگي آ مزو ٻه ڪونه تو اچئي .... هون!!" اٿي مختيار جي پيٽ تي هلڪو نونشو هڻندي چيم: "هڪ ته توهان جهڙن دوستن ڪي ڇڏڻ نٿو چاهيان ۽ ٻيو ته اجوڪي برسات ڪانپوءِ ڪافي گندگي ڏوپجي تيز وهڪرن ۾ لڙهي وئي آهي." ائين چئي مان تڪڙو مٿي ڪمري تي هليو ويس ۽ مختيار آگر وات ۾ وجهي شايد منهنجي اوچتي تبديل ٿيل فيصلي تي اچرج ۾ پئجي ويو هو.

❋

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻُسي ٻانهن

رات جي نائين وڳي آخري بس مان شهر لٿو هو. سندس زال کي گردن جي شديد تڪليف هئي، هيءَ انهيءَ سلسلي ۾ ٽيون ڀيرو حيدرآباد ويو هو. ماهر ڊاڪٽر کي ڏيکارڻ ۽ هاڻي هن کي بيمار زال سميت. طويل صحرائي علائقو پار ڪري پهچڻو هو. ڪيترن جبل جي ڪڇ ۾ پنهنجي گهر. سرد موسم ۾ رات جا نو ٻـ آڏي رات برابر لڳي رهيا هئا. ڳوٺ وڃڻ واري اڪيلي بس ته ڪڏهوڪو وڃي چڪي هئي ۽ رات گذارڻ لاءِ هن شهر ۾ ڪيس ڪا اميد بہ نہ هئي. چاڪاڻ تہ سندس ويجهو عزيز جيڪو هن ئي شهر ۾ رهندو هو سو ڪنهن شاديءَ ۾ وڃي چڪو هو ۽ پوئتي ڏيئي ويو هو گهر کي تالو. هن سوچيو تہ چو نہ جيپ ڪرائي تي ڪري ڪنهن بہ نموني گهر پيڙو ٿئي. ان ڪري هن ٽيڪسي اسٽينڊ جو رخ رکيو ۽ اوڏانهن هلندي هو پنهنجي بيمار زال کي سهارو ڏيڻ سان گڏ. دلاسا بہ ڏيندو رهيو. اتي جيپن وارا تہ ڪِرائي جي آسري ۾ ڪيترائي هئا پر مشڪل ريگستاني سفر ۽ رات جي بهاني ٻيڻي ڪرائي کان گهٽ تي هلڻ لاءِ تيار نہ هئا. ليڪن وٽس ايترا پئسہ ڪٿي هئا؟! آخرڪار هڪ ڏڳهي قد ۽ سنهي جسم جي مالڪ. جيپ ڊرائيور تنوير اٺ سئو روپيہ ڪِرائي تي هلڻ لاءِ هائوڪار ڪئي. هو سوچي رهيو هو تہ ڪيسي ۾ باقي آهن بہ سئو روپيہ. وري پاڻ سان ئي ڳالهائڻ لڳو: ڪا ڳالهہ ناهي گهر هلي پئسہ پورا ڪري ڏيندس. في الحال گهر تہ پهچجي. چڙو هجان ها تہ مسجد ۾ ئي رهي پوان ها. زال کي ڪٿي رُلائيندو وتان. تنهنڪري هُن اٺ سئو روپين ۾ هلڻ تي راضپو ڏيکاريو. ڊِہن، ڏڙن ۽ پٽن تان گذرندي، هي سڀ خاموش رهيا. صرف هڪ دفعو ڊرائيور تنوير ان اڌڙوٽ عمر جي شخص کان پڇيو: "چاچا توهان جو نالو."؟

"حضور بخش"

"ڪتان موٽيا آهيو؟"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پٽ حيدرآباد ڪان موٽيا آهيون. پنهنجي هِن گهرواريءَ کي ڏيکارڻ ويو هوس.“

”حيدرآباد ڪڏهن ويا هئا.؟!“

”اڄ صبح جوئي ويا هئا سين“ همراهه وڏي مايوسيءَ مان جواب ڏنو.

”پوءِ ڊاڪٽر ڇا ٿا چون چاچا.“ تنوير پنهنجائپ مان پڇيو.

”ابا ڊاڪٽر ته آسرو گهڻو ٿا ڏين ته جلد نوبنو ٿي ويندي .... وڏيڪ منهنجي مولا جي وس آ.“ حضور بخش جو اميد ۽ نااميدي جو گڏيل جواب.

”دل نه لاهه چاچا الله چڱي ڪندو.“ تنوير ڪيس دلاسو ڏيندي چيو. اڻ ڪٽ پَٽ ۽ پتريلي ساڪر لتاڙي، ڏيڍ پوڻن ٻن ڪلاڪن بعد ڪيرٿر جي بلڪل ڪڇ ۾، ٻن ٽن گهرن تي مشتمل ڳوٺڙي پيڙا اچي ٿيا. ”استاد هاڻي گاڏيءَ روڪ .... او اِهو اڳيان منهنجو گهرڙو آهي.“ حضور بخش جي ائين چوڻ سان، تنوير جهٽڪو ڏيئي گاڏي روڪي. هن سهارو ڏيئي پنهنجي بيمار گهرواريءَ کي هيٺ لاٿو ۽ ڊرائيور کي گهر سان لڳو لڳ هڪ ڇپريءَ ۾ ويهڻ جو چئي زال سميت، ڪکن پيڙو ٿيو. چند منٽن بعد واپس اچي هن تنوير کي چانهه ۽ ماني جي صلاح ڪئي:“ نه چاچا! مان تڪڙو موٽندس .... بس مون کي ڪرايو آڻي ڏيو. تنوير لفظ ”ڪرائي“ تي زور ڏيندي چيو.

”پوءِ چانهه ته پيو ها! تيستائين مان پئسن جو به بندوبست ڪري وٺان.“

”نيڪ آهي تڪڙ ۾ چانهه ٺي تيار ڪرايو .... ۽ ها پئسن جو بندوبست ڪري وٺو. مان گهڻو انتظار نه ڪندس.“

”چڱو بابا مان اجهو آيس.“ ڪجهه منٽن بعد حضور بخش چانهه کڻي آيو تنوير اجا چانهه چپن تي مس رکي ته هن منجهيل آواز ۾ چيو: ”پُٽ ڳالهه اصل ۾ هيءَ آهي ته گهر ۾ پئسا هزار، پندرنهن سئو برابر پيل هئا، سي منهنجو وڏو پٽ سانوڻ کڻي ويو ميلي تي ۽ ....“ تنوير سندس جملو اڌ ۾ ڪٽيندي چيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ: ”پاڙي وارن کان ٿي ڪري وٺ .... يا هتي بہ اوڌر ڪان ڪم ٿيائيندؤ؟!“ هن پهريون دفعو غصي ۾ ڳالهايو.

”نہ نہ ائين چو ڪنداسين؟ .... اوڌر جي ڳالهہ ٿي ناهي .... پر“

”پر .... چا پر!؟“ تنوير وڏيڪ غصو ڏيکاريندي، چانهہ ڪٽ جي ٻانهين تي رکندي چيو.

”ابا چاهي جو .... هتي جيڪي بيا بہ-ٽي گهر آهن تن کي رات جي وڳڙي ۾ پئسن جو چٽي آيس پر انهن بہ چيو وٽن روڪ رقم ناهي .... جيڪي ڏنائون ۽ بيا پنهنجا ملائي، ڪل چار سئو روپيا ٿيا آهن.“ حضور بخش جي ڳالهائڻ ۾ مايوسي ۽ ندامت.

”جهونا اِهي پئسا پنهنجي متي سان ٻڌي ڇڏ.“

”پلا سائين اناج ڙو ٿي گهٽ وڌ ڪري ڪٽي وجو. جي روڪ رقم ناهي تہ.“

”نہ ائين ڪيئن ٿيندو؟! .... مون کي صرف روڪ رقم کپي.“ گهر جي بلڪل پاسي ۾ ٿيل انهن جي گفتگو، گهر جي باقي ڀاتين بہ پئي ٻڌي. حضور بخش پريشانيءَ جي عالم ۾ وري گهر ڀاتين ڏانهن موٽيو. گهڙي ٿي نہ گذري تہ بتيءَ جي هلڪي روشني تي تنوير ڪنهن عورت کي پاڻ ڏانهن ايندي ڏٺو. هڪ نوجوان ڇوڪريءَ ڪنڌ جهڪائي. آهستگي سان پنهنجي ٻانهن مان ڪنگڻ لاهي، سندس هٿ ۾ ڏيندي چيو: ”ادا روڪ رقم ناهي تہ- هي سون جو ڪنگڻ ئي پاڻ وٽ رکو .... هينئر پئسہ ڪٿان پورا ڪري ڏيون!“ سندس انهيءَ جملي تنوير کي بُت بڻائي ڇڏيو. ڪنگڻ وٺي نہ چاهيندي بہ حضور بخش جي گهر جي اڳواڙي تي ويهي رهيو. جتي حضور بخش ۽ سندس بيمار زال اڳ ٿي پريشاني جي حالت ۾ ويٺا هئا. تنوير جو اوچتو سندن گهر ۾ هلي اچڻ ٻنهي لاءِ غير متوقع ۽ حيرت جوڳو هو. جيستائين ڪجهہ چون تنوير پريل آواز سان چوڻ شروع ڪيو: ”چاچا! .... مون کان وڏي زيادتي ٿي وئي آهي. ....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اصل ۾ لالچ مون کي انڌو ڪري ڇڏيو هو .... هي ڪنگڻ واپس وٺو ۽ هي
ٻه سئو روپيه منهنجي ڀيڻ لاءِ جنهن پنهنجو ڪنگڻ لاهي ڏنو. ائين چئي هن
پنهنجي اکين ۾ تري آيل ڳوڙها اگهي تيزيءَ سان واپس ٿيندي چيو: ”پئسه
توهان کي معاف آهن ڪِرائي جا .... شهر اچڻ ٿِيو ته پنهنجو سمجهي
منهن ضرور ڏيکارجو.“ ائين چئي هي جيپ تي چڙهي واپس ٿيو. حضور بخش،
سندس زال ۽ ڌيءَ کي ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي، ان ڪري ڪيس ويندي ڏسندا ئي
رهيا. انهن وٽ ڳالهائڻ لاءِ ڪي لفظ به نه هئا. واپسيءَ تي ڏيرج سان گاڏي
هلائيندي تنوير کي اهي ڏينهن ياد اچي ويا. جڏهن ڪي سال اڳ سندس پيءُ ۽
ٿوري عرصي بعد، سندس ماءُ به وفات ڪري ويا هئا. جيجل ماءُ ڪيس ۽ سندس
وڏي ڀاءُ منصور کي پارت ڪئي هئي ته پنهنجي اڪيلي ڀيڻ فريده جو خيال
رکجو ۽ زندگيءَ ۾ ڪو ڏک نه ڏجوس .... توهان جي ڀيڻ توهان ٻنهي جي
آسري تي ڇڏيو پئي وڃان. هنن پنهنجي ماءُ سان وچن ڪيو هو ۽ تنهن تي هنن
پورو پورو عمل به ڪيو ۽ پنهنجي ساهه کان پياري ڀيڻ جو هر طرح جو خيال
ڪيائون پر .... هيپاٽائيٽس-بِي جي موذي مرض سندن ڀيڻ کي بستري
پيڙو ڪري ڇڏيو. ٻنهي ڀائرن بهتر کان بهتر علاج لاءِ وسان نه گهٽايو ۽ آخر ۾
سندس دل رکڻ لاءِ سون جو ڪنگڻ خريد ڪري به ڀيڻ جي هٿن ۾ ڏنائون جنهن
جي لاءِ هوءَ هر وقت انگل ڪندي رهندي هئي. تنوير خيالن ئي خيالن ۾
پنهنجي ڀيڻ سان هم ڪلام ٿيو: ”ادي هاڻ ڪنگڻ پاءِ ته اسان ڏسون ....
اسان جي دل به خوش ٿئي.“

”نه ادا چڱي ڀلي ٿيان پوءِ پائيندس.“

”پر هينئر پائڻ ۾ ڇاهي؟!“

”نه ادا هينئر لاش جهڙي تي لڳان .... سون جي ڪنگڻ تي وري
کهڙو نهنديس.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"تڏهن بہ گهڙي ڪن لاءِ .... ييءُ ناسين .... شاباش. پائي ڏس."

پر سندن پيءُ جي انگل ۽ ضد آڏو پنهنجي پائرن جي هڪ بہ نہ هلي، ۽ چڱي موچاري علاج باوجود فريده نہ بچي سگهي ۽ سون جو ڪنگڻ پنهنجي پائرن لاءِ پيءُ جي ياد سان گڏ پيڙا ۽ وڇوڙي جو سبب بنجي ويو. اجوڪي منظر تنوير کي اندر ۾ جهيرون وجهي ڇڏيون هيون. پن پيئرن جا جملا هن جي دماغ ۾ واري واري سان ٽڪرائجڻ لڳا: ادا هينئر نہ .... چڱي پلي ٿيان پوءِ ڪنگڻ پائيندي س.

ادا روڪ رقم ناهي تہ هي سون جو ڪنگڻ ٿي وٺو. ادا .... ادا .... ادا ڏک ۽ يادگيرين جي واچوڙن ۾ تنوير مڪمل گهيرجي چڪو هو. جنهن ڪري سندس اکيون تر ٿي چڪيون هيون ۽ هو وڏيڪ جيپ نہ هلائي سگهيو. چند منٽن جي خاموشي بعد هن پاڻ سنڀالي وري جيپ هلائڻ شروع ڪئي پر هاڻي هن جو رخ پنهنجي گهر بجاءِ حضور بخش جي جهوپڙين ڏانهن هو. هن دل ۾ سوچي ڇڏيو هو تہ جيستائين ساڻس پنهنجي مٽان گذري ويل ڪنور لمحن ۽ حقيقتن جو ذڪر نہ ڪندو. تيستائين ڪيس چين ۽ آرام بہ نہ ملندو. هن دفعي تنوير کي پڪ ٿي وئي هئي نہ هو صرف ۽ صرف پنهنجي پيءُ جي گهر وڃي رهيو آهي. اها پيءُ جنهن جي اجا نالي جي بہ ڪيس پروڙ ناهي.

⁕

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رات بہ مِينهڙا وُنا

سچ ڪارن ڪڪرن ۾ ڍڪيل هو، ليڪن ماحول تي تيزي سان اونداهي جي غلاف چڙهي وڃڻ مان تاثر ملي رهيو هو تہ، روشني جو امين پنهنجو ڏينهن جو سفر پورو ڪرڻ وارو آهي. سڄو ڏينهن آسمان تي ڪارا ۽ سفيد ڪڪر، گهاٽا ۽ هلڪا ڪڪر، قيريون پائي، آوارگي جو مظاهرو ڪندي، ماروئڙن ۽ سانگيئڙن کي ائين سڪائيندا رهيا، جيئن ڪنهن ڏڪاريل جو بارڙو، اٽيي ڊوڊي لاءِ سِڪي سِڪي، جڏهن پنهنجن اکين آڏو، اوچتو ڪنهن امير جي بار وٽ سٽيي ماني ڏسي وٺندو آهي تہ هيڪاري سندس بک اجا بہ وڌي ويندي آهي. سنيڪو سالن جو پوڙهو ميرل حسرت ڀرين نگاهن سان ڪنهن مهل ڪڪرن سان سٽيل آسمان ڏانهن ۽ ڪنهن مهل پنهنجي سڪي ٺوٺ ٿيل ٻني ڏانهن نهاري رهيو آهي. سندس اسي جريب جي ٻني جي سيني طرفن کان ٻيا سپ ٻنا يا تہ تازا پريل آهن يا ساوڪ سان سٽيل. سندس لانڍي پرسان، حاجي گل محمد جي زمين هئي. حاجي صاحب تمام نيڪ مرد انسان هو. ڪڏهن بہ باراني پاڻي جي معاملي تي ارهہ زورائي يا حرص نہ ڪندو هو ۽ نہ وري پنهنجي ٻني پرائڻ جي لالچ تي ٻين جو حق ماريندو هو. هو تہ صرف هن جابلو نئين جي پاڻي تي پنهنجي واري جو انتظار ڪندو هو. ان ڪري آس پاس ٻين زمينن وارا پنهنجي حصي آهر پاڻي سان پنهنجي ٺوٺ وارياسي زمين جي ڪُک پوسل دار ڪندا هئا. پر گذريل سال، حاجي گل محمد، لڏو ڪٽي وڃي ڪراچي رهيو ۽ هتان جي سموري زمين، هن تر جي زوراور شخص رئيس بهادر خان کي وڪرو ڪري ويو. زمين ڇا ڏيئي ويو، هتان جي غريب ڪاڇيلن جي زندگي ئي زهر ٿي وئي. اڳئين مهيني جڏهن ساوڻي جو پهريون وسڪارو پيو هو ۽ نئين گاج پلتجي پئي هئي، تڏهن رئيس، پنهنجي ارهہ زورائي ڏيکاريندي ٻين جي ڪمزوري مان فائدو وٺندي ڪين ٻنا پرائڻ ڪونہ ڏنا هئائين. ان جو شڪار ميرل ۽ سندس خاندان بہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تيو هو. سندس لانديءَ ۾ خوشين جا چراغ ٻرندي ٻرندي وسامي ويا هئا بلڪ ٻرڻ کان اڳ وسامي ويا هئا. ڪين ٻنو پرائڻ تہ ڪو نہ ڏنو ويو پر ميرل جي ٻن نوجوان پٽن کي رئيس جي ماڻهن سان پاٽي تان جهيڙو ڪرڻ جي ڏوهہ ۾ پوليس هٿان گرفتار ڪرائي ڇڏيو هئائين. اهو سوچيندي ميرل جي ذهن تي اهو نقشو تري آيو جڏهن پوليس سندن گهرن ۾ گهڙي آئي هئي ۽ عورتن توڙي ٻارن سان بدزبان ڳالهائيندي ۽ ڌڪا ڏيندي، سندس ٻن پٽن رانجهو ۽ نظر کي بيدردي سان گهلي ٿاڻي تي وٺي ويئي هئي ۽ رئيس جو پٽ علڻ لانديءَ جي ڳلي وٽ، پوليس کي ائين هشي ڏيئي رهيو هو جڻ پوليس نہ پر مرون جي لوڏ تي ڪتا وٺي آيو هجي، ۽ پوءِ ميرل ضعيفي حال هوندي بہ مال ڪپائي بہ پنهنجن پٽن جي پوليس مان جان آجي ڪرائي هئي. بهادر خان جي ظلم، زيادتين جو سلسلو اتي ختم نہ ٿيو هو. گذريل هفتي جڏهن کيرٿر تي پيل وسڪاري بعد هلڪو وهڪرو آيو تہ هن وري بہ ميرل جي زمين جي بلڪل اولهہ واري نہ صرف زمين پرائي پر حق گهرڻ تي هن دفعي رانجهو، نظر سان گڏ هن جي پاٽتي لطيف کي بہ مٿن حملي ڪرڻ جي ڏوهہ ۾ گرفتار ڪرائي چالان ڪرائي ڇڏيو هو. ٻن ڏينهن کان آسمان تي گهاٽا ڪڪر ڇانيل هئا، ۽ ڪنهن ڪنهن مهل بلڪل هلڪي برسات بہ وسي رهي هئي. راتوڪي نئين جي هلڪي وهڪري تي بہ رئيس پنهنجو اهو ساڳو ٻنو ٻيهر پرايو جيڪو گذريل هفتي پرايو هئائين. ميرل پنهنجي سڄي جمار هنن پڊن ۽ پٽن تي گذاري هئي، پر اهڙو ڪلور ڪڏهن بہ نہ ڏٺو هئائين. همراهہ بہ هٿيڪا ٿي ويا ۽ ٻنو بہ نہ پريو. اهو سوچيندي هن آسمان ڏانهن نظر ڊوڙائي ۽ پوءِ پنهنجي لانديءَ ڏانهن ڏٺائين ۽ پوءِ گهڻي وقت گذري وڃڻ جي احساس کان گوڏن تي هٿ ڏيئي اٿيو. سندس وجود زمين جي نہ پرجڻ ۽ ڇوڪرن جي جهلجي وڃڻ سبب پڄي پري رهيو هو. هڪ دفعو نہ پر لاڳيتو، ٻنا ساهي جي ائين جيئن ککائين جهوپڙي تي هڪ دفعو وسڪارو پوندو آهي ليڪن برسات جا ڦڙا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪافي دير تائين جهوپڙي مان رستا ناهي ڳڙندا رهندا آهن. هي بهادر خان جي پريل بني تي حسرتڀري نگاهه وجهي، پوءِ پنهنجي لانڍي طرف روانو ٿئي ٿو. لانڍي جيڪا هتان سڏ پنڌ تي به نه هئي. هينئر ڪافي اونداهي ڇانئجي چڪي هئي. ٻڪرين جا ڌڻ به واڙيا ويا هئا. ٻارڙا سجو ڏينهن مينهن لاءِ پيچ پيچ ڪندا، هن مهل چپ ڪري ويا هئا. ميرل اچي گهر پيڙهو ٿيو. ماني ڪائي بس ڪيائين ته سندس وڏي ننهن زينت پاسي ۾ ويهندي چيو: ”چاچا! زوراور ماڻهو، راتوڪي رئو تي به پنهنجو ٻنو پرائي ويا، اسان جو ڇا ٿيندو؟!“

”ڇا وري ڇا ٿيندو؟! ………………. حياتيءَ ۾ اهي ڏينهن به ڏسڻا هئا ………………. پر تون دل ننڍي نه ڪر امڙ رب چڱي ڪندو.“

”چاچا هاڻي اسان ڪي هتي رهڻ ۾ خوف ٿو اچي ……………. سيني مٿن ڪان پري هن رڃ ۾ رهيا پيا آهيون ………………. ٿيون دفعو آهي جو هُو نئين تي پنهنجون زمينون ٿا پرائين، هفتي ڪان همراهه به جيل ۾ پيا آهن ٻنا ڏوهه جي ………………… پاڻي ۾ پنهنجو نه ٿيو. خبر ناهي ساڙولا اڃا ڪهڙا ڪلور ڪن؟!“ وري ڪجهه سوچي چوڻ لڳي: ”انهن دوزخين ته اڄ ڪُنڀين جي آسري تي ويل اسان جي ٻارڙن ڪي ڍڪائي ڍڪائي اڌ مئو ڪري ڇڏيو …………… هاڻي باقي هتي ڇا رهيو آ!“ زينت رئي جي پلئو سان اکيون اگهندي چيو.

”امڙ دل ننڍي نه ڪر رب رزق ڏيڻ وارو آهي ……………. نيٺ ته وارو ايندو. باقي هنن پٽن تان لڏڻ جي ڳالهه نه ڪر …………… اهڙا بي هودا رئيس جتي ڪٿي هوندا آهن.“ ميرل ڪيس دلداري ڏيندي چيو.

”پر هاڻي زمين پرجڻ جو آسرو ئي ڪونهي چاچا! پوءِ ته هي اسان لاءِ ڏڪاريو ڏيهه ٿيو نه؟! مان نه چوان ٿي هتي رهڻ جي پچر ڇڏجي …………… واڻ وٺي ۽ ٻڪرين جا ڦروٽ ڪپائي گهر جو ڳاڏو هلايون سو ته شهر ۾ به …………..“

موٽ ۾ ميرل وڏي سوچ ۾ پئجي ويو ۽ پوءِ ٿڌو شوڪارو ڀريندي چيائين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"ها امڙ! سڄي ڄمار ۾ اهڙي ڏکي مهل نہ ڏٺي اٿم .... پر الله مان آسرو نہ لاهيو .... توهان کي مون اڳهرون ٻڌايو تہ ڇوڪرن جي ضمانت ٿيڻ واري آهي .... شاباس آهي منهنجي ڀاڻج خالد کي .... ها خالد .... ويچارو ٿاڻن ۽ ڪورٽن جا چڪر لڳائيندو وتي، پڙهيل ماڻهو بہ وڏي چيز آهي .... اڄ ويس شهر نہ ڇيائين ماما بس ڏينهن ٻن ۾ همراهن جي ضمانت ٿي ويندي."

"تڏهن بہ چاچا! ٻنا پوک راهہ جي وري بہ ڪو نہ رهي سگهنداسين نہ!"

"ڇو نہ پٽ! رهنداسين .... اتي ئي رهنداسين. هي پنهنجا ويڙها واڙيون ۽ پٽ ڪونہ ڇڏينداسين." اها ڳالهہ ميرل ٻهريون دفعو تحمل بجاءِ جذبات ۾ چئي . سندس وڏي ننهن جي لڏڻ واري ڳالهہ هن جي من کي پروڙ ڪري ڇڏيو هو ۽ هي هن عمر ۾ هنن واهن ۽ وڪڙن ۽ لانڍين کان هر حالت ۾ منهن موڙن نہ پيو چاهي. اهو سوچي رهيو هو تہ مينهن جي هلڪي ڪڻ ڪڻ شروع ٿي وئي. هن آسمان طرف برسات جو رخ ڏسڻ چاهيو. اتر کان ڪنوڻين جا تجلا ڪجلا قافلا ڪڪر ڪارونيار کي ساڻ ڪري، ڪنهن مهم جو ۽ ارڏي انسان وانگر مٿي چڙهندا پئي آيا. "ٻڌ امڙ زينت! ڪوڏر تہ آڻي ڏينم." هن ڪٽ کان ٽپ ڏيئي اٿندي چيو.

"ڇو چاچا ڪوڏر ڇا ڪندؤ؟!"

"بس اتي ئي آهيان .... تون آڻي تہ ڏينم." هي ڪوڏر کڻي پنهنجي ٻني جي لٽ تي اچي بيهي رهيو. ڪنوڻين جا تجلا ڪجلا قافلا هاڻي مٿان اچي ڪڙڪيا هئا. هن گهر کان هيسڻائين لاڳيتو هڪ ئي ڳالهہ تي پئي ويچاريو تہ: ڇوڪرا تہ اڄ يا سڀاڻي اچي ويندا، پر جي فصل نہ ٿيو تہ هتي رهڻ ڏکيو ٿي پوندو. پر هن پنهنجي زندگي ۾ هتان هر صورت ۾ لڏڻ ۽ هنن پٽن کي ڇڏڻ نہ ٿي چاهيو. هاڻي مينهن ۾ تيزي اچي وئي هئي. وڄ جي چمڪاٽ تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هُن بار بار هر طرف نهاريو. سامهون واري سندن گهرن جي لانديءَ ۾ آسپاس ٻي ترتيب ڪِرڙن. اڪن. مهوي ۾ ٻوهه جي وڻن ۾ ٻوٽن کان سواءِ ڪيس ٻي ڪابہ شي يا ماڻهو چيٽو نظر نہ آيو. پنهنجي ڪمزور جسم ۾ جوان جذبن سان ٻني جي لٽ تي هن ڪوڏر وهائڻ شروع ڪئي. هوا جي سرسراهٽ ۾ تيز وسڪاري باوجود بہ تڪڙو ڪوڏر هلائڻ ڪري ڪيس پگهر اچي وڃي ٿو ۽ تڪليف کان ققڙ ڦوڪجڻ لڳنس ٿا. ليڪن انهيءَ تڪليف جي باوجود بہ ميرل ڪوڏر وهائيندو رهي ٿو، ۽ جڏهن آخري لپو هٽي ٿو تہ هن جي ٻني سان لڳ اولهہ ۾ بهادر خان جي پريل ٻني جو پاڻي تيزي سان هن جي ٻني ۾ وهڻ شروع ٿئي ٿو. هن کي ائين ٿو محسوس ٿئي جڻ پاڻي بہ خود اوڏانهن وڃڻ ٿو چاهي. هن ڪجهہ گهڙيون اتي بيهي ڏٺو، تيز وسڪاري ۾ رئيس جي پريل ٻني جي هيناهين تي وهڪ ڪاٽا هٽي لٽ کي چيهون چيهون ڪري ڇڏيو هو. ان ڪري هٽ جي ڪاروائي جو امڪان توڙي گمان ختم ٿيندو پئي ويو. ڪنوڻ جي چمڪاٽ تي هن پنهنجي ٻني ڏانهن نظر ڊوڙائي، پاڻي ور وڪڙ ڏيندو سڄي ٻني ۾ تيزي سان ڏوڪيندو پئي ويو. هن وري چئني طرفن جو جائزو ورتو. ڪيس ڪوبہ نظر نہ آيو، ۾ پوءِ ڪوڏر ڪلهي تي رکي تيز مينهن ۾ ترڪڻ ۾ هيناهين مٿاهين کان پاڻ بچڻ جي ڪوشش ڪندي پير پير تي ڪٽندو گهر ڏي هلڻ لڳو. وڏڦڙي مينهن ۾ ڪَٽين جو تيزي سان پاڻي جي چرمٽان ڪرڻ ۾ رات جي خاموشي، ماحول ۾ دهشت پئدا ڪري ڇڏي هئي پر اهو منظر ميرل کي جواني ۾ سندس جوين وارا ڏهاڙا ياد ڏياري رهيو هو. جڏهن هي گهر پهتو تہ مينهن جو زور بہ ٽُٽي چڪو هو.

رات کان وٺي صبح تائين رئيس بهادر خان جي ماڻهن راتوڪي واردات جي ماجرا معلوم ڪرڻ ۾ پيرا ڳولي لهڻ جي وڏي ڪوشش ڪئي ليڪن راتوڪي زوردار وسڪاري ميرل جي پيرن جا نشان وارياسي ڌرتي تان پٽي بلڪل ميساري ڇڏيا هئا.

❋

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاتال جو موتي

صبح جو ستين وڳي، سندس زال انيتا کيس گهري ننڊ مان ڏونڌاڙي اُٿاري ٿي.

"ظفر...... ظفر......... اُٿي ته سهي."

"هُون .... ڇاهي؟!" ظفر جو ڇنگهي پاسو ورائي جواب ڏيڻ.

"اُٿ به هاڻي .... ٻارن لاءِ ناشتو تيار ڪرڻو آهي .... بيدا ڪونهن جلدي آڻ."

"بيدن جي وري توکي هاڻ يادگيري آئي آ؟!"

"رات جو ڇئين وڳي گهر پهتو آهين. پئسه به تو وٽ هُئا .... پاڙي وارن کان اڌارا وٺان ها ڇا؟!"

"وچ!! .... الائي ڪڏهن ننڊ پوري ٿيندي!" ائين چئي هو جِنگهندو ءِ ڇپن ۾ ٻڙٻڙ ڪندو اٿيو. قميص پائي، پرس کولي اُن تي سرسري نظر وڌائين. اڃا ٻاهرئين دروازي وٽ مس پهتو ته زال جو آواز ڪن پيس: "! ڇانهه ڪانهي، اُها به آڻجانءِ."

"ٺيڪ آ ٺيڪ آ." پوئتي نهارڻ بنا ظفر خفا ٿيندي چيو.

"ءِ ها .... هاڻي يادگيري آئي، ڪير به ڪونهي، ياد ڪجانءِ." هُو لوٽو پوئتي ڦيري پنهنجي زال انيتا ڏانهن ڪاوڙ مان ڏسي ٿو پر اکين ۾ اڃا ٿائين ننڊ اٽڪيل هجڻ سبب رعب ڪونه ٿو جمي. اڳتي وڌي چپن ۾ ٻڙڪي ٿو: " نه سامان پورو ٿيندو ءِ نه وري ننڊ." سامان وٺي واپس گهر اچي ٿو ته زال جو معمول جو فرمان ڪنن تي پويس ٿو: " مان اجهو ناشتو تيار ڪري ٿي وٺان. تون ٻارن کي اسڪول لاءِ تيار ڪرائي وٺ." هي ڪاوڙ مان ڪنڌ ڌوڻي ٿو. رموٽ کڻي ٽي وي سيٽ آن ڪري ٿو. دنيا جهان جي چينلن تان ڦرائي آخر ويسٽ انڊيز ۽ آسٽريليا جي لائيو ون ڊي ڪرڪيٽ مئچ اسڪرين تي ڏسي، ڪجهه مطمئن ٿي، پنهنجن ٻارن نعيم، مظهر ۽ صائمه کي به ساڳي طريقي سان ڇِڪي ننڊ مان اٿاري ٿو. حيئن ڪجهه گهڙيون اڳ کيس زال اٿاريو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”شاباش بابزا .... شاباش اٿو تياري ڪري وٺو.“ نند مان جاڳڻ ۽ هٿ منهن ڌوئڻ بعد. نعيم نہ پنهنجا ڪپڙا ۽ بوٽ پاڻ پائي ٿو وڏو جو آهي. باقي ٻن ننڍن مظهر ۽ صائمہ کي هي ڪپڙا ۽ بوٽ بہ پارائي ٿو ۽ سندن بوٽن تي ٻي درديءَ سان برش بہ ڦيري ٿو ۽ اجا وري سمهڻ جي مس ٿو ڪري تہ زال جو نئون فرمان ٻڌي ٿو:

”نئون مهينو شروع ٿيو آهي، ٻارن کي ماهوار في نہ ڏيندين ڇا؟! .... جڻ تہ توکي خبر ئي ڪانهي!“

”وري گهٽي في!“ ظفر هاڻ باقائده ڪاوڙ مان چيو.

”نہ ....!! توکي تہ خبر ئي ڪانهي، جڻ سدائين ٻاڙي وارن کان ٻارن جي في جا پئسہ وٺندي آهيان!!“ ڪن پل لاءِ موڳو مترٻنجي سوچن ۾ گم ٿي وڃي ٿو ۽ ائين ٿو لڳي جيئن سياري جي ٻارن ۾ ہوڪي ٻڌل ٻهراڙيءَ جو ٻار ۽ پوءِ ست ڏيئي وري پرس ڪڍي ٿو. دماغ ڊوڙائي حساب ڪري. ٻارن جي في جا پئسہ نعيم جي هٿن ۾ڏيندي چپن ۾ ٻٽڪي ٿو:

”سرڪاري اسڪولن ۾ تعليم جي پينگ ۽ پرائيويٽ اسڪولن ۾ پئسي جي پينگ.“ ۽ پوءِ زور سان چوي ٿو: ”پڙهائي تي ڌيان بہ آهي خانصاحبو .... يا اجايو فيون ڀري پاڙ پٽجي ويندي.“ ٿيئي بار خاموش.

”پلا هوم ورڪ ڪيو پيا يا اهو بہ مون کي ڪرڻو پوندو!“

”هوم ورڪ ڪندا آهيون بابا!!“ .... باقائده ڪندا آهيون.!! نعيم جو ڊرو ڊرو جواب.

”بلي .... ڏاڍو اُلڪو ٿئي ٻارن جي پڙهائي جو. ڪڏهن ڪين بہ لفظ پڙهايا بہ اٿئي. يا ڪاپيون کولي چيڪ ڪيون اٿئي .... توکان تہ اڻ پڙهيل بہ چڱا آهن.“ انيتا ڪِچن مان تڪڙو ايندي ۽ ٻارن آڏو ناشتو رکندي ڪاوڙ ۽ ٽوڪ جي لهجي ۾ چوي ٿي. ظفر خاموش ڪرڪيٽ مئچ ڏسندو رهي ٿو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڊيڊي باءِ .... ممي باءِ.“ ناشتي بعد ٻار ٽيلها ڪٽي اسڪول ويندي سلام ڪن ٿا.

”باءِ .... خدا حافظ“ ظفر زورڪان چوي ٿو: ”پُٽ پنهنجو خيال رکجو .... صائمہ کي غلط سلط شي نہ کائڻ ڏجو.“ ۽ ائين چئي وري چادر تاڻي سمهي ٿو پئي تہ زال جو تازو فرمان ڪنن تي پوپس ٿو:

”سياڻي نہ ٻئي ڏينهن اسڪول ۾ پيرينٽس ڊي ملهائين پيا. ڪارڊ بہ پيو اٿئي .... اسان ٻنهي کي هلڻو پوندو.“

”تون وڃ مونکي ٽائيم ڪونهي.“ اِها ورندي ٻڌڻ شرط انيتا سٽ ڏيئي. چادر سندس منهن تان هٽائيندي چويس ٿي: ”جناب عالي .... رڳو زال نہ مڙس کي بہ هلڻو پوندو. ڪارڊ پڙهہ .... پيرينٽس ڊي آهي. مدر ڊي نہ آهي .... اجايو ....“ ”ها پر مان مڙس نہ ٻاڙيو آهيان .... ڪو مڙس ماڻهو ڳول.“ ظفر انيتا جي ڳالهہ اڌ ۾ ڪٽي. تڪڙو چئي وجي ٿو ۽ ڊبيل ٺهڪ ڏيئي وري چادر مٿان تاڻي ٿو ڇڏي. انيتا ڪاوڙ مان نڪ کي موڙو ڏيئي وري ڪچن ڏانهن وڃي ٿي ۽ واپس اچي چانهہ جو ڪپ سندس آڏو جهلي ٺوڪ مان چوي ٿي: ”نيوز ايڊيٽر صاحب .... ٺورو چانهہ ڳڙڪ تہ دماغ کُلئي.“

”اجا ڪلي اڪ بہ ڪانهي تہ دماغ وري .... کُلندو.“ ظفر چانهہ وٺندي چرچي واري انداز ۾ چيو. جواب ۾ انيتا ڪجهہ ڪاوڙ ۽ ڪجهہ پاٻوهہ مان چيو: ”اٿئي بہ ٿاڦ ڪرڻي يا ٻيو ڪو ڪم بہ اٿئي.“ هي چانهہ جون تڪڙيون سُرڪيون بہ ڀريندو رهي ٿو ۽ ٽي - وي جا چينل بہ مٽائيندو رهي ٿو ۽ تازين انگريزي. اردو ۽ سنڌي اخبارن جا پنا اٿلائي. انهن تي نظرون ڊوڙائيندو رهي ٿو. مزو نہ اچڻ سبب اخبارون پاسي تي سٽي ۽ ٽي وي سيٽ آف ڪري. ۽ چانهہ بہ پوري ڪري وري ليٽي ٿو پئي. ڪلاڪ ٻن بعد انيتا وڏي خوشي مان ڪيس ننڊ مان اٿاري ٿي:

”ظفر .... ڦرڏس تہ سهي ڪير آيو آهي؟!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”وري ڪنهن جي ڦٽي.“ هُن ڪجهه ڏسڻ ڪانسواءِ رڪائي مان جواب ڏنو.

”اُت ته سهي .... ڏس امان آئي آهي، اڪين جي ڊاڪٽر کي اکيون ڏيکاريندي.“

”تنهنجي امان آئي آهي؟!“ ائين چئي ظفر چرڪ پري ائين اُتي تو ڄڻ ڪنهن ويران ۽ کنڊرات نما مقبري ۾ جهاتي پائڻ سان ڪبوترن جو ولر اچي منهن ۾لڳندو آهي ۽ چرڪ سبب دل جو ڌڙڪو ڪجهه گهڙين لاءِ وڌي ويندو آهي. پنهنجي سَسُ سان ظفر وڏي احترام سان مليو تو ۽ ان سان آيل سندس نندي پُٽ اختر سان بي دليو هٿ ملائيندي، هلڪي ڪاوڙ ۾ آهستي چوي ٿو: ” آ سالا صاحب ڪهڙا حال اٿئي.“ بعد ۾ ڪجهه وقت هنن سان ڳوٺ جون، مِتن مائٽن جون ڳالهيون ڪرڻ بعد، انهن کان معذرت ڪري وري سُمهي تو مَس ته، انيتا وري ياد ڏياريس تي ته: ”اڳئين ڳهتي ۾ سبزي واري جو هوڪو اچي پيو .... لڳيتو اهو به اُلڪو لاهه.“ نتائيندي چوي ٿو: ”تن ڏينهن جي پاروتي سبزي هوندس، سابه شهر جي گٽرن تي پوکيل .... اها سبزي به ڪا کائڻ جي شي آهي؟! ڪهڙي ڪانپوءِ لڳيتو بازار مان تازي سبزي وٺي ايندس، تيستائين مون کي نه اتارجانءِ .... سمجهيئه نه!“ ۽ جملو پورو به مس ڪري ٿو ته ڪونگهرن ۾ پئجي وڃي ٿو. ڪلاڪ سوا بعد انيتا وري ست ڏيئي چادر منهن تان لاهي اتاريس تي: ”مڃي وارو آيو آهي اهائي ڪٽي وٺ .... امان به آيل آ ۽ ننڍو ادا به.“

”مڃي وري ڪهڙي هوندس! .... ڪني مڃي ڪارائي پنهنجي ماءُ ۽ ڀاءُ جو سر نيندين ڇا؟!“ ظفر جو بيزاري وارو جملو.

”خدا ڪان خير گهر نياڳيون بوليون ڪٽي شروع ڪيون اٿئي .... نه تي چوانءِ ته بس ڇا! .... سبزي پاروتي آ .... مڃي ڪني آ .... گنج ڪري ڇڏيئه.“ تورو ترسي انيتا وري ساڳي طرح زهر اوڳاڇڻ شروع ڪري ٿي:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"پنهنجو پاروٿو ٻوٽ تہ توکي سڃهي ئي ڪونہ ٿو .... هاڻ اُت فضيلت سان.!!"

"پر تندڻ جو آيل آ. ان کي پئسہ کٿي ڏي .... مون تي ڪٿي رحم ڪر!"

"تندڻ ! .... ڪهڙو تندڻ؟!" انيتا اڻ ڄاڻ ٿيندي چيو.

"اِهو تو وارو ننڍو ياءُ اختر .... ٻيو تہ ڪو هن گهر ۾ تندڻ ٿي ئي نہ ٿو سگهي."

"بس بس .... هاڻي گهڻو گند ڪيو اٿئي .... تنهنجي ڪني آڪهہ ۾ جيڪي شهزادا آهن، سا مون کي خبر آهي." ٽپيل لوهہ وانگر گرم ٿيندي انيتا وراڻيو.

"مان جو آهيان شهزادو .... چڱہ چڱہ آهيان يا نہ آهيان."

"خدا جي واسطي آهستي ڳالهاءِ امان ٻئي ڪمري ۾ ويٺي آ، ٻڌي وٺندي تہ ڇا چوندي!" انيتا حجت ۾ ٻانهون ٻڌندي ڪيس چڪي اتاريو.

"مار ....!! سک تہ پنهنجن نصيبن ۾ نہ آهي .... اخبار مان رات جو ٻارهين. ٻارهين وڳي اهو سوچي ڪرون ٿا تہ گهر ۾ وڃي سکي ننڊ ڪنداسين .... اف .... پر نہ سائين!!" وڏيک ڪجهہ چپن ۾ پڙڪي، ٻاهر وڃي پنج منٽ کن مجي ڏاري سان کهہ تي بحث ڪري ٿو ۽ نيٺ مچي وٺي اچي ٿو ۽ ڪچن ۾ مچي رکي وري سمهي ٿو ۽ ننڊ جي آغوش ۾ هليو وڃڻ کان اڳ، انيتا کان سوال ڪري ٿو: "نيٺ اختر ڪاڏي ويو؟"

"شهر گهمڻ ويو آهي .... شايد بورڊ آفيس بہ ويندو، .... چئي پيو اتي بہ ڪم آ." انيتا جو سانتيڪو جواب.

"پئسہ جيڪي ڪٿي آيو سو ڪهڻ ۾ پورا ڪندو .... شام جو ماءُ کي وري ڪتان اکين جي ڊاڪٽر ڏي ٠ ـي ويندو .... جاهل ڪنهن جاءِ جو."

"نهيوا .... توکان ڪونہ وٺندو ... . اجايو ساهہ ٿو وجئي." انيتا وري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪاوڙ ۾ تارتيندي، قالين صاف ڪندي چيو.

"مان ڏيندو مانس به ڪونه. مون کي ڪو لاچار پيو آهي."

"جڳ جهان کي اوڌرون ڏيندين .... باقي ...." جذبات مان جملو به پورو نه ٿي ڪري سگهي ۽ برتن ڌوئڻ شروع ٿي ڪري ته دروازي تي بيل وڄي ٿي. ظفر جهٽڪو ڏيئي اٿندي چوي ٿو:

"وري ڪنهن جي رن پيجي وئي!" ۽ وڏيڪ چپن ۾ بيزاري وارا جملا چوندو دروازي تي اچي ٿو سامهون نظر پوڻ سان ئي دانهن ڪري ٿو: "اڙي تون مرتضيٰ! .... ڏي خبر ڪيئن اچڻ ٿيو!"

"اڄ پريس ڪلب ۾ انساني حقن تي پروگرام جو آهي .... ڪونه هلندين ڇا؟!"

"مشڪل آ .... منهنجو پاڻ نند جو حق ڪسيل آ." ڪجهه سوچي وري ڳالهائي ٿو:

"خير مان ته مذاق ٿو ڪريان يار، دل ۾ نه ڪجانءِ .... مان نه ٿو هلان، ڪا تياري به ڪانه ڪئي آهي."

"خير آ." مرتضيٰ واپس ٿيندي چيو.

"دل ۾ نه ڪجانءِ پيارا."

"نه ڪا ڳالهه نه آهي." مرتضيٰ کي ٽڪرو واپس ڪري هي سمهي ٿو رهي، منجهند بعد بار به اسڪول کان واپس اچن ٿا ۽ ناني کي چنبڙي پون ٿا، ڪتابن جا ٿيلها اڇلي، ساڳيو وڙهڻ ۽ رڙيون ڪرڻ لڳن ٿا. ماءُ ۽ ناني جا ليڪچر ڪم نه ٿا اچن ته ظفر اڌ ننڊ ۽ اڌ جاڳ واري حالت ۾ دانهن ڪري ٿو: "چورا هاڻي بس به ڪريو .... ڪڏهن ته سک جي ننڊ ڪرڻ ڏيو." ٿورو شانتي ٿيڻ بعد ڪيئن به ڪري هو ڪجهه ننڊ ڪري ٿو ونئي ۽ پوءِ پاڻ ئي اُٿي آئيني آڏو بيهي ٿو. پنجن ڏينهن جي وڌيل شيو تي هٿ ڦيري ٿو، جنهن ۾ اڌ کان زياده اڇا به پئجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويا آهن. کهري ۽ وڏيل شيو سبب پاڻ کي ٻڪر محسوس ڪري ٿو. ليڪن ڪجهه سستي ۽ ڪجهه وقت جي تنگي جي احساس سبب شيو ڪرڻ جو ارادو ترڪ ڪري ٿو. وهنجي ڪپڙا پائي منجهند جي ماني شام کان تورو اڳ کائي ٿو ۽ اخبار جي گاڏي اچڻ جو انتظار ڪري ٿو. انيتا کي واشنگ مشين ۾ ڪپڙا وجهندي ڏسي. پنيان اچي ٻئي ٻانهون سندس چيلهه سان ورائي چڏي ٿو.

”هُون هُون .... چا پيو ڪرين عقل سک.“ انيتا جي راضپي نما شڪايت.

”چو چا ٿيو؟!“ ائين چئي هو آهستي آهستي هٿ مٿي وڌائيندو ٿو وڃي.

”ڪجهه تہ خيال ڪر......... ٻار اچي ويندا.“

”فڪر نہ ڪر. ٻار پنهنجي ڪمري ۾ پڙهڻ ۾ مشغول آهن.“ ظفر چپ سندس ڪليل ڪلهي تي رکندي چيو.

”امان نہ اچي وڃي!“

”نندِ پئي آ.“ ٻنهي هٿن سان جهٽڪو ڏيئي انيتا پاڻ کي ڇاڪر کان آجو ڪري ڏانهس منهن ڪري چوي ٿي: ”صفا ڪو لنڌو ٿي ويو آهين .... نندي وڏي جو خيال بہ نہ ٿو رکين.“ انيتا جي رڪائي تي ظفر ڪياڙي کنهي واپس ٿئي ٿو تہ هو وري چڪي پنهنجي ويجهو ٿي اٽيس. ڏيرج ۽التجا واري انداز ۾ چويس ٿي: ”اڳي تو لاڪيٽ وٺي ڏيڻ جو واعدو ڪيو هو.“

”واعدي تي اجا بہ قائم آهيان.“

”ڇهه مهينا تہ ٿي ويا آهن. انهيءَ .... تنهنجي واعدي کي.“

”بس هن ئي پگهار تي وٺون ٿا .... ٻيو ڪو حڪم.“

”۽ اڳي جيڪي بازار ۾ ريڊيميڊ ڪپڙا ڏنا هئاسين. اهي بہ وٺي ڏي.“ ائين چئي انيتا پاڻ کي ظفر جي ٻانهن ۾ڍرو ڇڏي ٿي ڏئي ۽ سيني جي وارن ۾نازڪ آڱريون نفاست سان ڦيرائڻ لڳي ٿي. ظفر ڪجهه سوچي ٻوءِ چوي ٿو: ”پر اهي ڪپڙا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ ڪافي مهانگا هئا .... ياد ٿو اچي نہ ٽي هزار روپين ۾ هڪڙو وڳو هو.“

”ها نہ پوءِ چا ٿي پيو .... امان ساجهر ٻڌايو نہ اختر جي اينڊڙ مهيني شادي ڪيون پيا .... ننڍڙو پاءُ آهي اِتي بہ خوشي نہ ڪيان چا؟!“

”خير ڪونہ ڪو بلو نہ ڪنداسين .... لڳي ٿو نہ هن دفعي وري بہ پگهارون ايڊوانس ۾ وٺڻيون پونديون .... رڳو لاڪيٽ ۽ ڪپڙن جو مسئلو ناهي، شادي ۾ ٻيو خرچ بہ نہ ڇڱو خاصو ايندو.“

”پلي وٺ .... مان بہ نہ وڏي اسر کان آڌي رات تائين لوڙيان پئي تنهنجي ڪري .... ٻچڙن جي ڪري.“

”اهڙي ڳالهہ آ نہ پوءِ نوڪرياڻي رکون.“ ظفر مذاق ۾ اڳ بار بار استعمال ڪيل جملو وري اچاريو.

”باهہ ڏيئي ساڙيانس اچي نہ سهي نوڪرياڻي.“ هو هيڏي هوڏي نظرون ڊوڙائي، هٿن کي سندس جسم تي وري حرڪت ۾ آڻڻ چاهي ٿو نہ دروازي تي اخبار جي گاڏي جو هارن وڄي ٿو. ڪمري مان ٽيئي ٻار ڪورس واري انداز ۾ چون ٿا: ”بابا گاڏي .... بابا گاڏي.“ نراڙ تان هلڪو پگهر اگهي ٿو خشڪ نڙي سبب چچريل آواز ۾ چئي ٿو: ”هاها ٻڌم ٻڌم.“ ٻاهر نڪرڻ وقت هو وري انيتا ڏانهن نهاري ٿو جيڪا بہ من پاتال ۾ پيهي ويندڙ نظرون ڏانهس وجهيون بيٺي آ. ظفر جي حالت پگهر ۾ شل ٿي ويل ان نوڪر جهڙي ٿي وڃي ٿي جيڪو باريڪ پردي پويان، مالڪ جي خوبصورت جوان زال کي ڪپڙا مٽائيندي ڏسي وٺندو آهي ۽ حسرت جو مثال بنجي ويندو آهي.

اخبار جي دفتر پهچي، سندس ٽيبل جي چوڌاري ويٺل سب ايڊيٽرن ۽ پروف ريڊرن کي سلام ڪري، پنهنجي ڪرسي تي ويهندي پٽيوالي کي سڏي ٿو:

”او راڻا“

”جي صاحب“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"اڙي بابا چانهه .... اها اسانجي اخباري دفتر ۾ واحد عياشي آهي."

"سائين مون کي پاڻ توهان جي اچڻ جو انتظار هو .... اجهو چانهه ٺاهي آيس."

"پر ڪڙڪ"

"ڪڙڪ ٺي هوندي." ظفر تيستائين ٽيبل تي پيل خبرن جو سرسري جائزو وٺي ٿو. رموٽ ڪٽي ٽي وي تي، بي بي سي ورلڊ ڏئي ٿو. آمريڪي چوندڻ جي باري ۾ رپورٽون ۽ تبصرا جاري آهن. "سر ڇا خيال آ .... آمريڪي چوندڻ ۾ ڊيموڪريٽ ڪٽين پيا يا ريپبلڪ پارٽي وارا" سامهون وينل مچر جهڙو سب ايڊيٽر سوال ڪري ٿو.

"اهو ته مون بار بار چيو آهي ته هنن ٻنهي پارٽين ۾ ايترو فرق آهي جيترو پيپسي ڪولا ۽ ڪوڪاڪولا ۾ فرق آهي. مطلب ته انهن جي دنيا کي هلائڻ واري لٺ ساڳي آهي رڳو ڇهرن جي باري ۾ دنيا اڄو سندن اليڪشن سسپينس ٻنيل هوندي آهي." ظفر ڪاغذن کي هيٺ مٿي ڪندي تڪڙ ۾ جواب ڏيئي ڇڏيو ۽ ٽي- وي ٻه ڏسندو رهيو. چانهه پي هي پنهنجي ڪم ۾ مصروف ٿي ويو انهيءَ دوران ايڊيٽر به اندر داخل ٿي سلام ورائي پنهنجي ڪيبن ۾ وڃي وينو. فون جي گهنٽين وڄڻ جو گهمسان، ۽ اتان خبرون رسيو ڪرڻ جو عمل ۽ فيڪس مشين جو به خبرون اوڳاڇڻ جو تيزي سان عمل جاري آهي. جڏهن ته اِي ميل تي به خبرن جو طوفان برپا ٿيل آهي. ليڪن هنن لاءِ خبرون ڪي نيون نه آهن. اهي ئي سنڌ جا مسئلا، پاڻي، صحت، تعليم جي کوٽ، بدامني، بيروزگاري، ڪاروڪاري، پوليس جون ڦهري ڪاروايون، وڏيرا شاهي جا راڳا، ارهه زورايون، سياسي جلسا جلوس، اديبن جي جنڊا پٽ، موسمن جون اڻ اعلانيل ڪاروايون، پارليامينٽ ۾ اڻ لاياڻتو بحث، هاٿا پائي، جهڙپون، جهيڙا، روز روز جو بائيڪاٽ پر قانون سازي اتي جو اتي - پنجاب جي هڪ هٽي، رانديون، شوبز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وغيره وغيره. راڻو اچي ظفر کي آهستہ چوي ٿو: ”سر! اچ ايڊيٽر صاحب توهان سان ڇانھ پيئڻ ٿو چاهي.“

”سچي!“

”ها سائين .... چانھ ڪٽي آيو آهيان.“

”پوءِ چڱائي جي ڪم ۾ دير ڪهڙي آهي.“ ائين چئي هن ايڊيٽر جي ڪيبن ڏانهن رخ رکيو. ايڊيٽر سان هٿ ملائي اچا ويٺو مس تہ هو ساڻس مخاطب ٿيو:

”مسٽر ظفر .... اچ جيڪو پنهنجي اخبار ۾ انڊيا پاڪستان جي دوستي بابت مضمون ڇپيو آهي، ان تي مالڪن کي اعتراض آهي.“ ايڊيٽر اها ڳالھ هٿ جون تريون مهٽيندي ائين چئي ڄڻ هن کي بہ مالڪ جي راءِ سان اتفاق نہ هجي.

”پر انهيءَ ۾ ڪهڙي نئين يا اعتراض واري ڳالھ آهي؟!“ ظفر جو سواليہ جملو.

”دراصل مضمون ۾ انڊيا ۽ پاڪستان جي ورهاڱي کي هڪ عظيم غلطي ڄاڻايو ويو آهي ۽ انهن کي ٻيهر گڏائڻ جو هي وقت موزون ڄاڻايو ويو آهي.“

”ها تہ پوءِ انهيءَ راءِ تي ڪتاب لکجي چڪا آهن .... نہ صرف ايترو پر انگريزي ۽ اردو اخبارون ۽ رسالا بہ ڏڦا ڏڦ اهڙن موضوعن بابت لاڳيتو لکي رهيا آهن .... اها هڪ لائين آهي جيڪا اسان جي ليکڪن وٽ بہ پهتي آ .... ضروري ناهي تہ انهيءَ لائين کي اڳتي هلي مڃتا ملي ليڪن هڪ واضح سوچ آهي، هڪ ڌارا آهي.“ ظفر سمجهائڻ واري نوعيت ۾ يڪ ساهي چئي ويو.

”يار ظفر! پاڻ وارو مالڪ ڪو عدالتي چڪر ڪان ڪونہ ٿو ڏجي، چو جو ان تي اڳ ۾ بہ گهڻو لکيو ويو آهي ويندي ڪتابن تائين .... پر ان کي خوف

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي سرڪاري اشتهارن جي گهٽ ملڻ يا نہ ملڻ جو."

"اڇا تہ ڳالهہ ڦري گهري اشتهارن تي ايندي." ظفر ڪجهہ سوچي وري ڳالهائڻ شروع ڪيو:

"هاڻي سمجهيم .... تہ پوءِ مان هلان. آئنده خيال ڪجو."

"وڃڻ کان اڳ هڪ ڳالهہ ٻي بہ ٻڌ .... يار ڏسين تو تہ اخبارڪي هلائڻ جي پاليسي اسان ٻنهي جي ٺاهيل آ .... مالڪ وچ ۾ ڪونہ تو اڇي پر جتي اشتهارن جو مسئ آڏو ايندو اتي انهن جو دين ايمان لوڏن ۾ تہ ايندو .... هونئن بہ پنهنجو انهيءَ هوڏ ۽ ارڏائي جي ڪري تي اخبارون اڳ ئي ڇڏي چڪو آهين پر مان توکي ڇڏڻ نہ ٿو چاهيان." ايڊيٽر ليڪچر واري انداز ۾ اهو سڀ چئي ويو. ظفر جواب ۾ ڪجهہ سوچي چوڻ شروع ڪيو: "يار پاڻ ۾ رويا آهيون .... هونئن بہ سوويت يونين جي ٽٽڻ کان اڳ ۽ اسان جهڙن لاتعداد سرخن جي سنڌي اخبارن ۾ وارد نہ ٿيڻ تائين، هي ويچاريون اخبارون توهم پرستي تي ؛ ل واهيات اسٽورين سان ڀريل هيون نہ صرف ايترو پر، پيرن، وڏيرن، پوليس آفيـ ن ۽ ڪامورن جي تابعداري ۾ پوريون هيون. ايڊيٽوريل ۽ تازه ترين حالتن بابت مضمون انفارميشن ڊپارٽمينٽ جي روبوٽ ٽائيپ ليکڪن کان لکجي ايند هئا .... ۽ هاڻي جو .... سنڌي اخبارن ۾ انقلاب آيل آهي سو تہ يہ ن اسان جي اڻ ٿڪ محنت مطالعي، قابليت .... ۽ سول سوسائٽي توڙي پورهيت طبقي سان سچائي جي ڪري ممڪن ٿيو آهي." ايڊيٽر هاڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيندو رهيو ۽ ظفر سان متفق ٿيندي چيائين: "مڃان ٿو .... مڃان .... تون مون کي پنهنجي نظرئي ۽ لائين کان الڳ سمجهڻ جي غلط ۽ نہ ڪجانءِ .... پر ڇا اسان جهڙا ڪيئي سالن تائين ڏک ڏولاون ۾ خاص پورهيت سياست ۾ هول ٽائيم ورڪر وارو ڪردار ادا ڪندڙ .... هـ وقت اخبارن ڪانسواءِ پنهنجي سياسي ٻاڙ ماري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگھنداسين؟!!“ ھڪ لمحي لاءِ ايڊيٽر خاموش ٿي وري ڳالھائڻ شروع ڪيو: ”ھڪ فرض آھي جيڪو سچائي سان پورو ٿا ڪريون جڏھن تہ غم روزگار جو مسئلو الڳ حل ٿيل آھي .... اسان جي سچائي تي ڪنھن کي شڪ نہ ڪرڻ گھرجي سواءِ سچ کان پڇندڙ بيھوده ڪردارن جي.“

”بس ٺيڪ آھي.“ ائين چئي ظفر اٿيو تہ ايڊيٽر ڪلھي تي ٿڦڪي ھڻندي چيس:

”مالڪن جون اکيون ھميشہ اشتھارن ۾ اٽڪيل ھونديون آھن، اھا حقيقت اسان کي مڃڻي پوندي ۽ عوام سان سچائي واري ڪردار تان اسان ھٿ نہ کڻنداسين .... باقي اھڙي تھڙي ڳالھہ تي تہ مان ھر حالت ۾ توسان گڏ ھوندس.“ ظفر مطمئن ٿي پنھنجي ٽيبل ڏانھن واپس اچي ٿو تہ پراڻو ڪامريڊ ساٿي ولي داد، اڳواٽ ئي سندس انتظار ۾ وينل نظر اچيس ٿو. ان سان وڏي سڪ ۽ پاٻوھہ مان مليو، ان کي وڏي عرصي بعد اچڻ جون مبارڪون ڏئي ٿو ۽ ساٿس ڳالھائيندي خبرن جو ڪم بہ اڪلائيندو رھي ٿو. ھنن ٻنھي جي سياسي ڪچھري ملڪ جي موجوده صورتحال کان ٿيندي، پاڪستان جي ليفٽسٽن جي ماضي ۽ فوجي آمريت جي دور جي ڏاڍاين ڏانھن وڃي ٿي ان موقعي تي ظفر ھڪ جملو ولي داد ڏانھن منھن ڪري ھلڪو ٽھڪ ڏيندي چوي ٿو: ”ياد ٿئي نہ ڪامريڊ! .... مارشلائي حڪومت جي ھڪڙي سمري ملٽري ڪورٽ اسان جھڙن کي سزائون ڏيندي ھئي تہ ٻي سمري ملٽري ڪورٽ اسان جي استعمال ۾ رھي.“

”سر توھان جي استعمال ۾ ڪيئن؟!“ ٽيبل جي چوڌاري وينلن مان ھڪ وضاحت پڇي.

”پيارا اصل ۾ اسان آمريت جي دور ۾ ليٽرين کي نفرت مان سمري ملٽري ڪورٽ چوندا ھئاسين .... بلڪ ان جي اندرين ديوارن تي بہ شرارت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري اهوئي نالو لکي ايندا هئاسين." ان تي سيني کان هڪ فاتحانہ ٽهڪ نڪري وجي ٿو.

ڪجهہ دير ڪچهري ڪرڻ بعد ولي داد بہ ڪانئس موڪلائي وڃي ٿو. فون جي گهنٽي وڃي ٿي ظفر رسيور کڻي حسب روايت ڌيمي لهجي ۾ پڇي ٿو: "جي ڪير؟"

"سائين مان غلام علي .... دراصل ڪجهہ ڏينهن اڳ فوٽو سان انٽرويو موڪليو اٿم ....!!"

"تنهنجي انهيءَ خانصاحب جو انٽرويو فوٽو سميت منهنجي ٽيبل تي پيل آهي." ظفر جملو پورو ڪرڻ کان اڳ ڪيس رڪائي مان چيو.

"سر مهرباني ڪجو."

"اهو تہ ٺيڪ آ پر سال ۾ گهٽا دفعا انهيءَ نااهل سياستدان کان انٽرويو وٺي موڪلين پيو؟! .... چڪر ڇا آهي؟!"

"نہ سر اهڙي ڳالهہ نہ آهي .... هو اسان جو محسن آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ....!" ڳالهائڻ ۾ ندامت ۽ گهبراهٽ سبب غلام علي جملو پاڻ ئي پورو نہ ڪيو.

"چورا پڻ تہ سهي!" هاڻي ظفر ڪجهہ غصي واري انداز ۾ ساڻس ڳالهائڻ شروع ڪيو:

"تنهنجي انهيءَ خانصاحب وٽ جيڪي اعليٰ نسل جا ڪُتا ڌاريل آهن ۽ انهن جي خوراڪ ۽ ناهہ نوهہ تي جيڪو خرچ ڪري ٿو ڇا انهيءَ ۾ غريبن جو .... مَظلوم هارين جي پورهئي جو حصو نہ آهي؟!"

"اهو تہ آهي پر ....!"

"پر ڇا ....! تون هيئن ڪر، سردار جي ڪتن تي تفصيلي اسٽوري ٺاهي موڪل نمايان جڳهہ تي ڇاپڻ منهنجي ذميداري .... ائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪندين؟!"

ٻئي طرف ڳالهائيندي غلام علي جواب ڏيڻ بجاءِ نڪر م چيو: " بس سائين تي سگهي ته اسان تي ٿورو ڪيو ناهي .... " ۽ پوءِ فون رکي ڇڏي ٿو ظفر ڪلندي چيو: "ويچارا رپورٽرا" خبرن جي هڻ هٿان م هي وري پنيوالي راتي ڏانهن مخاطب تي مذاق واري انداز م جويس ٿو "ڏي حمر راڻا تنهنجي مومل ڪاتي آهي؟" "سائين گهر هوندي ٻيو ڪاٿي هوندي؟!" رور پڇيل سوال جو راڻي جواب ٻه ساڳيو ڏنو.

"تنهنجي ڪاڪ محل ڏي ته خير آهي نه! .... رپورٽون آهن ته حڪومت ۽ لينڊ مافيا گڏجي، اهيءَ ڪچي آبادي کي مسمار ڪرڻ و ر آهن جتي سيني انساني سهوليتن کان وانجهيل تنهنجي ڪاڪ محل به آهي "

"مان پاڻ اها ڳالهه ڪرڻ وارو هوس سائين .. .. ائيس سمجهو ته منهنجي ڪاڪ محل تي بلڊرز جا بلڊورر گهمڻ وارا آهن .... . . ٿورو اسان جي باري م به لکو." راڻي حجت مان هٿ ٻڌي چيو جنهن م التجا به هئي تسل ي مڪ هٽي ظفر جوش مان چيو: "انهن کي ته مان چڱي طرح دوڪڙي پارايان ٿو اهي ٿيندا ڪير آهن؟! .... سياڻي پنهنجي خاص ٽيم جو واري پاسي ٿا موڪليون راڻا ..... ۽ پوءِ ايڊيٽوريل م انهن جي نڪ م ناڪ ٻلي ، جهن آسا ٿيندي .... فڪر نه ڪر راڻا، تون رڳو چانهه ناهيند وج "

"توهان به فڪر نه ڪريو سمجهو ته مان چانهه ناهڻ لاءِ پيدا ٿيو هيان "

فون جي گهنٽي وجي تي نڪري ڪٿي چوي ٿو: حڪم ڪير؟"

"سائين مان دل ٻهار عرض پيو ڪريان."

"هن ناچيز کي ڪيئن ياد ڪيو؟"

جناب ڪالهه توهان جي اخبار م جيڪا .ٻي پروگرام جي رپورٽ ڇپي آهي ان ۾ گمنام "اديبن جا فوٽو آهن منهنجو ناهي .... اصل م توهانجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نمائندو مونسان نهي ڪونہ ٿو.“

”پر دل بهار صاحب انهيءَ سان ڪهڙو فرق ٿو پوي؟“

”ڏسو نہ سائين مان سنڌ ليول جو اديب شاعر آهيان .... هن سلسلي ۾ مونسان توهان جي اخبار ۾ حق تلفي ٿئي پئي .... اهو تہ ظلم آهي.“

”اگر اِهو ظلم آهي تہ عام ماڻهن سان جيڪو ظلم ٿئي پيو ان ڪي ڪهڙي کاتي ۾ آڻيندؤ .... هونئن تہ سال اڳ جيڪو مون ڏانهن پنجن صفحن تي خط لکيو هو جنهن ۾ توهان جو روح راڙو واضح آهي ان ڪانپوءِ فون ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي .... توهان جو ماتم اسان ڪان زور آهي مهرباني.“

”پر سائين .... مونسان حق تلفي ....“ ان ڪان اڳ هي فون رکي ڇڏي ٿو ۽ ڇپن ۾ ڪجهہ تڪا جملا چوي ٿو.

رات يارهين ڏاري تائين، فون متان فون اٽينڊ ڪرڻ، ڪجهہ نمائندن کي تنبيهہ يا هدايت ڏيڻ خاطر بئڪ رنگون ڪرڻ، خبرن جي سيٽنگ، ڪل پوڳ، چرچا، گاريون ۽ چانهہ جا چسڪا وٺڻ بعد، اخبار جي پهرئين ڪاپي پريس ۾ هلي وڃي ٿي تہ وري سٽي جي ڪاپي لاءِ خبرن ۾ گهٽ وڌائي ۽ اڳتي پوئتي ڪرڻ جو هلڪو ڦلڪو ڪم ڪرڻ لڳي ٿو. رات جو ٻارهين ڏاري اخبار جي گاڏي ۾ واپس گهر روانو ٿئي ٿو پر گهر پهچڻ ڪان ٿورو اڳ بيچلرس هائوس تي لهي پوي ٿو، جتي مختلف اخبارن جا نيوز ايڊيٽر، سب ايڊيٽر، پروف ريڊر، ڪمپيوٽر آپريٽر وغيره مسواڙي جاءِ ۾ رهائش پذير آهن. هميشه وانگر تازي اخبار جي هڪ هڪ ڪاپي سڀ ڪنهن وٽ آهي. روز وانگر اڄ بہ بحث جنگ جهڙي صورتحال اختيار ڪري ٿو مثال: ليڊ ۾ ڪهڙي خبر بهتر آ، سُپر ليڊ ۾ ڪهڙي بهتر، هي خبر تنهنجي اخبار ۾ نہ آهي، هن خبر کي خوامخواهہ اهميت ڏني وئي وغيره جهڙي بحث ۽ هڪ ٻئي جي قابليت چيلينج ڪرڻ واري مرحلي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ جهڳ، جهڳ بعد تاس راند شروع ٿئي ٿي. جنهن دوران راند گهٽ ۽ گارين جو آزادانہ استعمال زياده ٿئي ٿو. هي سڄو ماحول مئڪسم گورڪي جي ناول "ماءُ" جو رهيل حصو لڳي ٿو. انهن گارين ۾ بيچلرس هائوس جا مجبوري کان بڻيل بورچي بہ رکي رکي شامل ٿي وڃن ٿا. رات جو اڍائي ڏاري ماني کائي بس ٿا ڪن تہ ظفر اٿڻ جي ڪوشش ڪندي چوي ٿو: "يارو پاڻ هلون ٿا."

"ڇو ايترو سوير؟ .... ٽي ٻاونجاهيون آيون ٿئي، اڃا تہ پهرئين لاهہ."
هڪ ڄڻي قميص جي پلئہ کان ڇڪي چيس.

"وري سياڻي .... تڪڙ آ ڇا .... هڪ تہ رات دير ستو هوس ۽ ٻيو تہ هن وقت منهنجي زال رومانٽڪ خواب ڏسندي هوندي، ڪيس خوابن جي تعبير ڏيڻ تو وڃان." شرارتي انداز ۾ ڪلڪندي ظفر چيو.

"پر ضروري ناهي تہ تنهنجي محترمہ سان رومانٽڪ خوابن ۾ بہ تون ئي هجين .... گهڻ مان گهڻ خوابن ۾ تنهنجي زال بدذوق ڪانہ ٿيندي." هڪ سينيئر ساٿي جي هن جملي تي ٽهڪن جو ڄڻ سيلاب اچي ويو. ظفر ويندي پنهنجائپ ۾ چوي ٿو: لڳو .... واهہ جو چرچو لڳو .... ٽڪي چڙهي، پر ويندين ڪاڏي نيٺ تہ واري ۾ ايندين جگر." اڌ ڪلاڪ تائين سوچن ۾ گم سم مختلف رستن ۽ گهٽين تان گذرڻ کانپوءِ کيس احساس ٿئي ٿو تہ پنهنجي گهر جي نزديڪ پهچي ويو آهي. سرءُ جي مند جي پڇاڙڪن ڏينهن سبب هوائن ۾ اها تيزي ۽ موج نہ آهي. شهر تي هڪ پُراسرار خاموشي ڇانيل آهي. ظفر کي هلڪي هلڪي ٿڌ جو بہ احساس ٿئي ٿو. شايد ماڪ جي گهميل چادر هيٺ اچڻ سبب، گهرن، بنگلن ۽ فليٽن سان آلودگي ۽ دونهين جو نيرو ڪڪر ٽڪرائجي اچي زمين کي ويجهو پهتو آهي. هوا نہ اونهاري واري تيز ۽ نہ وري سياري واري ٻي سَت آهي. ٻن موسمن جي گڏجڻ سبب هوا بہ کيس منجهيل ۽ ڊبل مائينڊيڊ محسوس ٿئي ٿي. نظر پوڻ سان ئي کيس پنهنجو گهر ائين محسوس ٿئي ٿو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنّ اونداهي رات ۾ رج ۽ سچ ۾ اوچتو نظر ابندڙ حانہ بدوسن حي باهڙي. بيل وحائڻ تی انستا دروازو کولي تي ۽ خمارن ۾ ئي کانئس کاڏو کرم کرڻ جي ساري مرپچي تي بر نہ ۾ جواب ملڻ سبب وري اچي سمهي تی رهي. هي بارن جي کمري ۾ زيرو بلب ٻاري. بارن مٿان اوچڻ ناهي تو ۽ سيڙي صائہ کي نراڙ تي منيون ڏيئي، زيرو بلب وسائي. پنهنجي کمري ۾ اچي تو ۽ کپڙا تبديل کری زال سان گڏ سمهي تو گڏريل چوويهہ ڪلاڪن جي ڪيسٽ ذهن تي هلڻ شروع کري ني ۽ ايندڙ ڏينهن جي ڪارگدارين حي بہ کيس حڻ اڳوات حبر آهي. ٻارن تي ڏيان ڏيڻ گونان ۽ واقفڪارن کان آيل مهمانن جي لود. دوستن سان دوستي نڀائڻ، اخبار، تاس، گاريون، بڪ بڪ، کل پوگ، کجهہ ارڏائي کجهہ بي نرتيبي ۽ کجهہ کٽ تي بيهي پٽ تي پيشاب ڪندڙ شرارتي ٻار واري پاکيزہ گهچلائي. ۽ پوءِ پاڻ دل ئي دل ۾ چوي ٿو وقت بحرحال گذري پيو ٻئي طرف هو سنڌي پرنٽ ميڊيا ۾ حيڪو انقلاب آئي چڪو آهي ان طرف احا ڪنهن جو ڌيان نہ ويو آهي. پر جاري جي جاري ۾ قاتل مک جي حيثيت رکندڙ عوام کي ساجهہ سجاڳي ۽ حق ڏيڻ لاءِ هي ۽ هن جهڙا اڻ ڳڻيا ماضي حي ڪاٻي ڌر حا نندا وڏا ڪردار مصروف آهن حڻ تہ پاتال جي تهن ۾ رکيل موتي جيڪي براسيل بہ آهن تہ روشن بہ. اهڙن مان هک ظفر بہ آهي، پنهنجي عوام لاءِ خاموس حدمتگار پاڻ کان بہ باخبر پنهنجي ماڻهن لاءِ باخبر، پر زمانو هنن کان بي خبر آهي. سو هن وقت لاڳيتي ڪم سبب ٿڪاوٽ ۾ چور ٿي، پنهجي زال انيتا کي خوابن حي تعمير ڏيڻ کان اڳ پاڻ ئي خواب نگر ۾ گم ٿي ويو آهي.

✻

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پهلوان

جيئن ئي گهر کان ٻهريون قدم ٻاهر رکيم تہ ڊاڪٽر شهزاد تي نظر پئي. ڊاڪٽر شهزاد پاڙيسري اهي ۽ ايم بي-بي-ايس فائنل ييئر جو شاگرد آهي.مون تي نظر پوڻ سان ئي مون ڏانهن وڌي آيو ۽ گرم جوشيءَ سان هٿ ملائيندي چيائين: ”هيلو پيارا ڪهڙا حال آهن؟“

”بلڪل ٺيڪ“

”ٻڌو اٿئون تہ اڄ ملاکڙي ۾ لهو ٿيا.“

”ها مونکي اوچتو شوق جاڳي پيو آهي.“

”تنهنجو شوق ڪجهہ منفرد ۽ بي مهل تہ ناهي!“

”نہ اهڙي ڳالهہ تہ ناهي“ مون ڪجهہ شرمائيندي چيو.

”پر منهنجي خيال مطابق توهان ملهہ لاءِ فٽ ناهيو پيارا“ ڊاڪٽر شهزاد مون کي چوٽي کان پيرن تائين سلو موشن ۾ ڏسندي چيو.

”ڇو؟!“

”ڇو تہ ملهہ پهلوانن جو پيٽ سان هجڻ ضروري آهي.“

”پيٽ سان!! .... مطلب!!“

”مطلب تہ اسان اڄ تائين جيڪي بہ ملهہ پهلوان ڏٺا آهن. تن مان اڪثر ماشاءالله ڀاري ڀرڪم ۽ ڇرڪائيندڙ حدتائين وڏيل پيٽ سان هوندا اهن.“

”پر مان سمجهان ٿو تہ موچاري خوراڪ سبب ئي ائين ٿئي ٿو. ۽ هونئن بہ ملهہ جهڙي جوکائتي راند ۾ مضبوط ۽ ڳري جسم جو هجڻ تہ ضروري آهي نہ ....“

”موچاري خوراڪ جو بهانو اجايو آهي. سڄي دنيا ۾ مضبوط جسم جا رانديگر ٿيا اهن اهي ٻہ ٻانڌ تي گذارو ڪندا آهن ڇا؟ انهن جو جسم تراشيل مورتي لڳندو آهي. اسان جي ملهن وانگر، پيٽ جي حدن اندر گوشت جو پهاڙ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪٽي ڪونہ هلندا آهن."

"منهنجي خيال ۾ ملهہ پهلوان پاري پرڪم بت سان خوبصورت لڳن ٿا .... توهان ڪتاب ناهي پڙهيو "سنڌ جي دربار" ان ۾ لکيل آهي تہ ميرن جي صاحبي جا حڪمران مير اهڙي خوراڪ ڪندا هئا جنهن مان ٿولهہ ظاهر ٿئي ۽ ان دور ۾ ٿولهہ رکندڙ ماڻهو ڪي ٿي خوبصورت ۽ حسين سمجهندا هئا."

"تنهن جي معنيٰ تہ اسان جا ملهہ ميرن جي سنت تي عمل پيرا آهن."

"ائين ئي سمجهو."

"اڇا تہ اسان جا ملهہ پهلوان هاٿي ميراڻا شوق بہ پورا ڪرڻ لڳا آهن."

"توهان جيئن بہ ڪٽي سمجهو."

"يار دل ۾ نہ ڪجاڻ .... پر مون کي الائي ڇو ملهہ پهلوان بيورو ڪريٽن وانگر لڳندا آهن."

"ڪهڙي هڪ جهڙائي آهي مالهڙين ۽ بيوروڪريٽن ۾.؟" مون وضاحت پڇي.

"اها تہ ٻنهي جو پيٽ ڏاڍي اڏنگي نموني سان وڌيل هوندو آهي ۽ هونئن بہ اڪثر مالهڙي منهن يا پوشاڪ ۾ پهلوان نظر ايندا آهن. پر گودام جهڙي پيٽ تي نظر پوڻ بعد، هو پهلوان بجاءِ عجيب مخلوق نظر ايندا آهن."

"يار شهزاد توهان چرچا ٿا ڪريو."

"نہ چرچا ڪونہ ٿو ڪريان پر حقيقت ٿو ٻڌايان تہ اسان جا ملهہ پهلوان. گيهہ جي ڍڪن ۽ سٽين ڪاڏن تي مارا ماري تہ گهڻي ڪندا آهن پر ورزش .... ورزش تہ سندن مذهب ۾ جڻ لکيل ئي ناهي. پوءِ پيٽ وڌندو بلڪ وڌندو ئي رهندو. غير ضروري چربي ضايع ٿيندي ڪانہ. هڏ ٿيندو ڪمزور، ان ڪري ڏنو ويو آهي تہ اڪثر ڪنهن پهلوان جو ڪلهو زربيل آهي ڪنهن جي ڦٽي نڪتل آهي، ڪنهن کي چيلهہ ۾ سور آهي ۽ ڪن ملهن جو وري گوڏو نڪتل هوندو آهي"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ائين تہ پوءِ منهنجي استاد الهبچائي جو بہ گوڏو نڪتل آهي.“

”ڪڏهن کان؟!“ ڊاڪٽر تعجب مان پڇيو.

”گهڻو اڳي، هاڻي تہ علاج بعد ٺيڪ آهي.“

”ٺيڪ آهي دوست پنهنجو خيال رکجانءِ“ ڊاڪٽر شهزاد طنز ۽ همدردي جي مليل جذبن سان منهنجي ڪلهي تي ٿڦڪي هڻندي چيو.

”بس يار دعا ڪجانءِ“ ايترو چئي مان اڳتي روانو ٿيس. هونئن بہ مون کي ملهہ ۽ ملاکڙي جو ڏسڻ تائين شوق هو پر ان ڏينهن اخبار جي اسپورٽس مئگزين ۾ جڏهن اهو فيچر پڙهيم، جنهن ۾ ڄاڻايل هو تہ ڪيئن نہ فخر سنڌ شير مير بحر، چيڪوسلواڪيا جي پربت جهڙي پهلوان کي ايوب جي دور ۾ پنجاهہ هزار تماش بينن اڳيان، زوران زور ڪري شڪست ڏني هئائين ۽ وينلن ۾ هوڪرا پئجي ويا هئا. مون کي شير مير بحر جي انهيءَ ڪارنامي ايترو متاثر ڪيو هو جو مان نہ چاهيندي بہ ملهہ جي جوڪائتي فن ڏانهن ڌڪجي آيس. ۽ ان سلسلي ۾ نامياري ملهہ پهلوان استاد الهبچائي وٽ ڪيئي ڀيرا تربيت لاءِ بہ ويو هوس. ڀرئين تہ استاد الهبچائي جي تربيت جي انداز ڪافي پريشان ڪيو هو، سندس پاڻي جي نادي جهڙو پيٽ، منهنجي لاءِ اهڙي ديوار ثابت ٿيو هو جنهن سبب مان استاد جي سنڌري تائين پنهنجا هٿ نہ پئي پهچائي سگهيس. پر کهڙي بہ نموني سان مان ويندو رهيس. جنهن ڪري مون ۾ ڪنهن ملاکڙي ۾ لهڻ جو شوق نقطئہ عروج تائين پهچي چڪو هو.

اڄ پنهنجي تر جي ميلي جي آخري ڏمال آهي، استاد الهبچايو چئن بين ملهن سميت ٽن راتين کان مون وٽ ترسيل آهي. مان سندس خدمت چاڪري ۾ وسان نہ ٿو گهٽايان بلڪ استاد جي خدمت ۾ ڪرامت سمجهي، مصروف خدمت آهيان. ڀرئين ٻنهي ڏمالن ۾ تہ استاد مون کي ملاکڙي ۾ لهڻ ڪونہ ڏنو چي: تون اڃا ڪچو آهين. ليڪن مون پئي رسايا چنايا، نيٺ آخري ڏمال لاءِ استاد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راضي ٿيو. ۽ مان ڪپڙن ۾ نه ٿي ماپيس.

جيئن سان آخري ڏمال جو ملاڪڙو شروع ٿيو. ڍهلن ۽ شرنائين تي ملاڪڙي جي مناسبت سان مخصوص ڌنون وڄايون پيون وڃن. سڀني ملهن قميصون لاهي جوڙ ناهي ۽ سڌرا ونڻ شروع ڪيا. مون به ڪجهه شوق ۽ ڪجهه دوستن اڳيان ڦڪائي محسوس ڪندي قميص لاٿي. پريشاني جي حالت ۾ ويندل هزارين ماڻهو ۽ پهلوان مون کي هيٺ مٿي ٿيندي نظر آيا. پر جلدي پاڻ کي سنڀالي ويس. وري جڏهن سڀني ملهن ڏانهن ڏٺم. پنهنجي پتاشي جهڙي جسم ڏانهن ڏٺم ته ڏاڍي شرمندگي محسوس ڪيم. ڪجهه سيڪڙات ملهن کي ڇڏي باقي سڀني سينئر ملهن جي پيٽ تي نظر وڌم ته عورت جي نو مهينن واري پيٽ جي ڪا حيثيت ئي نه رهي. هي ته ڄڻ ارڙهن مهينن کان ڇڙهيل هو. مان سدائين ملاڪڙا ڏسندو هوس پر ڪڏهن به ملهن جي شاهي خزاني جهڙي پيٽ تي غور نه ڪيو هوم. دراصل اڄ مون کي پنهنجي ڏڪاريل جسم کي ڏسڻ بعد ئي مجموعي پيٽ جو ڀرپور جائزو وٺڻ جو احساس ٿيو. ملهون شروع ٿيون. پيش لفظ ۾ ذڪر ڪيل شروع ٿي. ڪامينٽري واري اڄا زياده تيز رفتاري سان ڪامينٽري شروع ڪئي بلڪ هينئر ڪٿي چٽجي ته ڇاڙي شروع ڪئي. اهڙي ڇاڙي جنهن کي ڪنهن جي ڇاڙي سان ڀيٽي ڪٿي سان زيادتي ٿيندي. اڻين اوچتو ڪامينٽيٽر اعلان ڪيو: "خاموش فقير هڪ منٽ خاموش" سڄي ملاڪڙي ۾ موت جهڙي خاموشي ڇانئجي وئي. جيئن ته سائين وڏل شاهه مونکي بهترين ڪامينٽري ڪرڻ تي پنجاهه روپيا انعام ڏنو آهي. سائين جن ملهه جي فن جي سدائين خدمت ڪئي آهي. سنڌ ڀر ۾ نانءُ پاتل ننڍل شاهه وينو آهي اهو نه ملهه پهلوانن ۽ ان سان لاڳاپيل افردن جي همت افزائي ڪرڻ پنهنجو فرض سمجهندو آهي. مان سائين وڏل شاهه جو ٿورائتو آهيان تاڙي تاڙي، وڄ فقير وڄ." بعد ۾ مون محسوس ڪيو ته ڪامينٽري واري بار بار سيد ننڍل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه ۽ ٻين يونانن ڏانهن مهمان جي گهوڙي واڳر لوٽا تي هنيا ته ڪير تو ڏانهس ڪو پيغام موڪلي يا پٽسن ڏيڻ جو اعلان ڪري. فقيرن جو متون فوڪڻ ۽ ٻغليون هڻڻ جو عمل وري شروع ٿي چڪو هو. منهن جو مقابلو هڪ نئي سيڪڙات پهلوان خدا ڏني سان هو. اسان ٻنهي جي سندرن ۾ هٿ پوڻ کان اڳ. استاد الهبچايو ڪامينٽري واري جي ڪن ۾ ڪجهه چئي آيو ۽ ڪامينٽري واري منهنجو تعارف هن ريت ڪيو: "هي ننڍڙو ۽ نئون پهلوان خادم حسين آهي. ٻارهين ڪلاس جو شاگرد آهي. سندس استاد ملهه جي فن جو چاٽو پهلوان الهبچايو آهي ۽ اميد تا ڪريون ته پنهنجي استاد جي نقش قدم تي هلندي ڪامياب ملهه ثابت ٿيندو." پهرئين ملهه ۾ مون کي استاد جي استادي ڪم نه آئي ۽ سهڻي نموني سان اچي ڦهڪو ڪيم. ليڪن روايتي ملهن وانگر اندر ۾ الانبا هوندي به خدا ڏني جي پٺي نه ريم. مصيبت اها ٿي ته استاد الهبچائي به پهرئين ملهه هارائي، جنهن سبب مان ڪافي مايوس ٿي ويس. وارو آيو ٻي ملهه جو. مان هن پيري ذهن ۾ ڪافي داءُ سوچي چڏيا پر مخالف ملهه به ڪو جهڙي تهڙي ڪلهي زربيل يا گوڏي نڪتل پهلوان جو شاگرد نه هو پر ڪنهن چڱي رپ جي تربيت ورتل هو. جيئن هٿ پئجي ويا. تيئن ئي ڦيرائي ڦيرائي اهڙو ناهي زمين تي هنيائين جو ڪرڻ سان ڪن پل لاءِ اٿين سيٽجي ويس. جيئن تئي تي پيل ماني جو وچ ڦوڪجي ويندو آهي. ان بعد مون کي ڪا خبر نه پئي. جڏهن هوش آيو ته ملهن واري لائين ۾ پاڻ کي وينل ڏٺم. منهنجي مٿان شايد پاڻي جا ٽي چار گهڙا هاريا ويا هئا. پاڻ کي اٿين محسوس ڪيم جيئن واچڙ جي تيز وسڪاري ۾ ڳيرو سنجي وڻ تان ڪري هيٺ پٽ تي موڳو لڳو وينو هوندو آهي بلڪل ڪتل ٻوٽي جو ٻوٽي. آهستي آهستي منهنجا هوش بحال ٿيندا ويا. وارو آيو استاد جي ٻي ملهه جو. ليڪن هاءِ ڙي قسمت. اڄ قسمت اتو ٻڌي اسان جي خلاف ٿي بيٺي هئي. استاد ٿورڙي فرق سان اچي ڪريو پر اهڙي حالت ۾ جو ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جون ٽنگون وڪٽري (٧) جي نشان وانگر اڀيون ٿي ويون، ۽ هُو بنا دير جي اٿيو ۽ مخالف ملهه جي ٻانهن ۾ هٿ وڌائين: ”ملهه منهنجي آهي“

”اڙي هل جانيو سنئين سڌي ملهه منهنجي آهي.“ ملاکڙي جو انچارج وچ ۾ پئجي ويو ۽ استاد الهبچائي کي پاسي تي وٺي ويو ۽ چيائينس تہ: ”ملهه توهان جي ناهي.“

”پر هن مون سان دغا ڪئي آهي پيٽ جي .... صلاح مطابق پهرئين ملهه مون هاسيڪار ڪيس ڏني پر بي ملهه ۾ هن دغابازي ڪئي.“ اها ڳالهه استاد ڪجهه آهستي چئي مون اهو سڀ ڪجهه بيٺي ٻڌو، مون کي اها تہ خبر هئي تہ ڪافي ملهه پهلوان صلاح ڪري مقابلي ۾ لهندا آهن. پر مون کي پنهنجي استاد جهڙي ناميارې ملهه مان اها توقع نہ هئي ۽ حيرت ان وقت اڃا بہ زياده ٿي جڏهن استاد ملهه هارائڻ جي باوجود بہ نڪ جي پڪائي سان وينل شائقين کان پئسہ وٺڻ لاءِ ماڻهن ۾ گهر ٿي ويو. مون کي اڃا پنهنجو ڏک نہ وسريو هو، مٿان وري استاد الهبچائي جي ملهه جي فن ۾نور اڪشتي ۽ مٿان نڪ جي پڪائي مايوس ڪري ڇڏيو هو. ان ڪري بنا دير جي ڪپڙا پائي، ملاکڙي جي پچر ڇڏي ڳوٺ اچي نڪاءُ ڪيم، ۽ پڪو ارادو ڪري ڇڏيم تہ نہ ملهه وڙهندس نہ وري استاد الهبچائي سان ڪو واسطو رکندس ڳوٺ اچي ان هيوي ويٽ ڪڪڙ کي بہ آزاد ڪيم جيڪو اڄ رات پنهنجي استاد ۽ سندن خليفي نما ملهن جي مهماني لاءِ پنهنجي ماما شير محمد کان وٺي آيو هوس. مون پنهنجي ماما کي خوامخواهہ ڪڪڙ جي ڪري ڏکارو ڪري ڇڏيو هو. هي اهوئي ڪڪڙ هو، جنهن ماما جي لازوال قيادت تحت، لاتعداد شرطون کٽيون ۽ هاڻي گهر جي هڪ ڪنڊ ۾ گوشہ نشيني جي زندگي بسر ڪري رهيو هو. پر ماما اهڙي ناياب شي کي نہ کڻڻ تي چاهيو ۽ نہ وري وڪرو ڪرڻ. مان اهو معمر ڪڪڙ پنهنجي ماما جي حوالي ڪري، رات جي ماني ڪائي اوطاق تي آيس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محسوس ڪيم تہ مون کي ڏسڻ سان ڳوٺ جي نامي گرامي چرچائين، شاهو رونڊي، خدن ڪاري ۽ ٻين ويٺلن، منهنجي خلاف ميدان هموار ڪرڻ شروع ڪيو. اک جا اشارا، چهنڊيون، ٺونٺيون هڻڻ ۽ ڊهيل انداز ۾ ڪلڻ جي ڪاروائي تيز ٿيندي پئي وئي. سوچيم تہ هتي اچي غلطي ڪئي اٿم. مان انهيءَ ٻڏتر ۾ هوس تہ ويهان يا وڃان تہ شاهو رونڊي قاٽ ڪاڏي:

"يَر..........! خلقت کي ڪجهہ ٿئي ئي ڪونہ ٿو."

"وري ڇا ٿيو؟!" خدن ڪاري اٺين پڇيو ڄڻ ڪيس ڪا خبر ئي نہ هئي.

"همراهہ جو قد ڏسو .... ٻُت ڏسو .... اڏاوت ڏسو، وري پانهن ٺوڪي هليو آهي پهلواني جا اکر ڏيکارڻ."

"خير آ .... شروعات آهي، آهستي آهستي سکي ويندو."

"سکندو وري ڏوڙ .... ڏِنوَ نہ کهڙي ٻچڙي نموني سان ڪريو .... پري بازار ۾ گڏهہ ٺان ڪري ها تہ بہ ايتري بدنامي نہ ٿئي ها، ۽ ڪرڻ کان پوءِ ائين هٿ پير پئي هنيائين ڄڻ مرگهي جا دورا پيا هُجنس." (موٽ ۾ ٺهڪن جو سيلاب) خدن ڪاري ڳالهہ جو پاسو بدلائيندي چيو "ڳالهہ اها آهي تہ اسان جي پهلوان کي استاد اجا 'وِچين' جو اکر سيکاريو آهي." صورتحال هاٺي منهنجي برداشت کان ٻاهر ٿيندي پئي وئي پر وري بہ پاڻ تي ضابطو رکڻ جي ڪوشش ڪيم. پر منهنجي خلاف اٿيل بدتميزي جو طوفان اجا بہ جهڪو نہ ٿيو. خدن ڪاري ويجهو ايندي، اکين ۾ اکيون ملائيندي ڪجهہ ڏيمي ليڪن شرارت سان پُر انداز ۾ چيو: "ڪٿي آهي تنهنجو استاد پهلوان الهچايو، جنهن جو پيٽ ماشاءالله مست اٺ وانگر آهي ئي ڪونہ، ۽ ان سان گڏ جيڪي تيل مالش وارا پهلوان هٿا اهي بہ ڪونهن .... ڇا ڳالهہ آهي!! تنهنجو شوق پورو ٿيو يا استاد جي دل پرجي وئي."

"ڪٿي بہ هجن توهان جو ڪم آهي." مون اکيون لال ڪندي غصي مان چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪجهي ۾ توڙي چڱو نہ ڪيو ٿئي“ شاهو رونديءَ ڏيبل ٿهڪن ۾ چيو. هاڻي منهنجي صبر جو پيمانو لبريز ٿي چڪو هو. بحاءِ ساڻن بحث ڪرڻ يا بچاءَ ۾ ڳالهائڻ جي، گارين جو وسڪارو لائي ڏنم. چو تہ حالانڪ، حتيٰ ڪہ، چونڪ، چناچہ بحرحال ۽ بحر ڪيف جهڙن ڪهنن ۽ خالص بحث مباحثي جي بڻ بڻياد لفظن جو سهارو وٺڻ جي هنن سهڻن اڳيان ڪا ضرورت نہ هئي. منهن جي گارين جو سدن تي ڪو بہ اثر نہ پيو تہ مون وري گارين جو ٻيو رائونڊ شروع ڪيو تہ شاهو رونديءَ هڪل ڪندي چيو. ”وڃ فقير وڃ“ هاڻي مان بلڪل بي قابو ۽ چڙواڪ ٿي چڪو هوس، ۽ بحر وزن کان نڪتل گاريون ڏيڻ شروع ڪيم. ان وقت مان بلڪل آپي کان ٻاهر ٿي چڪو هوس، جڏهن تہ منهنجي ڳالهائڻ جو جارحانہ لهجو. گارين جو مقدار ڪي ڪٽ ڪرڻ بعد، ڪنهن لباڙي سياستدان جي تقرير کان گهٽ نہ هو. موٽ ۾ ٻڌڻا پيا ٽهڪ ٿي ٽهڪ بلڪل چڙواڪ ٿهڪ. ۽ انهن ٽهڪن جي طوفان ۾ خدن ڪاري چيو: ’اڄ کان وٺي هي عرس چرئي جو جوڙ آهي بس رڳو ڪپڙا لاهڻ جي دير آ.“ عين انهيءَ ٽائيم تي اسان جي ڳوٺ جو رٽائرڊ پرائمري ٽيچر استاد احمد خان پڇندو آيو ۽ غصي مان چيائين:

”ڇا هي چورا ڪتراڳ ڪٽي مچايو اٿو.“

”سائين مڙيئي پهلوان سان پوڳ وينا ڪيون.“ خدن ڪاري ٽهڪن کي مشڪل سان روڪيندي چيو.

”هي پوڳ آهن! وڏي واڪي فضول پيا ٿا ڳالهايو. گارين جا ڏوڙيا آهن. هنبوچيون ٿيون لڳن .... ڪجهہ تہ حيا ڪريو. اوطاق کي ڪٽي اسيمبلي هال بڻايو اٿو.“ (موٽ ۾ سڀ خاموش) استاد احمد خان مون کي چيو. ”بچا تون گهر وڃ، نانگن جي ور چڙهيو اهين. هي توکي ڪو سولائي سان ڇڏيندا.“ مان بنا وقت وڃائڻ جي تڪڙو گهر روانو ٿيس. اوطاق جو ٻاهريون دروازو ٽپي آيس پر ترڪش جهڙن لفظن ۽ ٽهڪن منهنجو پيڇو نہ ڇڏيو. خدن ڪاري وڏي واڪي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيو: ” هاٿي پهلوان گدو موڪلڻ جي ڦـل آهي.“ شاهو روئندي سر ملايو: ”گدو موڪلڻ جو بہ صحيح وقت هي آهي. اهڙن هڏ ٻن ڀين ملاڪڙن ۾ لهندو. ۽ گهر گهاٽ کان تڙيل پهلوانن جي مهماني ڪندو. تہ ٻوءِ گدو وارن کان بہ ڳالهہ چڙهي ويندي.“ جڏهن تہ ٿهڪن جوڪو انت نہ هو. مان ٻئي هٿ رور ساں ڪـن تي ڏيئي گهر ڏانهن تڪڙي وک وڌايم.

*

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُماوِس رات جي ڪارنهن

شام ڪان شروع ٿيندڙ برسات بس ٿيڻ جو نالوئي نہ پئي ورتو. جنهن تيزي سان اوهيرا ڪري برسات آئي هئي، ان ۾ ڪنهن قدر ڪمي ضرور اچي وئي هئي. شهر تہ روز جي معمول ڪان گهٽو اڳ بند ٿي چڪو هو. ليڪن رات جي سناٽي ۽ هلڪي برسات سبب، پورو شهر سنسان ۽ پُراسرار لڳي رهيو هو. نہ ڪي رولو ڪتن جا اوناڙ ٻڌڻ ۾ ٿي آيا، ۽ نہ وري چوڪيدارن جون هوڪرون، پوري شهر ۾ اهڙي خاموشي طاري هئي جو برسات جون ڪٽيون-دڪانن جي ڇاپرن ۽ روڊن تي وِڪريل پنن ۽ ڪچري تي پوڻ جو آواز نہ اچي ها تہ زندگيءَ ۽ دنيا جي ساڪن ۽ جامد ٿي وڃڻ جو گمان ٿئي ها. انهي سمي هيڊڪانسٽيبل غلام نبي ۽ ٽريننگ ڪان تازو موٽندڙ ريڪروٽ سپاهي نذير چپ چاپ شهر ۾ رات جو آخري رائونڊ (ڦيرو) ڏيڻ لاءِ اهم رستي تان آهستي آهستي اڳتي وڌندا رهيا. هيڊڪانسٽيبل غلام نبي هونئن بہ گهڻ ڳالهائو هيو. ٿاڻي تي توڙي عام ماڻهن سان گهري واقفيت ۽ اجائي حجت ڪان پاسو ڪندو هو جنهن سبب ٿاڻي جا ٻيا سپ آڙيڪاپ ۽ چالاڪ سپاهي ۽ عملدار ڪيس موڳو ۽ اڌ چريو سمجهي سندس هر ڳالهہ نظرانداز ڪري ڇڏيندا هئا، ۽ گهٽو ڪري سندس عزت ڪرڻ بجاءِ اجايو بي عزتي ڪري هميشہ وڏا وڏا ٽهڪ پيا ڏيندا هئا جڏهن تہ نئون آيل سپاهي نذير هونئن بہ سادو هيو ۽ "نئين" جي نفسياتي اثر سبب بہ گهٽ ڳالهائيندو هو. هي ٻئي رائفلون ڪلهي تي ٽاٽيون ڦرندا ڦرندا جڏهن مين بازار تائين پهتا تہ ٿورو پري ڪان سيٺ ڪرم علي جي دوڪان جي اڳيان وڏيڪ ڇاپري هينان بلب جي روشني تي ڪين پوڙهو چوڪيدار فيضو ۽ شهر جو اڌ چريو نورو وينل نظر آين. جيڪي هن ميهوڳي رات ۾ هڪ جاءِ تي خاموش هوندي بہ ائين هڪٻئي ڏانهن منهن ڪيو ڏسي رهيا هئا جو پري ڪان ڏسڻ واري کي گمان ٿي وڃي تہ پاڻ ۾ ڳالهائي رهيا آهن. هيڊڪانسٽيبل ۽ سپاهي اڳتي وڌي چرئي ۽ چوڪيدار تائين پهتا، ساڻن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رسمي عليڪ سليڪ. بعد جڏهن واپس ٿاڻي ڏانهن موٽيا ته پاسي واري جيل گهاٽ ڪان رات جي ٻارنهن جو گهنڊ وڳو. هن خاموش ۽ پر اسرار برساتي رات ۾ گهنڊ جا ٻارنهن ڏڪ. ڄڻ خوفناڪ اوناڙ ڪري جلد ئي ائين فضا ۾ گم ٿي ويا ڄڻ ته بکايل راڪاس. هڪ هڪ ڪري ٻارنهن ئي ڏڪن کي هڙپ ڪري ويو هجين.

غلام نبي حددرجي جو حساس هئڻ سبب پاڻ سان يا ٻئي ڪنهن سان هر ناانصافي کي دل ۾ پچاريندو ۽ ياد ڪندو رهندو هو پر ٽيون ڏينهن صبح واري واقعي کيس ويتر سوچن جي تيزواچوڙن جي نذر ڪري ڇڏيو هو.

ٻئراج جي ڪپ تان جيڪو لاوارث لاش ٽيون ڏينهن پوليس هٿ ڪيو ان جو اڄ ٽئين ڏينهن تائين ڪوبه وارث چو نه نڪتو ....؟ويچاري جا ماءُ، پائر ۽ ڀينر ضرور هوندا، انهن تائين جڏهن خبر پهچندي ته مٿائن ڪهڙي قيامت ٽٽندي. اهو پسمنظر دل ۾ سوچيندي ئي هيڊڪانسٽيبل غلام نبي جي اندر ۾ ڄڻ هٿوڙا ٿي لڳا. آهستي آهستي هلندي آخرڪار هن سپاهي نذير کان پڇيو .... "يار ڳالهه ٻڌ ....!! مان ته ٽي ڏينهن موڪل تي هئس اڄ آيو آهيان .... (ٿورو خاموش رهندي) پر اهو ٻڌاءِ ته ٽيون ڏينهن ٻئراج جي ڪپ تان هٿ آيل لاش جي خبر پئي ته ڪنهن جو هو؟"

سپاهي نذير وڏو ساهه پريندي ...." يار خبر ئي ڪانهي اجا تائين!"

"يلا تو ان لاش کي ڪونه ڏٺو؟"

"نه .... مان ته انهي واردات تي ويل نفري سان ڪونه هوس ....!!"

غلام نبي ٿورو ترسندي .... "يلا ڊاڪٽر ڪهڙي رپورٽ ڏني؟"

"ڊاڪٽر! (سپاهي نذير لفظ ڊاڪٽر تي زور ڏئي ٿو) شروعاتي ڊاڪٽري رپورٽ ۾ ٻڌايل آهي ته لاش کي جسم تي گهرا زخم آهن."

"چڱو يلا ٻڌاءِ! عام ماڻهن به ته انهي لاش کي ڏٺو هوندو .... پوءِ به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪنهن ڪو نہ سڃاتو؟" (تعجب خيز سوال) .... "يار ....! ٻڌايو تہ مان. نہ تہ منهنجي ڊيوٽي ڪانہ هئي. باقي جيستائين ٻڌو اٿم تہ آسپاس جي ڳوٺائن جي نشاندهي تي تنهن ڏينهن صبح سوير پوليس وئي. لاش کڻي آئي. پوسٽ مارٽم رپورٽ ملڻ سان ئي ويچاري کي لاوارث ڪري دفنائي ڇڏيائون"

"پوءِ ....!!"

"پوءِ وري ڇا ....!! آسپاس جي هيڪاندر ڳوٺائن کي قتل جي شڪ ۾ گرفتار ڪيو ويو. اهي بہ قتل جي ڪيس جي خوف کان. صاحب وڏي جي مٺ گرم ڪندا پاڻ ڇڏائيندا ويا .... هونئن بہ لاوارث لاش هيو. ان ڪري صاحب وڏي ماڻهن کي لاڪپ ۾ رکڻ جي ضرورت شايد محسوس ئي نہ ڪئي. باقي رهيا اصل ڏوهاري ...... انهن جو اڃا ڪو پتو ڪونہ ٿو پوي." هيڊڪانسٽيبل غلام نبي ڳالهہ جي تہ تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪندي وري پڇيو: "يار ٻي ڳالهہ تہ ٻڌ ....!! اڳئين هفتي ڏاڙيلن پنيان ڪرمپور ويا هئاسين وات تي جنهن ڳوٺائي کي صاحب شڪ ۾ پڪڙيو هو. ان جي تہ خبر ڏي." سپاهي نذير رائيفل هڪ ڪلهي کان ٻئي ۾ مٽائيندي: "ان جي مالڪن جي ڪا. صحيح خبر ئي ڪانہ پئي، ان ڪري لاچار تي صاحب ڪيس ڇڏي ڏنو ۽ چيائينس تہ جيڏانهن جي بلا آهين هتان تہ تنهنجي نہ ماني بہ اسان تي بار آهي." (هلڪو ٽهڪ) ائين ڳالهائيندي خبر ئي نہ پيئن جو ٿاڻي جي ٻاهرين گيٽ وٽ اچي پهتا. هتي پهچڻ سان ئي برسات اڃا بہ وڌيڪ تيز ٿي وئي ۽ بجلي هڪ جهٽڪي سان سڄي شهر کي اونداهي جي کُن ۾ ٻوڙي بند ٿي وئي! هي ٻئي انڌاري ۾ هلندا ٿاڻي جي عمارت تائين پهتا. سپاهي نذير ٿاڻي جي پراڻي عمارت اڳيان سرنهن جي گهاٽي وڻ هينان وڃي وينو ۽ اونداهي سبب هو ڪنهن ڀوت يا راڪاس کان گهٽ نظر نہ ٿي آيو. جڏهن تہ غلام نبي وراندي ۾ هيڏي هوڏي ڦرڻ لڳو يا ڪرسي تي ويهي ٿي رهيو. اندر صاحب واري ڪمري ۾ بجلي وڃڻ بعد ميڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بتي ٻاري وئي هئي. ميڻ جي ٻڏل روشني ۾ غلام نبي جي موجودگي کان بي نياز، ايس ايچ او غلام حيدر، اي ايس آءِ راڻو خان ۽ چورن، وڏيرن ۽ پوليس عملدارن جي چمچاگيري سبب مشهور سپاهي گلڻ پاڻ ۾آهستي آهستي ڳالهائي رهيا هئا.

ايس. ايچ او آرس پچيندي، ٻئي ٻانهون ٽيبل تي ڏگهيڙي چڙيون ۽ فاتحانہ انداز ۾ اي. ايس. آءِ کي چيو: "ڪيئن راڻا خان ....!! هاڻي تہ عيد مزي سان ٿيندي نہ"

وڏا اصل ڳالهہ نہ پڇو عيد کان ٻہ عيدون ٿي ويندون."

(ايس. ايچ. او هلڪو ٽهڪ ڏيندي) اسان جيڪا ڳالهہ ڪندا آهيون ان کي پورو بہ ڪندا آهيو. ڪيئن ...."

"واهہ سائين واهہ، برابر .... ؟ اي. ايس. آءِ توڙي سپاهي گلڻ ڪورس واري انداز ۾ واهہ. واهہ ڪئي. سپاهي گلڻ چمچاگيري واري رڪارڊ کي اڃان بہ بهتر ڪندي تعريف واري انداز ۾ چوي ٿو "صاحب وڏو تہ چڱن ڀلن کي ٿي چلتو ڪري ڇڏي. هي ويچار والائي ڪتان جو جنهن جي مالڪي ئي ڪانہ هئي. ان کي بي دنيا تائين پهچائڻ تہ صاحب وڏي لاءِ آسان هيو. صاحب وڏيا لاءِ اهي" .... ايس ايچ او سندس ڳالهہ ڪٽيندي. "الائي ڪتان جو ڇٽ اسان جي اري ۾ اچي ڦاٿو. مالڪي بہ ڪانہ. نہ ڌڻ جو. نہ ڪهڻ جو. گهر وڃي ها تہ چاڪري ها. سوير ساجهر ئي دنيا جي جنجهٽ کان بچي وڃي سگهيو ٿيو."

(انهيءَ ڳالهہ تي ٽيئي ڇٽا ٽهڪ ڏين ٿا.)

ڪجهہ وقت خاموش رهڻ کان پوءِ صاحب وڏو پراسرار نموني آهستي ڳالهائي چوڻ لڳو: "ڏي خبر راڻا خان ....!!"

"جي حڪم!"

"پلا لاش ٻئراج تي ڦٽو ڪرڻ مهل جاءِ واردات تي ڪنهن توهان کي ڏٺو تہ ڪونہ"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏا دعا ڪريو (سينو تاڻيندي) ائين بہ پلا ڪڏهن ٿيو آهي ڇا؟ پاڻ جيڪو ڪم ڪيون سورنهن آنا پڪو. پر پلا جيڪڏهن ڪو ڏسي ها تہ ڪهڙي قيامت اچي ها .... ٻين ڪي ڦاسائڻ ڪان پهريائين قتل ڪيس جو جوابدار اهوئي هجي ها" (وري زوردار ٽهڪ ايرن تا) ايس. ايچ. او تڏو شوڪارو پريندي چوي ٿو.

"راڻا خان ....!! چيز آهين چيز. واقعي ڪم جي شيءِ آهين" سپاهي گلڻ سرملائيندي: "وڏا دعا ڪريو اسان بہ توهان کي ڪڏهن شڪايت جو موقعو نہ ڏينداسين." ايس. ايچ . او ڪنڌ ڌوڙيندي ۽ ٽيبل تي آڱريون وڃائيندي چوي ٿو: "واقعي .... بلڪل صحيح ٿو چئين ...." ٿوري خاموشي بعد ايس. ايچ. او وري ڳالهائي ٿو: "راڻا خان. ٽائيم تہ گهڻو ٿي ويو آهي هلڻ کپي پر هڪڙي خبر تہ ڏي تہ لاوارث لاش جي ڪيس ۾ اجا گهڻا ماڻهو ويهاريو وينو آهين.؟!"

"وڏا ....!! ٻيا سڀ تہ پنهنجي جان ڇڏائي ويا پر اجا هڪڙو مردار لاڪپ ۾ وينو آهي!" ذهن تي زور ڏيندي "نالو ڇا اٿس؟ ....!" نرڙ تي آڱوٺي جو زور ڏئي سوچيندي "ها .... "رحيم بخش جت جو پٽ، سندس پيءُ آيو هو. ۽ اچڻ سان پٽڻ شروع ٿي ويو. چئي خدا جي واسطي منهنجي ٻي ڏوهي پٽ کي ڇڏي ڏيو. اسان مسڪين ماڻهو نہ هڪ ۾ نہ ٻي ۾ .... خوامخواهہ ٻِڪي پيو ڪتي جو پٽ!" صاحب وڏي پاسو ورائيندي چيو. "راڻا خان ....! پندرنهن ويهن مان هڪڙو ائين ڇڏيو سين تہ ڪا ڳالهہ ڪانهي. هن دفعي ائين ويو تہ ٻئي دفعي چڱي چيت ڪيدس. سياڻي ڇڏينس تہ وڃي عيد ڪري رنڙي جو پٽ. ڇا ياد ڪندو." (بلڪل سائين بلڪل وري بہ ڪورس واري انداز ۾ اي. ايس. آءِ ۽ سپاهي گلڻ چيو) هيڊڪانسٽيبل غلام نبي وراندي ۾ هلندي ٿوڙي ويهندي سجي ڳالهہ ٻڌندو رهيو. ۽ من ئي من ۾ پچندو رهيو. سجي قصي ٻڌڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بعد ڪيس يقين ٿي ويو تہ پڪ سان هنتو اڳ ڪرم پور ڪان جيڪو واٿهڙو پڪڙي هوسين. ان ڪي صاحب وڏي ۽. سندس بالڪن پنهنجي ڀرپور عيد ملهائڻ خاطر قتل ڪري بئراج تي قبو ڪري آيا. ۽ انهيءَ ڪيس ۾ لاتعداد مسڪينن ۽ غريبن جي ميڙي چونڊي تي ڏاڙا هنيا ويا. انهي سمي، ايس، ايچ، او- اي، ايس، آءِ ۽ سپاهي ماٺهو بجاءِ اوچتو جهٽ هٽي چيريندڙ ڦاڙيندڙ بگهڙ نظر اچڻ لڳنس ٿا. سوچي ٿو. تہ صاحب وڏي ۽ سندس دل گهرئي ماتحت عملي پنهنجي ڀرپور عيد ملهائڻ خاطر بين لاتعداد هڏ هيٺن جي عيد تہ وڃائي پر پنهنجي خوشي جي پوراءُ لاءِ هڪ انمول زندگي جو بہ خاتمو ڪري ڇڏيائون ۽ ڪيس لاوارث ڪري دفنائي ڇڏيائونس .... ويچاري جا ماءُ پيءُ هوندا. پينرون پائر هوندا. اهي سندس راهہ تڪيندا هوندا. اوسيئڙي ۾ خوشي جي عيد بہ ڪونہ ڪري سگهندا. ڪهڙي خبر تہ ڪين سندن اکين جي ٺار جو لاش بہ هٿ نہ ايندو. ائين سوچيندي دماغ جون رڳون ڇڻ ڦاٽڻ لڳنس ٿيون. جنهن مهل ايس، ايچ، او-اي، اي، آءِ ۽ سپاهي ٿاڻي مان نڪرن ٿا تہ مٿن نظر پوڻ سان ٿي غلام نبي ٻئي منيون پيڙي خيال ڪري ٿو تہ. ٻريل رائيفل. جون سڀ گوليون مٿن هلائي سندس سينا پروڻ ڪري ڇڏيان .... مگر وري سوچي ٿو تہ هن عمل تي دنيا مونکي چريو سمجهندي ۽ منهنجو مقصد سمجهڻ جي ڪوشش ڪير بہ نہ ڪندو، تہ مون ماڻهن بجاءِ ٽن جهنگلي بگهڙن کي ماريو آهي. وراندي مان هلندي تيزي سان ڪڙي جي زور تي پوئٽي موٽي هڪ زوردار ٺُڪ فرش تي اُڇلي ٿو ۽ لڳيس ٿو تہ اها ٺڪ فرش تي نہ پر دنيا جي هر برائي تي ٺهڪو ٿي لڳي هجي. وراندي ۾ وڏيڪ وقت ويهي نٿو سگهي جڻ سندس من ٻڏڻ لڳي ٿو. اتر جي تيز ۽ ٿڌي هوا جي سرڙاٽ ۽ تيز برسات ڪان بي نياز وراندي ڪان نڪري ٻاهر ويهي ٿو رهي ۽ هن مسلسل وسندڙ بارانِ رحمت ۾ ڪاري اوماس رات جي ڪارنهن منجهڻ ۽ صاف پاڪ ۽ ڌوتل ڌوتل صبح ٿيڻ جو انتظار ڪرڻ لڳي ٿو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنازا جنازا زندگي

تين هٽي اسٽاف کان لِي مارڪيٽ ڏانهن ويندڙ پي- ون بس ۾ چڙهي، اچي گارڊن جي اسٽاف تي لٿو. ۽ پوءِ سفري بيگ (ٿيلهو) ڪُلهي ۾ لٽڪائي، مين روڊ کان اُتر اولهه طرف ٻه ٻيا ننڍا روڊ ڪِراس ڪري، هڪ گهڻ منزلہ زير تعمير عمارت تي پهتو. ٽورو جاءِ جو جائزو وٺڻ بعد، گرائونڊ فِلور تي ڪجهه استعمال لائق ڪمرن ڏانهن تڪڙي وک وڌايائين، سامهون مجاهد حسين تي نظر پوڻ سان ڪيس پري کان ڪيڪاريائين.

"هيلو مجاهد"

"او مظهر! .... ڪهڙا حال تئي مظهر .... شادي جون مبارڪون تئي يار .... اچ اچ اندر هلي ويهه." مجاهد ڪيس پاڀوهه مان ياڪر پائي ملڻ بعد، سندس ٿيلهو وٺي پنهنجي ڪلهي تي لٽڪائي وڏي سڪ مان زير تعمير جاءِ جي ٻن پينٽ ٿيل ڪمرن ڏانهن ڪيس وٺي آيو. مظهر جاءِ جو جائزو وٺڻ لڳو تہ مجاهد ٿيلهو ٽيبل تي رکندي چيو: "ها مظهر .... ڪر خبر ڪهڙن حالن ۾ آهين؟!"

"بلڪل ٺيڪ .... تون ڏي خبر."

"تنهنجي دعا سان موج ۾ آهيون."

"يلا ادا جي ڏي خبر." مظهر ڏانهس چتائيندي چيو.

"اچا! .... توهان حاڪم جي ڳالهہ ٿا ڪريو."

"هون"

"اُهو تہ ٺاڻي تي پوليس وٽ هٿيڪو آ."

"تہ ائين .... معاملو تہ اهو ساڳيو هوندو، جيئن ٿيندو آيو آ."

"بلڪل ائين .... پر توهان فڪر نہ ڪيو .... اسان جي تہ روزي ئي اها آهي .... باقي سڀ ڪم سيٺ جي هٿ ۾ آهي. پوليس ڪي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عدالتن کي منهن ڏيڻ .... وکيل شکيل ڪرڻ........."

"خير ايترو نہ مان بہ سمجهان ٿو." مظهر سندس جملو اڌ ۾ ڪٽيندي چيو.

"توهان پلا هيئن ڪيو مظهر، جو هٿ منهن ڌوئي ڪپڙا مٽائي وٺو. مان توهان لاءِ چانهہ ماني جو بندوبست هتي ئي ڪري ٿو وٺان."

"ٺيڪ آ تون پنهنجي ڪِرت ڪي لڳي وڃ." ائين چئي هي ڪرسي تي ويهندي، ٿڪاوٽ سبب وارن کي پوئتي هٽائيندي پنهنجي وڏي ڀاءُ حاڪم جي باري ۾ سوچڻ لڳو. هن کي سندس گرفتاريءَ تي نہ ڪا پريشاني ٿي ۽ نہ وري اچرج. هن کي تہ صرف پريشاني اها هئي تہ گذريل ڏيڍ ٻن سالن دوران هو ڳوٺ بلڪل نہ آيو هو سواءِ هڪ مهينو اڳ سندس شادي تي. سو بہ هڪ رات يعني شادي جي رات ٻيو بس. جڏهن تہ هي ڪانئس گهر نہ اچڻ جو سبب پڇندو هو تہ هو مصروفيتن جو بهانو ٻڌائي ڇڏيندو هو. ڪجهہ مهينا اڳ ۾ هو هتي ئي پنهنجي وڏي ڀاءُ حاڪم سان هلڪي منهن ماري بہ ڪري چڪو هو ۽ ڪاوڙ مان چيو هئائينس تہ: "ادا تون پلا گهر نہ ٿو اچين تہ ڀاڀي کي ۽ پنهنجن ننڍي ٻارن کي پلا هتي گهراءِ."

"نہ يار هتي اڪيلا ٿي پوندا .... ڪم بہ پنهنجا کي سولا ڪونهن، ٻارن جي بہ دل ڪونہ لڳندي .... ائين ڪيئن ٿيندو يار!!"

"پر مان .... ڪيستائين ڀاڀي ۽ تنهنجي ٻارن .... نيٺ ڪيستائين تنهنجي ٻارن طارق، نائلہ ۽ آفاق جو بار ڪٽندس .... ڪجهہ تون بہ تہ خيال ڪر!"

"مظهر ڏس! ڀاءُ ناهين .... گهر جو سڀ خرچ پکو مان موڪليندس پيو .... بس منهنجي گهر جي پارت ٿئي."

" پر ادا پئسا تہ ضرور ڪپن، پر ننڍڙي افو ۽ نائلہ کي ڪير سمجهاءِ جيڪي بابا بابا ڪري ٿڪجي پيا آهن. طارق لمبو تہ ماشاءَ الله هاٺي وڏو ٿي ويو آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

.... خير ان کي ايتري تانگهہ ناهي ۽ هوڏانهن پاپي .... پاپي تہ روئي روئي اکيون سجائي ڇڏيون آهن .... سچي ڳالهہ ٻڌايائين تہ هاڻي مون کان اهو ڏنو ڪونہ ٿو ٿئي .... اهڙي روزي کي هڻ ڪڏ جي ٽري ۾ جنهن سان گهر ڏاواندول ٿي وڃي ۽ ٻچڙا اُبهلا لڳا وتن."

"ڏس .... ڏس مظهر!! .... منهنجي غلطي ضرور آهي پر وڏيڪ ٻچڙو تہ نہ ڪر.......... مجان تو تہ مان خوار آهيان پر پوءِ بہ ...."

"افسوس ادا .... توهان پيءُ هوندي بہ ننڍڙي آفاق افو جي ٻاتن ٻولن ٻڌڻ کان محروم آهيو. چار سال عمر تي وئي اٿس. پر اهي ساڳيا ٿي ٻاتا ٻول، .... نائلہ جا مٽيان ۽ ڏند پيجي پيا آهن .... ۽ ڪندي هوندي بہ ايڏي ٿي ٿهي جو تون چوندين تہ پري ئي نہ ٿئي .... ۽ پنهنجو طارق ڏس تہ قد ۾ ڪيئن پيواڏري، ان ڪري تہ مان لمبو چوندو آهيانس .... تون پيءُ هوندي بہ پنهنجن ٻچڙن جون اِهي ادائون ڏسڻ کان محروم آهين!"

"بس يار وڏيڪ نہ چئو .... وڏيڪ نہ چئو يار!!" حاڪم ڳوڙهن جي برسات کي مشڪل سان روڪيندي چيو هو. "مظهر اچا هٿ منهن ڪونہ ڌوتئي چا؟!" مجاهد جي انهي آواز تي هن جي خيالن جو سلسلو ٽٽي پيو ۽ ٽڪڙ ۾ هٿ منهن ڌوئي ڪپڙا مٽائي وري ڪرسي تي اهلي پيو. دراصل هن کي سندس پاءُ جي اها نوڪري پسند نہ هئي جنهن ڪري ڪيس روز روز جيل وڃڻو ٿي پيو ۽ جهيڙي فساد جو هر وقت امڪان ٿي رهيو ۽ ڪنهن بہ وقت سندس حياتي وڃڻ جو خدشو ٿي رهيو. توڙي جو حاڪم ڪنهن مٿئين گريڊ جي آفيسر جي پگهار کان بہ گهڻا پئسا گهر موڪليندو رهيو پر سندس مستقبل آڏو سنگين حالتن جي تلوار لٽڪيل هئي، سا مظهر لاءِ هر وقت خطري جي گهنٽي وانگر وڄندي ٿي رهي. هن جو پاءُ حاڪم اٽڪل ست سال اڳ ڪراچي آيو هو جڏهن هڪ مهربان آفيسر جي ڪوشش سان ڪيس ڪراچي پورٽ ٽرسٽ ۾ اسٽور ڪيپر جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نوڪري ملي وئي هئي. پر ٻن سالن بعد سندس نوڪري سياسي اٽل پٽل جي نظر ٿي وئي، ان ڪانپوءِ ته نوڪري ٻيهر بحال ٿيڻ جي آسري تي ڪراچي ۾ ئي رهي فِش هاربر تي مڇي جي هڪ واپاري وٽ منشي گيري ڪئي، لانچ ۾ به مزدوري ڪيائين ۽ هڪ ڏينهن پنهنجي شهر واسي محمد علي جي معرفت سيٺ نزاڪت حسين وٽ ملازمت جو اختيار ڪئي ته وري ٻئي ڪنهن پاسي منهن به نه ڪيائين. ڪراچي ۾ لينڊ مافيا جي ڪجهه گروهن ۾ وڏين سيٺين لاءِ پلاٽن تي جائز يا ناجائز قبضو ڪرڻ، پراڻين ۽ خسته حال سرڪاري عمارتن تي قبضا ڪري، ڪورٽن مان لکت وٺڻ، مخالفن جي ڪنهن پلاٽ ڪي تڳائڻ لاءِ ٻيهرئين ان پلاٽ بابت ڪورٽ مان اسٽي آرڊر وٺڻ. بعد ۾ مخالفن تي حملا آور ٿيڻ. لينڊ مافيا جي انهن گروهن ۽ سيٺين لاءِ منافع بخش ڪاروبار بلڪه صنعت جو روپ اختيار ڪري ويو هو. سيٺ نزاڪت حسين به لينڊ مافيا جي انهن قبضا گير ڪردارن ۾ پلاٽن جي خريد و فروخت ۾ اهم جاءِ تي والاري. جنهن وٽ ٻين ڪيترن ڪان علاوه سندس پاءُ حاڪم گذريل ڇئن سالن کان اڇي جو رهيو هو ته هن گروهه جو جڻ اهم ترين ماڻهو بڻجي ويو. پر هن کي پنهنجي وڏي پاءُ جي اها ذميداري بلڪل پسند نه هئي. هن کي ته انهيءَ ڳڻتي اچي وراڻيو هو ته ڪراچي آهي ته سنڌين جي پر هر قسم جي ڪاروبار، ملن، فيڪٽرين، هوٽلن، ريسٽورانٽن، ٽرانسپورٽ، روزگار، بئنڪن ۽ وينڊي وينڊي پلاٽن ۽ پراڻين سرڪاري عمارتن تي ڌاڪو ڄمائڻ جي سڄي چتاييتي به ڌارين ۾ هلي پئي، ۽ سنڌي لٽيل قافلي وانگر بس ڏسڻ ۾ پورا آهن. هن کي ذهن تي ڪجهه سياسي ۽ تاريخي ڪتابن جا حوالا تري ٿا اچن جن مطابق پهرئين ۽ ٻي عالمي جنگ، غريب ۽ ڦريل ملڪن ڪونه وڙهي هئي پر انهن تي قابض ملڪن، دنيا جي پنهنجي مرضي مطابق ٻيهر ورهاست ڪرڻ لاءِ جنگون ڪيون ۽ هن کي يقين تي ويو هو ته ڪراچي جا سنڌي به انهن محڪوم ملڪن وانگر آهن جيڪي ڪنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بہ جنگ ۾ شريڪ ناهن ۽ جيڪي جنگ ۾ هڪ ٻئي خلاف مصروف آهن تن مان سنڌين کي ڪو فائدو پهچڻو ناهي. انهيءَ ڳالهه تي ڪيس وڏيڪ ڪاوڙ تي اچي تہ پهرئين عالمي جنگ ساڍا چار سال ۽ ٻي عالمي جنگ ست سال هلي پر ڪراچي جا سنڌي اڌ صدي کان ڌاري مافيا جي مفادن جي جنگ خاموش تماشائي وانگر ڏسي رهيا آهن ۽ سندن حيثيت هن مفادن جي راند ۾ ٻارهين رانديگر واري آهي. نہ توسيع پسندي واري جنگ ختم تي ٿئي ۽ نہ وري ڪين ٻارهين رانديگر واري حيثيت مان ڇوٽڪارو تو ملي جو هو بہ وجهہ وٺي ان ويڙهاند ۾ ڪڏي پون. هي جهٽڪو ڏيئي ٻاهر هليو تو وجي ۽ پريشانيءَ ۾ وري اندر هليو تو اچي. ڪيس ايئن محسوس ٿئي تو تہ ڪراچيءَ جا سنڌي درياءَ جي انهيءَ پِڪ تي بيٺل آهن جنهن جو تيز وهڪرو بہ ان پاسي ٿي ڪاٽا هٽندو، لئي لاٽي لس ڪندو پيو اچي. ڪڏهن اها وارياسي پِڪ ڳهرڪندي ڳهرڪندي سندن پيرن هيٺان نڪري ويندي ۽ خبر تان جو پوندي تہ تيز درياءَ جون ڇوليون هونديون ۽ هتان جي سنڌين جا هٿ هوندا جيڪي ڪنهن کي سڏڻ لاءِ اُڀا هوندا پر انهن کي سڏ ڪرڻ. آواز ڏيڻ ۽ واڪا ڪرڻ جو وجهہ بہ نہ ملندو. اهو سوچي ٿي رهيو هو تہ مجاهد ماني بہ ڪٽي آيو. ماني کائڻ بعد چانهہ پي. هن ڪجهہ آرام ڪرڻ ٿي چاهيو. ايتري ۾ مجاهد دانهن ڪئي: "اسان جو باس اچي پيو!!"

"اچا ....! اِهو آهي توهان جو باس؟!"

"هون!" هو موبائيل فونَ هٿ ۾ ڪنيو تيز وکون کڻندو جڏهن ويجهو اچي پهتو تہ مجاهد اڳتي وڌي وجي ان سان مظهر جو تعارف ڪرايو: "سر هي حاڪم جو ننڍو ڀاءُ آهي مظهر ....ڳهران آيو آهي."

"هيلو ينگ مين .... ڪهڙا حال آهن؟" سيٺ نزاڪت پاڀوهہ مان مظهر سان هٿ ملائيندي چيو.

"بلڪل ٺيڪ."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پيو“!

”بس سڀ خير آ.“

”پوءِ ڪيئن اچڻ ٿيو؟!“

”سر! .... دراصل ڪجهه مهينا اڳ ڪي- ڊبليو ايس بي ۾ سول انجنيئر جو انٽرويو ڏنو هوم .... انٽرويو ته خير پاس ڪيو اٿم پر هاڻي آفر ليٽر حاصل ڪرڻ لاءِ هيڏي اچڻ ٿيو.“

”سڻو سڻو .... پوءِ حاڪم جي خبر ته پئجي وئي هوندوَ!

”جي.“

”توهان فڪر نه ڪريو مظهر صاحب .... هن ڪم ۾ اها عام ڳالهه آهي .... پوليس، عدالتن ۾، ڪورٽ ڪچهرين ڪي منهن ڏيڻ اسان جي ذميداري آ.“

”معلوم آ.“ مظهر جو مختصر جواب. ان بعد سيٺ نزاڪت حسين، مجاهد ڪي پاسي تي وٺي وڃي ڪجهه هدايتون ڏنيون ۽ وري مظهر ڏانهن آيو ۽ چيائين: ” اچو مظهر صاحب .... توهان اسان جا مهمان آهيو.“

”نه سائين مان هتي ٺيڪ آهيان.“

”نه نه ....!! .... توهان جهڙن لاءِ هيءَ جاءِ ٺيڪ ناهي، اوچتو چاپو به لڳي سگهي ٿو .... ۽ پيو ته جايون متاثڻ به عام ڳالهه هوندي آهي.“

”ته پوءِ سر............ منهنجا هتي ڪوڙ دوست آهن، انهن مان ڪنهن وٽ رهي پوندس.“

”تنهن جي معنيٰ ته اسان ڪي خدمت جو موقعو نه ڏيندؤ.“

”نه نه اهڙي ڳالهه نه آهي .... ڪنهن مهل ڪٿي توهان وٽ چانهه پيئنداسين.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اهو بہ ٺيڪ.“ سيٺ نزاڪت مختصر مختصر ڳالهائيندو رهيو جنهن مان سندس مصروفيتن جو اندازو بخوبي پئي ٿيو.

”پلا مظهر سائين .... پئسي ڏوڪڙ جي ضرورت.“

”نہ ڪابہ ضرورت ناهي.“

”واهہ! ...... اهو بہ خوب آ .... ڪراچيءَ ۾ پنج ڏينهن رهو يا پندرنهن ڏينهن. پئسي جي ضرورت نہ پونديِ!!“ ائين چئي هزار هزار جا ست نوٽ ڪڍي سندس تري تي ٿمائيندي چيائينس“ هي پاڻ وٽ رک ڪم اچي ويندا.“

”پر جناب اهو ٺيڪ نٿو لڳي.“

”توهان فڪر نہ ڪريو .... سمجهو تہ توهان جي برادر جي پگهار مان ڪَٽي ڇڏيندس .... هاڻي مان هلان ٿو .... ڪنهن بہ شي جي ضرورت هجي تہ .... يا ڪو مسئلو هجي تہ مون سان رابطو ضرور ڪجو .... باءِ“

”باءِ.“ مظهر باءِ چوڻ بعد هن مشيني ماڻهو جي ڳالهائڻ ۽ اسٽائيل تي سوچيندو ئي رهيو. چار پنج ڏينهن لاءِ ڪراچي آيل مظهر کي واقعي پندرنهن ڏينهن لڳي ويا. انهيءَ وچ ۾ اداري مان آفر ليٽر لاءِ ٻين ڪامياب اميدوارن وانگر پڇائون ڪندو رهيو ۽ کين تاريخون ملنديون رهيون. انهن ڏينهن ۾ صبح جو ڪي-ڊبليو-ايس- بي جي دفتر ۽ شام جو دوستن سان گهمڻ ڦرڻ، پوڳ چرچا ڪرڻ ۽ مٺ گرم هجڻ سبب پنهنجي طبيعت جي ابتڙ موج مستين تي ڪجهہ ٽائيم ضايع ڪندو رهيو. پندرنهين ڏينهن تي بہ ڪيس ليٽر نہ مليو، پر هفتي بعد اچڻ جو ڪيس چيو ويو. ليڪن اتفاق سان ان ڏينهن حاڪم ضمانت تي ٻاهر آيو تہ هنن ٻنهي گڏجي گهر ڀاتين لاءِ خوب خريداري ڪئي. رات جو جڏهن مظهر واپس وڃڻ جون تياريون ڪرڻ لڳو ۽ سامان پيڪ ڪرڻ بعد، هن حاڪم کي ويجهو ٿيندي آخر ڪائنس اهو سوال ڪري ئي ورتو جنهن کي هو منجهند کان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وٺي روڪيو پئي آيو: ”ادا، ڳالهه اها آهي تہ مان توهان کان وري ساڳيو سوال تو پڇان تہ .... تہ توهان گذريل ڏيڍ ٻن سالن کان گهر اچڻ چو ڇڏي ڏنو آهي؟! .... چو منهن موڙي ڇڏيو اٿو؟!“

”نہ مظهر .... تنهنجي شاديءَ تي جو آيو هوس.“ حاڪم ڦڪي کل کلندي چيو.

”نہ! .... ڏس يار نتاءِ نہ، ۽ نہ وري ڳالهه ٽارڻ جي ڪوشش ڪر .... منهنجي شادي تي بہ تون هڪ رات لاءِ آئين .... صفا ڌارين وانگر، سو بہ عورتون پنهنجن لاڏن ۾ پوريون ۽ اسان سڀ ڪاڄ ۾ عزيزن ۽ دعوتين ڪي منهن ڏينهن ۾ پورا .... ۽ ٻار پنهنجن نينگ ٽپن ۾ رڌل .... نہ تو پنهنجن ٻارن سان وندر ڪئي ۽ نہ وري گهر کي ٽائيم ڏنو، آخر توسان مسئلو ڪهڙو آهي؟!“

”مسئلو ڪو ڪونهي .... بس مناسب وقت ڏسي هليو ايندس، پوءِ تہ بس نہ!؟“

”نہ نہ! .... توهان جا اچڻ جا پرڪار ڪونہ ٿا لڳن .... ان ڪري مون هڪ فيصلو ڪيو آهي!“

”فيصلو!! .... ڪهڙو فيصلو؟!“

اِهو تہ منهنجي جيئن ئي هتي پوسٽنگ ٿيندي تيئن بہ ايڪڙ اباڻي زرعي زمين ۽ شهر ۾ مسواڙ تي ڏنل دوڪان وڪرو ڪري سڀ هتي شفٽ ٿي ويندا سين.“

”نہ ٻيلي اها غلطي نہ ڪجانءِ!! .... اهو ظلم نہ ڪجانءِ!“ حاڪم التجا واري انداز ۾ چيو.

”پر چو؟! .... نيٺ چو؟!!“

”مظهر تو تہ مون کي صفا منجهائي ڇڏيو آهي .... هاڻي توکي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيئن حقيقت ٻڌايان تہ ڪيئن منهنجو ڪارو منهن ٿيل آهي .... ڪيئن منهنجو روح رهڙيل آهي .... ڪيئن ٻڌايان مظهر .... ڪيئن ٻڌايان؟!" حاڪم سندس ڪلهي تي هٿ رکندي ڪنڌ جهڪائي اوچنگار ڏيندي چيو.

"ادا .... !! ...... ڇا ٿيو؟! .... نيٺ ڇا ٿيو؟! .... هيڏو ٻڙ ٻڙس روئڻ ۾ پئجي وئين، مون کي بہ تہ خبر پوي."

"هاڻي ٻڌ ٻيلا" حاڪم ڳوڙها اگهندي چوڻ شروع ڪيو: "جيڪا ڳالهہ مون پنهنجي پيٽ ۾ سانڍي قبر تائين کڻي وڃڻ ٿي چاهي .... سا هاڻي ٻڌ تہ ٻڌايائين." هن آلين اکين ۾ ڳوڙهن جي ٻوڏ کي روڪيندي چيو. مظهر هڪو ٻڪو ٿي ڏانهس منهن ڪري ڏسندو رهيو "اٽڪل بہ سال اڳ .... ها بہ سال کن اڳ منهنجي هڪ واقفڪار جي ڪار جو ٽين تلوار وٽ ڪوسٽر سان حادثو ٿي پيو جنهن ۾ هو شديد زخمي ٿي پيو. کيس آغا خان اسپتال نيو ويو .... اطلاع ملڻ تي مان بہ ڊاڪٽر صفدر سان گڏجي اوڏانهن ويس .... ڊاڪٽرن چيو تہ فوري طور تي ٽيسٽ ٿيل بلڊ گهرجي .... مان بہ سيني کان اڳ آڏو وڃي چيو تہ مان حاضر آهيان. ليبارٽري ۾ منهنجون رت سميت ٻيون ٽيسٽون بہ ورتيون ويون پر .... پر رپورٽون اچڻ بعد، اتي موجود ڊاڪٽر اسان ڏانهن اچي چيو تہ حاڪم علي ڪهڙو آهي؟! مون جهٽ ڏيئي اتي چيو مان آهيان."

"ويري ساري .... حاڪم توهان جو بلڊ ڪنهن بہ پيشنٽ لاءِ استعمال نٿو ڪري سگهجي."

"پر ڇو سائين؟!" مون اهي ٽي لفظ چئي اونهي کاهي ۾ ڪرندي چيا. ۽ پوءِ هُو ڊاڪٽر صفدر کي پاسي تي وٺي ويو ۽ ان کي ڪجهہ سمجهايائين. بعد ۾ ڊاڪٽر صفدر منهنجون رپورٽون ڏکندڙ هٿن سان منهنجي ترِي تي رکندي چيو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"يار چا هي تہ!!"

"چا هي تہ!! .... نيٺ چا آهي؟!."

"دراصل تنهنجي بلڊ ٽيسٽ ۾ ايچ-آءِ-وي پازيٽوِ ثابت ٿيو آهي."

"ان جو چا مطلب ٿيو؟!" مون کي هاڻي باقاعده چڪر اچڻ شروع ٿي ويا هئا.

"H.I.V +ve جو مقصد آهي ايڊز .... ها ايڊز!"

"ايڊززز .... چا ٿا چئو يار؟!"

"مان نٿو چوان، رپورٽون چون ٿيون .... بحرحال مون کي توسان همدردي آهي بلڪ دلي همدردي آهي............ پر افسوس تنهنجي زندگي هاڻي وچ سير ۾ آهي."

جهٽ ۾ مون کي ائين محسوس ٿيو تہ مان پاڻ ۽ منهنجو پورو خاندان ڪنڊيءَ جي ٽانڊن ۾ ڦٽا ڪيا ويا آهيون. اڌ ڪلاڪ تائين تہ مان بت بڻيو مٿي کي هٿ ڏيو ويٺو رهيس.

بعد ۾ ڊاڪٽر صفدر ڪان اهو واعدو ورتم تہ اها ڳالهہ هو ڪنهن سان بہ نہ ڪندو ۽ ڊرگس بہ هو پاڻ تجويز ڪندو ۽ وٺي بہ ڏيندو." ائين چئي حاڪم وري اوچنگارن ۾ پئجي ويو. هاڻي مظهر کي بہ انهيءَ وارتا ٻڌڻ بعد اکين آڏو اونده ڇانئجي وئي. ڪيس سمجهہ ۾ نہ پئي آيو تہ پنهنجي وڏي ڀاءُ کي ڪيئن آٿت ڏئي. ڪهڙي ريت سندس غم هلڪو ڪري، بس بت بڻيو ٻڌندو ئي رهيو. حاڪم ڳالهہ وري پاڻ شروع ڪئي: "بس يار پوءِ مون طئي ڪيو تہ درد جي هن صحرا ۾ اڪيلو ئي لوڙيندس .... ووڙيندس، پر گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي خاندان کي نہ ٻڌائيندس، پوءِ پلي مون کي تهمتن جي طوفانن کي منهن ڏيڻو پوي .... ۽ ها مون اهو بہ طئي ڪيو تہ پنهنجي زال نصرت سان هڪ رات بہ قربت واري نہ گذاريندس چاڪاڻ .... چاڪاڻ تہ مون هار چٽيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهن، بيماريون چٽڻ نہ تي چاهيون ۽ نہ وري پنهنجي پياري نصرت کي پاڻ واري بيماري بچڻ تي چاهي." مظهر خاموش .... اجا بہ خاموش .... بلڪل خاموش. لفظن جي تلاش ۾ بيچين چپ .... پر لفظ گم.

"تہ ها منهنجا پيارا مظهر! ....اُنهي حقيقت پڌري ٿيڻ بعد بہ دفعا گهر بہ آيو هوس پر .... مون نصرت سان اُها قربت بلڪل شيئر نہ ڪئي جسڪا زال مڙس ۾ هئڻ گهرجي. دراصل مان تہ بيماري جو بهانو ڪري ٻئي دفعا چند راتيون گذاريون .... ۽ بيماري جي بهاني جيڪي دوائون واپرايم سي تہ سيڪس جي وقتي خاتمي لاءِ هيون. چاڪاڻ تہ پاڻ تي ڪنٽرول ڪرڻ جو مون کي ٻيو ڪو ذريعو نہ ٿي سجهيو .... ۽ منهنجي نصرت .... وفا جو مجسمو ۽ منهنجي سدا ملوڪ نصرت، سڄي بہ تہ سڄي رات زور ڏيندي ۽ ٿهل ٺڪور ڪندي رهندي هئي .... مان تباهہ ٿي ويس مظهر .... مان ڪوڪلو ٿي چڪو آهيان." ائين چئي فوراً اٿيو ۽ ديوار تي زور سان مڪون بہ هڻندو رهيو ۽ اوچنگارون بہ ڏيندو رهيو. ۽ وري ٽڪڙو اچي مظهر کي ويجهو ٿي ويهندي چيو: "ڇا مون کي زال پياري ناهي؟! .... مان پنهنجن موتئي جي گل جهڙن ٻارن کي پري رکڻ چاهيندس؟! .... ڪا تي ٻئي هفتي نصرت سان ۽ .... ۽ ٻارڙن سان فون تي ڳالهائڻ اهو چاهي؟! .... اهو گهر سان ۽ گهر وارن سان پيار ناهي تہ ٻيو ڇاهي؟! .... ۽ ها. هاڻي تون ٻڌاءِ تہ مان ڪيئن گهر ۾ اچان ۽ تون .... تون جو منهنجي فيملي هتي شفٽ ڪرين تہ نصرت کي ڪهڙو منهن ڏيکاريندس .... يا حالتن کان بيپرواهہ ٿي لاشن جهڙو نسل پيدا ڪيان؟!" مظهر وري بہ پنڊ پهڻ ٻٽيل، حاڪم جون سڀ ڳالهيون هن لاءِ غير متوقع ۽ ڇرڪائيندڙ هيون. هن کي خاموش ڏسي حاڪم وري اٿي ڪاوڙ ۽ حيرت مان ڪيس چوڻ لڳو: " مان تہ صفا تباهہ ٿي ويو آهيان .... پر مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تڙپي تڙپي مرڻ نٿو چاهيان ۽ نہ وري حالتن جي بند ڳلي ۾ وڪوڙجي خودڪشي ڪندس .... توکي شايد خبر ناهي تہ ايڊز اها موت آهي جيڪا ماڻهن کي آسانيءَ سان مرڻ بہ نہ ٿي ڏئي، ايشيا ۽ آفريڪا کي تہ ڇڏيو پر يورپ ۽ آمريڪا جي سڌريل قومن کي بہ هن بيماري گوڏا کوڙائي ڇڏيا آهن .... ايڊز اهو راڪاس آهي جو سالن کان انسانيت کي ڍوڙائيندو پيو اچي ۽ انسانيت کي ساهہ کڻڻ جي وٿي بہ نہ پئي مليس. اتي اسان اڻ سڌريل ماڻهو احتياط ئي ڪري سگهون ٿا .... پر مان هن بيماري ۾ قسطن ۾ مرڻ بجاءِ هڪ وڏي مهم جوئي وسيلي مرڻ ٿو چاهيان!"

"مهم جوئي!! .... ڪهڙي مهم جوئي؟!" مظهر وڏي حيرت ۽ اچرج مان چيو.

"مظهر! .... توکي شايد خبر ناهي پر گذريل ڪجهہ مهينن ۾ پنهنجي سيٺ جي مخالف قبضا گير گروهن خلاف مون جيڪي ڪامياب حملا ڪيا آهن تنهن تي منهنجي باس ۽ اسان جي گروپ جي دوستن، مون کي دادا، چيف ۽ ڪمانڊر جي نالن سان سڏڻ شروع ڪيو آهي، منهنجي مالڪ جو ڳاٽ فخر کان اوچو ٿي ويو آهي .... ڇو تہ منهنجي ڪري ڪيس ڪروڙها روپين جو فائدو رسي رهيو آهي ۽ لينڊ مافيا جي مخالف گروهن جي پسپائي بہ ٿيندي پئي وڃي .... پر توهان کي خبر ناهي تہ مان اهي مخالفن تي وڏي وڏي نروارٿي حملا ڇو ٿو ڪيان؟!"

"الائي!!" مظهر خيالن جي پنور مان هڪدم نڪرندي چيو.

"مان چاهيان ٿو .... مان چاهيان ٿو تہ ڪنهن وڏي مقابلي ۾ منهنجو موت ٿئي تہ جيئن سيٺ منهنجي قرباني ۽ جفاڪشي جي عيوض منهنجي خاندان کي ايڏي وڏي رقم ڏئي جو توهان سڀ مون کان پوءِ مالي طرح ڪنهن جا محتاج نہ ٿيو ۽ منهنجو ڀرم بہ رهجي ايندو .... ۽ ها مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ائين ئي ڪندس .... هونئن به بيماري جي ڪري ڪمزور ته اونئين ٿيندو پيو وڃان .... ڪنگلو ٿي ڪنهن ڏڪاريل ٽري ڍڳي وانگر هلندي هلندي پساهه پورا ڪرڻ کان موت جو هي طريقو بهتر آهي جيڪو مون اختيار ڪيو آهي.“

”اسان سان اهڙو ظلم نه نه ڪر يار.“ ائين چئي مظهر به پنهنجي ياءُ کي چنبڙي، سڏڪن ۾ پئجي ويو. ڪجهه وقت خاموش رهڻ بعد مظهر اکين ۾ آيل ڳوڙهن جي آلاڻ کي روڪي ڳالهائڻ شروع ڪيو: ”پر اهو سڀ ڪيئن ٿيو؟!“

حاڪم خاموش

”ادا!! .... حاڪم!“ مظهر جي ڳالهائڻ مان درد جو درياءُ اٿلون کائڻ لڳو. ۽ پوءِ حاڪم وري پاڻ سنڀالي ڳالهائڻ شروع ڪيو: ”بس ائين سمجهه ڪي-پي-ٽي واري نوڪري ۾ ٿورن پئسن تي نه پنهنجي پورت ٿيندي هئي ۽ نه وري گهر خاطر خواهه رقم موڪلي سگهبي هئي. مزدوري ۽ منشي گيري وارا ڏهاڙا به ائين گذري ويا .... ان ڪري عياشين ۽ سير سپاٽن ڏانهن ڌيان ئي نه ويو. پر هن ڌنڌي ۾ توڙي خطرا ۽ تڪليفون گهڻيون، پر جڏهن پئسن جون لاڳيتو ٿهيون ملنديون هيون ته مان به پئسي جي زور تي موج مستين ۾ پئجي ويس .... توهان کي ته خبر آهي ته پئسو ڳالهائيندو آهي .... سو پئسي جي نشي ۾ نه اڳ ڏٺم نه پوءِ .... دير رات جو ڪار ڊرائيو جي بهاني، ڪلفٽن بيچ تي وڏن گهراڻن جون نوجوان اُپسرائون اينديون رهن ٿيون ۽ انهن لاءِ اسان جهڙو يا ٻيو ڪو شڪار ڦاسائڻ ڪو مشڪل ناهي. ان کان علاوه انهن مان ڪجهه اهڙيون هونديون آهن جيڪي پئسا وٺڻ بجاءِ ڏينديون آهن. جڏهن ته نيپيئر روڊ جون لال بازارون ڪنهن کان ڳجهيون ناهن. خوشحال علائقن ۾ رهائش پذير برگر فيمليز جون جوانڙيون به انهيءَ ڪم ۾ ڪنهن کان پوئتي ناهن انهن مڙني مان گهڻن کي ايڊز آهي .... ۽ ڪي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ جهونا هتي هُتي ان ڪري هٽنديون آهن جو ايڊز جي ڪري انهن جي خاندان مان قبوليت ختم ٿي ويندي آهي!" اِها ڳالهہ ٻڌڻ سان ئي مظهر هڪ لحظي ۾ پگهر ۾ شل ٿي ويو ۽ ٽڪرو اتي پهرئين آت ڏنائين ۽ پوءِ الٽي ڪرڻ شروع ٿي ويو.

"ڇا ٿي ويو؟! .... مظهر نيٺ ڇا ٿيو؟!" مظهر خاموش سهڪندو رهيو. سندس نراڙ تان پگهر پاڻي وانگر وهي رهيو هوس، جڏهن سامت ۾ آيو تہ چيائين تہ "نيڪ آ مان هلان ٿو."

"پر تنهنجي تہ طبيعت نيڪ ڪونہ ٿي لڳي." حاڪم سندس منهن ۾ چتائي ڏسندي چيو.

"نہ مان نيڪ آهيان؟" مظهر سهڪاتي ڪي مشڪل سان روڪيندي اها ڳالهہ ڪئي.

"يلا مان توسان گڏيو هلان .... اسٽيشن تائين هان مظهر!"

"نہ بس توهان ويهو .... آرام ڪريو."

"چڱو گهر ياتين کي سلام .... ٻارڙن کي گهڻو گهڻو تمام گهڻو پيار ڏجانءِ منهنجي پاران" مظهر آخري نظر بہ پاءُ تي نہ وڌي ۽ ٽڪرو ٻاهر نڪري آيو. سوچيو تہ ٽيڪسي ۾ چڙهي وڃڻ جو هٿائين پر خيالن ۾ گم اسماعيلي جماعت خاني وٽان جي- 3 بس ۾ چڙهي وينو ۽ لهٽو تہ ڪيس گهڻو اڳتي هوس پر ڪي-بي-ٽي آفيس جي سڏائي تي جيئن ئي بس جهٽڪو ڏيئي بيني تہ سامان سميت لهي پيو. پوءِ ڏنائين تہ ٿاور بہ اجا اڳتي آهي. سِٽي اسٽيشن تہ اجا بہ اڳتي، ڪيس ڪنهن ڳالهہ جي جڻ سُڌ نہ ٿي پيس. ڪنهن ٻي ٽيڪسي يا بس ۾ چڙهڻ بجاءِ خيالن ۾ هزارين وِسوِسن ۾ گهوماتيون کائيندو سامان سان پريل بہ ٿيلها ۽ هڪ شاپنگ بيگ لٽڪائيندو ٽاور تائين اچي پهتو. لڙي سومهڻي جو وقت هو. جڏهن آءِ-آءِ چندريگر روڊ ڪان گذرڻ لڳو تہ ٻنهي طرفن کان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏين وڏين بلند وَ بالا عمارتن هوندي بہ ڪيس هر طرف جڻ رَج تي نظر آئي. عاليشان ۽ ڪشاده روڊ بہ ڪيس واريءَ جو ڍنگ تي پاسيا جنهن تي هلڻ سان هڪ قدم اڳتي بہ قدم پوئتي تيندا تي ويا. ۽ منزل جو ڪو ڏس پتو هن کي نظر نہ تي آيو. دراصل جن حسينائن جي ڪوڙڪي ۾ سندس پاءُ قاسجي موج مستيون ڪيون هيون جيئن ڪلفٽن ڪناري وڏن خاندانن جون چوڪريون. نيپيئر روڊ جون لال بازارون. هي بہ پندرنهن ڏينهن ۾ بہ-تي دفعا ٽريپ تي چڪو هو. لاڳيتو گهٽا پئسا هٿ اچڻ بعد هن کان اصول ۽ آدرش وسري ويا هئا ۽ جن ڳالهين کان ٻين کي جهليندو هو تن جي وڪڙ ۾ خود قاسجي چڪو هو. تاوركان ستي استيشن تائين هن جڻ صدين جو سفر پورو ڪيو هو. سوچي رهيو هو تہ سندس پاءُ مهلڪ بيماري لڳڻ کان اڳ ئي تازي گلاب جهڙا صحتمند بارڙا ڇٽيا آهن .... هن تہ شادي بہ هاڻي ڪئي آ .... ۽ جيڪڏهن ڪيس ايڊز تي پيو تہ پوءِ بيمارين کي جنم ڏيندو. بيمار ۽ لاچار نسل سندس مقدر هوندو ۽ جي هن مرحلي تي پنهنجي نو ورني ڪنوار کان لنوائيندو ۽ نٽائيندو تہ .... تہ ....! ائين وري ڪيس چڪر اچي تا وڃن. ڪجهہ وقت ٻيهي وڏا وڏا ساهہ ڪٽي. جيئن تيئن ڪري ٽڪيٽ وٺي ٽرين جي هڪ ڪمپارٽمينٽ ۾ ويهي ٿو. ٽرين ۾ ويني ڪراچي کان وٺي ڪوٽڙي تائين هن جي ذهن ۾ بس هڪ ئي ڳالهہ هٿوڙن وانگر لڳندي رهي تي تہ ايڊز ايڊز ايڊز .... ايڊز ايڊززززززززز. پاڻ کي ائين محسوس ڪرڻ لڳو جيئن آرهڙ جي ڏينهن ۾ وڏن تيز رفتار ۽ وسيع گول دائرن ۾ هلندڙ واچوڙن ۾ متي سان ڪک پن. ڪاڳر ۽ پلاسٽڪ جون ڪليون ڦرنديون ۽ اڏامنديون رهنديون آهن ۽ زمين تي واپس اچڻ لاءِ ڪو وقت لڳي ويندو اٿن. بلڪل ائين وقت ۽ حالتن هن جي وجود کي بہ جڻ هلڪو ۽ بي مقصد بنائي ڌرتيءَ کان الڳ ڪري ڇڏيو هو. ۽ پوءِ هو پورو وقت پاڻ سان جنگ ڪندو رهيو. اهو منهنجو وهم آهي .... ضرور آ ڇا جو بہ تي دفعا ائين ڪرڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان ايڊز تي پوي ... . اهو بہ ضروري ناهي تہ اهي اکين ۾ موهہ رکي هلندڙ نازنينون ۽ دوشيزائون ايڊز زده هجن .... پر تي بہ سگهي ٿو .... هڪ دفعو بہ ائين ڪرڻ سان ٿي سگهي ٿو ....اهو ڪيئن ٿيندو؟! .... بلڪل ٿيندو ڇو نٿو ٿي سگهي، امڪان کي رد نٿو ڪري سگهجي، ۽ ان ڪانپوءِ هن کي ڪجهہ سال اڳ هڪ ٽي-وي چينل تي هليل اهو ڊرامو ذهن جي ڪينواس تي تري ٿو اچي جنهن ۾ هڪ خوشحال گهراڻي جو نوجوان، ڪراچي جي رستن تي هڪ غير ملڪي حسينہ کي هڪ رات پاڻ سان رهائڻ تي ريجهائي پنهنجي فليٽ تي وٺي آيو ۽ ان غير ملڪي عورت جي من موهيندڙ ۽ سدا جوان ادائن تي هو پنهنجي جواني جا جوهر رات دير تائين ڏيکاريندو رهيو ۽ صبح جو جڏهن ننڊ مان اٿيو تہ اها عورت بستري تي موجود نہ هئي ۽ شيشي جي ڪشادي دروازي تي لِپ اسٽڪ سان لکيل هو ”ويل ڪم ٽو ايڊز ڪلب“ اِها ياد ايندي ئي سندس ساهہ ڪڻڻ جي رفتار وڌيڪ تيز ٿي وڃي ٿي. ٻئي ڪليل هٿ ٻُجي وانگر منهن تي ڏيئي ڪنڌ هيٺ ڪري سوچي ٿو: مون هي ڇا ڪيو؟!! .... ڇا ڪيو؟! .... هي پاڻ سان ڪهڙو ظلم ڪري ڇڏيم. شمائل کي ڪهڙو جواب ڏيندس؟! .... ڪهڙا بهانا ڪندس؟! زندگي جو هي طويل سفر ڪيئن گذرندو؟! جهمپير اسٽيشن کان اڳ ڪيس خيال ٿو اچي تہ ٽرين مان ٽپو ڪائي پنهنجو انت آڻي .... گلن جي باغيچي ۾ هُبڪار سان واسيل زندگي مان نڪري ٿوهر سان پريل ريگستان ۾ زندگي ڪيئن گذاريندو. هن کي پاڻ تي ڪاوڙ اچي ٿي ان گهڙي تي جڏهن ڪلفٽن جي هڪ ڪنارا هوٽل تان سمنڊ ڏانهن نهارڻ مهل رات جو يارهين ڏاري هيٺ واري تي هلڪي روشني ۾ اپسرا نظر آئي هئس. جينز جي پينٽ، ييلو شرٽ، لاٽل جيڪٽ کي هڪڙي ڪلهي کان ٻئي ڪلهي تي سٽڻ، ڪي چين کي آڱر تي نچائڻ ۽ اها چيوم گم چٻاڙڻ جي نازڪ ادا، هي هڪدم اوڏانهن ڇڪجي ويو هو ۽ فورا هيٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لھڻ شروع ڪيو ھئائين. اتي موجود سندس دوست فاروق گھٽو ئي روڪيو ھئس پر ان جو ھٿ زوري ڇڏائي. ان خوبرو عورت سان ڪار تي ھليو ويو ھو ۽ پوءِ اھا رات ۽ ٻي رات به ان سان ان جي فليٽ تي جوانيءَ جا مزا ماڻيا ھئائين ۽ ٻئي دفعي اسٽيل مل ۾ ملازم سندس دوست انور جي زور تي نيپيئر روڊ جي بدنام زمانه ڳاڙھي بازار جي ياترا ڪري آيو ھو. ھن دفعي ته ھن پاڻ به وڃڻ نه ٿي چاھيو ۽ ڪيس چيو ھئائين ته مون ھاڻي شادي ڪئي آ .... اھا ٻڪ توھان وڃي لاھيو پر ان جو جواب به لاجواب ھيو ڇي: پؤنر جو ڪم آھي گل گل مان رس چوسڻ ۽ واس وٺڻ .... شادي مرد جي خواھش جي آخري حد نه آھي ۽ پوءِ مجبور ٿي ڪجھ گھڙيون اتي به ھڪ تاجڪ نسل جي عورت سان خوب نياءُ ڪيو ھئائين. ھن کي انھن مونجھارن جي وھڪري ۾ نيپئر تي به جڻ ڪاوڙ ٿي اچي. واھ چارلس نيپئرا فاتح سنڌ! .... ۽ ان جي يادگار اھو شاندار روڊ آھي جنھن جي ھڪ پاسي کان چا ته ڳاڙھيون بازارون ۽ ڪوٺيون آھن. سوچي ٿو اھو ته ائين آھي جيئن ڪجھ سال اڳ مارشلا دؤر ۾ سنڌ جا ڪامريڊ سمري ملٽري ڪورٽن مان انصاف ء قانون جو ڌجيون اڏائيندڙ ٽڪڙن فيصلن جي ڪري ليٽرين کي ڪاوڙيا مزاح مان سمري ملٽري ڪورٽ چوندا ھئا. ڪٿي فاتح سنڌ لاءِ اھو يادگار جاڻي واڻي ته ڪونه طئي ڪيو ويو آھي! پر مون ائين چو ڪيو؟ چو ڪيو؟ چو ڪيو؟!!! ۽ پاڻ تي ضابطو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي به ھن کان وڌي اوچنگار نڪري ٿي وڃي پر وينل ماڻھن جو خيال ايندي ئي سولو ٿي ويھي ٿو رھي. ڪوٽڙي اسٽيشن تي ٽرين بيھڻ سان ئي سامان کڻي ھيٺ لھي ٿو پئي جڏھن ته سندس منزل اجا اڳتي آھي باقي رات ھڪ دوست وٽ رھي صبح جو ڌھين وڳي ڌاري پينٽ جي کيسن ۾ ٻئي ھٿ وجھي ٽھلندو رھي ٿو. بازار جي ٻنھي طرفن ڏانھن سندس ڪوبه ڌيان ڪونھي. سوچي ٿو بلڊ ٽيسٽ ڪرائي پوءِ ويندس گھر .... پر جي ايچ-آءِ-وي پازيٽو جي رپورٽ آئي ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوءِ ڇا ڪندس؟! .... جيئري ئي فنا ٿي ويندس. هن ڪوڪلي وجود کي ڇا
ڪندس؟! .... نہ ائين ڪيئن ٿيندو! اهو منهنجو وهم آ. انهيءَ ٻڏتر ۾
هلندو ٿي رهيو تہ روڊ جي هڪ پاسي کان سگريٽن جي ڪئبن تي ريڊيو تان شيخ
اياز جو گيت: ٽولاءِ ٽڪيندي ڏيئا اجهاٽا، ڇو ڪونہ آئين تون رات راٽا. ڪن
پِيس تہ هڪدم سندس پيرن ۾ سوين زنجيرون ۽ پينڊ پئجي ويس. سندس ذهن
فوري طور تي شمائلہ ڏانهن هليو ويو. هوءَ منهنجي شمائلہ .... لال وڳي ۾
ڏينهن رات درجي چائنٽ تي منهنجي منتظر .... اجا تہ هن جي هٿن مان
ميندي جي خوشبوءِ بہ نہ وئي آهي. ڪيڏو نہ منهنجو انتظار ڪندي هوندي ۽
مان .... مان. اکين ۾ ٽري آيل گرم ڳوڙهن جي بوندن کي تڪڙ ۾ صاف
ڪري، واپس موٽي دوست وٽان پنهنجو سامان ڪڻي، پنهنجي شهر جي بس ۾
وڃي چڙهي ويٺو. ڪجهہ ڪلاڪن جي سفر کان پوءِ بس سندس ئي شهر جي
رستن تي ڊوڙي رهي هئي. گهر جي نزديڪ اسٽاپ اچڻ تي لهي گهر ڏانهن ڳرن ۽
ٿڪل قدمن، هزارين سوالن سان جهيڙيندو اڳتي وڌندو رهيو. گهر کان ٿورو اڳ
لمبو، ڪنڊي ۽ اَفو جي هن تي نظر پوندي ئي چاچا چاچا ڪندي هن ڏانهن
ڊوڙندا آيا. هن تڪڙ ۾ سامان هيٺ رکي زمين تي گوڏا کوڙي افو کي ڀاڪر ۾
ڀري پنهنجي سيني ۾ لڪائي ڇڏيائين ۽ وڏي مشڪل سان ڳوڙهن جي ٻوڏ کي
بہ روڪي ورتائين. نائلہ ڪنڊي بہ سندس ڳاتي ۾ زور کان ڀاڪر وجهي سندس
پنيءَ تي ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو. "چاچا .... چاڪليٽ .... ٻلول ۽ ليوالو."
الي منهنجي اَفو لاءِ چاڪليٽ ٻلول ليوالا ۽ ٽپلا .... هيتلا هيتلا
.... ۽ ها ڪنڊي تنهنجي لاءِ گڏي، ڪپڙا ۽ ڊرائنگ ڪاپيون آنديون اٿم ۽
لمبو لاءِ هڪڙي ڊجيٽل واچ .... جوگر جا بوٽ ۽ ڪرڪيٽ جي رنگين
ڪٽ بہ آندي اٿم، شيون بہ ڪوڙ" ائين چئي افو کي ڀاڪر ۾ ڀري اٿيو تہ نائلہ بہ
سندس ڪنڌ ۾ ڀاڪر هجڻ سبب، هن جي پٺي تي لٽڪي پيئي، پوئتي نهاري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن سامان کڻڻ چاهيو ته ڏٺائين ته لمبو هڪڙو ٿيلهو هڪڙي ڪلهي ۾ ۽ ٻيو ٿيلهو ٻئي ڪلهي ۾لٽڪائي ۽ شاپنگ بيگ هٿ ۾ جهليو بيٺو هو. هڪدم هن جي چهري تي ڪجهه گهڙين لاءِ تازگي ڦهلجي وئي ۽ اهو ڏانهن غور سان ائين ڏسڻ لڳو جڻ ڪيس چوندو هجي: شاباش پٽ .... شاباش لمبو. پنهنجي نازڪ ڪلهن تي وزن کڻڻ جي مشق هينئر ئي شروع ڪري وٺ، ڇاڪاڻ ته ايڊز جي ڪاري اڌوهي تنهنجي بابا کي ڪائي ڪوکلو ڪري ڇڏيو آهي ۽ خدا نه ڪري جيڪڏهن مان به انهيءَ ايڊز جي ڪاري اڌوهي جي ور چڙهي ويس ته اڳو پوءِ هن گهر جي وڏن توڙي ننڍڙن جي زندگيءَ جو ڪُنن ۾ ڦاٿل ٻيڙو توکي ئي پار ڪرڻو آهي ۽ هن زندگيءَ جي ٻنواس ۾ تو اڪيلي کي ئي جهيڙڻو آهي. يار لمبو!!

*

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نذراني جي پيتي

”صاحب اچو اچو .... اوهان جي نوازش .... لک لائق. ٿورا .... احسان .... ڪرم نوازيون جو اوهان تن ڏينهن بعد، پر اچڻ جي عنايت تہ ڪئي.“ درگاهہ جي گادي نشين. زنجيرن سان ٻڌل عورتن، مردن ۽ گهمندڙ ڦرندڙ زائرين جي وچ ۾ گذرندي. نئين آيل ٺاٺي دار کي درگاهہ جي زيارت ۽ اتي عبادت جا گل نچاور ڪرڻ لاءِ اوچتو اچڻ تي احترام سان وٺيو پئي آيو. دعا گهرڻ بعد ڪجهہ گهڙيون نئين آيل صاحب. گادي نشين سان الڳ ڪمري ۾ چانهہ پاڻي جي بهاني هتان هُتان جون ڳالهيون ڪندو رهيو.“ پيلا درگاهہ تي ڪو امن امان جو مسئلو تہ ڪونہ ٿو ٿئي نہ.“ ٺاٺيدار جو سوال. ”نہ سائين دعا ڪريو .... هن مرشد جي پڙ تي ايئن ٿي ئي ڪونہ ٿو سگهي.“ گادي نشين جو نهہ پهہ جواب.

”اچا اِهو ٿي سگهي ٿو تہ هتي رولاڪ. اوباش ۽ موالي ٽائيپ ماڻهو زيارت لاءِ آيل عورتن ۽ خاص ڪري نوجوان عورتن کي تنگ ڪندا هجن؟“

”بس سائين ڪڏهن ڪڏهن اهڙو واقعو ٿيندو آهي تہ ان کي پوليس جي حوالي ڪندا آهيون .... پوءِ پوليس ڄاڻي ۽ انجو ڪم.“ ”ٻڌون پيا تہ جيئن پوءِ ٿيئن درگاهہ تي رش وڌندي پئي وڃي!!“ نئين آيل ٺاٺيدار جو غير متوقع سوال.

”مرشد سائين جي ڪرامتن جا قصا ٻڌي ٻڌي ماڻهو نيٺ تہ هيڏانهن جو رخ ڪندا .... مالڪ جا لک احسان آهن. رش اڳي ڪان اڳري آهي .... چريا تہ چريا پر چڱا پيلا بہ پاڻ کي زنجيرن ۾ ٻڌائي من جون مرادون پوريون ڪرڻ جي التجا ڪن ٿا.“ گادي نشين جو يڪساهي جواب.

”پوءِ تہ هي درگاهہ بہ اوقاف کاتي جي حوالي ٿيندي هيو.“

”نہ سائين ائين تہ نہ چئو .... سرڪار جا سدائين پنهنجا افعال بچڙا. درگاهون وري واهہ جو هلائيندي.“ گادي نشين ڪاوڙ ۽ پريشاني جي گڏيل لهجي ۾ چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”نيڪ آ پاڻ هلون ٿا.“ ٺاٺيدار اٿندي چيو ۽ پاڻ سان آيل جمعدار سان اڳتي وڌيو.

”سائين توهان لاءِ نذرانو آهي اگر قبول ..... ڪيو ته!“

”چو نذراني جي پيٽي منهنجي حوالي پيو ڪرين ڇا؟!“

”نه صاحب .... اصل ۾ او اها جيڪا سامهون واري وڻ سان زنجير ۾ ٻڌل ڪنوار جهڙي ڇوڪري آهي نه .... ان کي ويهه ڏينهن اڳ مائٽ زنجير سان ٻڌي ويا هئا ته جيئن دماغي حالت ٺيڪ ٿئيس .... تيون ڏينهن ڪيس مائٽ وٺڻ به آيا هئا پر مون کي توهان جو خيال آيو ان ڪري ڪين هفتو کن ترڪائي ڇڏيم.“ اها ڳالهه گادي نشين ايترو رازداريءَ سان ۽ معنيٰ خيز نموني سان چئي جيئن هيو ڪو نه ٻڌي پر ٺاٺيدار جواب ڏيڻ بجاءِ هٿ ڏئي موڪلايو. درگاهه جي حدن کان ٻاهر، گاڏي ۾ ويهڻ کان اڳ ۾ نئين آيل صاحب، ساڻ آيل جمعدار کان پڇيو:

”ڪر خبر! ڪالهه رات جيڪا اپسرا گهرايئه سا ڪير آهي؟!“

”صاحب نه پڇو ته ڀلو.“

”نيٺ مونکي به ته خبر پوي.“

”صاحب انهيءَ گادي نشين جي حق بخشرايل پيڻ آهي.“ جمعدار ڳلو صاف ڪندي چيو.

”ڇا چيئه!!.“

”ها سائين سچ پيو چوان.“

”اڇا ته گهر ۾ پيل نذراني جي پيٽي جي هن همراهه کي خبر ئي ڪانهي باقي ....“ ائين چوڻ بعد ٻنهي زوردار ٽهڪ ڏنو جيڪو گادي نشين جي ڪنن تائين پهتو پر هو سمجهي بلڪل نه سگهيو.

❋

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏُريان ئي ڏار

اها بهار - رت جي لڙي شام هئي. تلهي تي ٿهيل ڊينگرين جي لوڙهي ۾ قيد مڱڻهار فقيرن جي ٻن ڪچن ڪمرن آڏو، سانوڻ فقير ڪاوڙ مان پوتڙو زور سان هڪ ڪلهي کان ٻئي ڪلهي تي سٽيندي، تورو وٺيرڪو ستل پنهنجي پوڙهي پيءُ سونهاري فقير جي پيرانديءَ ۾ ويهندي چيو: ”بابا پنهنجي دادلي کي سمجهاءِ.“ دم جي پراڻي مريض سونهاري فقير آهستگي سان اٿي ويهندي ۽ سهڪاڻي تي قابو پائيندي چوڻ لڳو: ”وري ڇا ٿيو؟“

”اڃا ڇا ٿيو؟! اهو تنهنجو گل چوي ٿو، نه ساز سکندس ۽ نه وري توهان جي جوڙ ۾ گڏبس. بس همراهه کي پڙهڻ جو بهانو هٿ اچي ويو آهي .... ڪلاڪ تي ويو آهي مٿو هڻندي، پر همراهه سمجهي ئي ڪونه ٿو.“

”پر بابا تون ايترو تکو ڇوٿو ٿئين .... ننڍو ٻارُ اٿئي ريهي ريهي راضي ڪرينس.“

”او ائين! ...اڃا به انهيءَ ننڍي جي ڏر ٿيندين، ڏهين جو امتحان ڏيئي ڇڏيو اٿس، هينئر واندو به آهي، جيستائين ڪاليج ۾ داخلا وٺي تيستائين ڪجهه سکي وٺندو ته اصل عزت گهٽجي ويندس ...... سڌي ڳالهه آهي بابا توهان هن کي ڳاٽي تي چاڙهي ڇڏيو آهي.“

”تڏو ٿيءُ پٽ تڏو ٿيءُ.“ سونهاري فقير ساهه ۾ اپريل سيٽين کي روڪڻ جي ڪوشش ڪندي چيو ۽ پوءِ پنهنجو رڳون اپريل هٿ سانوڻ جي ڪلهي تي رکي، کيس چيو ”صبر ڪر، مان گل کي راضي ڪرڻ جي ڪوشش ڪندس.“ ۽ پوءِ موقعو ملندي هو ڪلاڪ سوا تائين پنهنجي ننڍي پٽ گل حسن کي سمجهائيندو رهيو: ”ڏس نه گل، توکي وڏو ٻارُ نيڪ ٿو چوي، ڪيستائين پنهنجي ڪمائي ٻين جي حوالي ڪندا ...... دهل ۽ شرناءِ ته تنهنجا ٻارُ وڃائن، پر هاڻوڪي دور ۾ ٿئين ساز مٿي کان سواءِ ڪنهن ميڙي ملاڪڙي ۾ گهرائين به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪونہ ٿا. ان ڪري تہ اڏارا مگٺهار آٽي پنهنجي ڪمائي ڪين ڏيندا رهن ٿا.“

”پر بابا مان ساز سکي هنن سان بہ هفتا بہ گڏيس تہ پوءِ سو هي مونکي پڙهڻ ڏيندا.“

”ڏيندا ڏيندا .... توکي پڙهڻ ڏيندا، اصل ڪونہ روڪندا .... ڏس پٽ اسان هيٺي ذات آهيون. اسان ماڻهن اڳيان محنت سان گڏ. جيستائين بانهون ٻڌي ايا بيٺا نہ رهون. تيستائين مراد بہ ڪونہ ملندي“ ڪجهہ سوچڻ بعد:

”بس اجايو باراٽيون نہ ڪر. پائرن جو چيو مڃ .... هينئر توکي حجت ۽ پيار مان سيکارڻ ۽ گڏ رکڻ ٿا چاهين ...... ائين نہ ٿئي جو منهنجي پاسي ورائڻ کان پوءِ تنهنجا جائي پائي، ... ويري ....!“ ۽ هن پنهنجو جملو پاڻ ئي اڌ ۾ ڇڏي ڏنو ۽ گل حسن کنڌ جهڪائي چيو: ”نيڪ آهي بابا .... توهان چئو ٿا تہ ڪجهہ نہ ڪجهہ سکندس. پر منهنجو شوق بلڪل نہ آهي.“ گل حسن جي ها ڪرڻ تي پير ۾ وينل سانوڻ ۽ خميسي کي اجا بہ وڌيڪ سرهائي ٿي. ٻئي ڏينهن تي جڏهن تربيت ڏيڻ جو وقت آيو. تہ هن صاف صاف چئي ڏنو: ”مان اهي مٿون ڦوڪڻ وارا ساز. شرناءِ ۽ متو ڪونہ سکندس.“

”پر چو؟!“ ٻنهي پائرن سانوڻ ۽ خميسي گڏجي چيو.“

”پلا ماٺهو ٻن روپين لاءِ ساز وڄائڻ جي تڪليف بہ ڪري. پر شڪل تہ موچاري ٺاهيو بيٺو هجي. هنن سان تہ اکيون بہ پورجي ٿيون وڃن .... ها باقي دهل سکڻ جي ڪوشش ڪريان ٿو.“ ائين چئي دهل جو پٽو ڪابي ڪلهي تي رکي دهل جو لٽڪائي بيٺو تہ سڀ کان پهرئين سندس پيءُ ٿڙي پيو ۽ ڪيس گذريل ڪيئي سالن کان دهل وڄائڻ ذريعي راڄن ۾ خوشيون ورهائڻ وارو زمانو ياد اچي ويو ۽ دانهن ڪري چيائين: ”واهہ گل پلوڙ ٿو لڳين!“ ائين چئي هو اٿيو ۽ ڏڪندڙ هٿن سان گل جي ڪابي هٿ ۾ چانيي ۽ ساڄي هٿ ۾ ڏاڪو ڏيئي ڪيس سمجهائڻ لڳو ۽ پوءِ ڪجهہ ڏينهن اندر ئي پنهنجي گهاگهہ تجربيڪار پيءُ ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻن وڏن پائرن جي تربيت ۽ همت افزائي سان ڍهل وڄائڻ ۾ پڙ تي ويو. پيروي، پهاڙي، ڪوهياري، سورٺ ۽ راڻي ڪان سواءِ ڪچهريءَ جا واڄا، ملاڪڙي جا ڍهرا، شادي، مڱڻي ۽ پني مراد جي موقعي تي هوجمالو، مور تو تلي سان ڏ' وڳڙ سنڌي توڙي انڊين گانن تي واڄٽ ڪرڻ جو فن به سکي ورتائين. نه رڳو ايترو پر "دس" جي اهميت به چڱيءَ پر ڄاڻي ويو. ڪيس سڌ پئي ته دس تي مشتمل هر پروگرام ڌمال ڪان شروع تي اولنگ شادمانا، ڇيڻون جهمر، وهول ۽ جهمٽ ۽ ن پوءِ وري به ڌمال تي ختم ڪرڻو هوندو آهي. ڍهل جا رسا تاثيث ڪري سر ڪرڻ ۽ ڍهل جي حصن ڏور، ، ڪڙو، منر ۽ نر توڙي تالي جي اهميت ۽ ان ڪي راڳڻيءَ جي ست سرن مطابق مٺائڻ به سکي ويو ۽ پنهنجي پيءُ ۽ پائرن جي توقع کان به اڳيرو نڪتو.

گهر کان ٻاهر پهريون دفعو هن جنهن پروگرام ۾ شرڪت ڪئي، سو پنهنجي ئي ٽر جي چڱي مڙس رئيس خان محمد جي پوٽي جي ڄمڻ جي خوشيءَ تي ٺنهي پائرن ڪي مراد پنڻ لاءِ پنهنجو فقيراڻو فن پيش ڪرڻو هو. هونئن به سندس گهر رئيس جي هن وڏي ڳوٺ کان بس ايترو پري هو جو واٽر ڪورس جي اتر واري ڪنڌيءَ تي هنن جو اڪيلو گهر هو ۽ ٻئي طرف پري تائين پڪڙيل ڳوٺ جي ڪچن پڪن گهرن توڙي لانڍين جو ڊگهو سلسلو. رئيس خان محمد جي ڳوٺ کان علاوه آسپاس جي ڪجهه ٻين ڳوٺن جا هي ميراثي ٻڌيل هئا، پر خاص ڪري رئيس خان محمد جي پوري ڳوٺ ۾ شادي يا مماتي جي موقعي تي راڄ ڪي پاڻي پيارڻ، ماني کارائڻ، ننگر ورهائڻ ۽ ڏک جي هر گهڙيءَ ۾ شريڪ رهڻ ڄڻ سندن فرض ۾ شامل هو. هو ٻانهون ٻڌي ٻيهڻ ۽ جهڪي ڳالهائڻ واري چڪر مان نڪري نه سگهيا هئا.

رئيس جي اوطاق تي پهچڻ بعد ٻئي وڏا پائر جهڪي هٿ ٻڌي ٻيهي رهيا، پر گل حسن کي جهڪڻ ڄڻ ڏکيو ٿي لڳو. سانوڻ صدا واري انداز ۾ چيو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”جيئين شالا جيئين .... منهنجا ڌڻ دار ..... رئيس پوٽي جي ڇمڻ جون لک لک مبارڪون ٿو.“ پر رئيس اها صدا ٻڌي اڻ ٻڌي ڪري ڇڏي. سندس نگاهه گل حسن ۾ هئي، جيڪو پهريون پيرو ڌهل ڪلهي ۾ لٽڪائي گهر کان ٻاهر نڪتو هو.

”ٻڌ سانوڻ فقيرا“ رئيس، گل حسن مان اک ڪڍڻ ڪانسواءِ چيو. جواب ۾ سانوڻ اجا به وڌيڪ جهڪي چيو:

”حڪم سرڪار!“

”اڳي چوندو هئين ته اسان جو ننڍو ياءُ پڙهڻ جي شوق ۾ ابي ڏاڏي واري ڪرت مان پڙ ڪڍي بيٺو آهي .... پر نيٺ تو لاهي ڇڏيس نه ڪم تي.“

”هائو سرڪار الله وڏائيندو .... ڏسو ويٺا.“

”پر ٻڌ ته سهي سانوڻ فقيرا“ رئيس ڪنڌ کي هٿ جي تري سان زور سان مهٽيندي چيو“

”جي منهنجا ڌڻ دار جيئين شال!“

”پٺهين آخر ۾ هي واهه جو ڌماڪو ڪيو آهي .... پوڙهو به سيني کي ڏئي آ ۽ توهان به جهڙو ٻڪر جا ٻڪر ..... هي گورو ڪنهن تي ويو آ! يا .....؟!“ جملي جي آخري معنيٰ خيز ”يا“ تي گل حسن ڪان چرڪ نڪري ويو ۽ ڪنن جون پاپڙيون ڳاڙهيون ٿي ويس. جيستائين رئيس جملو پورو ڪري، سانوڻ وچ ۾ ڳالهائڻ شروع ڪيو: ” رئيس هي صبح شام تيل ڦليل ۽ چنڊ ڦوڪ ۾ پورو آهي .... اسان ته ڪڏهن منهن ڌوئون ٿا ته ڪڏهن نه اهو به وسري ٿو وڃي ۽ ... بابي به گهچلائي مان وسان ڪونه گهٽايو ... پوءِ ته ٻڪر جهڙا هونداسين نه.“ موٽ ۾ رئيس هڪ معنيٰ خيز ٺهڪ ڏنو ۽ گل حسن ڏانهن گهوري چوڻ لڳو: ”ها ڇوڪرا معنيٰ ته تون پڙهندو آهين!“

”جي سرڪار!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پلا پڙهي چا ڪندين!؟“

”رئيس توهان جي ٿي چپر ۾ چانڍ ۾ رهيس ته دهل ئي وڄائيندس.“

”دهل ئي وڄائڻو اٿئي نه پوءِ پڙهڻ مان فائدو؟!“

”بس سائين شوق آ!“

”شوق!“ رئيس هلڪي ٽهڪ سان ”شوق“ چيو. ۽ وڏيڪ چيائين: ”پلا رڳو اهو شوق اٿئي يا ٻيا به ڪي شوق اٿئي چورا!“

”سائين شوق به رئيسن جا ته شڪا ر به رئيسن جا ... پنهنجا شوق به ادي جي گهوڙي وانگر هيٺا ۽ نبل آهن.“

”سانوڻ فقير ياٺين چالاڪ نظر اچي ٿو.“ رئيس خان محمد صوفاسيٽ تي ويٺي جهٽڪي سان ٽنگ مٿان ٽنگ رکندي چيو ۽ خاموش ٿي ويو. سوقعي جي تاڙ ۾ بيٺل سانوڻ فقير رئيس کان مراد وٺڻ لاءِ اجا شرناءِ چپن تي مس رکي ته رئيس هٿ جي اشاري سان کين روڪيندي چيو: ”توهان گهر وڃو اتي وڃايو. موٽي اچو ته توهان کي خرچي ڏيان ٿو.“ رئيس کي ڏکيون دعائون ڏيندا هي تٿي پائر سندس گهر ڏانهن راهي ٿيا. ڇهين ڏينهن تي رئيس جي پوٽي جي چني هئي، ان ڪري ڪوٽ اندر ٻن جريبن تي پکڙيل گهر جي ڪمرن ۽ ان جي اڳواڙي تي وڏي ڄڃ لٿل هئي. هيڏي وڏي ڄڃ ۾گل حسن پاڻ کي پهريون دفعو ڏٺو ته کيس عجيب محسوس ٿيڻ لڳو. مور تو تلي، مينون سهٽي لڳدي، تنهنجا نياپا چمان چپن وانگي ۾ دانه په دانه جون ڏنون وڃائڻ بعد جڏهن، توکي پنهنجو بٽائيندس رک لال تي، ڪلام جي ڏن تي ساز وڃائڻ شروع ڪيا ته هي تيز ڏن تي ڏاڪي جو استعمال به رڏي تيزي سان ڪرڻ لڳو ته ان گهڙيءَ رئيس جي پوٽين گهر واري مان ڄاول ڏيءَ ڄامل ڪنهن ٻي چوڪريءَ سان ڳالهائيندي ۽ ڪينچل ڪندي جهٽڪو ڏيئي جو ٻئي پاسي منهن ڪيو ته گل حسن جي هٿ ۾ تيزيءَ سان هلندڙ ڏاڪو دهل تي چڙهيل ٻڪريءَ جي کل تي وسڻ کان اڳ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جامل جي لسڙي ران کي ڇهندي اڇي ڌهل سان لڳو. گل حسن کان چرڪ نڪري ويو . جامل چپن کي هڪ پاسي ڇڪي منهن چبو ڪري، هڪڙو هٿ چيلهه تي رکي ڪاوڙ مان چيو: "انڌو هين ڇا ڇورا!"

"قرآن نور پيتاري .... مون توکي ڏٺو ئي ناهي"

"ڏٺو ناهي جا سڪا" ائين چئي هو چيلهه کي موڙو ۽ وارن کي جهٽڪو ڏيئي اڳتي وڌي ويو. اهو واقعو ايتري جهٽڪي ۾ ٿيو جو سانوڻ ۽ خميسي کي وچ ۾ پوڻ ۽ ڪجهه چوڻ جي مهلت ئي نه ملي، پر ان کان پوءِ هي جيترو وقت ماڻهن جي وچ ۾ ساز وڄائيندا رهيا. گل حسن ڊنل ۽ سهميل رهيو. واپسيءَ تي رئيس کان گنج وٺي پنهنجي گهر کي ڪجهه ويجهو پهتا ته سانوڻ. گل حسن آڏو بيهي ڌيمل آواز ۾ ڪاوڙ مان ڪيس چيو: "اهو ڪهڙو ڪارو منهن ڪيئي!؟"

"ڪهڙو ڪارو منهن!!"

"رئيس جي ننڍي ڇوڪريءَ کي ڇڏن ۾ جو ڏاڪو وهائي ڪڍيئي!"

" نه خدا مون نه ڏٺي به ڪانه هئي ... الائي ڪيئن پاڻ اچي لڳي."

"تون جي اهڙا ڪم ڪندين ته پوءِ سڀ بک مرنداسين .... اسان جهڙا هنن کي ڪوڙ فقير ملي ويندا."

"پر مون نه ڪجهه ڪونه ڪيو آهي ... اجان شوق نه رئيس جي ڇوڪري کي هو جو وري به به دفعا ساڳي نموني سان اتان گذري ۽ ..." سانوڻ جهٽ ۾ هن جي وات تي هٿ ڏيئي سندس جملي سان گڏ آواز کي به دٻائي ڇڏيو ۽ هٿ هٽائڻ بنا چيائين:

"اڙي نياڳا! تون ڇا ڄاڻين اسان فقيرن جي زندگي ڪيئن ٿي گذري. هيڪاندي محنت. نياز نوڙت ۽ ٻانهون ٻڌڻ بعد وڃي گذاري جيترا پئسا ٿا ملن- ۽ ان بعد سهڪندي گل جي منهن تان جو هٿ هٽايائين ته هن وري بنا ڊپ جي چيو: "سچي ٿو چوانءِ ادا .... ڇوڪريءَ کي شوق هو" ۽ سانوڻ جيڪو هن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳالهين تي اڳي ئي خوف ۾ ڪاوڙ ۾ پريو پيو هو تنهن ڳل جي ساڳي ورجايل ڳالھہ تي پنهنجو هٿ زور سان نراڙ تي هڻندي چيو: "ڦٽي قسمت!" گهٽ ڳالهائو خميسو چپ ٿي رهيو ۽ سانوڻ وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. جنهن ۾ وڏي ياءُ جي حيثيت گهٽ ۽ هڪ هيسيل ۽ مايوس وجود جي جهلڪ گهٽي هئي: " يار ڳل توکي ڳڌائڻ جو ڪو فائدو ڪونهي .... تون اسان فقيرن جو جهڳو جهڻ ڪندين."

☆☆☆

ڪچڙي شام جو وقت هجي، سانوڻ ۽ خميسو پنهنجي گهر جي پر ۾ ڇپري نما اوطاق جي آڏو اُس تي نوٽڻ راند ڪيڏي رهيا هئا. پاسي ۾ رکيل کٽ تي ڳل حسن بہ ٽنگون لڙڪايو سندن راند ڏسڻ ۾ مشغول هو تہ خميسي ساري رکندي چيو: "ڪالھہ مٿئين ڳوٺ جي علڻ ڪوسي کي پٽ ڄائو ٿئي."

"تہ پوءِ وج نہ مراد وٺي اچ."

"مان تہ ويندس، پر ڪدڙا فقير اسان کان اڳ ئي وارو وجائي آيا آهن. پئسا ۽ ڪپڙا لٽا جام مليا ٿن."

"نہ ڙي!!" سانوڻ حيرت مان پڇيو.

"مون پاڻ ڏٺا هيوا!" ۽ هڪ دم سانوڻ ڪاوڙ ۾ جهٽڪو ڏيئي اٿيو ۽ نوٽڻ جي سارين تي زور سان لت ڦيرائي چوڻ لڳو "هڪ تہ انهن ڪدڙن فقيرن واھ جو مت ۾ مانڌاٽي وڌي آهي .... اسان کان ئي اڳ ۾ پگا بيٺا آهن"

"سڀ ڪو پنهنجو نصيب تو کائي." پريشان ٿيڻ بنا خميسي ڪيس چيو.

"اڙي يار تون تہ ڪو صفا بار آهين ... هنن ڪدڙن جي ڪري جتي اسان کي سئو ملنا هوندا، اتي پنجاھ ملندا. ان ۾ ڪپڙو لٽو بہ ملي الائي نہ ... اهو بہ تہ ليکو ڪر نہ؟" ير ۾ وينل ڳل حسن وڏي ياءُ جي اچل ۾ بي قابو واري حالت تي منهن تي هٿ ڏيئي کلندو رهيو .... "هاڻي ويھ تہ راند پوري ڪريون." خميسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيس ويهڻ لاءِ زور پريندي چيو.

"ڏنڊ ۾ پٽي راند."

"ٻڌڙو تو اچيئي ان ڪري پڳو تو وڃين چا؟!"

"تون انڌو وري مون کي ٻڌڙو ڏيندين."

"اچ ... ويهه ته سهي" خميسي، اپي بينل سانوڻ جي شلوار جي پائنچي ۾ هٿ وجهندي چيو:

"ڇڏ چورا ڪانچ تو لاهين"

"ڪونه لهندي ويهه ته سهي."

"ڇڏ چورا" سانوڻ ست ڏيئي پاڻ ڇڏائي گهر جي ٿلهي ڏانهن راهي ٿيو ته پنيان گل حسن رڙ ڪري چيس: "سڀاڻي وارو ڪاليج جو پروگرام ته ياد ٿئي نه."

"ها ها ياد آ ... تو وارا ڪاليجي استاد ۽ شاگرد جيڪي نوٽ گهوريندا سي به ڏسنداسين."

"آسرو به نه ڪجانءِ" ائين چئي گل حسن ۽ خميسو وري ڪل ۾ ريڙهيون پائيندا رهيا.

ڪجهه ڏينهن ڪان پوءِ سياري جي هڪ سرد شام جو سانوڻ، گل حسن کي اچي چيو: "سڀاڻي صبح جو وڏيري محب الله جي پُٽ سڪندر خان جو نڪاح آهي گولاڙچيءَ ۾. اج رات اسر ويل اسان بس ۽ ڪارن جي ڄڃ سان روانا ٿي ويندا سين ... پر بابي جي طبيعت اڄ ڪجهه وڌيڪ لانجهي آهي. ان ڪري تون هتي ئي رهه ۽ بابي جو خيال رک ... ضرورت پوي ته ڊاڪٽر به گهرائي وٺجانءِ. ٺيڪ آهي نه."

"ٺيڪ آهي توهان پلي وڃو."

"پو وڃجانءِ ڪاڏي به نه .... بابي کي هن حال ۾ تنهنجي آسري تي ڇڏيو تا وڃون." ۽ موت ۾ گل حسن کين دلداري ڏيندي چيو هو:" توهان الڪو نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪريو.“ ۽ پوءِ هن اها سڄي رات گهڙي گهڙي اٿي پنهنجي پيءُ جي پر گهور لهڻ ۾ گذاري ڇڏي هئي، پر هن کي محسوس ٿي رهيو هو ته سندس پيءُ جي طبيعت ۾ ڪي بهتري جا آثار نظر نٿا اچن ڊاڪٽر جي دوائن جو به ڪو خاص اثر نظر نه ٿي آيو. صبح ٿيڻ سان ئي هن پنهنجي وڏي ڀاڄائيءَ کي چيو: ” تون بابي جو خيال ڪر مان ڊاڪٽر کي وٺي اچان.“ ائين چئي هو ٻاهر نڪتو، ٿڌ سان گڏوگڏ سڄي ماحول تي ڌنڌ ۽ ڪوهيڙي جي هلڪي چادر چڙهيل هئي. وڻ ٽڻ، ٻنيون ٻارا ۽ گهر گهاٽ ڪوهيڙي ۾ ڌنڌلا ۽ اڻ چٽا نظر اچي رهيا هئا.

هي اڃا سڏ پنڌ جو اڳتي ويو ته پنيان ڪيس چرڪائيندڙ سڏ ٿيو: ”گل حسن او گل حسن!!“ هن پوئتي لوٽو هڻي نهاريو. ڀاڄائينس لوڙهي کان ٻاهر بيٺي کيس سڏي رهي هئي: ”گل حسن چاچي کي الائي ڇا ٿي ويو آهي؟! .... تڪڙ اتڪڙا ساهه ٿو کڻي!“ هن موٽ کاڌي ۽ يڪ ساهي ڀڄندو اچي ڪمري جي هڪ ڪنڊ ۾ پنهنجي پيءُ جي مٿان بيٺو. جنهن جي ڊگهن ساهن مان ڪونگهرن ۽ سيٽين سان گڏ عجيب چرچريل آواز ٻڌجي رهيا هئا ۽ ان کان اڳ جو گل حسن بيهر ڊاڪٽر ڏانهن ڊوڙي، سندس پيءُ سونهاري جي ساهه کڻڻ جي چڪيل تند ڊري ٿي وئي ۽ هو چپ ٿي ويو. ڪونگهرن، چرچريل آوازن ۽ نڙي مان اٿندڙ سيٽين جو سلسلو بند ٿي ويو. سڌو ۽ ٻي ست سونهارو فقير، اڌ وات ۽ اڌ اکيون کليل، ڪاراٽيل ۽ گهنجيل چهري تي سفيد ڏاڙهي، مڇون ۽ پرون ائين جيئن سم جي ڪاراٽيل ۽ گهميل زمين تي سفيد ڪلر جا بي ترتيب ٽڪا! مرڻ بعد به ٻئي هٿ سيني تي ائين رکيل هئس جڻ مڱڻهارن جي روايتي نوڙت تي عمل ڪندي زماني کي چوندو هجي: بچين شال! آخري پنڙي جي شاديءَ جون خوشيون ته ڏسڻ ڏين ها .... شل بچين منهنجا دهه دار.

هن پنهنجي پيءُ جي ٻي ست جسم کي جائتو ڪيو ۽ مٿان سندس ئي چادر تاڻي ڪجهه ترسي ٻاهر ٿوٽين تي بيٺل ڇپري وٽ به ٿي ٿڏا وڃائي ويهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيو. گهر جي عورتن جي روئڻ ۽ پار ڪڍڻ جي آواز تي آسپاس جي گهرن کان ٻ-ٽي پوڙها پڪا اچي سهڙيا جن کي سونهاري فقير جي لاڏاڻي جي خبر ملي ۽ ائين موت جي خبر سڄي تر ۾ پکڙجي وئي. جانڻ ڪوري پنهنجي جهور ۽ جهڪيل بدن سان، ٻئي ٻانهون پنيان ورائي رئيس خان محمد جي پير ۾ ويهي چوڻ لڳو: "رئيس وڏا سونهارو فقير گذاري ويو."

"اڙي پيٽسهان! .... ويچارو سونهارو هلي پيو!" رئيس ان وقت اوطاق جي آڏو کليل ميدان تي سج جي پهرين ڪرڻن تي آئيني ۾ منهن هنيو مٿي ۽ مڇن کي ڪلر ڪري رهيو هو، تنهن آئيني مان منهن ڪڍڻ کان سواءِ چيو.

"پلا سرڪار! ڪفن دفن ۽ ملي جو بندوبست ڪندؤيا ...."

"ها ها تون چئين." رئيس جو مختصر جواب.

"پر رئيس، سانوڻ ۽ خميسو ٻہ تہ هتي ڪونهن، پري ويل آهن ڄڃ سان .... انهن جو پهچڻ مشڪل آهي ۽ ڇوڪرو اڪيلو ٿو."

"هئو هئو سمجهيم .... ڪمدار اچي تہ سڀ بندوبست ٿي ويندو. فقير پيگو ڪونہ ٿو وڃي .... پڄڻو هجيس ها تہ جيئري پڄي وڃي ها!"

"پلا سائين ڪمدار ڪنهن مهل ايندو؟" جانڻ ڪوري ڏڄي ڏڄي سوال ڪيو.

"وڏو ڪو ڪميڻو آهين پوڙها." رئيس پهريون دفعو آئيني مان منهن هٽائي ڏانهس ڏٺو ۽ هينئين چپ کي ڪاوڙ مان چڪي سوڙهو ڪرڻ سان، مٿيون چپ مٿي چڙهي وڃڻ ڪري سندس ناسون وڏين مڇن جي اوٽ ۾ اچي ويون ۽ پرون هيٺ جهڪي آيس. ان مهل پوڙهو جانڻ سڄو هيسجي ويو. پر هو دل ئي دل ۾ رئيس کان بنا موڪلائڻ جي سونهاري فقير جي تڏي تي وڃڻ جو ارادو ڪري چڪو هو.

٭

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سربستي ڳالهه

رات جي پر اسرار ۽ خاموش ماحول ۾. شهر جي سنسان روڊ تي ميرل بوٽن جي ٽاپ ٽاپ ڪندو اچي لطيف جي سگريٽن جي ماندلي تي پهتو ۽ اچڻ سان سلام ورائي، پاسي ۾ رکيل بئنچ تي ويهندي چوڻ لڳو "يار چڱو جو اجا ويٺو آهين. منهنجا به سگريٽ ڪٽي ويا سو چيم ته هينئر ئي وٺي اچان......... هيئن ڪر مونکي ٽن روپين جا سگريٽ ڏي." لطيف ڪائنس پيسا وٺي سگريٽ ڏنا. ميرل سگريٽ دکائي ڪروندڙو تي چوڻ لڳو. "يار سيءُ ته صفا پلتجي پيو آهي!"

مُند اٿس پيو پلنجي" لطيف جواب ڏنو.

"واهه جو مند اٿس! .... اسان جو تو سِر وجي سوڙ مان به سيءُ ڪونه ٿو وڃي .... سيءُ ۾ ايئن تي ڏڪڻي وٺي جيئن اُٺ ڪي ڪمري." ائين چئي ميرل ويران روڊ جي ٻنهي چيڙن طرف نهار ڪئي. هن رستي جي ٻنهي طرفن جا دوڪان بند ٿي چڪا هئا. ڪافي پري هڪ اڌ ماندليون اجا به کليل نظر آيس. انهي دوران انهي ڪان ٿورو پري اولهه طرف - پليٽ فارم تي ريل جي آمد ٿي ته ان سان گڏ ماڻهن جا آواز شورگوڙ ۽ سڏ ان طرف کان اچڻ شروع ٿي ويا ۽ ائين پئي محسوس ٿيو ته سياري جي هن سرد رات ۾ موت جهڙي ننڊ پيل شهر جو پليٽ فارم وارو حصو زنده ٿي ويو هجي. ماندلي اڳيان هڪ ٽانگو ٽابڪ. ٽابڪ جا آواز ڪيندو. پليٽ فارم طرف راهي ٿي ويو. ٽانگي جو ويران روڊ تان گذري وڃڻ ريل جي آمد ۽ ماڻهن جي شور ۽ گوڙ شهر جي پر اسراريت ۽ خاموشي کي ڪنهن قدر گهٽائي ڇڏيو هو. ايتري ۾ ميرل سگريٽ پورو ڪري اٿيو. ليڪن موڪلائڻ کان اڳ، وري ويهي رهيو ۽ هن پيري لطيف جي بلڪل ويجهي ايندي چوڻ لڳو "يار! اڄ هڪڙي اهڙي ڳالهه ٿي جنهن اسان کي ته حيران ڪري ڇڏيو .... بلي همراهه جو علم ۽ ڄاڻ!! .... صفا دنگ ڪري ڇڏيائين."

"ڪهڙي ڳالهه؟ ڪهڙو علم؟ .... ڪولي ٻڌاءِ نه!!" لطيف اُتاولو ٿي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اڄ منهنجي هنن گنهگار اکين آڏو جيڪب آباد جي هڪ مولوي اهڙو ڪارنامو ڪري ڏيکاريو .... اهڙو ڪارنامو ڪري ڏيکاريو جو عقل دنگ رهجي ويو!! .... واهه سائين واهه! اسان وٽ تعويز ڌاڳن وارا مُلا ۽ مولوي گهڻا پر جيڪب آباد جو مولوي عبدالڪريم ڪير سڏائي !!“ ميرل يڪساهي ڳالهه بيان ڪري ويو.

”پر مولوي آخر ڪيو ڇا؟!...... ڪهڙو آسمان کي مٿو ڏنائين!؟ ڪجهه مونکي به ته ٻڌاءِ يا رُڳي مام ۾ ڳالهيون ڪندين!“ لطيف خفا ٿيندي چيو. ميرل ٿورو اڳتي سُري، لطيف جي بلڪل ويجهي ٿيندي. بغلن ۾ هٿ دٻائي چوڻ شروع ڪيو: ”قصو هيئن آهي جو اسان جي رئيس ولي محمد جو هڪ دوست جيڪب آباد جي پاسي جو آهي، جنهن جو نالو آهي رئيس شير محمد .... سندس ننڍي پٽ کي ڪجهه سال اڳ اهڙي ڪا بيماري اچي لڳي جو ان جا سنڌ سڪي ويا ۽ هلڻ چلڻ کان هلاڪ ٿي ويو!!“

”پوءِ؟!!“ لطيف جڻ جلد ڳالهه جو انت ٻڌڻ ٿي چاهيو.

”پوءِ سائين ٿيو هيئنءَ جو رئيس شيرمحمد پٽ جي چڱ ڀلائي لاءِ ڏاڍا، هيلا هلايا. ننڍن ڊاڪٽرن کان وٺي ڪراچي جي مشهور ڊاڪٽرن تائين علاج لاءِ پيڳو، ڏاڍا تعويزتڙا ڪرايائين پر فائدو نه ٿيو ....!“

”پوءِ ڇا ٿيو ....!“

”پوءِ جيڪبآباد جي ٿي مولوي عبدالڪريم ڪو رئيس شير محمد کي وڃي چيو ته. توهان جي پٽ کي بت وڏل آهي جيڪو هتان کان اڍائي، ٽي سئو ميل پري ”امير پير“ جي قديمي قبرستان ۾ پوريل آهي. جلدي بلوڪريو نه ته ڇوڪرو بچي ڪونه سگهندو. بس رئيس شير محمد دير ئي ڪانه ڪئي ۽ ڪالهه اسان جي رئيس وڏي کي ٽيليفون تي اچڻ جو پروگرام ڏنائينس. اڄ جڏهن امير پير جي قبرستان ۾ داخل ٿياسين ته اڳيان مولوي عبدالڪريم، انجي پنيان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسان جو رئيس ۽ رئيس شير محمد ۽ انهن جي پنيان اسان سيئي. ڪجهه اونداهي بہ ٿي چڪي هئي ان ڪري پئو بہ ڪجهه ڪجهه ٿيو پئي. مولوي سڳورو ڪوڙ قبرن مٿان بيٺو ۽ وري پاڻ ئي چوندو هليو تہ هتي بہ بت ناهي پوريل .... هت بہ نہ .... هت بہ نہ ....!! پوءِ خبر ٿئي چا ٿيو؟!!" پر لطيف ڪجهه ورندي نہ ڏني جڻ ڳالهہ ۾ گم ٿيندو پئي ويو. ميرل وري ڳالهائڻ شروع ڪيو. "آخرڪار چا ٿيو جو هڪ قبر مٿان مولوي ڪافي وقت ويهي پڙهڻ لڳو ۽ پوءِ وڏي اعتماد سان چيائين تہ هن قبر جي سيراندي کان چوڪري جو بت پوريل آهي .....! بس پوءِ دير اسان ڪانہ ڪئي ۽ قبر جي سيراندي کان زمين کوٽڻ شروع ڪئي سين. چا ڏسون تہ واقعي لڪيل پنا نڪتا!!! مولوي عبدالڪريم جلدي اسان کان پنا ورتي. پڙهي ۽ چيو تہ هنن لکيل پَنن مطابق رئيس جي چوڪري جي حياتي باقي هڪ هفتو هئي. چڳو جو اڳ ۾ پهچي وياسين .... بس پوءِ تہ سائين موٽي آياسين رئيس وڏي جي اوطاق تي."

"رئيس شيرمحمد تہ مولوي جي انهيءَ ڪارنامي تي ڏاڍو باغ بهار ٿيو هوندو!؟" لطيف تجسس مان پڇيو.

"بڙ زوراورا!! .... رئيس شيرمحمد ايترو تہ خوش ٿيو .... ايترو تہ خوش ٿيو جو قبرستان کان اوطاق تائين مولوي صاحب کي ڳاڙهن نوٽن سان سٽي ڇڏيائين." ايترو چئي ميرل. لطيف سان اکيون اکين ۾ ملائيندي چيو تہ "آهي نہ حيرت جهڙي ڳالهہ!."

منهنجو ذهن اهو قبول ڪرڻ لاءِ تيار ناهي" لطيف وراڻيو.

"تنهنجو ذهن ئي نہ رهيو آ تہ قبول وري ڪيئن ڪندين .... جڳ جهان جا روڊ بہ ماپي ماپي، سيني سرڪاري توڙي غير سرڪاري آفيسن مان نوڪري لاءِ نُوسڪا هٽي، جڏهن کان ماندلي کولڻ ۽ بيڙين بڌڻ جو ڪم شروع ڪيو اٿئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ توکي هر ڳالهہ ۾ بدمعاشي ۽ شڪ ٿو نظر اچي." ميرل تکي لهجي ۾ ايترو چئي دئونس مان ٻيو سگريٽ دکايو. لطيف زور ڏيندي چيو تہ: "پر تون اهو ٻڌاءِ تہ ماڻهن جي حياتي ماڻهن جي لکيل پنن تي ڪيئن ٿي پوري ٿئي؟!! .... خوامخواهہ توائي ڳالهيون ڪري بيوقوف وينو بنائين!!"

"۽ هي جو مان توکي اکين ڏٺي ڳالهہ ٻڌائي تنهن تي اعتبار نہ آيئي!"

"اعتبار جهڙي ڳالهہ ناهي .... ائين هجي ها تہ ملا ۽ مذهبي پيشوا دنيا جو ڪنٽرول سنڀالين ها."

"تنهنجو مطلب آهي تہ مون توکي ڪوڙو قصو ٻڌايو آهي!!؟"

"توکي ڪٿي اها ڳالهہ صحيح سمجهہ ۾ آئي هوندي پر ڳالهہ ۾ ڪٿي نہ ڪٿي رولو هوندو .... يا ڪنهن جي ڦودني ۾ ڦير هوندو يا ماڻ ڳرا هوندا."

"ڪنهن جي ڦودني ۾ ڦير هوندو؟" ميرل ڪاوڙ مان چيو.

"ڪنهن جي ۾ بہ ڦير هجي اهو تہ تون پاڻ معلوم ڪر."

"بس يار توسان اسان جي جاءِ ناهي. تنهنجو ذهن تہ هاڻي صفا ڏٻ تي ويو آهي جو ڪا ڳالهہ مڃڻ لاءِ تيار ئي ناهين." ميرل مايوس ٿي چيو.

"پر اخبارون تہ سچو ڏينهن وينو چئين.................. ملڪي ۽ غير ملڪي حالتن تي وڏي واڪي ڳالهائي ماڻهو گڏ ڪيو وينو هوندو آهين .... تنهن هوندي بہ پنهنجي رئيس يا نيم مُلان ۽ نام چڙهئي مولوي جي هر ڪم کي صحيح سمجهڻ ۾ دير ئي ڪونہ ٿو ڪرين ائين نہ ....!!"

لطيف ٽوڪ واري انداز ۾ميرل کي چئي ويو. جنهن ڳالهہ جو ميرل جواب ڏيڻ پسند نہ ڪيو. ۽ موڪلائي اٿيو. ميرل جي وڃڻ بعد لطيف کي اڪيلائي سان گڏ تڏ جو احساس بہ وڌندو ويو. ميرل سان ٿيل گفتگو جي ڪڙاڻ ۽سيءُ جي شدت لطيف کي ڪجهہ بي آرام ۽ وياڪل ڪري ڇڏيو هو. ان ڪري ران تي ٿوٽ رکي، ڪاڏي هينان هٿ ڏيئي بعضي آسمان جي تارن ۽ بعضي سُنسان شهر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي لاوارث روڊن کي تڪڻ لڳو ۽ انتظار ڪرڻ لڳو انهن مسافرن جو جيڪي هن وقت ريل مان لهي شهر ۾ داخل ٿيڻا هئا.

ٻئي ڏينهن تي صبح جو رئيس شير محمد، مولوي عبدالڪريم ۽ رئيس جا ٻه خاص ماڻهو نيرن پاڻي ڪري، واپس وڃڻ جي تيارين ۾ هئا ته عين انهي موقعي تي، رئيس ولي محمد جو هڪ هاري ڪنهن ڪم سانگي اوطاق تي آيو. جڏهن سندس نظر مولوي عبدالڪريم تي پئي ته بي اختيار ڪانئس زبان مان نڪري ويو "مولوي سڳورا توهان هتي ڪيئن!!" ان ڳوناٺي هاري جو ايترو چوڻ، سڄي ڪچهري تي ڄڻ موت جهڙي ماٺار ڇانئجي وئي. مولوي جيڪو ان ڪان اڳ باغ بهار نظر پئي آيو، سو هاڻي ائين مختصر ٿيندو پئي ويو، جيئن ڦوڪڻي مان هوا نڪري ويندي آهي. رئيس شيرمحمد شڪي نگاهن سان تورو مولوي طرف ڏسي ۽ پوءِ ان هاريءَ کان پڇيو ته "ادل! توهان ڪٿي ۽ ڪڏهن ڏٺو هن مولوي کي!!"

"سائين پنج، ڇهه ڏينهن اڳ ۾ ...... مرشد سائين امير پير جي درگاهه وٽ مونکي مليو هو ۽ مونسان ڪجهه وقت ڪچهري به ڪئي هئائين. .... منهنجي ان قبرستان جي ويجهو پوک آهي سائين!"

"توکي پلا ٻيو ڇا چيائين؟!"

"ٻيو ڪجهه به ڪونه چيائين، بس ايترو چيائين ته امير پير جي زيارت ڪرڻ آيو آهيان." ڳوناٺي جو ايترو چوڻ، رئيس شير محمد غصي مان ٽپ ڏئي اٿيو ۽ مولوي عبدالڪريم ڏانهن به قدم مس وڌايائين ته رئيس ولي محمد صورتحال جي نزاڪت کي سمجهي وچ ۾ پئجي ويو ۽ اتان ئي مولوي کان ڪرخت لهجي ۾ پڇيو ته اصل ڳالهه ڇا آهي؟! پر مولوي اهڙو ڪُجي جهڙي پت. سڄي ڪچهري جون اکيون ۽ ڪن مولوي ڏانهن ته ڪجهه ڳالهائي. سياري جي موسم هوندي به پگهر جون بوندون مولوي جي چهري تي ظاهر هيون. آخرڪار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رئيس ولي محمد جي زوربار ۽ رئيس شيرمحمد جي غيض وَ غضب کي سمجهي مولوي عبدالڪريم ڳالهائڻ شروع ڪيو: "اڳ ۾ منهنجن تعويزن رئيس جي بيمارپت تي ڪو اثر نہ ڪيو .... پوءِ مون (ساهہ ۾ زبردست سهڪو) پوءِ مون ان ڏينهن ڳوٺان اچي ان مقام ۾ پنهنجائي لکيل بت پوريا تہ جيئن منهنجو اثر ٿئي .... ۽ پئسو ...." (شرمندگي جي احساس ۽ موت جي خوف سبب مولوي وڌيڪ الفاظ اڪلي نہ سگهيو).

"پر اينترو پري ڪان اچي قبرستان ۾ بُت پورڻ مان توهان کي ڪهڙو فائدو پيو؟!!" رئيس ولي محمد غصي تي قابو پائيندي چيو. "انڪري تہ جيئن اسان سمجهون تہ مارا مولوي صاحب کي سوين ميل پري پوريل بتن جي خبر پئجي وڃي ٿي!!" رئيس شيرمحمد وحشت مان اڳ ئي چيو ۽ ان کان اڳ جو هو ڪو غلط ڪم ڪري ويهي يا ڪا ابهرائي ڪري وجهي، رئيس ولي محمد مولوي کان ڪالهوڪا انعام ۾ مليل پئسہ ڦري صرف ڪرائي جا پئسا ڏئي چيو تہ "هاڻي شڪل گم ڪرا آئنده اسان جي يا شيرمحمد خان جي منهن چڙهيو آهين تہ ....!!" مولوي صاحب اتان پٺجي وڃڻ ۾ ئي ڇڱائي سمجهي ۽ هيڏانهن شيرمحمد خان بہ مايوسي ۽ ڪاوڙ جي گڏيل جذبن سان موڪلائي ڳوٺ روانو ٿيو. ميرل جنهن سڄي روئداد ويني ڏٺي تنهن جا تہ تاڪ ئي لڳي ويا. اهائي ويرم واءُ مينهن ٻڌجي اچي لطيف جي ماندلي تي پهتو. ساهہ جو سهڪو بند ڪري هيڏي هوڏي نهاري چوڻ لڳو "اڄ اهڙي تہ ڳالهہ ٿي جنهن صفا حيران ڪري ڇڏيو!!"

"وري نئون ڪوڙ گهڙي آيو آهين؟!"

"نہ نہ!" ميرل جو ڦڪائي وارو جواب.

"ڪنهن مولوي يا پوتار جا قصيده ٻڌائڻ آيو آهين؟!" ....

"نہ يار نہ!!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪنهن لباڙي سياستدان جي ڏوان ڏار تقرير کان متاثر ٿيو آهين ڇا؟!“

لطيف سختي ۽ ٺوڪ مان چيو.

”نہ يار ....ڳالهہ ئي ٻي آهي.“ ميرل ٻي صبرو ٿيندي چيو. لطيف بہ هاڻي حيران ٿيندي چيو. ”اڇا ٻي ڪهڙي ڳالهہ آهي ....!!“ ائين چئي ٻيڙيون ٻڌڻ ڇڏي تماڪ جي ڇٻي هٽائي، هٿ ڇنڊي منهن پنهنجو ميرل ڏانهن جهڪائي ويهي رهيو ۽ ميرل کيس اڄ صبح مولوي عبدالڪريم جي ڳالهہ فاش ٿيڻ ۽ پري ڪچهري ۾ سندس ٻي عزتي ٿيڻ جي سربستي ڳالهہ ٻڌائڻ شروع ڪئي.

٭

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بي نامر رِشتي جي ڪَٿا

جبلن اندر غار نما پاڻي جي ڪنبن ۾ ڪافي وقت کان پاريهلن (ڪبوترن) کي هُو هڪ ڇهنبدار آدمر قد پٿر جي اوٽ ۾ لڪي اندر ويندي ۽ ٻاهر ايندي ڏسي رهيو هو. ٻه اڏائي ايڪڙن تي ظاهري نظر ايندڙ ڪنب ۾ گوناگون، هيري جهڙي صاف ۽ موت جهڙي خاموش پاڻي ۽ جبل جي ڇت جي وچ ۾ پنج فوٽن کان ڏيڍ ٻن فوٽن تائين وٿي ٻه مشڪل هئي. انهيءَ وٿي ۾ پاريهل ڪيئن ساهه بند ڪري فطرتي ڏات جي بنياد تي اندر نظر نه ايندڙ ڇيڙي ۾ اونداهي جي نظر ٿي ٿي ويا ۽ واپس ٻاهر موٽندا رهيا. يڪو سوچي رهيو هو ته ڪيڏي نه پر اسرار زندگي آهي، پر ان کان وڌيڪ پر خطر هنن پاريهلن جي اڏامر. ان دوران ٿورو ٻه هيٺ ٿيا ته پاڻي ۾ وڃي ٽٻي لڳندن ۽ جي ٿورو مٿي ٿين ته پهاڙ جي ڇت سان ٽڪرائجي ڇيهون ڇيهون ٿي وري پاڻي جي بيچين موت جي حوالي ٿي وڃن. پاريهلن جي اهڙي پر خطر معمولِ زندگي تي هن کي اچرج ٿئي ٿو. سوچ جي انهيءَ گهرائي ۾ کيس محسوس ٿئي ٿو ته هو ٻه خود اڄ ڪلهه هنن ڪنب ۾ رهندڙ پاريهلن واري زندگي گذاري رهيو آهي. هڪڙي محدود ۽ محتاط ليڪي ۾ زنده رهڻ ۽ هلڻ جو ڪشت. ٿورو هيڏي هوڏي ٿيڻ سان قيامت برپا ٿيڻ جهڙي رسوائي ٿيڻ جا امڪان ڪرڪنيو بيٺا هجن، تنهن تي هي هنن پکين جي اڏامر کي وڌيڪ حيرت سان ڏسي رهيو آهي. جڏهن کيس شامر ٿي وڃڻ جو احساس ٿئي ٿو ته پڳل دل سان اٿي مٿي ننڍڙي ٽڪري تي چڙهي، وري هيٺ لهڻ جي ڪوشش ٿو ڪري. گهڻو وقت ڪنب جي اونداهي جهڙي ڇانوري ۾ نهارڻ ڪانپوءِ سندس آڏو روشني اچي ٿي ته اکين آڏو ترورا اچي ٿا وڃنس. ٿورو بيهي اکين کي مهٽي جڏهن پاڻ کي بهتر محسوس ڪري ٿو ته اڳتي وڌڻ لڳي ٿو ۽ آهستي آهستي ڪلوميٽر کن مفاصلو طئي ڪري ٽڪري کان اوپر پاسي ساڪر لتاڙي پنهنجي دوست سڪندر جي اوطاق تي پهچي ٿو. پاريهلن جي ٻن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موتن جي وچ واري ليڪ وانگر اڏام جي ياد ايندي ئي سندس جڻ دم گهٽجڻ لڳيس ٿو. سوچن جي دٻاءُ ۽ جسماني ٿڪاوٽ سبب نستو ٿي اجا اوطاق جي صحن ۾ رکيل کٽ تي مس ليٽي ٿو تہ سڪندر سندس آڏو هٿ منهن ڌوئڻ لاءِ آندل پاڻي رکندي چويس ٿو:

"سچ لاهي موٽيو آهين حسن .... خير تہ آهي!!؟"

"ها پر بس دير ٿي وئي."

"پر يار تو ڏٺو چاهي .... انهن پاڻي جي ڪنبن ۾! .... ٻہ ڏينهن مون سان گڏ ۽ اڄ مورڳو اڪيلو هليو وئين .... اسان تہ اتي ڏهہ منٽ بيهون ٿا تہ دم گهٽجڻ لڳي ٿو ۽ تون ....!!!"

"يار چاهي جو .... صبح کان منجهند تائين شڪار جو ڪيون ٿا .... ۽ گهڙي ڪن آرام ڪرڻ بعد، باقي شام جو ويلو ڪٽي بسر ڪجي ....!" هن پريشاني ۾ ٻنهي هٿن سان وارن کي پوئتي ڌڪيندي چيو.

"اهو تہ ٺيڪ آهي پر تون شاهين وانگر آزاد فضائن ۾ بلندي تي اڏامڻ وارو پکي ٿو لڳين .... جڏهن تہ انهن سانچي ۾ ڦٽ ٿيل اڏام رکندڙ پکين سان تنهنجو ڪهڙو ڪم؟!" سڪندر کيس سندس حيثيت جتائيندي چيو.

"هون .... درست .... پر ماڻهو ڪڏهن ڪڏهن چمڙو بہ ٿي پوندو آهي ۽ پوءِ ڪوشش ڪري، آزاد فضائن ۽ روشني کان پاسو ڪندي غارن، چرن ۽ اونداهين جڳهين کي پنهنجو مسڪن بڻائيندو آهي .... ۽ مان بہ ...."

"بس بس!! .... آئنده اهڙي ڳالهہ نہ ڪجانءِ!" سڪندر سندس جملو اڌ ۾ ڪٽيندي، هن جي پر ۾ ويهندي چيو. حسن هٿ منهن ڌوئي سولو ٿي ويهندي چيو: "مان سياٽي ڳوٺ ويندس .... ڪو ڪم ياد اچي ويو آهي."

"اڙي ....!! وري ڇا ٿيئي! .... تو تہ چيو هو تہ هفتو سوا رهڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو پروگرام آهي ۽ هاڻي وري ٽن ڏينهن بعد وڃڻ جون ڳالهيون پيو ڪرين .... پلا مهمان نوازي ۾ ڪا ڪوتاهي ٿي آهي ڇا؟!!" هن سڪندر جي ڪلهي تي حجت مان زور ڏيندي چيو: " "نه يار......... ائين ته نه چئو............ سچ پڇين ته مون کي ڪنهن به ڳالهه جي تڪليف ناهي پهتي .... ۽ تنهنجي مهمان نوازي جو ته جواب ئي ناهي .... پوءِ به الائي ڇو تو وٽ رهڻ ۽ شڪار ڪرڻ جي طويل پروگرام کي مختصر ڪرڻو ٿو پوي!!"

"يار تون جو وڃڻ جي ڳالهه ٿو ڪري ته دل خالي خالي ٿيندي ٿي وڃي .... ڪيترن سالن کانپوءِ ته گڏجي گهمڻ ڦرڻ، تترن، تلورن ۽ پٽ تترن جو شڪار ڪرڻ ۽ ڪچهريون، بلڪ ڪچهرا ڪرڻ جو وجهه مليو آهي .... مون ته تنهنجي ڪري شهر وارا سڀ ڪم ڪار يائرن کي سونپي ڇڏيا آهن. جيئن توسان وڌ ۾ وڌ گڏ رهي سگهان .... پر تون ته! ...." سڪندر هلڪي مايوسي مان پنهنجو جملو اڌورو ڇڏي ڏنو.

"تي سگهي ٿو تو وٽ وري جلدي موٽي اچان .... بحرحال سياڻي ته ڳوٺ ضرور ويندس نيڪ آهي نه." حسن ڏانهس اکيون اکين ۾ ملائي هلڪي شرارت مان چيو. جواب ۾ سڪندر ملول ٿيندي چيو: "جيئن تنهنجي مرضي." خوشحال گهراڻي سان واسطو رکندڙ ۽ شانائتي زندگي گذاريندڙ حسن ڪجهه عرصي کان مونجهارن جي اهڙي جار ۾ ڦاسجي چڪو هو جنهن جي سندس وجود کان سواءِ ڪنهن کي به سُڌ نه هئي. ٻئرا ج ايراضي ۾ سو ايڪڙ زمين، ٽيوب ويلن، ٽريڪٽرن، ٿريشرن ۽ اُن جي پاندن جو مالڪ حسن آهستي آهستي اهڙي ڏٻڻ ۾ ڦاسندو پئي ويو جنهن جي خبر نه سندس گهر ڀاتين کي هئي ۽ نه وري دوستن کي. توڙي جو هن به سال اڳ ٻِي-اي به ڪري ڇڏي هئي پر هن پنهنجي پيءُ جي خواهش تي ڪا نوڪري تلاش ڪرڻ بجاءِ زمينن جي سنڀال، ٽيوب ويلن، ٽريڪٽرن ۽ ٻي مشينري جي نظرداري، هارين کي هدايتون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيڻ، اناج ۽ سبزي. منڊي تائين پهچائڻ ۽ وقت اچڻ تي ٽريڪٽر به هلائڻ جهڙا ڪم پنهنجن مصروفيتن ۾ شامل ڪري ڇڏيا هئا. پنجونجاهہ سالن جو سنڌس پيءُ حاجي الهيار هلڻ چلڻ ۾ توانو هوندي به اڪثر ذميواريون، پنهنجن ڪلهن تان لاهي ڦٽي ڪري هن جي حوالي ڪري چڪو هو. حاجي صاحب جو ننڍو پٽ امتياز پرواري شهر جي هاءِ اسڪول ۾ ڇهين درجي ۾ پڙهندو هو ۽ اتي ئي پنهنجن ناناڻن وٽ رهندو هو ۽ هفتي ٻئي هفتي موڪلن دوران گهر به ايندو هو. ۽ حاجي الهيار جي گهر واري تي سال اڳ گردن توڙ بخار سبب وفات ڪري چڪي هئي، پوءِ هڪ ڏينهن هن سنگت ساٿ، ڳوناٺن ۽ هارين جي زور بار ۽ انگل تي اهڙو فيصلو ڪيو جنهن جي باري ۾ هن سوچيو به نہ هو. هو گذريل سال آرهڙ جي ڏينهن ۾ شام ويلي گهرن کان اڌ ڪلو ميٽر کن پري پنهنجي ٽيوب ويل تي وينو هو تہ ڪچهري هلندي سنڌس ڇڳ وڏئي دوست سرائي صالح پنهنجي ڳالهہ جي ڳوڙهي ذريعي ڪچهري جو رخ ئي ڦيرائي ڇڏيو. چوڻ لڳو:

"يار حاجي! .... تون تہ اڃا بہ جوڀ لڳو پيو آهين ....
حياتي مياتي تہ رب جي وس .... پرگهرواريءَ جي وفات بعد ائين چپ ڪري وڻين جڻ مڙسي ئي ختم ٿي وئي اٿئي .... تون ٻي شادي ڇو نٿو ڪرين؟!"

"مان !!؟" حاجي الهيار جڻ تڏي پاڻي مان وڏي ٽٻي هڻي ٻاهر نڪرندي چيو.

"تون نہ ٻيو ورِي مان!!"

"وڏو نڳ آهين .... متي ۽ ڏاڙهي ۾ اڃا پئجي ويا آهن ۽ هاڻي ورِي ٻي شادي ڪندس .... خبر نہ اٿئي تہ وڏو پٽ حسن بہ ماشاءَ الله جوان ٿي ويو آهي .... هاڻي شادي ڪري واهہ جو نهندس؟!!"

"حاجي صاحب .... او حاجي صاحب! سرائي صالح نيڪ ٿو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوي، تون اجا بہ مور جهڙا ہہ تي پٽ پيا بہ جٺي سگهين ٿو .... جيسين حسن جي مگ وڏي ٿئي تيستائين تہ گهر ڏياٽي جو هجڻ بہ تہ لازمي آهي .... نديڙي ڪڪي امتيازڪي بہ جڻ ماءُ ملي ويندي." هر وقت مفت جي مانين تي مارو ڪندڙ ۽ ڳالهين جي ڳهير عارب روندي، سرائي جي ڳالهه کي وزن وناڻيندي نمڪ حلالي جو مظاهرو ڪيو.

"ڇڏيو يار! .... ڪهڙو اجي ذڪر ڪيو اٿو." حاجي الهيار ٻڏتر مان چيو. دراصل هن اوچتي ڳالهه لاءِ هو ذهني طرح بلڪل تيار ڪونہ هو. اتي سندس پيڙهيائتي هاري دوسو بہ وارو گسائڻ نٿي چاهيو ۽ حاجي ڏانهن منهن ڪري چوڻ لڳو:

"بابو هين تہ، اسان وٽ ڪڪ پوڙها بہ شاديون پيا ڪن. توهان تہ پوءِ بہ جوان جماڻ لڳا پيا آهيو .... نہ توهان وٽ پئسي ڏوڪڙ جي کوٽ آهي ۽ نہ وري توهان هَڏ ۾ هيٺا آهيو .... ڪٽي ماشاءَ الله ڪريو."

"نيڪ آ .... بلڪل نيڪ آ. ماشاءَ الله تہ ماشاءَ الله." هاڻي اتي وينل سيني جڻن مان ڪن پاڻ وٽائڻ خاطر. ڪن دوستيءَ جو دم پرڻ خاطر ۽ ڪن مفت جون مانيون ملهائڻ خاطر وڏي واڪي چوڻ شروع ڪيو تہ: "ها چا ڪيو. حاجي صاحب ها چا ڪيو."

"پر اهو ٿيندو ڪيئن!؟" حاجي الهيار پهريون دفعو خيالن ئي خيالن ۾ مستقبل تي وڏي نهار وجهندي ڪجهہ خوش ٿيندي ۽ ڪجهہ ٻڏتر ۾ چيو.

"پر ہر ڪي ڇڏ .... سمجهہ تہ تون گهوٽ ٿي وئين." سرائي صالح پنهنجن وڏن وارن کي پوئتي ڪندي چيو.

"يار توهان تہ ڪي زوراور آهيو .... توهان تہ مون کي منجهائي ڇڏيو آهي."

"چا جو منجهائي .... !! اسان تہ توهان لاءِ ڪنوار بہ ڳولي ڇڏي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي!“ عارب روندي سيني تي بہ ٽي دفعا هٿ هڻي فخريہ انداز ۾ جڻ اعلان ڪندي چيو.

”چڏ ڇورا!“ هاٽي هو اچرج ۽ حيرت مان نڪري شرمائڻ لڳو هو.

”چڏ ٻڏ نہ هلندي!“ عارب روندي ائين چئي ٽڪڙو اٿي وڃي سرائي صالح جي ڪن ۾ ڪا ڳالهہ ڪئي ۽ پوءِ هو ٽپ ڏيئي اٿيو ۽ سينو تاڻي چيائين تہ: ”بس ڪر ٿي ويو.“ جيسين حاجي صاحب ڳالهائي يا ٻڌائي ڪيس شادي جون پيشگي مبارڪون بہ ملڻ لڳيون ۽ نيٺ مهيني جي اندر اندر سندس شادي بہ پر واري ڳوٺ جي آچر موالي جي ڌيءَ بلقيس سان ٿي وئي. شادي بعد حاجي الهيار جي زندگي ۾ واقعي نکار اچي ويو. هر هفتي مٿي ۽ ڏاڙهي کي ڪالاڪولا هيئر ڪلر ذريعي ڪارو ڪرڻ، هر وقت چند ڦوڪ ۾ رهڻ، بہ پڙو اجرڪ ڪلهي تي رکي هلڻ، سندس روز جو معمول ٿي ويو. ڪپڙن ۽ اٿي ويٺي ۾ بہ نوجوانن جو ڏِک ڏيڻ لڳو. پر ان گهر ۾ سندس نوجوان پٽ حسن جي حالت اڻ لکي نموني منجهيل سٽ وانگر ٿيندي پئي ويئي. هن کان ڇهہ سال ننڍي، سندس پيءُ جي نئين ڪنوارڪي ماءُ چوي، ڀيڻ چوي، جيجي چوي، ڀاڄائي چوي .... آخر ڇا چوي؟! ان ٻڏتر ۾ هو پنهنجي نوجوان ماءُ آڏو وڃڻ، ان کي ڪجهہ چوڻ ۽ ڪجهہ گهرڻ کان بہ ٽٽائيندو رهيو. اهڙي اڻ ٺهڪندڙ شادي تي گوڙ ڪري ها تہ شايد سندس پيءُ ۽ خاص ڪري ڳالهہ مان ڳالهوڙو ناهڻ وارا ماڻهو اهو چوڻ شروع ڪن ها تہ ڇوري کي پنهنجي پيءُ جو سُور آهي. ان ڪري بہ تہ زهر جو ڍڪ پي ويو هو ۽ پنهنجي پيءُ کي ٻي شادي کان چاهيندي بہ نہ روڪي سگهيو هو. گهر ۾ داخل ٿيل نئين ٻي نامر رشتي جو هن پنهنجي دوستن سان ذڪر ڪيو پر انهن بہ سنجيدگي بجاءِ کل پوک ۾ ڳالهہ کي ٽاري، هن کي جڻ تار پاٽي ۾ اڇلي ٺهڪ ڏيئي چوڻ لڳا تہ پاند بہ پسائڻو نہ اٿئي. تنهن تي هن بيزار ٿي کين چيو هو: ”ڏند ڪڍڻ بجاءِ مون کي سمجهايو تہ هاٽي مان ڇا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيان؟!“

”امان چئينس .... پير ڏوئي پينس. ٻيو وري چا ڪندين!“ هڪ دوست جو جواب.

”اِدي چئينس.“ ٻئي جو جواب

”آپا چئينس.“ ٽئين دوست جي راءِ.

”ماسي ڪري سڏينس.“ چوٿين جو مشورو.

”هوندن ته اسان وٽ ڪافي ماٺهو زال کي ئي سوٽ سڏيندا آهن پر تون ڪيس چاچي جي ڌي سمجهي سوٽ چئينس“. پنجين دوست جي منفرد راءِ. ۽ هر دوست جي راءِ تي ٽهڪ به ٻرندا رهيا. پر حسن غصي مان هٿن جون ترِيون مهٽيندو ۽ ڪين حجت ۾ گاريون به ڏيندو رهيو ته: ”بي غيرت .... ڪچر .... لانتي .... صلاح تا ڏيو يا منهنجي ڦٽن تي لوڻ ٻرڪڻ آيا آهيو.“ ۽ ان گهڙي هڪ دوست ويجهو اچي سندس ڪلهي تي هٿ رکندي چيو:

”موالي آچر جون ڪل هيون چار ڏيئرون .... پهريون تيئي ڪپائي ڇڏيائين چرس جي وزم ۾ ۽ هي تنهنجي نئين ماءُ .... يا جيڪو به چوينس، سڀ ڪان ننڍي آهي .... ۽ ڏاڍن نازنخرن سان پاليل آهي. تڏهن ته موالي جو هي آخري وزم پوري هڪ لک ۾ ورتو اٿوَ .... ۽ ها پيارا! .... هاڻي هڪڙي مهرباني ڪر. پنهنجي ابي کي جام ڪشتا بادام ۽ باره سنگها کاراءِ نه ته ....“

”چا نه ته!! .... هي وٺو.“ ۽ ائين دوستن کي گاريون ۽ ٻچا ڏيندو رهيو ۽ هو هن جي جري حالت تي شرارتي ٽهڪ ڏيندا رهيا.

شادي بعد حاجي الهيار ڪافي خوش ۽ مطمئن نظر اچڻ لڳو. هن جي اٿڻ ويهڻ مان خوشگوار تبديلي نظر اچڻ لڳي. سرنهن جي تيل ۽ سُرمي تي گذارو ڪندڙ حاجي الهيار جي هار سينگار جي سامان ۾ هاڻي، ڪريم. پائوڊر. پرفيوم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ مهانگا خوشبودار تيل بہ شامل ٿي ويا. ۽ هو انهن جو باقائده استعمال ڪرڻ لڳو. ڇو جو سورنهن سالن جي هڪ خوبصورت ۽ من موهڻي ڇوڪري جو گوڏي هيٺان ڪيو ويٺو هو. ٿورين گهڙين جيڪي پريشانيون هئس سي بہ وِسري ويس. رهيل کهيل ذميواريون بہ حسن جي حوالي ڪري منو ٽائيم زال سان ۽ باقي وقت دوستن ۽ عزيزن سان ڪل پوڳ ۾ گذارڻ لڳو ۽ ٽن چئن مهينن بعد اوچتو مٿس مايوسي جا ڪَڪَر ڇانورو ڪري اچي بيٺس. دراصل خوبصورت ۽ نوجوان زال جي خواهشن جو پوري طرح خيال ڪرڻ سندس وس مان نڪرندو پئي ويو. حسن ۽ جواني جيڪا بلقيس جي سَنڌَ سَنڌَ ۽ نس نس مان اڇلون ڏيئي رهي هئي .... تڏهن تہ روز مهڻي جهڙا دڙڪا ملڻ لڳس تہ: تو سينو تاڻي مونسان شادي لاءِ سندرو ٻڌو هو .... ڇوندو پيو وتين تہ مان ڪنهن ڪان گهٽ ناهيان. نندي وڏي ڪي پنهنجا ڏورا ڏيکاريندو پيو وتين .... پر تو ۾ آهي تہ ڪجهہ ڪونہ .... ڪجهہ مهينن اندر تنهنجي تہ ڦوڪڻي مان هوا نڪري وئي. رات جو سمهڻ ويلي زال جي اهڙن ترڪش جهڙن جملن تي هن جو اندر پچي پڄري ويندو هو. حسن ۽ جواني جي خزاني کي هن دل پري لٽائڻ تي چاهيو پر مهڻي آب تيڻ مهل، هن جي مردانگي ۾ جوش اچڻ بجاءِ، اجا بہ وڌيڪ سهمجي نپٽ نامرد ٿي ويندو هو ۽ هڪ دفعي تہ هن کي سندس زال واتان اهو بہ دڙڪو ٻڌڻو پيو تہ: ”مان تہ تنهنجي پٽ حسن جي زال وڌيڪ سونهان ها .... پر تو پنهنجي بک مارڻ لاءِ نوڪي پنهنجي زال ڪيئي .... هاڻي لاهہ نہ پنهنجي بک! .... ڪٿي آ تنهنجي مردانگي ۽ طاقت!.“ بند ڪمري ۾ سپ ڪپڙا جهٽڪي سان لاهي سندس آڏو ننگي ٿي، ٻئي ٻانهون آڏو ڦهلائي چيلينج جهڙي دعوت ڏني هئائينس. اهڙي اڻ اعلانيل ٽريجڊي بعد هن جي اندر جي گرمي ۽ مردانگي تي ڄڻ هميشہ لاءِ ڇندو پئجي ويو هو. پريشانيون جيڪي بِن بلائي مهمان وانگر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

متس، اچي ڪڙڪيون هيون سي وفادار ساٿي وانگر هر وقت هن سان گڏ رهڻ لڳيون. ايترو تہ هن بہ محسوس ڪيو ٿي تہ هوءَ ڪانئس نفرت ڪرڻ ۽ خاص ڪري رات جو گڏ سمهڻ وارين گهڙين کي حقارت سان ڏسڻ لڳي هئي. هن ٻي ڪا واهہ نہ ڏسي پنهنجي زال جي جواني جو نشو لاهڻ خاطر طاقت جا ڪيپسول استعمال ڪرڻ لڳو. پر اهي بہ ڪيستائين .... مهيني سوا بعد ڪيپسول بہ ڪم ڇڏڻ لڳا تہ وري هوءَ نانگڻ بنجي، چيندڙ ۾ اندر ڪوئلو ڪندڙ مهڻن ذريعي هن تي پنهنجو زهر هارڻ لڳي. مهڻا جيڪي هن جي دل و دماغ ۽ روح کي رهڙيندا، سندس وجود کي فنا ڪندا ٿي ويا. ۽ هڪ رات اهڙي بہ آئي جو هن لاڳيتا بہ ڪيپسول پليئر جا ڦڪي زال سان ڪيچل ڪرڻ شروع ٿي ويو ۽ پوءِ ڪپڙا لاهڻ سان ئي بسترو وڇائي وينو. "وري چو چپ ڪري وئين!" بلقيس جو ڪانئس نفرت انگيز سوال.

"ڇاهي جو .... !!"

"نيٺ ڇا ٿيو؟!"

"بس ائين سمجهہ تہ ڪم ڪان اڳ ڪم لهي ويو." ڳالهائڻ ۾ ندامت ۽ بي وسي جي انتها. سٽ ڏيئي جوٽس لاٿل ڪپڙا پائيندي چيو: "بس ......! تنهنجي اتي ئي ڪُتي وانگر ڳِڳ وهي وئي!" ۽ پوءِ جهٽڪي سان پاڻ کي بيڊ تي ڦِٽي ڪندي، وهائي جو لت هنيائينس تہ حاجي صاحب وچي هيٺ ڦهڪو ڪيو. ۽ ان ڏينهن کان وٺي، سندس نئين زال بلقيس، هن لاءِ پيريءَ ۾ عياشي بجاءِ، پيريءَ ۾ خواري جو سبب بنجي وئي. ڇاڪاڻ تہ هن مردانگي جي جوهر ڏيکارڻ جا سڀ داءُ آزمائڻ بعد محسوس ڪيو هو تہ بلقيس جي حسن جواني آڏو هن جو وجود بنهہ ڪِن جهڙو آهي. بلڪ هاڻي تہ ان جي آڏو اچڻ سان وسامجي ويندو هو. هن جي حيثيت ان ترڙي ڪُڪڙ جهڙ ي هئي جيڪو ڦڙڪيون ڏيئي اصِيل ڪڪڙ سان وڙهندي، بہ-ٽي ٽڪريون لتون ۽ ڪڙهون هڻندو تہ آهي پر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جوابي ڪاروائي ۾ پڄندي ۽ پسپا ٿيندي دير ئي نہ ڪندو آهي. هاڻي حاجي الهيار زال ۽ گهر کي وقت ڏيڻ بجاءِ اڪثر ويجهي ۽ پري جي دوستن وٽ راتين جون راتيون رهڻ لڳو. ڪڏهن چئي تہ سرائي صالح وٽ ٿو وڃان .... ڪڏهن چئي تہ منڇر تو وڃان مني ملاح وٽ ۽ ڪڏهن وسائي قمبراڻي ڏانهن ميروخان هليو وڃي. شادين، مرادين تي تہ وڃڻ جا هونءَ بہ ڪيس ڪيترائي بهانا ملنس پيا. گهر ۾ اچي تہ بہ گهڻو وقت اوطاق يا ٽيوب ويل تي هارين سان گذاريو ڇڏي. اها ڳالهہ حَسن لاءِ يقينن پريشاني واري هئي. پر هو معاملي جي تهہ تائين پهچڻ کان قاصر هو. باقي اها تبديلي هن بہ محسوس ڪئي هئي تہ جڏهن کان سندس پيءُ گهڻو ٽڻو پري رهڻ شروع ڪيو هو تڏهن کان هن جي ويڳي ماءُ هن کي ڪنهن نہ ڪنهن نموني سان ويجهو ٿيندي پئي آئي. وقت تي ماني آڻي ڏيڻ. ڳالهہ هجي نہ هجي پر ۾ ويهي ساڻس مشورا ڪرڻ، انگل ڪرڻ تہ مون کي انگريزي سيکار .... يا وهنجي تهنجي سندس آڏو وار سڪائڻ. يا سڏي اهو چوڻ تہ چولي، جو پٺين ڪنڌ وارو بٽڻ هڻ .... شهر ويندين تہ مون لاءِ چا آڻيندين، سامهون بيهي آگر سان پوتي جو پلئہ وٽڻ، وارن کي جهٽڪا ڏيڻ. ڪاٽن يا لٺي جي سفيد وڳي اندران بريسٽ پائي بار بار آڏو اچڻ تہ جيئن سڊول جسم جي نقش نگاري واضح هجي .... نہ صرف ايترو پر جنهن بہ مهل هي باٿ روم مان وهنجي باهر نڪري تہ پناڻ ۽ سيني تي پاڻي جي ماڪ ڦڙن جهڙن ڪڻين ۽ سيني جي ريگستان جهڙي بي ترتيب هيناهين مٿاهين سان مشابهت رکندڙ وارن کي گهوري ڏسڻ .... بلڪ هن محسوس ڪيو ٿي تہ هوءَ انهيءَ ويلي جو باقائده انتظار ڪري ٿي. حسن جند جي بن پُڙن ۾ مڪمل طور ڦاسجي چڪو هو. هن کي چٽو پٽو نظر اچي رهيو هو تہ ڪنهن بہ وقت ڪجهہ بہ ٿي سگهي ٿو. انهي صورتحال کان بچڻ لاءِ هو ڪيس بہ ٿي دفعا چڙهي بہ چڪو هو تہ جيئن ويجهي اچڻ جي ڪوشش ئي نہ ڪري. پر ان جو مٿس اثر نہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيو. ۽ هڪ ڏينهن بلقيس، سندس پر ۾ ويهندي ۽ هيناهين ونندي چيو:

"مان توکي کوڙ دفعا چيو آ حسن تہ مون کي انگريزي سيکار .... چو نٿو سيکارين .... مان سکي ويندس تہ نيڪي توهان جي ٿيندي."

"مون کان وسري وئي آ انگريزي."

"پر تون تہ امتيازکي سيکارين ٿو .... جڏهن بہ شهر مان اچي ٿو تہ گهر ۾ توڙي بورنگ تي انگريزي سيکارينس ٿو."

"اها ٻئي قسم جي انگريزي آهي." هن کان وڌيڪ بهتر جواب حسن کي نٿي سجهيو. ڪجهہ وقت جي خاموشي بعد. حسن وري ڳالهائڻ شروع ڪيو: "پر بابي کي چاتي ويو آهي .... روز دوستن وٽ پڳو بيٺو آهي."

"اهو تہ تون پنهنجي پيءُ کان پُڇ .... مان تہ ڪجهہ ڪونہ چيو اٿمانس."

"خير .... تون پلي هتان وڃ." ائين چئي حسن مڙئي نٽائڻ ۽ ڳالهہ ٽارڻ جي بهاني ڪتاب کولي ويهي رهيو. ٻي رات لڙي سومهڻي جو وڏي اوتر سان انداري واءُ شروع ٿي وئي. مٽي جو طوفان ايڏو تہ تيز هو جو سڄي ڳوٺ ۾ افراتفري ڦهلجي وئي. دانهون ۽ هوڪرا ڳوٺ جي هر پاسي کان ٻڌڻ ۾ تي آيا. دروازن جي ڪڙن جو ڪڙڪڻ. لوهي دروازن جا چيڪاٽ. ٽين جي ڍڪڻ جو ڪرڻ ۽ ٽڙڻ. ٽانون ٽپڻ ۾ ٽاڪوڙا .... غريبن جون ڇپريون سندن اميدن وانگر ڪک پن ٿي هوا ۾ اڏامنديون رهيون .... بجلي جي تارن مان نڪرندڙ هوا جون سيٽيون ۽ وڻن ۾ تڙڪاٽ ۽ مينهن ۽ ڊگِهن جي ڦروٽن جو رنيڻ .... اهو طوفان غير متوقع هو. چاڪاڻ تہ ڪجهہ وقت اڳ تائين آسمان گهڻو نٽو صاف هو. شام جو اتر اولهہ طرف کيرٿر جي پهاڙين مٿان جنهن ڪکر ۾ ڪنوڻ دکي رهي هئي. سا دکي دکي مٿي نہ چڙهي سگهڻ بعد جڻ انداريءَ جي ملي پگت سان. ميداني وسندين. ڳوٺن ۽ شهرن جي گهرن تي حملي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آور ٿي، ۽ ٿيو بہ ائين پندرهن. ويهہ منٽن اندر طوفاني هوا سان گڏ گوڙ ۽ ڪنوڻ سان برسات شروع ٿي وئي. بجلي تہ هوا جي آمد سان ئي هلي وئي هئي. حسن سوچيو پئي تہ اهڙي طوفان ۾ بجلي جا پول اکڙي ويا هوندا، تارون ٽٽي پيون هونديون، تہ پوءِ لائيٽ جو اڄ رات اچڻ ناممڪن ٿو لڳي، ان ڪري هن ڪنهن بہ ريت پنهنجي ۽ بلقيس جي ڪمري ۾ روشني جو بندوبست ڪرڻ ٿي چاهيو. ڪمري کان ٻاهر برسات ۾ ڀڄندي اهو سوچي ئي رهيو هو تہ بلقيس جو سڏ ٿيو: "حسن بجلي ايندي الاءِ نہ .... وارو ڪرگاسليٽ تہ وٺي اچ دوڪان تان."

"ها مون پاڻ بہ اهوئي سوچيو پئي .... تون لالٽين جي شيشي کي هٿ هٺي ڇڏ، مان اچهو آيس." ائين چئي هو بوتل کڻي، هلندي برسات، بي ترتيب گهٽيءَ جي هيناهين مٿاهين کان پاڻ بچائيندو گاسليٽ وٺي اچي بلقيس کي لالٽين ٻاري ڏني ۽ تڪڙو پنهنجي ڪمري ۾ اچي پنهنجي لالٽين کي بہ روشن ڪيو. برسات ۾ ٻاهر نڪرڻ جي ڪري سندس ڪپڙا مڪمل طرح ڀڄي چڪا هئا ۽ مٿان تيز هوا جي سرسراهٽ هن جي سنڌ سنڌ ۾ سياٽو پيدا ڪري ڇڏيو هو. ان ئي لمحي ٽوال ٻڌي پسيل ڪپڙا لاهي، ٻيا ڪپڙا ٻاهر ڪڍي ئي رهيو هو تہ دروازي وٽ ڪنهن جي اچڻ جو هلڪو آواز ٻڌائين. سندس ويڳي ماءُ بلقيس هئي جيڪا بنا سبب جي ائين بيٺي هئي جڻ رات جي سناٽي ۾ جلاد جو پهرو، جيئن ڪال ڪوٺڙي جي دروازي تي موت جي منتظر قيدي مٿان ڪو سنتري. يا رات جي پوئين پهر ۾ ڪنهن ڪليسا ۾ هلڪي روشني ۾ ڪنڌ جهڪائي داخل ٿيندڙ پادري ۽ پوءِ هوءَ هن ڏانهن بلڪل آهستہ پير، پير تي رکي وڌندي رهي. هن کي بلڪل سمجهہ ۾ نہ ٿي آيو تہ ڇا چويس. نيٺ خشڪ ڳلي کي بہ-ٽي دفعا ڳيت ڏيئي آلو ڪري چيائينس: "خير تہ آهي؟!!"

"مان اُتي ڊڄان ٿي .... ڳجگوڙ جي ڌڌڪي تي جڻ هاڻ ٿو ڦاٽي!"

"ڇگو تون پنهنجي ڪمري ۾ هلي ويهہ تہ مان نوڪرياڻي کي وٺي ٿو اچان. جيئن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توسان رهي.“

”پر ان جي اچڻ سان ڇا ٿيندو؟! “ .... ۽ ڪجھ سوچي وري چيائين:

”اڄ نہ ڄڻ آسمان ڪي تنگ ٿي پيو آهي .... ڀلا مان هتي ويهان حسن!!“

”نہ نہ!! .... هيٺن ڪر تون پنهنجي ڪمري ۾ هل.“

”اتي ڊڄ ٿو ٿئي .... تڏهن تہ آئي آهيان.“ ڪنوڻ جي تجلي سان هن حسن جي پڳل بدن ۽ سيني جي وارن جي ٻرڪي ڇتائيندي چيو.

”نہ ڪي گوڙ ڪنوڻ توکي ماري وجهندا ۽ ۽ نہ وري ڪوڪچو گهر آ جو تنهنجي مٿان ڏڙام سان ڪري پوندو .... تون مهرباني ڪري پنهنجي ڪمري ۾ وڃ .... جي نہ تہ هتي پلي ويهہ. مان ٻاهر ٿو وڃان، مورڳو اوطاق تي يا دوڪان تي.“ حسن ٻنهي هٿن جي اشارن سان سمجهائيندي ڪيس واپس وڃڻ جي التجا ڪئي.

”ڏاڍو ڪنور دل آهين .... تون اهيو بہ نٿو چاهين تہ ....“ ۽ عين ان وقت زوردار گجگوڙ تيڻ سان ئي هوءَ امان ڪري ڪيس چنبڙي پئي.

”هٽ ڪڏ!!“ حسن جو منت، احتجاج، ۽ پشيماني جو گڏيل تاثر.

”ڇيم هٽ ڪڏ!“ ٻيو دفعو ڌيمي لهجي ۾ التجا.

”خدا جي واسطي هٽ ڪڏ .... نہ مون کي قيامت جو ڪارو ڪر نہ پاڻ کي.“ ٽيون دفعو التجا سان گڏ ڌمڪي آميز رويو. سهڪاتي سان پريل ۽ ٻڏل آواز.

”منهنجو هاڻ قاتي پوندو حسن!!“ سهڪاتُ جنهن جو ڪو حد حساب نہ. هاڻي حسن جي پڳل بدن تي غصي ۽ پريشانيءَ جي آيل پگهر بہ شامل ٿي وئي هئي. محسوس ڪيائين تہ لوهار جي اهڙي ڌوڻي ۾ تاندن جي ڪچ ۾ تجڪي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيو آهي. جنهن جي رفتار جيئن پوءِ تيئن تيز ڪئي وئي هجي. ذهن ۾ هڪ پل اندر ڪيئي خيال آيس ۽ لنيل قافلن وانگر واپس تيندا ويس. قتل .... پنهنجو .... هن جو .... فرار .... يا .... يا .... !! ان گهڙي محسوس ڪيائين ته ٿوال جو هڪڙو پلاند نازڪ هٿ جي ڇهاءُ سان آهستگي سان هيٺ لهندو پيو وڃي. انهيءَ پلاند تي ڏيرج سان هٿ رکي، ٻئي هٿ سان زور سان ڌڪو ڏنائينس ته هوءَ ٽي-چار فوٽ پري هٽي وئي ۽ غصي مان هن جو منهن ٽامڻي هڻي ويو. جيستائين ڪجهه چوي حسن ٽپي باهه ٿيندي چيو: ”هٽ پوئتي .... ڪميڻي - بدذات .... تو مون کي سمجهيو ڇاهي؟! .... مان گهڻن ڏينهن کان ڏسندو ٿو اچان .... تون! .... تون ڇا ڪندي پئي اچين!!“ گرم لوهه وانگر ڳاڙهو لال ٿي ويو. ڪاوڙ مان دوڙا ٻاهر ڦوٽارجي آيس.

”ڏس! .... مونکي پاڻ وٽ رهاءِ .... ٻاهريون ڪوٽ جو دروازو به بند آهي .... هن ميهوڳي ۾ ڪير به ڪونه ايندو .... رهاءِ نه پاڻ وٽ!“ جنسي حوس سان گڏوگڏ ڏبيل آواز ۾ بي پناهه التجا.

”مان ۽ توکي رهايان!! .... وڃڪ تنگ نه ڪر هتان هل. چيم هتان هل!!“

”پر مان .... مان تنهنجي ماءُ ته نه آهيان .... تنهن جي پيءُ جي به جهڙي زال آهيان سو مون کي خبر آهي .... جيستائين مينهن بيهي تيسين رهڻ ڏي، نه ته .... نه ته پوءِ دانهون ڪري سڄو ڳوٺ گڏ ڪندي ماڻ ۽ چونديس ته گهڻن ڏينهن کان مون کي بري نظر سان ڏسندو پئي آيو ۽ اڄ .... اڄ زبردستي منهنجي عزت .... !!“ خواهشن جي جهنگل ۾ بلقيس وحشي ٿيندي پئي وئي.

”اڇا!! .... تون دانهون ڪندين .... !!“ سٽ ڏيئي ٽيبل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي خاني مان روالور ڪڍي پنهنجي پنهي هٿن سان زور سان پڪڙي نال پنهنجي لونڊڙي تي رکندي چيو: ”جيستائين تنهنجي دانهن تي ڳوٺ وارا گڏ ٿين. ان کان اڳ منهنجو هٿي لاش پيو هوندو .... سمجهيئه!!“ بلقيس تارا ڦوٽاري تعجب ۽ حسرت مان ڪيس ڏسندي پوئتي هٽندي وئي. سندس جنوني خواهشن جي باهه تي جڻ خوف ۽ حيرت جو گهڙو هارجي چڪو هو.

هن واقعي ڪانپوءِ حسن به گهر ۾ گهٽ رهڻ شروع ڪيو هو. پيءُ وانگر بهانا ئاهي چڏيا هئائين جي: ڪاچي وڃان ٿو شڪار تي .... حيدرآباد وڃان ٿو ٽريڪٽرن ۽ ٿريشرن جا پرزا وٺڻ .... ۽ جي ڳوٺ موجود هجي ته گهڻو وقت فارم تي گهمندي ڦرندي يا هارين سان بحث ڪندي گذارڻ لڳو. ڪيس هر طرف کان مايوسين جو صحرا نظر اچڻ لڳو. پاڻ کي اهڙي حالت ۾ ڳڊري ۽ چري واري پهاڪي مان. خود کي گڊري واري ڪيفيت ۾ سمجهڻ لڳو. جڏهن ته ان طوفاني رات ڪانپوءِ بلقيس جو رويو به ساڻس انتهائي رکو ۽ سرد مهري وارو هيو. ڪپڙن لٽن ۽ ماني وغيره لاءِ هن تڪليف ڪرڻ ڇڏي ڏني هئي. اهي ذميداريون هڪ دفعو وري نوڪرياڻي جي حوالي ٿي چڪيون هيون. گهر جو سجو ماحول تباهي جي ڪناري تي اچي پهتو هو. حاجي الهيار شڪست خورده مرد وانگر گهر اچي پاڻ کي وڌيڪ ذليل ۽ ڏٺو نٿي ڪرائڻ چاهيو ۽ حسن لاءِ به اهو واقعو. ان جو هر لمحو ۽ خود بلقيس جو وجود ڊيجاڙي جو خواب بڻجي چڪو هو. ٻنين جو ڪم منافع بخش هجڻ بجاءِ تباهي ڏانهن وڌڻ لڳو. حالتن حسن کي سخت مزاج ۽ بي صبرو بنائي ڇڏيو هو. جڏهن ته هن جو پيءُ بزدل، ڪائر. پنهنجي وجود کان ڏرندڙ .... اهڙي صورتحال ۾ امتياز جڏهن به گهر ايندو هو ته رونقون موٽي ايندڙيون هيون. پيءُ سان. ڀاءُ سان توڙي بلقيس سان کيڏڻ. پوڪ ڪرڻ. ڳالهيون ڪرڻ. سيني جي وندر ۽ رابطي جو ذريعو بس اهوئي بچيو هو. حسن جي گهر کان اڪثر دوري سبب امتياز هاڻي پنهنجي نئين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

امي بلقيس سان رات جو گڏ سمهڻ شروع ڪيو هو. ان ڏينهن پنهنجي دوست سڪندر وٽ رهڻ ۽ ڪنب ۾ پاٽي ۽ جبل جي چٽ جي درميان پاريهلن ڪي اڏرندي ڏسڻ مهل ۽ ان ڪانپوءِ ڪيس يقين ٿي ويو هو ته سندس زندگي به انهن جهنگلي ڪبوترن وانگر آهي. هڪ تر جي خطا سان بدنامي ۽ رسوائي جو طوفان ايندو ۽ انسانيت ۽ رشتن جو جنازو نڪرندو. ۽ پاڻ بچائڻ سان دربدري سندس مقدر بنجندي ٿي وئي. ٽيون ڪو رستو ڪونه هو. ان ڪري آوي وانگر پاڻ کي ساڙيندي به پنهنجي من جي ڪتا ڪنهن کي نه پيو ٻڌائي. هن خاندان جو خوشي خوشي ۽ تيزي سان گذرندڙ وقت هاڻي انتهائي سُست ۽ بند ڳلي ۾ اچي عذاب گهر بنجي چڪو هو. ۽ انهن عذاب پهچائيندڙ وقت جي پيچرن تي هلندي هڪ رات امتياز کي هوم ورڪ ڪرائيندي حسن ڪانئس پيار مان پڇيو:

"امتو، هاڻي مون وٽ سمهين نه ٿو رات جو!"

"تون ته رات جو ايندو ئي گهٽ آهين."

"پلا جڏهن هجان تڏهن ته اچي منهنجي بستري تي ليٽي پئو."

"نه نه .... مان ته پنهنجي امي سان سمهندس."

"اڇا! .... اها تنهنجي نئين امي!"

"ها .... چو توکي نه ٿي وڻي چا؟!"

"نه نه .... اهڙي ڳالهه ته ناهي .... پلا امتياز اهو ته ٻڌاءِ ته توکي نئين امي ڪيترو پيار ڏيندي آهي."

"ايترو .... او ايترو." امتياز ٻئي ٻاهون ڦهلائيندي گدگد ٿيندي چيو.

"اچا ايترو پيار .... اهو پلا ڪيئن؟!"

"مون کي پاڻ وهنجاريندي آهي. ڪپڙا بوٽ به پاڻ پارائيندي آهي .... ماني به مونسان گڏ کائيندي آهي ۽ رات جو مون کي گڏ سمهاريندي آهي."

"بس!!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”بس وري ڪٽي! .... ادا .... رات جو مونکي ڪٽي پنهنجي سيني تي سمهاريندي آهي ۽ ڪنهن مهل ته پاڻ به مٿان ٿيندي آهي ۽ ايتريون چميون ڏيندي آهي جو اصل ڳالهه نه پڇ.“

”اهو وري ڪيئن!“ هاٺي حسن کي ڪجهه جهٽڪو محسوس ٿيو.

”ادا .... مون کي چوندي آهي ته تون پڙهي، وڏو ٿي ڊاڪٽر ٿيندين ۽ مريض هيئن چڪاس ڪندين ۽ پوءِ منهنجو هٿ وٺي، پنهنجي سيني ۽ ڇاتيءَ تي زور زور سان رکندي آهي ۽ سمهڻ مهل مون کي لڪائڻ لاءِ منهنجون ٻئي ٽنگون پنهنجي ٽنگن ۾ زور سان ڦاسائي ڇڏيندي آهي.“

”۽ ته سهڪي سهڪي ساٽي تي سمهي پوندي آهي ائين نه ....

!!“ هن پهريون دفعو امتياز سان ڪاوڙ ۾ ڳالهايو.

”الائي ادا .... مون کي ته خبر ناهي!“ امتياز هڪوبڪو ٿي الڪانءُ وانگر پنهنجي پاءُ ڏانهن ڏسڻ لڳو. هن پينسل زور سان ڪاپي تي اڇلي ۽ هيڪر ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو ۽ چيلهه تي هٿ رکي ڪجهه سوچي نراڙ تان پگهر اگهي وري موٽي آيو ۽ امتياز جي ڳاٽي ۾ ٻانهون ورائيندي پيار مان چوڻ لڳس:

”هاٺي تون مون سان سُمهجانءِ .... ٺيڪ آ نه ببلو.“

”نه نه .... مان ته امي سان گڏ سمهندس.“

”نه ته پوءِ الڳ سُمهه .... ٺيڪ آ نه.“

”الڳ مون کي ڊچ ٿيندو آهي.“

”ڏس ڏاهو ٿي، زد نه ڪر .... هاٺي جڏهن به موڪل تي گهر اچين ته مونسان گڏ سُمجهانءِ.“

”ڪونه .... ڪونه .... ڪونه!.“

”ڪونه ڪونه جا پٽ .... ڳالهه سمجهين تڪوئي ڪونه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

.... ڪونہ ڪونہ تي ڪٿي زور رکيو اٿئي. جٿو .... هاڻي مونسا،
گڏ سمهندين." هو پيهريون دفعو ڪيس دڙڪا ڏيئي رهيو هو.

"مان تہ رڳو پنهنجي امي سان سمهندس" پنهنجي وڏي پاءُ جي ڳالهہ
سمجهڻ بنا چوندو رهيو.

"مان ناسون رت ڪري وجهندو مان ....، چيم نہ ، ....
ڪاوڙ ۽ پريشاني جي احساس سان حسن وا آنگريون ڦيرائڻ لڳو.

"اون .... اون. مان بابا کي ٻڌائيندس .... مان امي کي
بہ ٻڌائيندس تہ اڌو مونکي ...." امتياز منيون اکين تي رکي روئڻ
شروع ڪيو تہ حسن تڪڙ ۾ هيناهيون وننڊي ڪيس جملو پورو ڪرڻ نہ ڏنو.

"بس بس! .... پلي وڃ پنهنجي امي سان سمهہ، پر مون توکي
جيڪو ڪجهہ چو اٿم اها ڳالهہ ڪنهن سان بہ نہ ڪجانءِ .... واعدو."

"واعدو."

"پڪو وا دو."

"پڪو وا دو." امتياز خوف جي حصار مان نڪري وري کلندي چيو. ان
ڪنپوءِ بہ حسن ۾ تي دفعا اتڪلون ڪري امتيازکي انهيءَ ڳالهہ تي آماده ڪرڻ
جي ڪوشش ڪئي تہ هو يا تہ ساڻس سمهي يا الڳ. پر هو ناڪام رهيو چاڪاڻ
تہ اصل حقيقت تہ بارکي ٻڌائي نہ پئي سگهيو ۽ مٿس تشدد ڪرڻ تي مورڳو
گهر جو دحيل گند بہ ظاهر تي پئي سگهيو. هي حسن جي زندگي ۾ نئين
طوفاني لهر شامل تي چڪي هئي جيڪا سندس وجود کي ڪک پن وانگر ڌرتي
کان فضا ۽ پولارن تائين اڏاريندي ۽ چيهون چيهون ڪندي رهي. ڪڏهن
ڪڏهن تہ کيس محسوس ٿيندو هو تہ هن بي مزي ۽ چسي زندگي کان بهتر آهي
تہ پاڻ تي روالور جي هڪ گولي استعمال ڪري، يا ٽيوب ويل جي پٽي ۾ مٿو
ڏئي جان آجي ڪري يا هميشہ لاءِ گهر ڇڏي هليو وڃي، اهڙن ئي سوچن ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهوماٽيون ڪائيندو، هڪ ڏينهن جيئن ٽيوب ويل تي پهتو ته سندس پيءُ وڏي ڪچهري مچايون ويٺو هو. ڳالهيون ٻين موضوعن کان ڦرنديون شاديءَ جي موضوع تائين اچي پهتيون. عارب رونڊي حسب روايت حاجي الهيار جي تعريف ڪندي چيو: "اسان ته گهڻا ماڻهو پڪي عمر ۾ شادي ڪندي ڏٺا ۽ پوءِ ٻان ڪري پڄي ويندا آهن .... ۽ انهن جون پور ٻهاڻ زالون رولو چورن ۽ ڏنارن ٻڪرارن جو سک تي پونديون آهن. پر حاجي صاحب ته اڃا ٻه گهوٽ ٿو لڳي .... صفا تائيت."

"في الحال ته گهر وارن مان آسرو رکيو ويني آهي!" حسن اهو زهر ۾ ٻڏل نشتر جهڙو جملو ڪجهه آهستي ۽ لفظن کي اهڙو چٻي چيو جو ٻڌو ته گهڻن پر سمجهيو ڪنهن به نه ۽ نه وري ڪنهن ڪانئس وضاحت پڇي ان ڪري ڪچهري ساڳي رخ ۾ هلندي رهي. ميرڻ جت به پنهنجون مارڪون وڌائڻ جي چڪر ۾ عارب رونڊي جي ڳالهه کي مٿي ڪندي چيو: "اهو تڏهن ٿيندو آهي جو جڏهن پوڙهن گهوٽن مان نيمڪ نڪري ويندو آهي. اسان جو حاجي ته لاکون ۾ ايڪ لڳو پيو آ."

"بلڪل سچو آهين." ويٺلن مان هڪ ٻئي وزن وڌائيندي چيو ۽ وڌيڪ چوڻ لڳو: "پر الله ڪري حاجي صاحب کي جلدي ٻار ٿئي .... پوءِ ته واهه جو شادمانا ٿيندا."

"پائو اهو الله سائين جي وس .... ٻندو ڪجهه به نه ٿو ڪري سگهي." عارب رونڊي آهستگي سان ۽ ڪجهه مايوسي مان چيو. اهي سڀ ڳالهيون حسن ٻڌي غصي مان چُوٽو پنجوٽو ٿيندو پئي ويو تنهن نيٺ جهٽڪو ڏيئي اٿندي چيو: "الله سائين بابي کي وڏي ڄمار ڏئي .... هينئر ڪيس ٻار ٿيو ته ٿيو نه ته .... نه ته ٽن چئن سالن ڪانپوءِ پڪ ٿيندو .... جتي انڌير هوندي اتي دير ٿي وئي ته مڙئي خير آ."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بي رنگ جيون جو اڌ رنگ

اهو ڏينهن سيٺ شاهنواز لاءِ انتهائي خوشين جو ڏينهن هو. جنهن ڏينهن سندس لاڏ ڪوڏ مان پاليل ڌي بدرالنساءِ ڪي گهر ۾ پاڙهڻ لاءِ، سندس ئي ڳوٺ جي ماستر شرافت حسين هاڪار ڪئي هئي. سيٺ شاهنواز پنهنجي ڳوٺ جو سخت گير قسم جو ماڻهو هو ۽ خاص ڪري غيرت واري معاملي تي ڳوٺ وارن سان لاتعداد پيرا لفظن جي جنگ تائين، ويڙهاند ڪري چڪو هو. شل نہ ڪو ڳوٺ ۾ فيصلو ٿئي، هن جي اتي تنگ اڙايل هوندي هئي، توڙي جو ڳوٺ جو رئيس پوتاربہ نہ هو. سيٺ شاهنواز نالي ۾ تہ سيٺ هو ليڪن هو دراصل وچولي درجي جو زميندار هو. زرعي پاڻ، مصيبتن جي ماريل هارين ڪي وياج تي ڏيندو هو جنهن ڪري مشهور تي ويو سيٺ. سيٺ شاهنواز جو والد هڪ دينداز ۽ ڪٽرمذهبي خيالن جو ماڻهو هو جيڪو زندگي جي هر پهلو ۾ اسلامي ضابطن کي اهميت ڏيندو هو. ليڪن سندس وفات بعد، سندس اڪيلي پٽ شاهنواز وٽ بيون مذهبي پابنديون تہ نہ رهيون، باقي رهي سنڌ جي روايتي، غيرت ۽ عزت. سيٺ شاهنواز پهرئين تہ زناني تعليم جي بلڪل خلاف هو پر بعد ۾ انهيءَ راءِ ۾ ايتري ترميم آندائين جو صرف بالغ ڇوڪرين جي گهر کان ٻاهر تعليم جي خلاف تي پيو. ۽ انهيءَ اصول تي عمل ڪندي پنهنجو اڪيلي لاڏلي ڌي بدرالنساءِ کي اٺين تائين تعليم ڏياري، پوءِ گهر ويهاري ڇڏيائينس. اِها ڳالهہ بدرالنساءِ لاءِ موت جي جهٽڪي برابر هئي. ليڪن هوءَ چند ڏينهن روئي، ماٺ ڪري وئي. سيٺ صاحب تي في الحال ايترو اثر ٿيو تہ بدرالنساءَ جي ايندڙ ڪلاس ۾ داخلا برقرار رکيائين، باقي گهر کان ٻاهر تعليم نہ ڏيڻ واري فيصلي تي اٽل رهيو. چند ڏينهن گذرڻ بعد سيٺ محسوس ڪيو تہ سندس اڪيلي ڌي، سهيلين ۽ اسڪول ماحول کان الڳ ٿلڳ، بلڪل ويڳاڻي تي نجهرندي پئي وڃي. پر سيٺ ڪري تہ ڇا ڪري.؟! ٻواٽي تي اچي ڦاسجي چڪو هو. اهڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرحلي تي سيٺ شاهنواز جي مشڪل خود بخود آسان ٿي وئي. جڏهن هن ڪي پهريون دفعو شام جو ماستر شرافت حسين جي پڙهائڻ جي انداز، ٻاجهاري طبيعت ۽ سادگي پهرئين ئي نظر ۾ گهڻو متاثر ڪيو. ۽ رات جو ڪيس گهرائي چيو هئائينس: "تون منهنجي مرحوم عزيز دوست ميان عبدالغفار جي نشاني آهين هاڻي هينئن ڪر جو منهنجي نياڻي کي روزانه شام تون ٽيوشن ڏيندو ڪر. ان لاءِ مان گهر جو هڪ ڪمرو توهان لاءِ خالي ڪراءِ ٿو ڇڏيان." پهرئين ته ماستر شرافت حسين ڪافي نٽ نٽاءُ ڪئي هئي ليڪن سيٺ جي زياده پئسي ۽ زور بار اڳيان جهڪڻو پيو هوس ۽ هائوڪار ڪئي هئائين. جنهن ڪري ڳوٺ جي ٻين ٻارن کي ڇڏي سيٺ جي ڌي کي ٽيوشن ڏيڻ شروع ڪئي هئائين. ۽ هيڏانهن سيٺ، ماستر شرافت حسين جي شرافت ۽ اعليٰ اخلاق جا هر هنڌ ڳڻ ڳائڻ شروع ڪيا هئا. ان سان گڏوگڏ ڳوٺ وارن سان به جنگ جوٽيو پئي آيو: "ڇي توهان. شهرن ڏانهن ڇوڪريون پڙهائڻ لاءِ موڪليو ٿا، اهو اسلامي غيرت جي سراسر منافي آهي." تنهن ڏينهن به سيٺ ڪرم الدين جو منشي زوار محمد يوسف پنهنجي ڌي کي صبح ويلي، شهر جي هاءِ اسڪول ساڻ ڪري وٺيو پئي ويو ته سيٺ شاهنواز پاسي مان گذرندي سخت لهجي ۾ چيو هوس ته: "اڙي جو سا ڪجهه ته حياءُ ڪر .... هيڏي بالغ ڇوري شهر ۾ پڙهائين ٿو ماڻهو ڇا چوندا؟!"

"ڇا چوندا ماڻهو؟!" منشي رڪائي مان جواب ڏنو هو.

"واقعي ڪجهه ڪونه چوندا .... ڇنبو انهن کي آهي جن کي اکين ۾ پاڻي هجي .... تنهن جي ته اکين جو پاڻي ئي سڪي ويو آهي."

"توهان ڪهڙي پاڻي جي ڳالهه پيا ڪريو سيٺ."

"هاڻي نهيو نهيو .... ايترو سادڙو به ڪونه آهين .... اڙي ميان پاڻ تي لوڪ نه لڄاءِ، مانري ڪري ڇوڪري گهر ويهاري ڇڏ."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”وقت آيو تہ ڏسنداسين.“ يوسف نهہ پهہ وراڻيو.

”ڪجهہ تہ سوچيو .... مرد جي غيرت ۽ عزت وئي تہ ڇا بچيو .... غيرت مرد جو زيور آهي.“

”سيٺ صاحب اهو متان فلمي ڊائلاگ آهي.؟“

”فلمي ڊائلاگ ناهي، غيرت عين اِسلامي آهي.“

”۽ وياج خوري؟!“ منشي ايترو چئي پنهنجي ڌي راحيلہ کي تڪڙي تڪڙي اڳتي وٺي ويو هو. سيٺ کي وڏيڪ لفظ ڳالهائڻ لاءِ جڻ بچيائي نہ هئا. ڪڏ ڏيئي پاڻ اڳرائي ڪئي هئائين ان ڪري زهر جو ڍڪ پي اڳتي راهي ٿيو. اهڙا طعنا طنڪا ۽ غيرت ڀريا جملا ٻين ڳوٺ وارن تي بہ آزمائي چڪو هو. ان ڏينهن بہ پنهنجي گهر جي ٻاهرئين دروٽ نور علي کي ٽوڪ واري انداز ۾ چيو هئائين:

”پڙهين ٻڪريون چاري چاري مري ويو، تون وري ڌي پڙهائي ميم صاحبہ بنائيندين؟!

”بس سيٺ صاحب ڪجهہ چئي نٿو سگهجي.“ نور علي سادگي سان وراڻيو.

”منهنجو مثال وٺ. مان پنهنجي ڌي کي تعليم ڪان بس تہ ناهي ڪرايو نہ .... توهان وانگر مان پنهنجي ڌي کي بازارن ۽ گهٽين ۾ جتيون گسائڻ ۽ لوڪ ڪلائڻ تي مجبور نہ ٿو ڪريان. ماستر شرافت حسين ڪيس تعليم ڏئي پيو، توهان بہ ڪٿي ائين ڪريو“

”پر ماستر شرافت تہ توهان پنهنجي سڪي لڌي لاءِ اڳي ئي واري چڙيو آهي.“

”ڇا مطلب؟!“ سيٺ تپي باهہ ٿيندي چيو.

”جيڪو بہ مطلب سمجهين مان هلان ٿو.“ ائين چئي نور علي روانو ٿي ويو هو ۽ سيٺ شاهنواز جڪ ڪائيندو ئي رهجي ويو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪجهه مهينن گذرڻ بعد سيٺ جيئن ئي حسبِ دستور رسمي طور تي ٽيوشن واري ڪمري ۾ داخل ٿيو تہ سندس ڌي بدرالنساءِ جهٽڪي سان اهو نوٽ بوڪ لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي جنهن تي هو لکي رهي هئي. سيٺ اچرج مان پڇيو:

"ڌي!! هي مون کان ڇا پئي لڪائين؟!"

"ڪجهہ نہ بابا"

"نيٺ!"

"ڪجهہ ناهي بابا بس ائين ئي ....!!"

"پر ڌي مان تہ پنجين. ائين ڏينهن ايندو آهيان. اڳ ۾ تہ ڪڏهن تو ائين بوڪ ناهي لڪايو." بدرالنساءَ خاموش.

"ڏس ڌي، پنهنجي پيءُ کي تنگ ٿي ڪرين. شاباس مون کي ڌي بوڪ .... شاباس."

بدرالنساءَ ڏڪندڙ هٿن سان نوٽ بوڪ پيءُ جي حوالي ڪيو.

"هيءَ ڇا آهي؟!" سيٺ مشڪل سان غصي تي قابو پائيندي چيو.

"دل آهي." بدرالنساءَ خشڪ ٿيل گلي سان جواب ڏنو.

"ڇا جي دل آهي؟"

"ڏيڏر جي."

"اڇا تہ هاڻي ڏيڏر بہ محبت ڪرڻ سکيا آهن جو ان جي دل ۾ تير آرپار ٿي ويو آهي!!" بدرالنساءَ وٽ انهيءَ سوال جو ڪو بہ جواب نہ هو.

"ماستر هيءَ ڇا آهي؟!" سيٺ. ماستر ڏانهن زهر آلود اکين سان ڏسندي چيو.

"مان اڃا چيڪ ناهي ڪيو .... خبر ناهي ڇا لکيو اٿس." ماستر جو منهن ٽامڻي هڻي ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پوءِ تو اڄ تائين ڇا چيڪ ڪيو آهي؟!“

سڀ ڪجهه .... مطلب تہ جيڪو بہ لڪرائيندو آهيان، يا هوم ورڪ ڏيندو آهيان سو باقاعده چيڪ ڪندو آهيان. سيٺ شاهنواز ٽپي باهہ ٿي ويو هو، ڪجهہ گهڙيون خاموشي سان ٻنهي کي تڪڻ بعد چپڙي جي اشاري سان ماستر کي اُٿاريائين ۽ ڪاوڙ مان چوڻ لڳو:

”هاڻي هلي ڏيکار، وري هيڏي منهن ڪندين تہ پوءِ ....“ ماستر شرافت حسين انهيءَ ۾ ئي ڀلائي سمجهي ۽ ائين غائب ٿي ويو جيئن گڏهہ جي مٿي تان سڱ. سيٺ شاهنواز انهيءَ قصي کي اتفاق سمجهي وساري ڇڏيو، ۽ انهيءَ وچ وارو مهينو ڪن سوچيندو رهيو تہ بدرالنساءَ جي تعليم کي اتي ئي ختم ڪجي يا ڳوٺ جو ٻيو ڪو بااخلاق، پڙهيل لکيل ڇوڪرو، هٿ ڪجي. ليڪن سيٺ اڃا ڪنهن حتمي فيصلي تي نہ پهچي سگهيو هو. ان ڏينهن بہ فارم تان موٽندي ساڳيائي خيال پچائيندو اچي گهر جي ٻاهرئين در تي پهتو تہ سندس نظر ڊاڪٽر خالده پروين تي پئجي وئي. سيٺ شاهنواز تڪڙ ۾ چيو:

”ڊاڪٽر صاحبہ اوهان ....!! اوهان ڪٿان پيون اچو؟!“

”توهان جي گهران.“

”منهنجي گهران .... خير تہ آهي نہ!!“

توهان جي ڌي جي طبيعت ناساز آهي.“

”بدرالنساءَ .... بدرالنساءَ کي ڇا ٿيو آ؟!!“ سيٺ جو ڳلو خشڪ ٿي چڪو هو.

”مون چڪاسيو آهي پر مان مشورو ڏينديس تہ توهان ڪنهن ٻي ڊاڪٽرياڻي کي ڏيکاريو.“

”ڇو ڊاڪٽر صاحبہ توهان کان وڌيڪ هتي ٻي ڪهڙي ڊاڪٽرياڻي آهي، بدرالنساءَ ٺيڪ تہ هئي!!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"بس منهن جي ته اها راءِ آهي."

"توهان جو مطلب آهي ته بيماري توهان جي سمجهه کان مٿي آهي."

"نه ائين ته مان نٿي چئي سگهان پر ...."

"پر ڇا ....!! توهان ٻڌايو ڇو نٿا." ليڪن ڊاڪٽر خالده پروين، جواب ڏيڻ بجاءِ اٿي رواني ٿي. سيٺ شاهنواز به ٽڪ ٽڪ ڏسندس پنيان آيو. ۽ پهريون دفعو غصي مان چيائين: "آخر ڇا ماجرا آهي ڊاڪٽر صاحبه!" ڊاڪٽر خالده پروين مشڪل سان ڳلو صاف ڪندي، هيٺ ڏي هوڏي نهاري پاڻ تي قابو پائيندي چيو ته: "سيٺ صاحب جيستائين مون کي معلوم آهي ته توهان جي ڌي جي شادي ناهي ٿيل."

"اها ته توهان کي به خبر آهي .... !!!"

ڊاڪٽر خالده آخر جملو چئي پاتال مان ڳالهايو. "سيٺ صاحب توهان جي ڌي کي ڏيڍ مهيني جو پيٽ ...." وڌيڪ لفظ ڊاڪٽر خالده اکلي نه سگهي ۽ تڪڙيون وکون کڻندي رواني ٿي وئي. سيٺ جي مٿان ڄڻ چپ ڪري پئي. زمين پيرن هيٺان کسڪندي محسوس ڪيائين. چند گهڙين لاءِ سندس چپن تي موت جهڙي خاموشي ڇائنجي وئي. دروازو بيڪڙائي ڳرون وکون کڻندي موٽيو ۽ اچي ڪمري ۾ صوفي تي پاڻ کي ڦٽي ڪيائين. ڊاڪٽر خالده جي آخري جملي سندس اعصابي قوت کي ڄڻ نيست و نابود ڪري ڇڏيو هو. سندس ذهن ۾ هزارين سوال ايرڻ لڳا جن جو ڪو به جواب نه هو. سڄو جسم ڪنبي رهيو هوس. گهر جا ڀاتي سيٺ جي اهڙي حالت ڏسندائي رهيا ليڪن مجال آهي جو ڪو ڪانئس سوال ڪري. آخر سيٺ ٽپ ڏيئي ديوار سان لٽڪيل بندوق کڻڻ لاءِ وڌيو. پر هٿ بندوق تائين پهچڻ کان اڳ سندس مٿو چڪرائجي ويو ۽ اچي منهن پر ڪريو. ڪرڻ سان ئي الٽيون شروع ٿي ويس ۽ الٽين سان گڏ زور زور سان هٿ پير هڻڻ لڳو، گهر ڀاتين ۽ پاڙي وارن وڏي مشڪل سان سيٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي ڪٽي ڪٽ پيڙو ڪيو. سڄي زندگي ٻين کي غيرت جو درس ڏيندڙ سيٺ شاهنواز جو جڏهن پنهنجو دامن تار تار ٿيو ته هڪ لفظ به ڪچي نٿي سگهيو. چاڪاڻ ته اڌ رنگ جي شديد حملي کيس گهمڻ ڦرڻ سان گڏوگڏ ڳالهائڻ کان به محروم ڪري ڇڏيو هو.

❋

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪارو پاڻي

فلڊ پروٽيڪشن بند جي زيرو پوائنٽن کان ڪجهه ميل ڏکڻ طرف منڇر ڍنڍ جو وچ وارو حصو، جتي بينل آهن مهاڻن جا ويهارو کن ڳاليا، ۽ ان سان گڏ ڪجهه ننڍڙا بتيلا ۽ ڏونڌيون. شڪار ۽ ٻين ڪمن ڪارڻ لاءِ. لڙي سومهياڻي جو ويلو ۽ سياري جي سرد رات. ذري گهٽ سيني ٻيڙين تان ڳالهائڻ جو آواز ڪونه ٿو اچي. سواءِ ڪتان ڄٽيُڻ ۽ هلڪي آواز جي. ايڪڙ ٻيڪڙ ٻيڙي ۾ چمني جي روشني آهي ورنه پني جي گهيري ۾ آيل سڄي ٻيڙين جي ڳونڙي ۾ اونداهي ڇانيل آهي. پنجاهه سالن جو اوپايو پن جي ٻيڙي جو وزم هٿي. بتيلي تي سوار ٿي وڃي رهيو آهي. وڏيري خانو جي پکين ڦاسائڻ جي ونجهر تي. اڪيلائي ۾ بتيلو هلائيندي روز جون سوچون سندس ذهن تي تري ٿيون اچنس. مارا .... خدا جي قدرت !! .... هيڏي ساري منڇر ۾ اسان کي رک ڪرڻ جي موڪل آهي نه وري ٻهري جي! .... پنهنجي مرضي سان نه مڇي ماري سگهون ۽ نه وري پکي ڦاسائي سگهون! .... رک جي موڪل ته رئيس وڏي جي هٿ ۾ پر سرڪار جا ڪلور ته ڏسو جي: پکين جي شڪار لاءِ ليسڻ وٺو ۽ مڇي لاءِ لڪت .... جي ليسڻ وٺون ته پاڻي ڪتان آڻيون؟! .... پاڻي تي هوندي به چڻ سڪي تي وينا آهيون. جڻ ٿئي ٻيو ڇا؟! .... سالن کان هن ئي ڍنڍ تي پنهنجو ۽ ٻارن جو گذرڙو ڪندا اچون. پر ڪجهه سالن کان اسان جهڙن مسڪينن جي هتي روزي ئي تنگ تي وئي آهي!! ۽ پوءِ روز جيان پنهنجي پندرنهن سالن جي پٽ لهر جي ياد اچي تي وجيس. جيڪو ڇئن پنجن مهينن کان لاڳيتو بيمار آهي. سوچي ٿو: پير ڳاجي شاهه تي باس باسيم. شيخ ڏمڻ جي مزار تي پڙ وجهي آيس. قلندر تي لاڳيتو ست جمعا ويس .... پر فائدو اجا به ڪونه ٿو ٿئيس. ڪي ته چون ٿا ته ڇوڪري کي بت پيل آهي .... پر طبيبن چيو ته بت ٻت ڪونهيس. پهرئين ڇوڪري جو ايڪسرو ڪرايو. ان ڪانپوءِ سندس علاج

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيندو. پر آءُ غريب ماڻهو .... ڪم ڪيان وڏيري خانو وٽ .... جيڪي ٽيهه پنجٽيهه روپيا روز جا ملنم تن مان گهر جو خرچ پڪو به هلايان ته لهر جو جهڙو تهڙو علاج به ڪرائيندو اچان .... ڊاڪٽر جيڪي دوائون لکي ڏين سي ته وٺان ئي ڪونه .... خدا ڪو پنهنجي گنج مان ڏئي ته لهر جو شهر وڃي پورو علاج ڪرايان. اهي روز جا سور ۽ پور سارينڊي ۽ خيالن جي اوڙاهه ۾ پچندي، اوپايو پهتو آهي وڏيري خانو جي پکين جي ونجهر تي. هميشه وانگر آڙين، ڪنڙانين، نيرگين، ٽورهاندن، ۽ ٻين پکين جون ٻوليون ڪرڻ شروع ڪيون اٿس، ۽ بعد ۾ ونجهر ڪان پرپرو ٻتيلو ٻيهاري، سوڙ ويڙهي پکين جي ڦاسجڻ جو انتظار ڪري رهيو آهي. آسپاس ٽوڙي ٻري ٻري وارن هنڌن تان مهاڻا ساڳئي قسم جون پکين جون ٻوليون ڪري رهيا آهن. جيڪي آواز آهستي هوندي به ٽنڌ ۾ پاڻي جي چرسبب هن تائين آساني سان پهچي رهيا آهن. ڪافي رات تائين پکين جي ڦاسجڻ جو ائين اوسيئڙو ڪندي وري سوچن ۾ هليو ٿو وڃي. ياد ٿو پويس ته گذريل سال رئيس الهداد خان جي ڳوٺ ڏور ڏر وڃي بندوق جي ليسڻ لاءِ عرض ڪيو هومانس ۽ اڌ ٻتئي تي پکي جي رک لاءِ پاڻي جي ٽڪري جي منٿ به .... ۽ ڪيئن نه رئيس چيو هو ته چاچا تون فڪر ئي نه ڪر. مان توکي اروڙين ڪان ويجهڙ ۾ رک، جو بندوبست ڪري ڏيندس. مٿان چوندون آهن. پندرنهن ويهه ڏهاڙا ترسي، مان پاڻ واندڪائي ۾ ايڏانهن ايندس. انشاءَ الله تنهنجو ڪم ٿي ويندو .... ياد ٿو اچيس ته رئيس جي آٿت تي هن ڪي ڪيڏي نه خوشي ٿي هئي،پر ان ئي گهڙي ڪيس وهم ورائي ويو هوس ته رئيس ته بروبر وڏي راڄ وارو آهي پر اڳيان به سيد قطب علي شاهه مقابلي ۾ ٿس. جنهن جا منچر ۽ ڪاڇي ڪنڌي ۾ الاهين مريد آهن. جيڪي مرندي مري ويندا مرشد باشا جو هٿ نه موٽائيندا .... مرشد سائين اڳي به رئيس وڏي ڪان ڪٽي ويو هو پر اسان مسڪينن جو ٽڪي جو به ڪم نه ڪيائين .... باشاهه ماڻهو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهن. سندن مرضي .... انهن لاءِ ڪڏو سوچڻ پنهنجي قيام ڪاري ڪرڻي آهي. ائين سوچيندي سوچيندي محسوس ٿو ڪري ته پنئين پاسي ونجهر ۾ ڪجهه پکي اچي ڦاٿا آهن. جلدي بتيلو ڊوڙائي انهن کي ونجهر مان ڪڍي، پراتيون ۽ تنگون پيچي، بتيلي ۾ ڦٽي ٿو ڪري، ۽ وري ساڳي جاءِ تي بتيلو بيهاري سوڙ ۾ ويڙهجي سيڙهجي ويهي ٿو رهي. سيءُ جيئن پوءِ تيئن وڌندو ٿو وڃي پر هي بي نياز پنهنجي اڪيلي پٽ جي چڱ ڀلائي بابت سوچي رهيو آهي. انتظار ۾ سوچن جو سلسلو اتان شروع ٿئي ٿو جتي ختم ٿيو هو. هن پڪو ارادو ڪيو هو ته رئيس کي ووٽ ـ ـ ـ ندو، رئيس چڙهي ويو ته ڏٺي جا گنج ٿي ويندا. سندن چئن گهرن جر چگو ـ ـ يرو خانو به پنهنجي سيني راج وارن کي به ائين چيو هو ته سيد سان پڪي ها ڪنداسين پر ووٽ رئيس کي ئي ڏيڻو آهي .... پر پوءِ سيني اميدن ۽ آسرن جي ابتڙ رئيس الهداد خان، مرشد سائين جي هٿان چونڊون هارائي ويو هو. رئيس وڏو ته غصي ۽ مايوسي مان راج کي منهن ڏيکارڻ بجاءِ ڪراچي جا وڻ وڃي وسايا هئا ۽ هتي وڏيرو خانو پنهنجي راڄ جي ملاحن کي، رئيس جي هارائڻ ۽ پنهنجو رتبو گهٽجڻ جي خوف کان چٽ ڪتائي ۾ رڻ ٻاري ڏنو هئائين. رڪون بند ڪرائڻ. نيڪيدارن ۽ واپارين تي زور رکڻ ته فلاڻن فلاڻن کان مڇي ۽ پکي نه کڻو. اهڙن بي واهن ملاحن ۾ وڏيري خانو، ڪيس به شامل ڪيو هو. نه صرف ايترو پر بنا ليسنڻ شڪار ڪرڻ تي وڏيرو ڪين پوليس هٿان ٻڌرائڻ ۽ ذليل ڪرڻ جون به ڌمڪيون ۽ دهمان ڏيندو رهيو. روزي تنگ ٿيڻ ڪري سندس اڪيلو پٽ لهر مرڻ ڪنڌي اچي پهتو هو. اهو سوچيندي خيال ٿو اچيس ته رات گهٽي گذري چڪي آهي ۽ ٿڌ جيئن پوءِ تيئن وڌندي پئي وڃي. هڪ نظر وري ونجهر تي وجهي ٿو، ان کي خالي ڏسي، واپس پنهنجي ٻيڙين جي ڳوٺڙي ڏانهن موٽي ٿو. بتيلو هلائيندي هن جي يادن جو سلسلو ماضي جي ڪڙين سان وڃي ملي ٿو .... تڏهن جڏهن منڇر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ صاف ۽ چاندي جهڙي پاڻي جي چرهوندي هئي. پاڻي پيئڻ سان پيٽ ۽ اکين جون بيماريون نہ ٿينديون هيون. ڪنگي ڪاڏل مهاڻا گهٽ ۽ تازا متارا وڏيڪ هوندا هئا. ٻلهاڙو ڪوڏي ڪوڏي ۽ پنجري شوق سان ڪيڏندا هئا. سياري ۾ پکين کي مارڻ لاءِ هاڻي وانگر رسائي ڪونہ ٿيندي هئي هن چر جي پکين کي هر طرف بندوقن جي ٺڪائن تي اڏاري اڏاري اڌ مئو نہ ڪيو ويندو هو. ڪرڙي، موراکي، لهر، ڄرڪي، گندڻ، سينگاري ۽ شاڪر جو وزن .... ڪهڙي ڳالهہ ڪجي .... سير کان ست ست سير تائين، رڇ، نڙي، ڄار ۽ ڪڙهي ۾ مڇيون پيون ڦاسبيون هيون تہ هفتن جا هفتا ان جو پيو ذڪر هلندو هو .... ڪيڏو نہ دلربا زمانو هو .... پاڻي برڪت ڀريو هو تہ هتن ۽ روزي ۾ بہ برڪت جهجهي هئي، پر جڏهن کان سندس روزي ۾ زهر ملائي پاڻي ڪارو ڪنو ۽ گدلو ڪيو ويو، چر ۾ هيڪاندو گند ۽ ڏيهہ ايري آيو تہ ڪرڙي، موراکي، ڄرڪي ۽ گندڻ جي جاءِ گوج، سٽي، ديي، ۽ ٻتي اچي ورتي، جيڪي ليکي ۾ تہ گهٽو وڏن پر وزن ۾ نپٽ ڪونہ وڏن .... درڙيون سي ٿي درڙيون .... اسان جا ڀاڳ اچي دو مڇي تي دنگ ٿيا .... جنهن مان نہ هوند نہ شڪر .... پاڻي جون رڪون غريب مهاڻن کان کسي وڏيرن ۽ وڏن زميندارن جي هٿ ۾ ڏيئي مشڪين مهاڻن کي وندير بنايو ويو، تڏهن کان هن ۽ هن جهڙن الائي ڪيترن ملاحن، سني روزگار ۽ صاف پاڻي جي ڳولا ۾ منڇر جو ڪو ٽڙ نہ ڇڏيو. اروڙيون، گرڪڙيون، بوبڪ .... ڪوڙو ڪورائي، زيرو پوائنٽ .... شاهہ حسڻ، پير لاکو، حمزو بوزدار .... ٿهٽي ۽ ڪڏهن تہ منڇر جا وچ وارا علائقا ائين ڦرندا رهيا، جيئن ميلي ۾ ڪنهن ماڻهو کان پنهنجو يار وڃائجي ويندو آهي ۽ پوءِ .... ۽ پوءِ هوءَ چرين وانگر ان کي ڳوليندو ٿي رهندو آهي. هفتو نڪاڻو هِتي، مهينو هُتي .... هاءِ ڙي قسمت!! .... منڇر توکي نظر لڳي وئي! .... ڪاڏي ويا. ٻِهہ مڇي ۽ لوڙهہ!!؟ .... پاڻي ۾ هوندي بہ سڙي ڪوئلا پيا ٿيون .... !

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وري ڪيس ياد ٿو پويس تہ سانوڻيءَ جي منڊ ۾ جبلن تان وهي ايندڙ نيون، ڪاڇي جا پٽ ۽ هيناهيون متاهيون لتاڙي. جڏهن پير لاڪي کان ڏوڙڪا ڪري، منڇر ۾ اچي نڪاءَ ڪنديون هيون تہ سڄي ڍنڍ جي مڇي جو رخ بہ اوڏانهن هوندو هو .... ۽ پوءِ ٽولا ڪري رچ، جار، نڙا ۽ ڪڙهيون ڪلهن تي کڻي مڇي جي پنيان پوندا هئاسين. اوهاڳ ۽ تيز پاڻي هجي يا پني ٻوڙ چر، مڇي اوپارو ئي ويندي هئي .... لهواري جو نانءُ بہ نہ کڻندي هئي. جڻ تہ اهو سفر سندس فرض ۾ شامل هو. اهڙي حالت ۾ ملاحن جي بہ متس مارا ماري هوندي هئي. .... هڪڙا نين جو پيٽ ئي پيٽ وٺي متي چڙهندا هئا تہ ٻيا وري بند ئي بند ڏيئي، حاجي خان موري تائين پهچي جوهي ۾ وڃي ساهي کڻندا هئا .... پن (پني) ۽ ڳاهہ ڪچري ۾ رهندڙ ڳاڙهي ۽ ڪارسري مڇي تازي ميهوڳي جي پاڻي ۾ ڏوڪڻ سبب چانديءَ وانگر جرڪڻ لڳندي هئي .... جيئن ڪنهن ماڻهو جو مال چڙي ويندو آهي تہ هو ان کي ورائي گهر ۾ هتيڪو ڪندو آهي تيئن پاڻ بہ مڇي کي پنهنجي ابن ڏاڏن واري مالڪي سمجهي ان کي ورائڻ يا هتيڪو ڪرڻ جا وس ڪندا هئاسين .... مڇي جي کهڙي ڳالهہ ڪجي!! .... هڪ هڪ ڪرڙي، لهر يا جرڪي مان سڄي آکهہ ڪائي ڳڃُ ڪري! .... نين جي وهڪري کان ماريل مڇي کي تہ اتي ئي ڪپائي موٺ تي سيڏي سامان ۽ ٻارن جي شيءِ جون بيڊڪون ٻڌيو ايندا هئا ۽ ٻيا گهر موٽي اچي مڇي ٻتيلن ۽ هوڙن مرقتي ڪندا هئا تہ ٻارڙن ۾ هوڪرا پئجي ويندا هئا. خوشيون ئي خوشيون هونديون هيون جيڏهن ڪيڏهن .... ننڍا وڏا ٻار ريس تي پنهنجي پنهنجي قد سان مڇين کي پيا ڪاڇيندا ۽ نينگ ٽپا ڏيندا هئا .... ابول!! هاءِ ڙي زمانہ ....!! پر هاڻي .... هاڻي تہ انهيءَ دو ۽ درڙي مڇي جي ڪري تہ پاڻ پاڪا جارا ۽ رڳون ناهڻ ڇڏي، ڪاتر ڪتب پيا آڻيون .... سوچي ٿو: هٿ سان پنهنجو ڪارو منهن پيا ڪريون ۽ جڳ پيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪلايون .... پر وري سوچي ٿو، پلا پاڪي جار سان اِهي نياڳيون گوجون، سُٽيون، ڀُٽيون ۽ ديا ڦاسبا ڇا؟!! .... اِها دو مڇي تہ ماڳن ڪان اسان پنهنجي ڏاريل پکين، ڪانيئرو، ڪهنگ، ڇاهو، سانهہ، سارس ۽ پيڻ پکي کي ڏيندا هئاسين .... پر هاڻي ڪاتر ڪتب نتا آڻيون تہ بک تا مرون ٻارين ٻچئين!

پنهنجي گالئي تي پهچڻ ڪان اڳ کيس ياد ٿو پوي تہ: سياري ۾ جيئن ئي منڇر ۾ پاڻي لهڻ شروع ٿيندو هو تہ سڪي پکي جي درجن بيٺارين تي سرنهن ڇانيي ۽ ڪٽڪ جي پلوڙ پوک ٿيندي ٿئي .... اصل موج لڳي پئي هوندي هئي. دس ڪان آيل پرديسي پکي لهڻ شروع ڪندا هئا تہ پوکون وري اڏرڻ شروع ٿينديون هيون، پر .... پر هن زهريلي ۽ ڪاري پاڻي تي تہ خدا جي ڪا .... اڳي تہ سياري ۾ ٻہ ٻہ فصل ٿيندا هئا هڪڙو پکين ۽ مڇي جو ٻيو سرنهن ڇانيي ڪٽڪ جو. .... پر هي زهريلو پاڻي تہ لهي بہ ڪونہ ٿو جو بک ڪان بچڻ لاءِ فصلڙو ئي ڪيون .... اهي سڀ منظر هڪ ٻئي پٺيان ياد اچڻ تي سندس وجود ڇڻ رجڻ ۽ ڳرڻ شروع ٿو ٿئيس تہ اکين مان ڳوڙها ٽپ ٽپ ڪري وهڻ لڳنس ٿا. پنهنجي گالئي تي پهچي ٿو تہ هن جي خيالن جو سلسلو ماضي ڪان ڪتجي حال تي اچي ختم ٿئي ٿو. ٻتيلو گالئي سان ٻڌي، گالئي ۾ ستل پنهنجي بيمار پٽ لهر تي هڪ نظر وجهي سندس پير ۾ اڻ ڳڻين ارمانن سميت ليٽي ٿو پئي.

او پوڙها! .... او او پايا!! اج ينيرڪي مهل اتڻ سان ئي اوپائي اهو آواز ٻڌو. ڪنائي ڏنائين تہ وڏيرو خانو ٿورڙو پرپرو بيهاريل پنهنجي گالئي مان کيس سڏي رهيو هو. جهٽ ڏيئي اٿي چيائين: "جي وڏيرا."

"اج رئيس وڏي جا پري پري جا مهمان تا اچن، سو توکي اج ئي شاهہ حسڻ جي پتڻ تي پهچڻو آهي." وڏيري خانو کيس سختي سان چيو ۽ وڏيک چوڻ لڳو "وڏا ماڻهو ايندا سياڻي رسائي آهي متان ڪو بهانو ڪرين .... هان."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”حاضر بابل .... بس نہ بابا! آءُ رئيس وڏي جو خادم.“

”ياد ڪجانءِ پوڙها. آهين تہ وڏو نياڳو .... رئيس جو ڪم پوي تہ تيئڙ تپ چڙهيو وڃئي.“

”نہ وڏيرا اهڙي ڪابہ ڳالهہ ناهي، اجايو ڏنو تہ نہ ڪر .... مان پلا رئيس جي ڪم تي نهڪر ڇو ڪندس؟!“ او ياڻي حراسجي چيو.

”خوار! .... بدنام! ڏنو جهڙو تون اچي ڏاڙهي ۾ تيو آهين. اهڙو خدا ڪنهن کي نہ ڪري .... آءُ ڪو توکي نہ سڃاڻان!؟ .... اڙي رئيس کي بہ تنهنجي پرڪارن جي سڌ آهي.“ موٽ ۾ اوياڻو ڪنڌ جهڪايو خاموشي سان بيٺو رهيو ۽ ٻيو ڪنهن کي نہ پنهنجن نصيبن کي دل ئي دل ۾ ڦتڪار ڪندو رهيو.

ساڳي ڏينهن لاٽ پاٽ ٽپهري جو بتيلي کي تيل بچائڻ جي خيال کان، موٽر تي هلائڻ بجاءِ ونجهہ سان هڪلي هڪلي ساڻو تي اچي شاهہ حسڻ جي پتڻ تي پهتو. ريسٽ هائوس آڏو بتيلو بيهاري متي چڙهيو. اچ هن کي پري کان ئي شاميانہ، ماڻهن ۽ ٻارڙن جو انبوهہ نظر آيو. هن سمجهيو تہ رئيس الهداد خان جي مهمانن لاءِ اهو سڄو بندوبست آهي. ويجهي وڃڻ بعد هن ڏٺو تہ ڪم ڪرڻ وارا صرف ٽي-چار اڻ ڄاتا نوجوان هئا ۽ باقي سڀ جڻ رونشي ڏسڻ ۾ پورا هئا. ٺيڪ ان وقت رئيس بہ اچي نڪاءُ ڪيو، گاڏي مان لهڻ شرط ڪنهن سان بہ ملڻ ڪانسواءِ شاميانن ڏانهن رخ رکيائين. ”هي ڪهڙو ڪتراڳ آهي؟!“ رئيس، ڪم ۾ مصروف نوجوانن ڏانهن منهن ڪري غصي ۾ چيو.

”جناب توهان کي ڪنهن چيو آهي تہ هي ڪتراڳ آهي.“ هڪ قداور نوجوان وڏي احترام سان وراڻيو.

”مان ٿو چوان .... مان! ٻيو ڪير چوندو.“ رئيس آپي مان نڪرندي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پوءِ تہ توهان غلط اندازو لڳايو آهي.“ ساڳي نوجوان چيو.

”چا مطلب!؟!“

”مطلب تہ نيڪ مقصد لاءِ هي پروگرام آهي .... جيڪو هينئر جو نہ پر گهڻو وقت اڳ جو رٿيل آهي جنهن ۾ منچر جا ۽ منچر جي مهاڻن جا جيڪي بہ مسئلا آهن ۽ انهن مسئلن جو حل ڪهڙو آهي ....“

نهيو نهيو! .... ملي گهر ۾ ماني بہ کائو ۽ وري هليا هن منچر جا مسئلا حل ڪرائڻ .... اهو اسان جو مسئلو آهي، توهان پٽيو شاميانہ نہ تہ .... !!“ رئيس ان جوان جو جملو اڌ ۾ ڪٽيندي تپي باهہ ٿيندي حاڪمانہ انداز ۾ چيو. اوچتي پيدا ٿيل صورتحال سبب ڪم ۾ مصروف ٽي نوجوان بہ سردار الهداد خان جي اڳيان اچي بيهي رهيا. هڪ هلڪي بت واري نوجوان چيو: ”جناب اهو ممڪن ناهي .... توهان پلي پنج دفعا شاميانہ اکيڙيو پر .... پر پروگرام وري بہ اتي ئي ٿيندو پوءِ پلي ولهہ تہ ئي چو نہ ڪرڻو پوي.“ هاٺي ګڏ ٿيل ڳوناٺا، ننڍڙا ٻار ۽ رئيس جي نياپي تي رسائيءَ لاءِ منچر جي مختلف تڙن تان آيل ملاح تجسس ۽ خوف ۾ وڪوڙبا ٿي ويا. اوپايو تہ سرڪي وڃي رئيس جي پنيان بيهي رهيو. رئيس جا باڊي گارڊ تہ ٻاڙهيون اکيون ڪيو چڻ ڪنهن حڪم جا منتظر ٿي نظر آيا. ”بس بس گهڻي ڊيگهہ نہ ڪر .... ! لفظ بہ نہ ڳالهاءِ.“ رئيس هلڪي قد واري نوجوان کي اڱتي وڏي سندس سيني تي غصي مان اشارو آڱر رکي ڏند ڪرٽيندي چيو. ”اڄ منهنجا پري پري جا مهمان ۽ وڏا وڏا آفيسر اچڻا آهن .... نہ توهان کي ريسٽ هائوس ملندو ۽ نہ وري توهان واندن کي هتي ڏمچر ڪرڻ ڏيندس!“

”معاف ڪجو جناب!“ انهن چئن نوجوانن مان سڀ کان وڏي عمر واري سگريٽ دکائي اعتماد سان چوڻ شروع ڪيو: ”دراصل هي ڪنهن معمولي تنظيم جو نہ پر سنڌ ليول جي ادبي تنظيم يعني سنڌي ادبي سنگت جو پروگرام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي .... ۽ ٻيو تہ توهان جا مهمان ڏهہ يا پندرهن هوندا. پر .... پراسان جا سڄي سنڌ مان اتڪل ٻہ سئو کن مهمان اچڻا آهن .... تن ۾ ڪافي وڏا اديب. دانشور ۽ ناليوارا ...."

"ٺهيو ٺهيو! .... نالي وارا!" رئيس سندس جملو اڌ ۾ ڪٽي جڻ وارننگ ڏيندي چيو: "توهان سان وڌيڪ بحث ناهي. اگر پنهنجي مهمانن جو ايترو ئي خيال اٿو تہ هتان ڪان اڌ ميل پري او هن ٽَڪري تي وڃي تڏو ڪيو .... گهٽ ۾ گهٽ اهو ڏمچر هتي نہ هلندو."

"ڏمچر تہ اڳي هلندو هو. اڄ رات ئي ڪم جون ڳالهيون ٿينديون .... اوهان ويهي آرام سان ٻڌجو. اوهان کي ڪنهن منع ناهي ڪئي." ساڳي نوجوان وري بہ اعتماد سان جواب ڏنو. جملن جي انهيءَ ڏي وٺ ۾ ڳوناٺن. سپاهين ۽ خاص ڪري مهاڻن جو ساهہ وڃي مٺ ۾ پيو. جهيڙي جا آثار چِٽا هئا. بلڪ سيني کي شاميانہ ۽ تنبو هٽندڙ نوجوان وڏا بيوقوف ۽ هٺ سان موچڙن کي دعوت ڏيندڙ لڳي رهيا هئا. هونئن بہ هنن پنهنجي زندگي ۾ پهريون دفعو ڪنهن کي رئيس آڏو سينو تاڻي ۽ اکيون اکين سان ملائي بنا خوف جي ڳالهائيندي ڏٺو هو تہ سياري جي گهميل ۽ ٺڏڙي شام ۾ بہ ڪين پگهر اچي ويا هئا." مان توهان کي پندرنهن منٽ ٿو ڏيان .... فضيلت سان شاميانہ پٽيو يا .... يا پوءِ نتيجن لاءِ تيار رهو!" رئيس الهداد جڻ آخري وارننگ ڏني. قداور نوجوان اڳتي وڌي ڪيس پيو ڏيکاريو." ڏسو رئيس! .... هي ريسٽ هائوس ۾ رهائش جو سرڪاري ليٽر .... ۽ هي وري ايندڙ مهمانن جي لسٽ. جنهن ۾ ضلعي انتظاميہ بہ اهي .... هي ڪا پڪنڪ يا شغل نہ پر منچر جي مڙني مسئلن ۽ ان جي حل بابت جامع پروگرام آهي .... توهان جو تہ آهي. پنهنجي زور تي شاميانہ پٽڻ ۽ پروگرام ڦٽائڻ تہ ڇا پر مارائي بہ سگهو ٿا .... ها باقي توهان جي سولائي لاءِ اهو ڪري سگهون ٿا تہ صبح جو سوير

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ئي شاميانہ پٽي سامان کڻي ويندا سين .... نيڪ آ نہ."

"بڪواس بند! .... چيمر نہ صرف پندرنهن منٽ!!" ائين چئي رئيس وڃي ريسٽ هائوس ۾ وينو پر غصي ۽ بي چيني سبب ڪيس ويهڻ نٿي آيو. پنهنجي راڄ آڏو پهريون دفعو هن پاڻ کي بيوس ۽ ذليل ٿيندي ڏٺو ۽ محسوس ڪيو هو. جڏهن تہ سنڌي ادبي سنگت جا نوجوان ايندڙ نتيجن کان باخبر خوف ۽ ذميداري جي گڏيل جذبن سان پنهنجي ڪم کي جنبي ويا هئا. ڳوٺاڻن جي سس پس مان اڻ ڄاتو خوف بخوبي ظاهر ٿي رهيو هو. اوپائي کي جڻ نوجوانن تي ڪهل پئي آئي. هيڪر ڪيس دل ۾ آيو تہ ڪين وڃي چئي تہ بابا ڪيل ختم ڪريو هليا وڃو پر ايترن ماڻهن جي انبوهہ ۾ دل بہ نہ ساري سگهيو. نيڪ پندرنهن منٽن بعد رئيس ٻاهر نڪتو تہ سيني بيٺلن جو جڻ ساهہ وڃي پيرن ۾ ڪريو. رئيس جو منهن غصي سبب ٽامڙي هڻي چڪو هو. شاميانہ هڻندڙ نوجوانن ڏانهن هڪ زهر آلود نظر اڇلي، باڊي گارڊن سميت جهٽ سان پنهنجي لينڊ ڪروزر ۾ وينو ۽ ڊوڙ اڏاريندو ڪنهن پاسي هليو ويو. سيني ڳوٺاڻن ۽ مهاڻن کي جڻ ڪڪ سنگهي ويو. ڊيوٽي تي موجود پوليس وارا ۽ ننڍڙا روينيو ملازم بہ بنا تبصري جي هڪ ٻئي ڏانهن تڪيندا رهيا. رسائي لاءِ ايندڙ ملاح وري وڃي ڪناري تي بيٺل پنهنجن ٻتيلن ۾ وينا ۽ ڳوٺاڻا ٽولين جي صورت ۾ تبصرا ڪندا گهرن ڏانهن واپس وڃڻ لڳا. جنهن شوق ۽ تجسس سان پروگرام ڏسڻ آيا هئا سو تہ هاڻي ٽٽي چڪو هو. نيڪ ان وقت سنڌي ادبي سنگت جي باقي ميمبرن ۽ ٻاهران آيل مهمانن تي مشتمل، بسن ۽ جيپن جو قافلو ڊوڙ اڏاريندو ريسٽ هائوس اچي سهڙيو تہ لاتعداد نوجوان ۽ ڪجهہ پڪا پوڙها لهڻ شروع ٿا. ۽ پوءِ ڏسندي ڏسندي هر طرف روشنيون ٿي ويون. ڪرسيون سيٽ ٿي ويون. اسٽيج جي چوگرد مووين ۽ ڪئميرائون حرڪت ۾ اچي ويون ۽ ائين رات جي پهرئين پهر ۾ پروگرام شروع ٿي ويو. وقت ۽ حالتن جا ماريل مهاڻا خوف سبب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنڊال ۾ ويهڻ بجاءِ ٿورڙو وٿيرڪو پنهنجن ٻتيلن ۾ ويهي پروگرام ڏسندا رهيا ۽ چيل ڳالهيون غور سان ٻڌندا رهيا. منڇر جي مهاڻن جا مسئلا ته لاتعداد. جن کي هو سالن کان ڀوڳي رهيا هئا پر تنهن جو حل جيڪو ٻڌايو پئي ويو تن بابت ته هنن ڪڏهن سوچيو به نه هو. آخر ۾ راڳ رنگ جي محفل ٿي جيڪا پرهه ڦٽي تائين جاري رهي. اوپائي جي ذهن ۾ به جيڪي به ٿي ڳالهيون جائتيون ٿيون سي هيون ته: سرڪار جلدي منڇر ۾ پوندڙ ڪارو سم ۽ ڪلر جو زهر قاتل پاڻي بند ڪري دريا مان صاف اڇي اجري پاڻي جو بندوبست ڪري خراب پاڻي جي ڪري مهاڻا الائي ڪيترين خطرناڪ بيمارين ۾ ونجي ويا آهن. سرڪار هنن ويچارن کي بنا ڏوهه جي ڪاري پاڻي جي سزا ڏيئي ڇڏي آهي. جتي نه جي سگهن ٿا ۽ نه وري ڪيڏانهن وڃي سگهن ٿا .... هنن جو سرڪاري اسپتالن مان مفت علاج ٿيڻ گهرجي. مهاڻن کي پڪي مارڻ جو لائسنس ملڻ گهرجي ۽ ڪين پاڻي تي رکون ڪرڻ جي به اجازت ملڻ گهرجين. مهاڻن جي ٻارن لاءِ تعليم جو بندوبست ڪري اڳي وانگر ٻيڙي اسڪول کوليا وڃن .... ۽ مهاڻا به مڇي مارڻ جا ڪذا طريقا ختم ڪري پنهنجن پيرن تي پاڻ ڪهاڙو نه هڻن ۽ بيماري کان بچڻ لاءِ ٽوٽڻ ڦيٽڻ تي هزارين روپيا خرچ ڪرڻ بجاءِ هڪ دفعو ئي سهي پر ڪنهن موچاري ڊاڪٽر کان علاج ڪرائين. ۽ وڏيڪ بيمارين کان بچڻ لاءِ پاڻي گرم ڪري، ٺاري پيئن .... هتي پاني جو ڪارخانو ناهي منڇر کي تباهه ڪندڙ گاهه گند ۽ پني ان ۾ استعمال ڪري، هڪ طرف منڇر کي صاف ڪرڻ سان گڏ. هتان جي مهاڻن کي نوڪرين سان لڳايو وڃي. اها ڳالهه اوپائي کي سيني کان وڏيڪ وٽيس ٿي. سوچي ٿو: واهه ڪيڏي نه پلوڙ ڳالهه آهي ....
خدا ڪري ائين ٿئي .... من منهنجي ٻچڙي کي اتي ئي نوڪري ملي وڃي پوءِ ته اصل نٽ ٿي ويندا .... راڳ هلندي اوپايو نه چاهيندي به ٻتيلو پتڻ کان ٿورڙو پريرو اندر ڪاهي ويو. ساڳيون ڳالهيون واچوڙا بنجي هن جي ذهن تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڦرنديون رهيون. مسئلن جا حل پاڻ سوچي ۽ وري پاڻ ئي رد ڪندو رهيو. پنڌال ڪان اڌ ڪلو ميٽر پري هن وري پوئتي نهاريو جتي پروگرام هلي رهيو هو. آها! .... شاميانن ۽ ماڻهن جو نظارو جيئن جو تيئن پاٽي ۾ به پئي نظر آيو. پٽڻ تي بيٺل بتيلا به عجيب نظارو پيش ڪري رهيا هئا. هي پاڻ وارو جمعو تبيلو ڪاهيو پيو وڃي. ساڳيو جمعو سندس بتيلو، بانس جو ونجهه ۽ بتيلي جي سونڊ تي وينل ڪانيئرو پاٽي ۾ ساڳي رفتار سان وڃن پيا. اوپائي اهڙو چٽو ۽ سهڻو نظارو ڪڏهن به نه ڏٺو هو. پر هن جو ذهن ڦري گهري وري انهيءَ ڳالهه تي اٽڪي ٿي بيٺو ته هاڻي چا ڪجي؟! خاص ڪري هن کي پنهنجي بيمار پٽ لهر جو خيال ته ذهن مان لٿو ئي نه ٿي. ڳالهيون به گهٽيون ٻڌائين پر سندس وس کان ٻاهر ٿي نظر آيون. پوءِ به سوچيندو رهيو. صبح جو دير تائين رئيس الهداد خان رسائيءَ لاءِ نه پهتو ته انتظار ۾ وينل سڀ مهاڻا سواءِ اوپائي جي ٻيڙين جا موٽر چالو ڪري ٿورڙي وقت ۾ پنهنجن پنهنجن گهرن پيڙا ٿيا. اوپائي جو اهو سڄو ڏينهن به راتوڪي پروگرام ۽ ان ۾ چيل ڳالهين بابت سوچيندي گذريو. انهن سوچن جي وهڪري ۾ سندس ايندڙ رات به لڙهي وئي. ٻئي ڏينهن صبح جو هن پهريون ڪم اهو ڪيو جو ٻوٽ جو موٽر گهٽ وڌ رقم ۾ وڪرو ڪري، پئسن جي ٿهي ڪيسي ۾ وجهي پنهنجي پٽ لهر کي ساڻ ڪري شهر جي وڏي اسپتال ۾ ڪيس مڪمل علاج لاءِ داخل ڪرايو. پندرنهن ڏينهن بعد جڏهن سندس جِگر جو ٽڪرو نوبنو ٿيو ته واپس اچي گهر نڪاءُ ڪيائين. ڳالين جي ڳوٺڙي ۾ ان وقت موجود سڀ مايون ۽ مرد ڪين ملڻ آيا، ۽ اٿين وڏيرو خانو به اچي ڪڙڪيو.

"پوڙها، هي هيڏي ڪُني ۾ چا جو ٻوڙ پيو تيار ڪرين؟!" وڏيري خانو رُڪائي مان اوپائي کي هٿ ڏيندي چيو.

"ٻوڙ ناهي وڏيرا .... پاٽي پيو گرم ڪريان."

"پر چا لاءِ!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”چالاڪ؟! .... وڏيرا پيسڻ لاءِ بيو چالاڪ!!“ اوپائي ”پيسڻ“ لفظ تي زور ڏيندي چيو.

”هان!! .... معنيٰ تہ چورن جي ڳالهين جو اثر ٿيو ٿئي.

”بس بابا اسان ڪان جيڪو پُڇي سگهي ڪيون باقي ڏسون تہ سرڪار ۽ چورا اسان لاءِ چا تا ڪن.“ اوپائي اميد ۽ مايوسي جي گڏيل جذبن سان اهو جملو چيو.“

پرا ويايا تو هڪ وڏي غلطي ڪئي آهي.“ وڏيري خانو جڻ زهر ۾ ٻڏل جملو استعمال ڪيو.

”گلتي! .... ڪهڙي گلتي؟!“

”تو جو موٽر ڪپائي ڇڏيو! .... تون هڏين جي موڙهي هاٺي انهيءَ پراٺي بتيلي کي گهلي پکي ۽ مچي جو شڪار ڪندين سو دنيا ڏسندي.“

”منهنجي زندگي جو موٽر تہ هي منهنجو نوجوان پٽ آهي .... هي نوبنو ٿي ويو آهي تہ ٻ بہ جڻ شينهن ٿي ويو آهيان.“ اوپائي لهر جي پني تي ٿڦڪي هڻندي فخريہ انداز ۾ چيو.

”ها وڏيرا بابو نيدڪ تو چئي.“ لهر صحتمند لهجي ۾ وراڻيو.

”هائو، تون بہ ڳالهائڻ سگهي ويو آهين!!“ وڏيري، لهر ڏانهن غصي مان نهاري طنزيہ انداز ۾ چيو جواب ۾ لهر خوف زده ٿيڻ بجاءِ هلڪو ٽهڪ ڏيئي بس ڪري ويو. وڏيري خانو هٿن جون مٺون ۽ چپ پڪوڙي هڪ ترڇي نظر مٿس اڇلي ۽ پوءِ سڀ ڪان آخر ۾ ساٽن ملڻ لاءِ آيل، وڏيرو خانو، سڀ ڪان اڳ بنا ڪنهن وڏيڪ تبصري جي بتيلي تي چڙهي، پنهنجي ڳالئي ڏانهن وڌيو ۽ باقي سڀ ڪيس ڏسندا ئي رهيا.

*

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

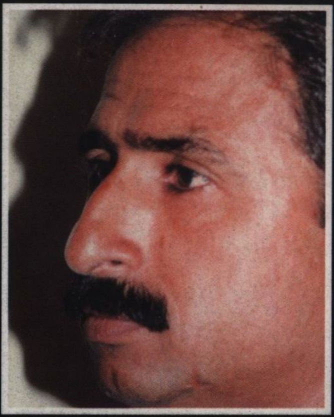

سائين بخش رند - جنهن ۾ سرڪشي ۽ مزاحمت اڃا ساهه کڻي رهي آهي

جنهن ڳڇن جي اڱڻ ۾ مون اکيون کوليون، اُن جي اتر واري اوڏڪي ويري ۽ ڏيڏي جي پرئين پاسي هڪ ٻي ڳڇن ۽ اڱڻ ۾ محمد ايوب رند نالي هاري رهندو هو. ان هاري کي ڏُري بازمال واري باغ ۾ هڪ وقت ڪٽڪ جي راهه کي بڻئي واري ڏينهن، ڪجهه اَن ڪٽل هئڻ وارو زميندار جو مِهٽو اهڙو ڏکيو لڳو جو، هُن ان ڪٽڪ جي ديري مان هڪ پائي به کڻڻ حرام سمجهيو. ان ضِدي ۽ سرڪش هاريءَ، ٻارنهن پُٽن ۽ نَون نياڻين جي پنهنجي کهول کي نپائي ڪيئن وڏو ڪيو هوندو ۽ پاڻ ڪيئن پاليو هوندو. ان جو مثال امان ٻڌائيندي آهي ته ايڪيهه (21) ننڍڙن ٻارن جو ڏن وان، پاڻ ماني کٽ يا پٽ تي نه بلڪ هٿ اُپ ۾ ڪري کائيندو هو ته جيئن اڌوري پاليل اولاد کي جيارڻ لاءِ پاڻ به زنده رهي سگهي. ٻائيتاليهه (42) اُيا ڪيل انهن هٿن ۾ به هٿ، سائين بخش رند جا به هُيا. سائين بخش رند جي ابي جو جيون ڪيئن هِيو ۽ هن پاڻ ڪيئن تڪليفون ڪاٽيون ۽ هن دنيا کي ڪيئن ڏٺو، سندس ڪهاڻيون اِهو سڀ ڪجهه ٻُالهائين ٿيون. درد، مزاحمت ۽ سرڪشي، هن جي ڪهاڻين جا موضوع آهن. ”ٻُسي ٻانهن“ جو ڊرائيور، تنوير، ”ڏريان ئي ڏار“ جو نوجوان گل حسن مگڻهار، ”پاتال جو موتي“ جو ظفر، سائين بخش رند جي ذاتي زندگيءَ جا پنهنجا روپ آهن. ”جنازا جنازا زندگي“ ۾ لِي مارڪيٽ ۽ تين هٽي علائقي جي منظر نگاري، بي نام رشتي جي ڪتا ۽ گٽر جو ڍڪڻ ۾ بي جوڙ جنسي تعلق جو بيان، ٽاڊن جي ڪِچ ۾ ٽچڪڻ، گٽر مان ٻڙڪا ڪري نڪرندڙ گندي پاڻيءَ جي ڊائنوسار سان تشبيهه، پُور کي چوچڙي اڇڻ جهڙا خوبصورت اصطلاح ڏيڻ سان گڏ، سائين بخش رند، سنڌي ڪهاڻي کي پاتال جو موتي، جنازا جنازا زندگي، رات به مينهڙا وٺا، پوياڙيءَ جا پاڇا ۽ ڏريان ئي ڏار جهڙيون خوبصورت ڪهاڻيون ڏنيون آهن. سندس ڪهاڻين ۾ منظر نگاري ۽ ڊائيلاگ ته خوبصورت آهن، ليڪن هن جي ڪهاڻين جي سگهه، گل حسن مگڻهار، ميرل هاري ۽ نيوز ايڊيٽر ظفر آهن، جيڪي زميندار سانوڻ خان، وڏيري، بهادر ۽ موقعي پرست صحافت خلاف، ننڍڙيون شڪستون کائڻ باوجود، اڃا تائين ٿڪا نه آهن، مٿئين ۽ ظالم طبقي خلاف ساهه ۾ آخري ساهه تائين وڙهڻ لاءِ هٿيار ڪنيون ميدان ۾ مزاحمت ۽ سرڪشيءَ کي زنده رکيو پيا اچن. جيڪو اڄ جي ڪهاڻيڪارن ۾ ڪجهه گهٽ نظر پيو اچي، جڏهن ته سائين بخش رند جي ڪهاڻيءَ جي خوبصورتي ۽ سگهه اِهائي آهي ۽ اُن ڪري ان جو مستقبل به آهي.

ڊاڪٽر حميد سومرو

جوهي

27 جنوري 2005ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياجوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاريِ تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَ نَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَ نَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ به مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ کا خُصوصي ۽ تالي لڳَل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پوءِ ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، چاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ ڪي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سينـي ڪي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گـيـتَ بہِ جـڻ گـوريـلا آهــن، جي ويريءَ تـي وار ڪَـرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هـو ٻـوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريـتـيءَ تـي راتـاهـا ڪــن ٿـا، موتـي مَـنجهہِ پـهـاڙ ڇُـپـن ٿـا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄـڪـلـهہ نـيـلا پـيـلا آهـن؛

گـيـتَ بہِ جـڻ گـوريـلا آهــن........

... ...

هي بـيـتُ اَٿي، هي بَـم- گولو،

جيـڪي بہ ڪٽين، جيـڪي بہ ڪٽين!

مـون لاءِ ٻـنـهي ۾ فَـرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڻجاڻائي ڪي ڀاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تـي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَـنَ جـو پڙهـڻ عـام ڪِـتـابي ڪـيـڙن وانگـر رُڳـو نِـصـابي ڪـتـابن تـائـين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ ڀاڻ ڪي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪـڇي ويندي ۽ نـتـيـجي طـور سماجي ۽ حڪومـتـي پاليسيون policies اڻجاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سـان گڏوگڏ ادبـي، تـاريخي، سياسـي، سـماجي، اقتصـادي، سائنسـي ۽ ٻيـن

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي چئو، چالاڪ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽل گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو ته ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book